

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İSLÂM'IN DOĞDUĞU ÇAĞDA EVS VE HAZREC
KABİLELERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER**

Murat SÖZENER

Danışman
Prof. Dr. Rıza SAVAŞ

2010

YÜKSEK LİSANS
TEZ/ PROJE ONAY SAYFASI

2006800659

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Murat SÖZENER
Tez Başlığı : İslam'ın Doğduğu Çağda Evs ve Hazrec Kabileleri Arasındaki İlişkiler

Savunma Tarihi : 11.11.2010
Danışmanı : Prof.Dr.Rıza SAVAŞ

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmza</u>
Prof.Dr.Rıza SAVAŞ	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Prof.Dr.Mehmet ŞEKER	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Prof.Dr.Ömer DURLU	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	

Oybirliği (X)

Oy Çokluğu ()

Murat SÖZENER tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "İslam'ın Doğduğu Çağda Evs ve Hazrec Kabileleri Arasındaki İlişkiler" başlıklı Tezi (X) / Projesi () kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Utku UTKULU
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**İslâm’ın Doğduğu Çağda Evs ve Hazrec Kabileleri Arasındaki İlişkiler**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

../11 /2010

Murat SÖZENER

ÖZET

Yüksek Lisans Programı

İslâm'ın Doğduğu Çağda Evs ve Hazrec Kabileleri Arasındaki İlişkiler

Murat SÖZENER

**Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimleri Enstitüsü
İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı**

Bu çalışmada Evs ve Hazrec kabileleri arasında meydana gelen ilişkiler ele alınmıştır. Amacımız, Evs ve Hazrec kabilelerinin ilişkilerini şekillendiren sebepler hakkında okuyucuya bilgi sunmaktır.

Birinci bölümde öncelikle Arap ırkı hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra Evs ve Hazrec kabilelerinin menşei hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra Evs ve Hazrec kabilelerinin Yesrib'e yerleşmeleri süreci anlatılmış ve bu iki kabilenin boyları hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde Evs ve Hazrec kabilelerinin Yahudi kabileleriyle aralarında meydana gelen sosyal ve askeri ilişkiler hakkında bilgi verildikten sonra Evs ve Hazrec kabilelerinin kendi aralarında meydana gelen sosyal ve askeri ilişkiler hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde de Evs ve Hazrec kabilelerinin Medine'ye yerleşmelerine, Medine'deki sosyal ve askeri ilişkilerine ve İslâmiyet'i kabullerine vurguda bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: 1) Evs 2) Hazrec 3) Bu'as 4) Yahudiler 5) Yesrib

ABSTRACT

Master's Dissertation

The Age of Islam Birth, The Relationship Between Aws and Khazraj Tribes

Murat SOZENER

Dokuz Eylul University

Institute Of Social Sciences

Department of Islamic History and Arts

In these study, the relation between Aws and Khazraj tribes are examined. Our objective is to provide to readers with information about the factors that made up this relation.

In the first chapter, after giving some brief information about Arabic race, the light is shed on the origin of Aws and Khazraj tribes. Aftermath the process of settlement of these tribes to Yathrib and their clans are dealt with.

In the second chapter, the military and social relation between Jewish and Aws- Khazraj tribes, likewise the millitary and social relations between Aws and Khazraj tribes are studied.

In final chapter, the settlement of Aws and Khazraj tribes to Medina and their social and millitary relations are amphasized.

Key Words: 1) Aws 2) Khazraj 3) Bu'ath 4) Jewish 5) Yathrib

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	II
YEMİN METN	III
ÖZET	IV
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1
1. KAYNAK VE ARAŞTIRMALAR	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EVS VE HAZREC KABİLELERİ

1.1. EVS VE HAZREC KABİLELERİNİN MENŞEİ	5
1.2.EVS VE HAZREC KABİLELERİNİN YESRİB (MEDİNE)'E YERLEŞMELERİ	13
1.3. EVS VE HAZREC KABİLELERİN BOYLARI	17
1.3.1. Evs Kabilesi	18
1.3.2. Hazrec Kabilesi	25

İKİNCİ BÖLÜM

EVS VE HAZREC KABİLELERİNİN YESRİB'DE BİRBİRLERİ VE ÇEVRELERİYLE OLAN İLİŞKİLERİ

2.1. EVS VE HAZREC KABİLELERİNİN YAHUDİ KABİLELERİYLE	39
OLAN İLİŞKİLERİ	39
2.1.1. Yahudilerle Sosyal İlişkiler.....	46
2.1.2. Yahudilerle Askeri İlişkiler	55
2.2. EVS VE HAZREC KABİLELERİNİN BİRBİRLERİYLE OLAN	62
İLİŞKİLERİ	62
2.2.1. Sosyal İlişkiler.....	62

2.2.2. Askeri İlişkiler	71
2.2.2.1. Sümeyr Savaşı	74
2.2.2.2. Ka'b b. Amr el-Mâzinî Savaşı	75
2.2.2.3. Serâre Savaşı.....	76
2.2.2.4. Husayn (Hudayr) b. Eslet Savaşı	77
2.2.2.5. Rabî Savaşı.....	77
2.2.2.6. Fâri Savaşı	78
2.2.2.7. Hâtib Savaşı	78
2.2.2.8. Rabî Savaşı	80
2.2.2.9. Bakî Savaşı.....	80
2.2.2.10. Birinci Ficâr Savaşı	81
2.2.2.11. Muabbis ve Mudarrıs Savaşı	81
2.2.2.12. İkinci Ficâr Savaşı	83
2.2.2.13. Bu'âs Savaşı.....	84
2.3. EVS VE HAZREC KABİLELERİNİN MEKKE MÜŞRİKLERİYLE OLAN İLİŞKİLERİ	91
2.4. EVS VE HAZREC KABİLELERİNİN MÜSLÜMANLARLA OLAN İLİŞKİLERİ	96
2.4.1. Akabe Görüşmeleri	97
2.4.1.1. Birinci Akabe Görüşmesi	101
2.4.1.2. İkinci Akabe Görüşmesi	105
2.4.1.3. Üçüncü Akabe Görüşmesi	112
2.4.2. Hicret	119
2.4.3. İlk Muhacirler	123
SONUÇ	131
BİBLİYOGRAFYA	134

KISALTMALAR

b.	:	bin veya ibn
bkz.	:	bakınız
b.t.y.	:	basım tarihi yok
b.y.y.	:	basım yeri yok
çev.	:	çeviren
dan.	:	Danışman
DİA	:	Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h.	:	hicrî
Hz.	:	Hazreti
m.	:	milâdî
MEBİA	:	Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi
nşr.	:	neşreden
s.	:	sayfa
S.	:	Sayı
ö.	:	ölüm tarihi
ter.	:	tercüme eden
thk:	:	tahkik eden
trs.	:	tarihsiz
T.T.K.	:	Türk Tarih Kurumu
t.y.	:	basım tarih yok
vd.	:	ve diğerleri
y.y.	:	basım yeri yok

GİRİŞ

1. KAYNAK VE ARAŞTIRMALAR

Çalışmamıza temel teşkil eden kaynakların ve araştırmaların İslâm Tarihi ağırlıklı olduğunu belirtmeliyiz. Çalışmamız her ne kadar İslâmiyet'in doğduğu çağda Evs ve Hazrec kabileleri arasındaki ilişkiler olarak çerçevelenmiş olsa da bu iki kabilenin İslâmiyet öncesi tarihlerini de kısmen ele almaya çalıştık. Dolayısıyla birçok eser kaynağımız oldu. Bizim burada, faydalanılan kaynakların tamamını zikretmemiz mümkün olmadığı için sadece yararlanılan temel kaynaklar hakkında kısa bilgiler aktarmakla yetinmeyi uygun bulduk.

İslâm dini açısından Mekke ve Medine şehirleri şüphesiz önemli bir yere sahiptir. Özellikle Evs ve Hazrec kabilelerinin yerleşim yeri olan Yesrib (Medine) şehri ile ilgili hâdiselerin daha iyi anlaşılabilmesi bakımından Kur'ân-ı Kerîm ilk müracaat kaynağımız olmuştur. Bu arada, Kur'an âyetlerinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olması bakımından, aynı zamanda birer tarih kaynağı mesâbesinde olan, et-Taberî¹ tefsirine ve ayrıca Elmalılı² tefsirine müracaat edilmiştir. Araştırma konumuz için Siyer, Tabakât, Ensâb, Eyyâm, Coğrafya, Edebiyat ve Genel İslâm Tarihi gibi eserler belli başlı temel kaynakları teşkil etmektedir.

İslâm Tarihi araştırmacılarının asla ihmal etmemeleri gereken hadis kaynaklarından Kütüb-i Sitte külliyyâtından özellikle el-Buhârî³'den atıflarda bulunmaya çalıştık.

İslâm öncesi dönem için müracaat ettiğimiz eserler, Ömer Rıza Kehhâle'nin Mu'cemü Kabâili'l-Arab⁴'ı, Corci Zeydan'ın el-Arab Kable'l-İslâm⁵'ı, Neşet Çağatay'ın İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi⁶, Şemseddin Günaltay'ın İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri⁷ ve İslâm Öncesi Arap Tarihi⁸'dir. Cahiliye dönemi Arap yarımadası hakkında en kapsamlı çalışma olan Cevad Ali'nin el-Mufasssal fî Târîhi'l-

¹ et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/922), **Câmi'u'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân**, I-XXX, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1405/1984.

² Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, I-X, İstanbul, 1979.

³ el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil (ö. 256/870), **el-Câmiu's-Sahîh**, Çağrı Yayınları, II. Baskı, I-VI, İstanbul 1992.

⁴ Ömer Rıza Kehhâle, **Mu'cemü Kabâili'l-Arab**, I-V, Beyrut, 1982.

⁵ Corci Zeydan, **el-Arab Kable'l-İslâm**, Dâru Mektebeti'l-Hayât, Beyrut t.y.

⁶ Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, T.T.K Yayınları, Ankara, 1989.

⁷ Şemseddin Günaltay, **İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 1997.

⁸ Şemseddin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2006.

'Arab Kable'l-İslâm'⁹'ı çalışmamız esnasında müracaat ettiğimiz eserlerin başında gelmektedir.

Çalışmamızda baş uçu kaynak olarak kullandığımız ve günümüze kadar ulaşmış en eski siyer kitapları İbn İshâk¹⁰ ve İbn Hişâm'ın *Sîre*¹¹,lerine çok sık müracaat ettik. Vakidî'nin el-Meğâzî¹² adlı eserini unutmamak gerekir.

Evs ve Hazrec kabilelerinin menşeyini ve bu kabilelerin boylarını incelerken sürekli müracaat ettiğimiz kaynaklar; İbn Sa'd'ın et-Tabakâtü'l-Kübrâ¹³,sı, Halîfe b. El-Hayyat'ın Kitâbu't-Tabakât¹⁴,ı, İbnü'l-Kelbî'nin Cemheretu'n-Neseb¹⁵,i ve Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr¹⁶,i, İbn Hazm'ın Cemhere¹⁷,si, İbn Abdilberri'nin el-İstîâb¹⁸,ı, İbn Hacer'in el-İsâbe¹⁹,si, İbn Düreyd'in el-İştikâk²⁰,ıdır. Ayrıca Medine'nin sosyal ve kültürel tarihine en fazla yer ayırmış olan Belâzürî'nin Ensâbü'l-Eşrâf²¹ ve İbn Kuteybe'nin el-Me'ârif²² adlı eserleri burada zikredilmesi gereken konumuzla alakalı diğer müracaat kaynaklarımızdır.

Evs ve Hazrec kabilelerinin yerleşim yeri olan Yesrib (Medine)'in tarihi, coğrafi yapısı, sâkinleri ile Evs ve Hazrec kabilelerinin buraya iskânlarını ele alırken âdetâ başvuru kaynağımız Semhûdî'nin, Vefâ²³,sı olmuştur. Ayrıca, bizimde alıntılar yaptığımız İbn Zebâle'ye ait olan Kitâbu Ahbâri'l-Medîne ve İbn Şebbe'nin Tarîhul-

⁹ Cevad Ali, **el-Mufassal fi Târîhi'l-'Arab Kable'l-İslâm**, I-X, Beyrut, 1971.

¹⁰ İbn İshâk, Ebû Abdullah Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. İshâk (ö. 151-768) **Sîretü İbn İshâk**, (thk: Muhammed Hamidullah), Hayra Hizmet Vakfı Nesriyatı, Konya 1981, Türkçesi: Sezai Özel, **Siyer**, Akabe Yayınları, İstanbul, 1988.

¹¹ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik (ö. 218/833) **-es-Sîretü'n- Nebeviye** (thk: Muhammed Fehmî es-Sürcânî), I-IV, Mektebetü't-Tevfikîyye, y.y., t.y.

¹² Vakidî, Muhammed b. Ömer (ö. 207/822), **Kitâbü'l-Meğâzî**, (nşr: M.Jones), I-III, Beyrut, 1984.

¹³ İbn Sa'd, **et-Tabakâtü'l-kübrâ** (nşr. M. Abdilkadir Atâ), I-VIII, Beyrut, 1990.

¹⁴ Halîfe b. El-Hayyat, Ebû Ömer el-Leysî el-'Usfûrî (ö. 240/854), **Kitâbu't-Tabakât**, (thk: Ekrem Ziyâ 'Umerî), Dâru't-Tîbe, II. Baskı, Riyad 1982.

¹⁵ İbnü'l-Kelbî, Ebû Münzir Hisâm b. Muhammed b. es-Sâib, (ö. 204/820), **Cemheretu'n-Neseb**, (thk: Nâci Hasan), Âlemu'l-Kütüb, Beyrut 1993.

¹⁶ İbnü'l-Kelbî, Ebû Münzir Hisâm b. Muhammed b. es-Sâib, (ö. 204/820), **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, Nâci Hasan, I-II, Âlemu'l-Kütüb, Beyrut 1988.

¹⁷ İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd el-Endelüsî (ö. 456/1064), **Cemheretü Ensâbi'l-Arab**, (nşr. E. Levi Provençal), Mısır, 1948.

¹⁸ İbn Abdilberri, Ebû 'Amr Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed en-Nemirî el-Kurtûbî (ö.463/1070), **el-İsti'âb fi Ma'rifeti'l-Ashâb**, (thk: Ali Muhammed el-Becevî), I-V., Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1412/1994.

¹⁹ İbn Hacer el-'Askalânî, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali, (ö. 852/1448), **el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe**, thk: Ali Muhammed Becevî, Dâru'l-Cîl, I-VIII, Beyrut 1412/1992.

²⁰ İbn Düreyd, Ebû Bekir Muhammed b. Hasan el-Ezdî el-Basrî (ö. 321/933), **el-İştikâk**, thk: Abdusselâm Hârun, Mektebetu Hancî, Kahire 1958.

²¹ Belâzürî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir (ö. 279/892-3), **Ensâbü'l-Eşrâf**, thk: Süheyl Zekkâr-Riyad Zirikî, I-XIII, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1996.

²² İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim (ö. 276/889), **el-Me'ârif**, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1987.

²³ es-Semhûdî, Ali Nuruddin b. Abdillabeyr, (ö. 911/1506), **Vefâu'l-Vefâ bi Ahbâri Dâri'l-Mustafâ**, thk: Muhammed Muhyiddin Abdulhamîd, I-IV, Beyrut 1984. -Hülâsâtu'l-Vefâ bi Ahbâri Dâri'l-Mustafâ, Metâbiu'l-Câmi'a, II. Baskı, Cidde 1983.

Medîneti'l-Münevvere²⁴, si gibi Medîne tarihi ile ilgili eserlerin büyük bir kısmı Semhûdî tarafından nakledilmiştir²⁵. Bundan başka Evs ve Hazrec kabilelerinin Medine'deki iskânları ile ilgili olarak en çok müracaat ettiğimiz eser Matarî'nin et-Ta'rif²⁶ adlı eseridir. Bu alanda istifa ettiğimiz diğeri önemli kaynaklar ise İbnü'Necçâr'ın ed-Dürratü's-Semîne²⁷, si ve el-Mercânî'nin Behcet²⁸, i dir.

Evs ve Hazrec kabileleri arasında meydana gelen savaşlar için İbnü'l-Esîr'in el-Kâmil²⁹, i, Câdü'l Mevlâ Bek vd.'in Eyyâmü'l-Arab³⁰, ı ve Osmanlı müelliflerinden Eyyûb Sabri Paşa'nın Mir'âtu'l-Haremeyn³¹, i kaynak kitaplarımız olmuştur. Ayrıca, İbrahim Şerif'in Mekke³² adlı eserini gerek Medîne Tarihi açısından, gerekse Evs ve Hazrec kabilelerinin Medîne'ye yerleşmeleri, boyları, aralarındaki mücadeleleri ve sosyal hayatları ile ilgili olarak başucu kaynağımız olması yönüyle önemini ifade etmeliyiz..

Genel Tarih kitapları arasında en fazla et-Taberî'nin meşhur eseri, Târihu'l-Ümem ve'l-Mülûk³³, ü, Ya'kûbî'nin Târîh³⁴, i, Mes'ûdî'nin Mürücü'z-Zeheb³⁵, i ve İbnü'l-Esîr'in el-Kâmil'i yardımcı kaynak olarak kullanılmıştır.

Coğrafya kaynaklarından Yakût el-Hamevî'nin Mu'cemu'l-Büldân³⁶, ı, Edebiyat kitaplarından ise İbn Abdirabbih'in el-Ikdü'l-Ferîd³⁷, i başvurduğumuz kaynaklar arasındadır.

²⁴ İbn Şebbe, Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe en-Nemîrî el-Basrî (ö. 183/849),

Târîh'l-Medîneti'l- Münevvere (Ahbâru'l-Medîneti'l-Münevvere), thk: Fehim Muhammed Seltût, I-IV, Dâru't-Turâs, I. Baskı, Beyrut, 1410/1990.

²⁵ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, **Câhiliyye'den Emevîler'in Sonuna Kadar Harameyn**, İslâm Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı, İstanbul 2003, Giriş bölümü, XXIII.

²⁶ el-Matarî, Cemaluddin (ö. 741/1340-1) **et-Ta'rif bi mâ Eniseti'l-Hicre min Me'âlimi Dâri'l-Hicre**, nşr. S. Abdulfettâh, Mekke 1997.

²⁷ İbnü'n-Necçâr, Ebû Abdullah Muhibuddîn Muhammed b. Mahmûd b. Hasan el-Bağdâdî, (ö.643/1245), **ed-Dürratü's-Semîne, fi Ahbâri'l-Medîne, Dâru'l-Kalem**, Beyrut 2001.

²⁸ el-Mercânî, Ebû Muhammed Afifüddîn b. Abdillâh b. Abdilmelik, (ö.770/1368), **Behcetü'n-Nüfûs ve'l-Esrâr fi Târîhi Dâri'l-Hicreti'n-Nebîyyi'l-Muhtâr**, thk: Muhammed Abdülvahhâb Fazl, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, I-II, Beyrut 2002.

²⁹ İbnü'l-Esîr, İzzeddin Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed (ö. 630/1232), **el-Kâmil fi't-Târih**, (nşr. C.J. Tomberg), I-XII, Beyrut, 1965.

³⁰ Câdü'l Mevlâ Bek vd., **Eyyâmü'l-Arab fi'l-Cahiliyye**, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, y.y., 1942.

³¹ Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Haremeyn (Mirâtu Mekke - Mirâtu Medîne - Mirâtu Cezireti'l-Arab)**, I-III, İstanbul, 1301-6.

³² Ahmed İbrahim Şerif, **Mekke ve'l-Medîne fi'l-Câhiliyye ve 'Asri'r-Rasûl**, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kahire 1985.

³³ et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/922), **Târihu'l-Ümem ve'l-Mülûk (Târîhu'r-Rûsûl ve'l-Mülûk)**, thk: Muhammed Ebû'l-Fadl, I-XI, Beyrut t.y.

³⁴ Ya'kûbî, Ahmed b. Ebî Ya'kûb b. Ca'fer b. el-Ya'kûb, (292/905), **Târihu'l-Ya'kûbî**, thk: Abdülemîr Minhâ, Müessesetü'l-İlmî li'l-Matbû'ât, I-II, Beyrut, 1993.

³⁵ Mes'ûdî, **Mürücü'z-Zeheb**, I-IV, (thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid), Mısır, 1964.

³⁶ Yakût, Ebû Abdullâh Şihâbuddîn Yâkût b. Abdillâh er-Rûmî el-Bağdâdî el-Hamevî, (ö.626/1229), **Mu'cemu'l-Büldân**, Dâru'l-Fikr, I-V, Beyrut t.y.

³⁷ İbn Abdirabbih, Ahmed b. Muhammed el-Endelûsî (ö. 327/939), **el-'Ikdü'l-Ferîd**, (thk: A. et-

Evs ve Hazrec kabilelerinin sosyal hayatlarını incelerken bu alanda otorite olan İbn Haldûn'un Mukaddime³⁸,sinden zaman zaman alıntılar yapılmıştır. Ayrıca Abdulaziz ed-Dûrî'nin Mukaddime fî Târîhi Sadri'l-İslâm³⁹,ı ve Adem Apak'ın Asabiyet⁴⁰ adlı eseri bu alanda çokça müracaat ettiğimiz eserlerdendir.

Araştırmamız esnasında günümüzde yapılmış bazı bilimsel çalışmaların tezimize önemli derecede ışık tuttuğunu ifade etmeliyiz. Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi⁴¹, Mustafa Sabri Küçükaşçı'nın, "Câhiliyye'den Emevîler'in Sonuna Kadar Harameyn"⁴²,i ve Tahsin Koçyiğit'in "İslâm Tarihinin İlk yıllarında İskân"⁴³ adlı basılmamış doktora tezini burada özellikle zikretmemiz gerekir. Bunlara ilave olarak Yaşar Çelikkol'un "İslâm Öncesi Mekke"⁴⁴ ve Taha Hüseyin'in "Câhiliye Şiiri Üzerine"⁴⁵ adlı eserleri istifade ettiklerimiz arasında belirtmemiz gerekir.

Bütün bunlara ilave olarak, ilgili ansiklopedi maddeleri için T.C. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tercüme edildikten sonra, bazı ilavelerle yayınlanan İslâm Ansiklopedisi⁴⁶ ile Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi⁴⁷,nden istifade ettiğimizi de belirtmek zorundayız.

Terhînî), I-VIII, Beyrut 1987.

³⁸ İbn Haldûn, Abdurrahman b. Muhammed (ö. 808/1406) **Mukaddimetü İbn Haldun** (nşr. D. Cüveydî), Beyrut, 1996.

³⁹ Abdulaziz ed-Durî, **Mukaddime fî Târîhi Sadri'l-İslâm, Türkçesi:** Hayrettin Yücesoy, **İlk Dönem İslâm Tarihi**, Endülüis Yayınları, İstanbul 1991.

⁴⁰ Adem Apak, **Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkileri**. İstanbul, 2004.

⁴¹ Biz eserin "Hz. Muhammed Devri" başlıklı Muhammed el-Hudari'nin Tarihu'l-Umumi'l-İslâmiyye'sinden tercüme edilerek hazırlanan Birinci cildini kullandık. Muhammed el-Hudari, "**Hz. Muhammed Devri**", **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, I-XIV, İstanbul, 1986.

⁴² Mustafa Sabri Küçükaşçı, **Câhiliyye'den Emevîler'in Sonuna Kadar Harameyn**, İslâm Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı, İstanbul 2003.

⁴³ Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, DEU. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İzmir, 2006.

⁴⁴ Yaşar Çelikkol, **İslâm Öncesi Mekke**. Ankara, 2003.

⁴⁵ Tâhâ Hüseyin, **Câhiliye Şiiri Üzerine**, Ankara, 2003.

⁴⁶ **İslâm Ansiklopedisi:** İslam Alemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lügâti (MEBİA), IXIII, Ankara 1997.

⁴⁷ **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)**, I-?, İstanbul, 1988 (Eylül 2010 itibariyle XXXVII. cildi yayımlanan eserin yayımı hâlen devam etmektedir).

BİRİNCİ BÖLÜM

EVS VE HAZREC KABİLELERİ

1.1. EVS VE HAZREC KABİLELERİNİN MENŞEİ

Evs ve Hazrec kabilelerinin menşei konusunda bilgi vermeden önce Araplar hakkında genel bir bilgi vermek faydalı olacaktır.

Arap nesep âlimleri Araplar'ın tamamının Sâm b. Nûh'dan gelmiş oldukları hususunda fikir birliği içerisindeyler. Bu nedenle Araplar Sâmi ırkıdan kabul edilir⁴⁸. Sâmi kavimleri genelde neseplerine çok önem vermişlerdir. Ancak Sâmi kavimlerinden olan Araplar hiçbir milletin önem veremeyeceği kadar nesep konusuna önem vermişler ve nesep konusunu bir ilim derecesine çıkarmışlardır⁴⁹.

Arap milli geleneği Arapları tarihi açıdan önce Arab-ı Bâ'ide ve Arab-ı Bâkiye diye ikiye ayırır. Arab-ı Bâ'ide; Âd, Semûd, Tasm, Cedîs, Medyen, Amâlika, Câsim, Abdî Dahm, Ubeyl, Hadûra (Kantûra) ve Birinci Cürhüm kabilesi gibi tarihin eski devirlerinde yaşamış olup daha sonra çeşitli sebeplerle yok olmuş ve soyları günümüze kadar ulaşmamış olan kabileleri içermektedir⁵⁰. Bu topluluklar ile ilgili bize ulaşan bilgelerin bir kısmını mukaddes kitaplarda, bir kısmını da eski kaynaklarda geçen bilgiler oluşturmaktadır⁵¹.

Arab-ı Bâkiye; İslâm'ın zuhuruna kadar varlıklarını koruyan Araplar⁵² veya başka bir ifadeyle soyları devam edip günümüze kadar ulaşmış olan Arap kabileleridir. Bu da Arab-ı Âribe ve Arab-ı Müsta'rebe diye ikiye ayrılır⁵³.

Arab-ı Âribe; Hz. Nûh'un oğlu Sâm'ın soyundan gelen Kahtân (veya Yaktan)'dan türemiş olan kabilelere denilmektedir⁵⁴. Bu kabileler grubunun anavatanı

⁴⁸ Hakkı Dursun Yıldız, "Arap", DİA, III, 273; Adem Apak, *Asabiyyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkileri*, s. 35.

⁴⁹ Nesep konusuna vermiş oldukları önem günümüze kadar ulaşmış olan İbnü'l-Kelbî'nin Cemheretü'n-Neseb'i, İbn Hazm'ın Cemheretü Ensâbi'l-Arab'ı, Belâzürî'nin, Ensâbü'l-Eşrâf'ı gibi ensap kitaplarıyla ispat etmek mümkündür. Bkz. Adem Apak, *Asabiyyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkileri*, s. 34.

⁵⁰ Bu kabileler hakkında pek az bilgi mevcuttur. Bu bilgileri Kur'an-ı Kerim, eski Arap şiirleri ve kaynaklara aksetmiş olan efsanevi haberlerden öğreniyoruz. es-Semhûdî, *Vefâ*, I, 156; Hakkı Dursun Yıldız, "Arap", DİA, III, 273; Hitti, *İslâm Tarihi*, I, 56.

⁵¹ Taberi, *Tarih*, I, 626; Muhammed el-Hudari, "Hz. Muhammed Devri", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, I, 107.

⁵² İbn Haldun, saf Araplar olarak saydığı bâide Araplarına "Arab-ı Âribe" veya "Arab-ı Mâcide" adını vermektedir. Bâkiye Araplarını da "Arab-ı Müsta'rebe" veya "Arab-ı Tâbiâ" adıyla ayırmaktadır. Arap ordularının ele geçirdikleri memleketlerin asıl sakinleriyle karşılaşmalarından sonra ortaya çıkan Araplara da Arab-ı Müsta'ceme adını vermektedir. Bkz. Şemseddin Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 35-36.

⁵³ Hakkı Dursun Yıldız, "Arap", DİA, III, 273; Hitti, *İslâm Tarihi*, I, 56.

yarımadaının güneyinde bulunan ve bölgenin en verimli ve en güzel iklimine sahip olan Yemen olup⁵⁵ bu soydan gelenler Kahtân'a nispetle Kahtânîler ve Sebeiyyûn adlarıyla anılırlar. Kahtân kabilelerinin çoğu Himyer ve Kehlân kollarından çoğalmıştır. Evs ve Hazrec kabilelerinin mensup oldukları Ezd kabilesi Zeyd b. Kehlân'ın en büyük koludur. Ğassân, Atîk, Bârik, Devs, Nasr b. Zehran ve Gâmid kabileleri Ezd'e dâhil kabul edilir⁵⁶.

Yemen'de kurulan Main, Sebe ve Himyeri krallıkları Kahtân'dan türemiş olan toplulukların kurduğu devletler olarak gösterilir⁵⁷. Yemen'den değişik zamanlarda ve değişik nedenlerle bazı topluluklar ve kabileler ayrılıp Arap yarımadasının farklı bölgelerine gitmişlerdir. Lahmiler'in Hire'ye gitmesi, Evs ve Hazrec diye ikiye ayrılan Ezd kabilesinin Yesrib'e gitmesi gibi hâdiseler buna örnek verilebilir⁵⁸.

Arab-ı Müsta'rebe: "Arap olmayan kavimlerle karışmış kimseler" manasına gelen ve menşe itibariyle Arap olmayıp sonradan Araplaşan kabilelerden meydana gelenler demektir. Hz. İbrahim, eşi Sâre'nın kıskançlığı yüzünden Mısırlı bir cariye olan eşi Hacer ve oğlu İsmail'i Filistin'den uzaklaştırmak zorunda kalmış ve bunları Hicaz'a götürerek Mekke'nin Harem'e yakın dağlarından biri olan Fârân'a bırakmıştı⁵⁹. Bu dönemde Mekke ve civarının idaresi Yemen'den gelen Kahtâni asıllı Cürhüm kabilesinin hâkimiyeti altındaydı⁶⁰.

Hz. İsmail de onlar arasında büyümüş ve Arapçayı onlardan öğrenmişti. Daha sonra Hz. İsmail Cürhüm kabilesinin reisi Mudâd b. Beşir'in kızı Seyyide ile sonra Âliye bint. Amr ile evlenerek bu iki eşinden on iki çocuğu oldu. Onun soyu Arapça'yı burada öğrenip onlarla karışarak Araplaştığı için Arab-ı Müsta'rebe diye isimlendirilmiştir⁶¹. Ayrıca bunlara, İslâmî döneme kadar yok olmadan devam

⁵⁴ Kahtân'ın Hz. Nuh'a kadar olan nesebi ile ilgili çeşitli rivayetler olmakla beraber ağırlık kazanan görüşe göre; Kahtân b. Âbir b. Şâlih b. Erfahşez b. Sâm b. Nûh şeklindedir. İbn Hişam, *Sîre* I, 5-6; İbn Kuteybe, *el-Meârif*, 27; es-Semhûdî, *Vefâ*, I, 173; Neşet Çağatay, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, s. 11.

⁵⁵ Neşet Çağatay, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, s. 10.

⁵⁶ Adem Apak, *Asabiyyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi tarihindeki Etkiler*, s. 39.

⁵⁷ Arkeolojik kazılar neticesinde ele geçen yazılı taşlardan bu bölgede kurulan devletlerin aynı halk topluluğu tarafından kurulan devletler olduğu, devlet adının değişmesinin sadece saltanat süren hükümdar soyunun değişmesi anlamına geldiği anlaşılmaktadır. Bkz. Neşet Çağatay, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, s. 13.

⁵⁸ Muhammed el-Hudarı "**Hz. Muhammed Devri**" *İslâm Tarihi*, I, 107-108. Bazı tarihçiler, Kuzey Arabistan'da kurulan Nabatlılar, Palmirliler, Gassânîler gibi bazı devletlerin, Me'rib ve Yemen'in değişik yerlerinde yapılmış olan barajların yıkılmasıyla güney bölgesinin canlılığını yitirmesi ve yaşama imkânlarının azalması nedeniyle kuzeye çıkmış topluluklar tarafından kurulduğunu söylerler. Bkz. Neşet Çağatay, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, s. 39.

⁵⁹ Yaşar Çelikkol, *İslâm Öncesi Mekke*, s. 29.

⁶⁰ Şemseddin Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 48.

⁶¹ Kahtânîler asıl Arapları oluşturdukları için, Allah'ın kendilerini yarattığı ilk günden itibaren Arapça konuşan saf Arapları (Âribe) teşkil etmekteydi. Adnânîler ise Arapça'yı sonradan öğrenmişlerdi. Bunlar Arapça'dan

ettikleri için “Arab-ı Bâkiye” de denilmiştir⁶². Bu kabilelere, Hz. İsmail’in torunlarından Adnan’ın soyundan geldikleri kabul edildiği için de buna nispetle Adnanîler, İsmâîlîler, Meaddîler ve Nizarîler de denilmektedir⁶³.

Bu ayrımı bölgesel olarak şu şekilde ifade etmek mümkündür: Arab-ı Âribe’ye (Kahtânî) mensup olan Arap kabileleri Yemen, Hadramevt ve daha sonraları Yesrib taraflarında yaşayan ve güney Araplarını temsil eden Araplar, Arab-ı Müsta’rebe’ye (Adnanî) mensup olan Arap kabileleri de Hicâz, Necd, Tihâme ile Mekke’de yaşayan ve kuzey Araplarını temsil eden Araplar⁶⁴.

Dil ve ırk bakımından tek bir millete mensup olan bu iki grup çeşitli yönlerden birbirlerinden ayrılmaktadır. Kahtânîler ticaret ve çiftçilik yapabildiklerinden tarihin bilinebilinen dönemlerinden bu yana medenî bir yaşam sürdürmüşlerdir. Adnanîler ise çölde yaşamayı tercih ettikleri için bedevi bir hayat sürdürmekteydiler. Kuzey ve güney Arapları arasındaki belirgin farklılıklardan dolayı Kahtânî ve Adnanî şeklinde birbirlerinden ayrılmışlardır. Kahtânîler’den sayılan güneylilerin uygarlık alanında elde ettikleri başarıların Adnanîler diye anılan, Hicaz bölgesi Araplarına etkileri büyüktür. Aralarındaki belirgin ayrılıklara rağmen güney Araplarla kuzeyli Arapları kesin olarak birbirlerinden ayırt etmek zordur⁶⁵.

Bu genel bilgiden sonra Evs ve Hazrec kabilelerinin menşeyini daha rahat tespit edebiliriz. İslâmî kaynaklardan bu iki kabilenin asıl vatanlarının Yemen olduğu ve Yesrib’e (Medine)⁶⁶ daha sonra yerleştikleri anlaşılmaktadır. Yemen kabilelerinin soyunun Kahtân’a dayanmakta olduğunu ifade etmiştik. Evs ve Hazrec kabilesi de Kahtân’ın Kehlân soyundan türemişlerdir⁶⁷.

önce İbrânîce veya Keldânîce gibi başka bir dil konuşuyorlardı; daha sonra saf Arapların dillerini öğrendiler ve ilk dillerini unuttular. Râvîler ittifakla, Adnanîler’in nesebini Hz. İbrahim’in oğlu Hz. İsmail’e dayandırıyorlar ve onu için “*Ana dilini unutarak Arapçayı konuşan ilk kişi İbrahim oğlu İsmail’dir*” derler. Bkz. Tâhâ Hüseyin, **Câhiliye Şiiri Üzerine**, s. 45.

⁶² Yaşar Çelikkol, **İslâm Öncesi Mekke**, s. 30-31.

⁶³ Şemseddin Günaltay, **İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri**, s. 48; Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s. 1; Hakkı Dursun Yıldız, “**Arap**”, **DİA**, III, 273.

⁶⁴ Şemseddin Günaltay, **İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri**, s. 39; Mustafa S. Küçükaşçı, **Cahiliye’den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 5; Adem Apak, **Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkileri**, s. 35; Tâhâ Hüseyin, **Câhiliye Şiiri Üzerine**, s. 44.

⁶⁵ Şemseddin Günaltay, **İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri**, s. 39; Mustafa S. Küçükaşçı, **Cahiliye’den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 5.

⁶⁶ Yesrib isminin Hz. Peygamber tarafından hicretten sonra Medine olarak değiştirilmesinden dolayı biz hicret’e kadar olan bölümde Medine ismi yerine Yesrib’i kullanacağız.

⁶⁷ Sebe b. Yeşub b. Yağ’rub’un Kehlân ve Himyer diye iki çocuğu olduğu, Evs ve Hazrec’in soyunun Kehlân’dan türediği ifade edilmektedir. Kehlân ve Himyer’in soy ağacı kaynaklarda şu şekilde geçmektedir; Kehlân (veya Himyer) b. Sebe b. Yeşub b. Yağ’rub b. Kahtân. Mes’ûdî, **Mürûcu’z-Zehab**, II, 70-73; İbn Kuteybe, **el-Meârif**, 79; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 167; Kehhâle, **Mu’cemu Kabâili’l-‘Arab**, I, 50; Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 129; Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s. 14-61; Mustafa S. Küçükaşçı,

İslâmiyet'i kabulleriyle birlikte Ensâr ismini alan topluluğu oluşturan Evs ve Hazrec kabilelerinin Kahtân'a kadar olan soy şeceresinin şu şekilde olduğu rivayet edilir; Hârise b. Sa'lebe b. Amr - el-Müzeykiyâ- b. Âmir - Mâu's-Semâ- b. Hârise b. - el-Gitrîf İmru'l-Kays- b. Sa'lebe b. Mâzin b. el-Ezd b. el-Gavs b. Nebt b. Mâlik b. Zeyd b. Kehlân b. Sebe b. Yeşcub b. Ya'rub b. Kahtân⁶⁸.

Evs ve Hazrec kabileleri Hârise b. Sa'lebe'nin iki oğlu olup Ezd kabilesine mensupturlar. Anneleri Kayle bint Amr b. Cefne'dir. Annelerinden dolayı Araplar arasında Kayle adıyla da anılırlar ve iki kardeş kabileye Hazrec'in daha kalabalık olmasından dolayı topluca Hazrec'de denilirdi⁶⁹.

Kaynaklar Evs ve Hazrec'in ataları olan Ezd'in Yemen'de Sebe⁷⁰ bölgesindeki Merat⁷¹ ve Me'rib⁷² şehri çevresinde yaşadığını ifade etmekte ve Ezd kabilesinin buradan ayrılarak kuzeye göç etmeleri ile ilgili olarak Kur'an'da zikredilen "Seylü'l-Arîm"⁷³ olayını sebep olarak göstermektedir⁷⁴.

Yemen⁷⁵ kelimesi bereket anlamına gelen "yümn"den türemiştir. Yemen'in etrafı çölle çevri olmasına rağmen bölge arazisinin verimli topraklara sahip olması düzenli yağış almasından kaynaklanmaktadır. Arazinin ve iklim şartlarının ziraate uygun

Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn, s. 181; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 27.

⁶⁸ İbn Hişam, **Sîre**, I, 10; İbn Kuteybe, **el-Meârif**, 80; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, 437; İbn Hazm, **Cemhere**, 332; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 168.

⁶⁹ İbn Hazm, **Cemhere**, 332. İbn Hişam Kayle'nin soy zincirini şu şekilde vermektedir; Kayle bint-i Kâhil b. Uzre b Sa'd b. Zeyd b. Leys Sûd b. Eslüm b. Half b. Kuzâe. İbn Hişam, **Sîre**, I, 232. İbrahim Şerif de ise şu şekilde verilmektedir; Kayle bnt. el-Erkam b. Amr b. Cefne b. Amr Müzeykiyâ. Şerif, **Mekke**, 333; Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 133.

⁷⁰ Sebe; Me'rib veya Mârib'dir. Burası Yemen'de San'a mevkiine yakın bir şehirdir. İbn Hişam, **Sîre**, I, 9.

⁷¹ Ezd kabilesinin Seylü'l-Arîm hadisesinden sonra terk ettikleri Me'rib seddi yakınlarındaki yerleşim yerleri. Yâkût, **Mu'cemü'l-Buldan**, IV, 473.

⁷² San'a'ya yaklaşık 135 km. uzaklıktaki bir yerleşim yeri. Yâkût, **Mu'cem**, IV, 583; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 27.

⁷³ "Andolsun ki Sebe kavmi için oturdukları yerde bir ibret vardır. Sağ ve soldan iki bahçe!(onlara): "Rabbimizin rızından yiyin de O'na şükredin, ne güzel bir belde ve çok bağışlayıcı bir Rab! (denildi). Fakat onlar (şükürden yüz çevirdiler) bakmadılar. Bizde üzerlerine Arîm selini salıverdik ve o güzelim iki bahçelerini buruk yemişli, ılgınlık ve içinde biraz sedir ağacı bulunan iki harap bahçeye çevirdik. Bunu onlara nankörlüklerinin cezası olarak yaptık ve biz hep böyle çok nankör olanları cezalandırırız. Biz onlarla o bereket verdiğimiz memleketler arasında, sırt sırta şehirler meydana getirmiştik. Ve onlar da muntazam gidiş geliş düzenledik. (Onlara): Buralarda gecelerce ve gündüzlerce emniyet içinde gezip yürüyün (dedik). Buna karşı onlar: "Ey Rabbimiz! Seferlerimizin arasını uzaklaştı" dediler ve nefislerine zulmettiler. Biz de onları efsanelere çevirdik ve tamamen didik didik dağıttık. Şüphesiz ki bunda çok şükredecek her sabırlı için elbette ibretler vardır." Sebe: 34/ 15-19.

⁷⁴ el-Mercânî, **Behcet**, I, 44; Şerif, **Mekke**, s. 337; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 27-28.

⁷⁵ Arkeolojik araştırmalar Yemen bölgesinin M.Ö. on-onbeş yüzyıl öncesine dayanan eski ve parlak bir medeniyete sahip olduğunu göstermektedir. Arap tarihçileri Güney Arabistan'ın özellikle Yemen dolaylarını, Arap milletinin en eski Arap yurdu olarak göstermektedir. Bölge hakkında kaydedilen bu ifadeler yeni zamanlarda yapılan jeolojik ve arkeolojik incelemelere uygunluk göstermektedir. Bkz. Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s. 1. Geniş bilgi için bkz. Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, 150-160.

olması buralarda kahve, çivit ve hurmanın bolca yetişmesini sağladığı gibi sebze ve her tür meyve ağaçları da yetişebilmekteydi. Yemenliler yağmur sularının boşa akmasını önlemek amacıyla dağlar arasında ve setler gerisinde suları biriktirmek suretiyle barajlar kurmuşlardır. Aynı zamanda meyilli yerlerde merdiven şeklinde bahçeler yapmışlar, bu bahçelerin su ihtiyacını karşılamak için de su kanalları inşa etmişlerdir⁷⁶.

Yemen’de kurulan büyük devletlerin en önemlilerinden biri ve inşaat tekniğinde ileri seviyede olan Sebe devleti en büyük şöhreti, yaptırmış oldukları bu baraj (Me’rib Seddi)⁷⁷ sebebiyle kazanmıştır⁷⁸. Bu baraj sayesinde Sebeliler ziraatte kullanabilecekleri suları istedikleri zaman biriktirebiliyorlardı. Suyu bağlı olarak ziraat gelişmişti ve tarlalardan senede birden fazla ürün alınabiliyordu. Bu da bölgenin zenginleşmesini ve insanların bolluk içerisinde yaşamasını sağlıyordu⁷⁹.

Yemen bu verimli arazilere sahip olmanın yanısıra eski çağlarda kadim milletler arasındaki ticaretin kesişme noktası olma özelliğine sahipti. Yemen’in, güney ile batı arasında ticareti sağlayan Hindistan ve Roma-Bizans deniz yolu üzerinde olması coğrafi konum olarak önemini arttırıyordu. Bu durum bölgenin devamlı dış saldırılara maruz kalmasına neden olmaktaydı⁸⁰. Çin, Hindistan ve Doğu Hind adalarında eski Mısırlıların ile Akdeniz havzasındaki diğer milletlerin ihtiyacı olan ürünler çoktu. Yemen tüccarları doğudan aldıkları bu malları Uman Denizi, Basra Körfezi ve Kızıldeniz yoluyla sahillere getirirler, burada bedevilerden

⁷⁶ Bu maksatla inşa edilen sedlerin bazılarının kalıntıları günümüze kadar ulaşmıştır. Bkz. Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s. 34.

⁷⁷ Me’rib Seddi’nin diğer bir adı olan Arım Seddi ve Yemen’deki var olan diğer sedler için bkz. Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, 158-159.

⁷⁸ Bu seddin hangi Sebe kralı zamanında yapıldığı veya yapılmaya başlandığı kesin olarak bilinmemekle birlikte bazı rivayetlere göre; M.Ö. 528’lerde yaşayan Sumhualı Yenûf’un idaresinde başlandığı ve oğlu Yisaemer Beyyin tarafından da devam edildiği belirtilmektedir. Bölgede yapılan araştırmalar sonucunda bulunan kitâbeler Sumhualı Yenûf ve oğlu Yisaemer Beyyin’i seddin en başta gelen yapıcıları olarak göstermektedir. Aynı kitâbelere dayanılarak M.S. 449-450’de Şurahbil Ya’fur ile M.S. 542-543’de Ebrehe’nin aynı yapıyı tamir ettirdikleri rivayet edilmektedir. Bkz. Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s. 16; Hitti, **İslâm Tarihi**, I, 86-87; Ömer Faruk Harman, “**Arım**”, DİA, III, 373-374. Bazı Arap tarihçileri Me’rib seddi’nin inşasını Ad kavmine isnat etmektedirler. Fakat bölgede araştırma yapan oryantalistler, elde etmiş oldukları eserlerde bunu doğrulayacak hiçbir belirti bulamamışlardır. Ayrıca Şemsettin Günaltay eserinde, Me’rib Seddi’nin kurucusu olarak Abduşems b. Yeşcûb’u saymaktadır. Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 55, 104-105.

⁷⁹ Muhammed el-Hudarî “**Hız. Muhammed Devri**” **İslâm Tarihi**, I, 116; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri**, s. 26-27.

⁸⁰ Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s. 29.

oluşturdukları kervanlar ve kabilelerle Mısır, Akdeniz memleketlerine Irak, Suriye ve Filistin'e gönderirlerdi⁸¹.

Kur'an-ı Kerim'in ilgili ayetlerine (Sebe'34/ 15-19) bakıldığında Sebe halkının bolluk içerisinde yaşadığı, bölgelerinin verimli araziler, zengin bahçelerle donatıldığı ve imkânlarının çok iyi olmasına rağmen bu durumlarına şükretmeyip nankörlük etmelerinden dolayı Allah'ın kendilerini bu şekilde cezalandırması suretiyle Sebe toplumunun paramparça olduğu anlatılmaktadır⁸².

Göçün gerçek sebebi hakkında kesin bir bilgi olmamakla birlikte; doğrudan Me'rib seddinin yıkılışı mı. Yemen Meliklerinin birbirleriyle girmiş oldukları rekabetin sonucunda halkın yoksul duruma düşmesi ve bölgeyi terk etmesi mi. Sebe Meliklerinin siyasi mücadeleleri neticesinde zayıf düşerek Himyerilerin idaresi altına girmeleri mi⁸³. Yoksa Me'rib seddinin yıkılmasından sonraki süreçte ortaya çıkan kıtlığın ve kuraklığın mı göçe sebep olduğu hususu tartışmalıdır⁸⁴. Kaynaklar Me'rib barajının yıkılışı ile ilgili bilgilerde farklılık arz etmektedir⁸⁵. Yıkılışın tabii sebeplerle olduğunu iddia edenler olduğu gibi bunu tabiatüstü başka sebeplere bağlayanlar da vardır⁸⁶.

Doğruluğu kabul edilmese de genel olarak İslâmi kaynaklarda yer alan bir rivayet şöyledir: Ezd kabilesinden kendisine Müzeykîyâ denilen hükümdar Amr b. Âmir, Zarîfe adlı bir kâhine ile evlenir. Zarîfe bir takım kehanetler göstermekte ve bunları yorumlamaktadır. Bir gece rüyasında buldukları bölgenin büyük bir sel felaketine maruz kalacağını ve meydana gelen selin bölgelerindeki barajı yıkacağını görür. Zarîfe, Amr b. Âmir'in yanına gelir, ona gördüğü rüyayı anlatır ve hemen barajı

⁸¹ Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri**, s. 28; Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s. 32.

⁸² Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, VI, 359-362.

⁸³ Tarihçi Hasan İbrahim Hasan, Sebe devletinin çöküşüyle ilgili olarak tarihçilerin görüşlerini şöyle ifade etmektedir; "*Tarihçiler, Sebe devletinin çöküş sebepleri hususunda ihtilaf etmişlerdir. Arap tarihçileri bu ülkenin çöküşünü, ülkenin kalkınması ve yücelmesinde esas unsur olan, arazilerinin muntazam bir şekilde sulayabilmeleri için devamlı muhtaç oldukları Me'rib seddinin yıkılmasına bağlamaktadırlar. Bazı müsteşrikler seddin yıkılışını, inhitata yüz tutmuş bir milletin ihmali neticesine bağlayarak Sebe'lilerin çöküşünün seddin yıkılışından uzun zaman önce tedricen meydana geldiğini savunmuşlardır. Onlara göre böyle büyük bir medeniyetin bir anda yok olması aklen mümkün değildir. Bu büyük felaket üzerine ülke halkının büyük çoğunluğu Arap yarımadasının kuzeyine ve doğusuna göç etmişlerdir.*" Bkz. Hasan İbrahim Hasan, **İslâm Tarihi**, I, 46.

⁸⁴ Şerif, **Mekke**, s. 339; Ömer Faruk Harman, "**Arim**", DİA, III, 373-374.

⁸⁵ Bir görüşe göre Me'rib seddinin yıkılışının Sebe devletinin zayıfladığı Himyeri devletinin kurulduğu yıllara tesadüf eder. Diğer bir görüşe göre ise Himyeri devletinin zayıflamaya başlamasıyla seddin bakımının ihmal edilmesi sonucu yıkılmıştır. Muhammed el-Hudari, "**H. Muhammed Devri**" **İslâm Tarihi**, I, 116. Yâkût'a göre M. 525 'de Yemen'e hâkim olan Habeşliler Me'rib seddini onartmışlar. Fakat sed M. 542-543 yıllarında yıkılmıştır. Bkz. Yâkût, **Mu'cemu'l-Buldân**, IV, 383; Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s. 19; Hitti, **İslâm Tarihi**, I, 100-101.

⁸⁶ Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 28.

kontrol etmesini, eğer barajda taşları yuvarlayan bir fare görürse felaketin mutlaka ve yakın bir zamanda vuku bulacağını söyler. Amr b. Âmir barajın yanına gider ve “huld” adı verilen kör, demir dişli, büyük pençeli dev bir farenin büyük kayaları yuvarlayıp barajı yıkmaya çalıştığını görür. Amr barajın yıkılacağını anlar ve malını mülkünü satarak akrabalarıyla birlikte bölgeyi terk etmek ister. Mallarını satmak için kavmine bir oyun oynar. Kavminin en küçük çocuklarından birisine kendisine ağır bir söz söylemesini ister. Çocuk ona hakaret edince çocuğa bir tokat atar. Çocukta kendisine karşılık verince, küçük bir çocuğun bana tokat vurduğu bir yerde kalamam der ve mallarını yapmış olduğu hile ile bölge halkına satar. Yemen’in eşrafı bunu ganimet bilerek Amr’ın mallarını satın alırlar. Ezd de Amr’ın arkasından mallarını satarak Yemen’den ayrılır⁸⁷.

Amr b. Âmir, Yemen’i terk etmeden önce çocuklarını toplar ve beldelerin vasıflarını onlara izah ederek isteyenlerin bu bölgelere gidebileceğini ifade eder. Bunun neticesinde İmrân b. Âmir kolu Umman’a, Vedaat b. Amr b. Âmir kolu Hemdan’a, Ezd-u Şenûh kolu Serât’a, Huzâe kolu Merr’e, Âl-i Cefne b. Amr b. Âmir kolu Suriye’ye gitti ve orada tarihte büyük bir ün kazanan Gassânîler⁸⁸ devletini kurdu. Cezimet’ül Ebraş kolu Irak’a, Evs ve Hazrec kabilelerinin mensup olduğu Sa’lebe b. Amr b. Âmir kolunun da Yesrib’e gittikleri kaynaklarda geçmektedir⁸⁹.

Evs ve Hazrec’in dedeleri olan Amr b. Âmir’in Zarîfe ile olan evliliğinden on üç çocukları olmuştu⁹⁰. Bu on üç çocuk’tan biri olan Sa’lebe b. Amr b. Müzeykiyâ ve çocukları Seylü’l-Arim’den sonra Tihame’ye⁹¹ oradan da Yesrib’e (Medine)

⁸⁷ İbn Hişam, *Sîre*, I, 13-14; Mes’ûdî, *Mürûcu’z-Zehab*, II, 180-183; es-Semhûdî, *Vefâ*, I, 168-170; Şerif, *Mekke*, s. 337; Şemsettin Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 182-183; Neşet Çağatay, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, s. 63; Ömer Faruk Harman, “Arîm”, *DİA*, III, 374. Tâhâ Hüseyin eserinde, Arîm seli ve bunun ardından Arapların çevreye dağılması ile ilgili anlatılanların, Besûs harbi, Dâhis harbi gibi kitaplarda anlatılan ve şiirlere konu olan bu günlerin ve Âd, Semûd, Tasm gibi kavim ve topluluklardan nakledilenlerin hepsinin kökeni olmayan uydurmalar olduğunu iddia ederek, ifade ettiğimiz konulara farklı bir yorum getirmektedir. Bkz. Tâhâ Hüseyin, *Câhiliye Şiiri Üzerine*, s. 110.

⁸⁸ Güney Arabistan çıkışlı olan bu topluluğun bahsedilen barajların yıkılmasından sonra kuzeye gittikleri ifade edilmektedir. Bunların kuzeye çıktıktan sonra ana ticaret yolları üzerinde yerleşmiş oldukları göz önünde tutulursa bol kazançlı kuzey ticaretinin bunları bu bölgeye çekmiş olması düşünülebilir. Neşet Çağatay, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, s. 63. Geniş bilgi için bkz. Şemsettin Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 185-197.

⁸⁹ İbn Hişam, *Sîre*, I, 14; İbn Zebale (ö. 199/814) *Kitâbu Ahbâri’l-Medine*, s. 170; es-Semhûdî, *Vefâ*, I, 170; Cevad Ali, *el-Mufassal*, IV, 129; Şemsettin Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 183, 186; Neşet Çağatay, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, s. 62; Şemsettin Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 44.

⁹⁰ Sa’lebe, Hârise, Cefne, Vedaa, Hârise, Hârise, Avfen, Ka’b, Mâlik, İmran. Diğer üç çocuğunun soyu devam etmemiştir. Bkz. es-Semhûdî, *Vefâ*, I, 167.

⁹¹ Sina yarımadasından Arabistan’ın batısına ve güneyine doğru uzanan dar kıyı ovasıdır. Sıcakların şiddetli, rüzgârının ise sakin olması sebebiyle bu ismi almıştır. Hasan İbrahim Hasan, *İslâm Tarihi*, I, 20; MEBİA, XII/I, 280-283. Hârise’den sonra iki ayrılan Evs ve Hazrec kabilelerinin Dirâre ve Kura dolaylarına yerleştikleri rivayet edilmektedir. Bkz. Şemsettin Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 253.

gittiler⁹². Hârise b. Sa'lebe'nin oğulları olan Evs ve Hazrec ile bunlarla beraber bulunanlar Yesrib'de kaldılar⁹³. Sa'lebe'nin ölümünden sonra kabilenin başına Hârise b. Sa'lebe geçti ve onun ölümünden sonra kabile Evs ve Hazrec diye ikiye ayrıldı⁹⁴.

Milâdî ikinci veya üçüncü yüzyılda Yesrib'e geldikleri tahmin edilen Evs ve Hazrec kabileleri kendilerinden önce buraya yerleşmiş olan Yahudi kabileleri ile birlikte ilk zamanlar uyum içinde yaşarlarken ilk önce Yahudilerle daha sonrada Yahudilerin de etkisiyle birbirleriyle mücadeleye girişmişlerdir⁹⁵.

Evs ve Hazrec kabilelerinin aralarında meydana gelen savaşların sonucusu, hicretten kısa bir süre önce meydana gelen ve Yahudi kabilelerinin de katıldığı Bu'âs savaşı hadisesidir. Bu'âs savaşında mağlup olan Hazrec kabilesinden bir grup savaştan sonra Kureyş ile ittifak yapmak amacıyla gittiği Mekke'de Hz. Peygamber ile görüşerek onun İslâm davetini kabul ettiler⁹⁶. Onların İslâmiyet'i kabul etmesi İslâmiyet'in bu iki kardeş kabile arasında yayılması sonucunu doğurmuştur. İslâm davetini kabul eden bu iki kabile Hz. Peygamber ve diğer Müslümanları Medine'ye davet etmişler, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicret etmesi aralarında yüzyirmi yıl gibi uzun bir zaman devam eden savaşların bitmesine ve iki düşman kardeşin arasındaki husumetin sona ermesine vesile oldu. Bugün dilimizden hiç düşmeyen ve isimlerini zikrettiğimiz Ensâr'ın⁹⁷ tamamı Hârise b. Sa'lebe'nin iki oğlu olan Evs ve Hazrec kabilelerine mensub olan müslümanlardır⁹⁸.

⁹² Evs ve Hazrec'in Yesrib'e yerleşmesiyle ilgili olarak İbn Hişam, Amr b. Âmir ve kabilesinin Yemen'den ayrıldıktan sonra Akk kabilesinin memleketine gittiğini burada onlarla bir süre savaş halinde yaşadıkdan sonra yukarıda saydığımız bölgelere ayrıldıklarını zikreder. İbn Hişam, **Sire**, I, 14. Evs ve Hazrec'in Yesrib'e yerleşmesiyle ilgili olarak farklı bir görüş de şöyledir: Ezd kabilesi Sa'lebe b. Amr başkanlığında Yemen'den çıktuktan sonra Suriye'ye gelerek Gassân bölgesine yerleştikleri ve Sa'lebe'nin ölümünden sonra başkanlık konusunda anlaşamayan Hârise'nin diğerlerinden ayrılarak Hayber bölgesine geldiği, onun ölümünden sonra kabilenin Evs ve Hazrec diye ikiye ayrılarak Yesrib'e yerleştiği şeklindedir. Bkz. Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s. 95.

⁹³ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 655-656.

⁹⁴ Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s. 95.

⁹⁵ Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s. 95.

⁹⁶ Asri Çubukçu, **"Bu'âs"**, DİA, VI, 340.

⁹⁷ İslâm literatüründe Ensar, Hz. Peygamber'i ve muhacirleri yurtlarında barındırmak ve korumak suretiyle onlara büyük yardımda bulunan Evs ve Hazrec kabilelerine mensup Yesribli Müslümanlar için kullanılmıştır. Enes b. Mâlik'in belirttiğine göre bu isim ilk defa Kur'an-ı Kerim'de yer almıştır. Bkz. Hüseyin Algül, **"Ensâr"**, DİA, XI, 251. Ensar bu anlamıyla Kur'an'da iki yerde geçmektedir;

"İslâm'ı ilk önce kabul eden muhâcirler ve ensar ile iyilikle onlara uyanlar var ya, Allah onlardan razı olmuş; onlar da O'ndan razı olmuşlardır. Allah onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük başarıdır." Tevbe: 9/100

"Andolsun Allah; Peygamber ile içlerinden bir kısmının kalpleri eğrilmeğe yüz tuttuktan sonra, sıkıntılı bir zamanda ona uyan muhacirlerle ensarın tövbelerini kabul etmiştir. Evet, onların tövbelerini kabul etmiştir." Tevbe: 9/117.

⁹⁸ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 332; el-Mercani, **Behcet**, I, 46.

1.2. EVS VE HAZREC KABİLELERİNİN YESRİB (MEDİNE)'E YERLEŞMELERİ

Evs ve Hazrec kabilelerinin Yesrib (Medine)'e yerleşmesi konusuna geçmeden önce bu şehir hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır.

Medine, Arap yarımadasının batısında, Hicaz bölgesinde, denizden yüksekliği 619 m. olan kuzeye doğru meyilli bir vahada kurulmuştur. Bölge boyunca uzanan bir Vadî üzerinde 24° 28° kuzey meridyenleri ile 39° 36° doğu paralelleri arasında Mekke'nin 350 km. kuzeyinde, Kızıldeniz'in yaklaşık 130 km. doğusunda yer alır. Medine, kuzeyde (4-5 km. uzağında) Uhud ve güneyde Ayr volkanik dağları ile doğuda Taberi dağı ve Harretü Vâkım, batıda Harretü'l Vebere arasında yer alır⁹⁹.

Medine şehri coğrafi yapısı itibariyle ziraata elverişli vadilerinin bulunması, bazalttan oluşmuş volkanik Harre¹⁰⁰ alanlarının olması nedeniyle Mekke'den çok farklı bir coğrafi yapıya sahiptir¹⁰¹. Harre alanlarının kullanımı zor olmasına rağmen buralarda yaşamın devam etmesi zengin su kaynaklarının mevcudiyeti nedeniyle. Medine'nin doğusunda ve batısında yer alan harreler ile şehir arasında verimli bir ova vardır. Bu ovanın içerisinde tarıma elverişli alanlar, hurmalıklar ve zengin su kaynakları vardır. Bu zenginlikten dolayı şehir sakinleri şehre yakın olan harre alanlarını yerleşim yerleri olarak seçmişlerdir¹⁰².

Medine'nin vadileri genellikle güneydoğu-kuzeybatı istikametinde uzanır ve yağmur yağdığı zaman şehrin güneyinden ve kuzeyinden gelen sel suları bu vadilerden akar. Yağmurun çok yağdığı dönemlerde oluşan sel suları şehre doğru akar. Ancak oluşan bu sel suları şehre zarar vermediği gibi tarıma elverişli verimli arazilerin oluşmasını sağlar¹⁰³.

⁹⁹ Hz. Peygamber tarafından bu iki harrenin Medine Haremi'nin doğu-batı sınırları olduğu, kuzey'de Sevr dağı ile güneyde Ayr dağlarının ise kuzey-güney sınırları olduğunu bildirdiği rivayet edilmektedir. Bkz. Şerif, **Mekke**, s. 311; M. Asım Köksal, **İslâm Tarihi**, I, 42; Mustafa S. Küçükaşçı, **Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 172; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 16.

¹⁰⁰ Arap yarımadasının orta ve batı kesimlerinde yoğunlaşan harreler Şam ve Medine arasında yoğunlaşır ve en önemlileri Medine çevresinde yer alır. Mustafa S. Küçükaşçı, **Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 172. Harre ile ilgili geniş bilgi için bkz. Küçükaşçı, "Harre", *DİA*, XVI, 244-245; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 20.

¹⁰¹ Mustafa S. Küçükaşçı, **Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 171; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 17.

¹⁰² Mustafa S. Küçükaşçı, **Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 172-173.

¹⁰³ Mustafa S. Küçükaşçı, **Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 173-174; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 18.

Medine'nin en önemli vadileri: Vadî'l Akîk¹⁰⁴, Vadî Buthan¹⁰⁵, Vadî Kanât¹⁰⁶, Vadî Rânûnâ¹⁰⁷, Vadî Müzeyneb¹⁰⁸, Vadî'l Mehzûr¹⁰⁹, Vadî Cefâf'dır¹¹⁰. Bu vadilerden Akîk, Kanât ve Buthan vadîsinden gelen sel suları Medine'nin yerleşim yerlerinden geçerek Curf ile Ğâbe arasında bulunan Zeğabe'de toplanır¹¹¹.

Medine'de çoğunluğu şehir merkezinde olan kuyular mevcuttu. Bu kuyuları adını saydığımız vadilerin sağladığı sular dışında şehrin su ihtiyacını gidermede önemli yeri olan su kaynakları olarak ifade edebiliriz. Ancak bu kuyuların suyu genelde acı olduğu için içme suları daha çok güneyde bulunan kuyulardan temin edilmiştir¹¹². Her kabileye ait kuyular olduğu gibi şahıslara ait olan kuyular da vardı¹¹³.

Yesrib'in kadim tarihi ile ilgili bilgiler az olmakla birlikte mevcut olan bilgilerin çoğu da rivayetlere dayanmaktadır¹¹⁴. Yesrib'in bilinen ilk tarihinden itibaren ele aldığımızda buraya üç ayrı topluluğun yerleştiğini görürüz. İlk sakinlerinin Sal, Falic ve Ubeyl¹¹⁵ topluluklarının olduğu bunlardan sonra şehre Amâlika¹¹⁶ kavminden Amâlik b. Erfahşid b. Sâm b. Nûh'un hâkim olduğu ve Yesrib'de ziraat ile ilk

¹⁰⁴ Harretu Vebere'nin arkasından Medine'nin batısına buradan da kuzeybatıya doğru ilerler. Şerif, **Mekke**, s. 311; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 19.

¹⁰⁵ Mehzûr, Müzeyneb ve Rânûnâ Vadîlerinden akan sular bu vadide birleşerek, Medine'nin ortasında bulunan evlerin arasından geçerek önce batıya daha sonra da kuzeye yönelir. Bkz. İbn Şebbe, **Târîhu'l-Medîne**, I, 167-168; el-Matarî, **et-Ta'rîf**, s. 138; el-Mercânî, **Behcet**, I, 109-110; es-Semhûdî, **Vefâ**, II, 213-215; III, 1071-1075.

¹⁰⁶ Medine'nin kuzeyinden Medine ile Uhud dağı arasından gelir. Uhud şehitliğinde son bulur. Bkz. Mustafa S. Küçükbaşçı, **Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 174; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 19.

¹⁰⁷ Ayr dağının kuzeyinden gelip Kuba mescidinin batısında yer alan el-Asabe'ye doğru uzanır. Evs kabilesinden olan Benî Cahcaba'nın evleri bu bölgededir. Bkz. el-Matarî, **et-Ta'rîf**, s. 138; el-Mercânî, **Behcet**, I, 109-110.

¹⁰⁸ Cefâf bölgesinin doğusunda kalır. Önceleri Mescid-i Fadîh olarak bilinen Mescidü's-Şems'in yukarısında kalır. el-Matarî, **et-Ta'rîf**, s. 138.

¹⁰⁹ el-Avâli'nin doğusundan Müzeyneb vadisinin kuzeyinden Doğu Harresini ikiye bölerek el-Urayz'a ulaşır. el-Matarî, **et-Ta'rîf**, s. 138.

¹¹⁰ Kuba mescidinin doğusunda el-Avâli bölgesindedir. el-Matarî, **et-Ta'rîf**, s. 138; Mustafa S. Küçükbaşçı, **Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 174; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 18-19.

¹¹¹ Mustafa S. Küçükbaşçı, **Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 174; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 19.

¹¹² Mustafa S. Küçükbaşçı, "Medine", **DİA**, XXVIII, 305.

¹¹³ İbn Şebbe, **Târîhu'l-Medineti'l-Münevvere**, I, 152; Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 131; Mustafa S. Küçükbaşçı, **Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 176; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 19. Medine kuyuları hakkında geniş bilgi için bkz. es-Semhûdî, **Vefâ**, III, 942.

¹¹⁴ Şerif, **Mekke**, s. 314; Mustafa S. Küçükbaşçı, **Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 178.

¹¹⁵ Bazı kaynaklar Yesrib adının bu topluluktan olan ve şehre ilk gelenlerden olan Yesrib b. Vâil b. Kâniye b. Mehlâil b. İrem b. Ubeyl b. Avs b. İrem b. Sâm b. Nûh'dan aldığını rivayet eder. Bkz. es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 156-157; Şerif, **Mekke**, s. 315; Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 128; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 251.

¹¹⁶ Şemsettin Günaltay eserinde, Yesrib'in ilk sakinlerinin Amâlika'luların olduğunu, Yesrib ismininde bunların lideri olan Yesrib b. Ubeyl'in adından aldığını ve Amâlika'dan Benî Vehb veya Benî Lef denilen Benî Sa'd b. Hufân ve Benî Matravîl adındaki kabilelerin buraya ilk yerleşenler ve Yesrib beldesini kuranlar olduklarını ifade etmektedir. Bkz. Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 251.

uğraşan, “utum”¹¹⁷ denilen evleri ilk yapanların bunlar olduğu rivayet edilir ¹¹⁸. Yesrib’e yerleşen üçüncü grubun ise Yahudiler olduğu görülmektedir. Yahudilerin Medine’ye ne zaman gelip yerleştikleri hususunda farklı görüşler vardır¹¹⁹. Yahudilerin Medine’ye yerleşmesi ile ilgili rivayetlere daha sonra değineceğiz.

Yesrib adının bu şehre nasıl verildiği hakkında çeşitli rivayetler vardır. Hz. Musa İsrailoğulları’nı Mısır’dan çıkarınca Yahudiler Hz. Musa komutasında Amâlîka kavmiyle savaşp onları yenmişler ve buraya yerleşerek Yesrip ismini vermişlerdir. Başka bir rivayete göre şehir bu ismi; bölgeye ilk gelenlerden olan Ubeyl topluluğundan Yesrib b. Kâniye’den almıştır¹²⁰. Yesrib adı ilk zamanlar Curf ile Vâdî Kanât arasında kalan kısma denilirken daha sonraları şehrin tamamı için kullanılmıştır. Hz. Peygamber Medine’ye hicret ettikten sonra Yesrib ismini beğenmemiş ve şehre “Medine”, “Tâbe”, “Tayyibe” gibi isimlerin verilmesini uygun bulmuştur¹²¹. Yesrib kelimesi Kur’an’da (el-Ahzâb: 33/13) Medine’nin adı olarak bir yerde geçmekte, Medine kelimesi ise Kur’an’da on yerde yer almaktadır¹²².

Evs ve Hazrec kabilesinin ataları olan Ezdîler M.S. 492 yıllarında anayurtları olan Yemen’den Tihame’ye oradan da Yesrib’e geldiler. Bu iki kardeş kabilenin bir kısmı Yesrib’in “Âliye” (Necd tarafındaki yüksek bölgeler) ve “Sâfile”(Tihâme tarafındaki düzlük bölgeler) bölgelerine yerleşirken, bir kısmı Yahudi yerleşim

¹¹⁷ Kale evler diye de ifade edilen bu evler; üç katlı bir yapıya sahipti. Meskenen çok kaleye benzeyen bu evlerin alt katları hayvan barınağı ve malzemelerin konulduğu depo olarak kullanılırdı. Orta kat ev sakinlerinin ikameti için ayrılır, üst kat ise istirahat için kullanılırdı. Bunların sayısı ile ilgili olarak hicret sırasında 59’u Yahudilerin, 13’ü Arapların olmak üzere 72 adet olduğu tahmin edilmektedir. Bkz. İbn Hacer, **Fethu’l-Bâri**, VII, 243; Ensârî, **Âsâr**, s. 61-74; Şerif, **Mekke**, s. 317. Evs ve Hazrec arasında meydan gelen Bu’âs ve diğer savaşlarda yenilen taraf kendilerine ait olan utumlara saklanarak karşı tarafın kendilerini yok etmesini engellemekteydi. İbnü’l-Esîr, **el-Kâmil**, I, 661.

¹¹⁸ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 156; el-Mercânî, **Behcet**, I, 36-43; Mustafa S. Küçükbaşçı, **Cahiliye’den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 178; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 24.

¹¹⁹ Yahudileri Mısır’dan çıkararak Hz. Musa Amâlîka kavmiyle savaşmış, onları mağlup ederek Yahudileri buraya yerleştirmiştir. Zikrettiğimiz bu zorunluluğun yanında Tevrat’ta geleceği bildirilen peygamberin yerleşeceği yer olarak bahsedilmesi de Yahudilerin buraya yerleşmesinde etkili olmuştur. Bkz. Şerif, **Mekke**, s. 315; Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 129; Mustafa S. Küçükbaşçı, **Cahiliye’den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 178; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 24.

¹²⁰ Mes’ûdî, **Mürücu’z-Zeheb**, II, 148; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 156; Şerif, **Mekke**, s. 315; Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 128; Mustafa S. Küçükbaşçı, **Cahiliye’den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 178; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 251; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 21.

¹²¹ Medine’nin el-Eymân, Barreh, Beyti’r-Resûl, Cezîretü’l-Arap, El-Cenne, Habîbe, el-Câbira, Âsime, Dârü’l-imân, Dâru’l-Ebrâr, Mahbûbe, el-Mahfûfe, el-Mesleme, el-Mecenne, el-Kudse Nâciye, el-Kâsime, Harem.... gibi isimleri vardır. Bkz. es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 8-19; Şerif, **Mekke**, s. 315; Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 128; Eyüp Sabri Paşa, **Mir’ât-ı Haremeyn**, s. 129; M. Asım Köksal, **İslâm Tarihi**, I, 43; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 22; Mustafa S. Küçükbaşçı, **“Medine”**, DİA, XXVIII, 305. Semhudi eserinde Yesrib’in 94 farklı ismini rivayet etmekte, Şerif ve Cevad Ali eserlerinde Yesrib’in yirmidokuz isminin var olduğunu ifade ederler. Bu isimlerden on bir’inin Tevrat’ta da yer aldığı söylenmektedir. es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 8-19; Şerif, **Mekke**, s. 315; Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 128; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 21.

¹²² Bunların dördünde (et-Tevbe: 9/101, 120, el-Ahzâb: 33/60, el-Münâfikûn: 63/8) Medine şehri kastedilmiştir. Mustafa S. Küçükbaşçı, **“Medine”**, DİA, XXVIII, 306.

yerlerine, bir kısmı da bunların haricindeki bölgelere yerleştiler¹²³. Evs ve Hazrec kabilelerinin Yesrib'e geldikleri dönemde Yahudilerin Yesrib dolaylarında elli dokuz köy ve o oranda nüfuslarının bulunduğu ifade edilmektedir¹²⁴.

Burada bir süre Yahudilere tâbi olarak yaşadılar. Yahudilere tâbi olarak yaşamak zorunda kaldılar da denebilir. Çünkü Yahudiler ticaretle uğraştıkları için ekonomik olarak güç ellerindeydi. Bölgeye daha önce yerleşmiş olmalarından dolayı verimli araziler ve hurma bahçeleri de onların elindeydi. Sayı bakımından daha kalabalıktılar ve “utum” denilen kale evlerine sahiptiler. Yerleştikleri toprakların Yahudilere ait olması; geçim olarak çok büyük zorluklar içerisinde olmaları gibi etkenler başlangıçta, Evs ve Hazrec kabilelerini Yahudilerin baskı ve zulmüne boyun eymek zorunda bırakmıştı¹²⁵.

Evs ve Hazreciler ilk yıllarda Yahudilerle uyum içerisinde yaşadılar. Daha sonra birbirlerine olan güveni sağlamlaştırmak ve dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı şehirlerini birlikte savunmak için aralarında hilf ve civâr anlaşması yaptılar. Ancak bu durum çok uzun sürmedi. Evs ve Hazrec kabilelerinin sayı olarak çoğalmaları, ekonomik olarak zenginleşmeye başlamaları Yahudileri korkuttu ve aralarındaki anlaşmayı bozma kararı aldılar. Evs ve Hazrec kabilelerinin başlangıçta zayıf olan Yesrib'deki durumları akrabaları olan Gassânîlerden¹²⁶ aldıkları dış destek neticesinde güçlendi ve Yesrib'in dışında yaşayan Evs ve Hazrec kabileleri bu süreçten sonra şehrin iç kısmına yerleştiler¹²⁷.

Yahudiler ile Evs ve Hazrec kabileleri ilk zamanlarda birbirleriyle iyi geçinmişler, fakat bu iki kabilenin güçlenmesinden sonra Yahudiler bu kardeş kabilelerin aralarının bozulması için uğraşmışlardır. Yahudiler, Evs ve Hazrec'in aralarının bozulmasını fırsat bilerek bazen Evs'in yanında, bazen de Hazrec'in yanında yer

¹²³ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 177; Cevad Ali, **el-Mufasssal**, IV, 128; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 38.

¹²⁴ Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 254.

¹²⁵ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 177; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 254-255.

¹²⁶ Amr Müzeykîyâ b. Âmir Mâüsemâ'nın çocuklarından biri olan Cefne b. Amr b. Âmir, Gassânîlerin kurucusu ve ilk hükümdarıdır. Bunların isimlerini Me'rib seddi yakınlarındaki su içtikleri bir pınardan aldıkları söylendiği gibi, Cuhfe yakınlarında veya Tihame çölünde bulunan Gassân suyundan aldıkları da nakledilir. Yemen'de oturdukları yerin adını daha sonra yerleştikleri bu yere vermiş olmaları da mümkündür. Amr b. Âmir Me'rib seddin yıkılacağını anlayınca Cefne b. Amr b. Amir'de onlarla birlikte Yemen'i terk etti. Suriye bölgesine gelerek bir süre Kudaâ kabilesinin Dacâim koluna mensup Selîh kabilesinin hâkimiyeti altında yaşadılar. Daha sonra onlarla savaşıp yenerek yerlerine yerleştiler ve burada Gassânîler devletini kurdular. Bizans İmparatorluğu'nun vassâli olan Gassânîler Hıristiyanlığı kabul ederek Bizans kültürü etkisi altına girdiler. Bkz. İbn Hişam, **Sîre**, I, 9-10; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 167; Cevad Ali, **el-Mufasssal**, IV, 129-134; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 186-187; Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s. 63; Ahmet Ağırakça, “Gassânîler”, **DİA**, XIII, 397.

¹²⁷ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 177; Cevad Ali, **el-Mufasssal**, IV, 129; Hüseyin Algül, “Evs” **DİA**, XI, 541-542.

olarak sorunların derinleşmesi için uğraşmışlardır. Bu iki kardeş arasında uzun yıllar süren ve sonuncusu hicretten kısa bir süre önce vukû bulan Bu'âs savaşında Yahudilerden Benî Nadîr ve Benî Kureyza kabileleri Evs kabilesinin yanında yer alarak Hazrec kabilesini mağlup etmiştir¹²⁸.

1.3. EVS VE HAZREC KABİLELERİN BOYLARI

Evs ve Hazrec'in iki kardeş olup babaları Hârise b. Sa'lebe, anneleri Kayle bint Amr b. Cefne olduğunu ve Ezd kabilesinin Hârise'nin ölümünden sonra Evs ve Hazrec diye iki ayrı kabileye ayrıldığını ifade etmiştik. Hazrec b. Hârise'nin beş erkek çocuğu olmuş ve soyu bu beş çocuğundan çoğalmıştır¹²⁹. Hazrec b. Hârise'nin çocukları; Amr b. Hazrec, Avf b. Hazrec, Cüşem b. Hazrec, Ka'b b. Hazrec, Hârise b. Hazrec'dir¹³⁰. Evs b. Hârise'nin ise Mâlik b. Evs adında bir oğlu vardı. Mâlik'in çocukları; Avf b. Mâlik, Amr (Nebit) b. Mâlik, Cüşem b. M'alik, İmru'u-l Kays b. Mâlik, Mürre b. Mâlik'dir¹³¹. Hazrec, Evs'ten daha kalabalık bir kabile olduğu için Araplar ilk dönemlerde her iki kabileye de Hazrec diyorlardı¹³².

Evs ve Hazrec kabilesinin bu kadar çok parçalanarak çeşitli oymaklara ayrılmasında çöl hayatının etkisi olduğu kadar Yesrib'in tarıma elverişli şartları da bu parçalanmaya etki etmiştir. Kabileler sürekli varlıklar olmayıp ya devamlı olarak çoğalan ve dağılan ya da yavaş yavaş küçülen topluluklardır¹³³. Yesrib'de ilk dönemde Evs kabilesi veya Hazrec kabilesi ön plandayken bir süre sonra kabile genişleyip kollara ayrılınca Evs veya Hazrec yerine Benî Hatme (Evs kolu) veya Benî Neccâr (Hazrec kolu) gibi artık kabile haline gelen isimler ön plana çıkmaya başladı. Yesrib'deki Arap kabilelerinin bu kadar çok alt bölümlere ve kollara ayrılmasına nüfusun yerleşim alanına göre orantısız artması ve ziraât alanların artan bu nüfusa göre az olmasının neden olduğu söylenebilir¹³⁴.

¹²⁸ İbn Sa'd, **et-Tabakât**, I, 218-219; İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil**, I, 671-683; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 166, 172, 195, 208.

¹²⁹ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 346.

¹³⁰ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 346.

¹³¹ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 332.

¹³² İbn Kuteybe, **el-Meârif**, s. 80; Cevad Ali, **el-Mufasssal**, IV, 136; Hüseyin Algül, "Evs" DİA, XI, 541-542; Ahmet Önkal, "Hazrec", DİA, XVII, 143.

¹³³ Watt, **Hz. Muhammed Mekke'de**, s. 23-24, 151.

¹³⁴ Watt, **Hz. Muhammed Mekke'de**, s. 151.

1.3.1. Evs Kabilesi

Evs'li kabilelerin soyu Evs¹³⁵ b. Hârise'nin tek oğlu Mâlik b. Evs'in soyundan çoğalmışlardır:

a) Benî Avf b. Mâlik ve Boyları:

Benî Avf b. Mâlik'in; Amr b. Avf ve el-Hâris b. Avf olmak üzere iki boyu vardı¹³⁶.

Benî Amr b. Avf b. Mâlik'in; Avf, Sa'lebe, Hubeyb¹³⁷, Vâil ve Levzân olmak üzere beş boyu vardı¹³⁸.

Benî Avf b. Amr b. Avf b. Mâlik'in; Mâlik, Külfe ve Haneş adlarında boyları vardı¹³⁹.

Benî Mâlik b. Avf b. Amr b. Avf b. Mâlik'in; Zeyd, Azîz ve Muâviye¹⁴⁰, adlarında boyları vardı¹⁴¹.

Benî Külfe¹⁴² b. Avf b. Amr b. Avf b. Mâlik'in; Cahcabâ b. Külfe adında bir çocuğu vardı¹⁴³.

Benî Cahcabâ b. Külfe b. Avf b. Amr b. Avf b. Mâlik'in; el-Hariş b. Cahcabâ, Mecdea b. Cahcabâ, el-Esram b. Cahcabâ, Ka'b b. Cahcabâ, Amr b. Cahcabâ, Âmir b. Cahcabâ olmak üzere altı boyu vardı¹⁴⁴.

Benî Zeyd b. Mâlik b. Avf b. Amr b. Avf b. Mâlik'in; Zübey'a¹⁴⁵ b. Zeyd, Ümeyye b. Zeyd, Übeyd b. Zeyd¹⁴⁶ olmak üzere üç boyu vardı¹⁴⁷.

¹³⁵ Evs b. Hârise b. Sa'lebe b. Amr Müzeykiryâ b. Âmir Mâu's-Semâ b. Hârise b. Gıtrâf İmru'l-Kays b. Sa'lebe b. Mâzin b. Ezd b. Gavs b. Nebt b. Mâlik b. Zeyd b. Kehlân b. Sebe b. Yeşcub b. Ya'rub b. Kahtân'dır. Bkz. İbn Hişam, *Sîre* I, 41; Halîfe b. el-Hayyât, *Tabakât*, I, 175; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 332; Kehhâle, *Mu'cemu Kabâili'l-'Arabiyye*, I, 50; Cevad Ali, *el-Mufassal*, IV, 135; Hüseyin Algül, "Evs" DİA, XI, 541-542.

¹³⁶ Halîfe b. el-Hayyât, *Tabakât*, I, 193; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 332.

¹³⁷ Bu boya mensup olan Süveyd b. Sâmit, Mücezzer b. Ziyâd tarafından Bu'âs (başka bir rivayette Hâtûb) savaşında öldürülmüştü. İslâmiyet'in Medine'ye gelmesinden sonra Süveyd'in oğlu Hâris, Uhud savaşında Mücezzer'i öldürerek babasının öcünü aldı. Bunun, İslâm'da ilk kısas gereği öldürme hadisesi olduğu rivayet edilmektedir. Bkz. İbn Hişam, *Sîre*, I, 307-308; İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-Neseb*, s. 632.

¹³⁸ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-Neseb*, s. 631; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 332.

¹³⁹ Halîfe b. el-Hayyât, *Tabakât*, I, 194; İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-Neseb*, s. 630; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 332.

¹⁴⁰ Evs ile Hazrec arasında vuku bulan "Hâtûb" savaşı adını bu kabilede olan Hâtûb b. Kays'dan almıştır. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 671; İbn Düreyd, *el-İştikâk*, s. 440; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 335; es-Semhûdî, *Vefâ*, I, 195.

¹⁴¹ İbn Hazm, *Cemhere*, s. 332; Şemsettin Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 254.

¹⁴² Hz. Peygamber'in dedesi Abdilmüttâlib'in annesi olan Selmâ bu boya mensuptur. İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-Neseb*, s. 628.

¹⁴³ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-Neseb*, s. 628.

¹⁴⁴ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-Neseb*, s. 628; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 335. Cahiliye döneminde Evs kabilesinin liderlerinden olan Uhayha b. Culâh'ın bu kabilede olduğu ifade edilmektedir. Bkz. İbn Düreyd, *el-İştikâk*, s. 441.

Ehl-i Kubâ olarak bilinen bu kabile çeşitli boy ve oymaklara ayrılmış olup en önemlisi Benî Zeyd'dir¹⁴⁸. Benî Zeyd b. Mâlik b. Avf'ın üç çocuğu (Zübey'a, Ümeyye, Übeyd) aynı zamanda 'el-Kesr' olarak da anılmaktadır¹⁴⁹. Benî Zeyd b. Mâlik'in 'Rehhâ' bölgesinde dört utumunun olduğu bilinmektedir. İbn Hazm'a göre Benî Haneş b. Avf b. Amr b. Avf b. Mâlik b. Evs boyu daha sonra 'el-Kesr'e dâhil olmuştur¹⁵⁰.

Benî Avf b. Mâlik b. Evs kabilesinin tamamı Medine'nin güneyinde Kuba ve çevresinde yerleşmişlerdi¹⁵¹. Ancak Benî Muâviye diğerlerinden farklı olarak Medine'nin doğusunda el-Baki el-Ğargat diye bilinen bölgenin kuzeyinde yerleşmişlerdi¹⁵². Benî Muâviye'nin " Mescidü'l-İcâbe" diye bilinen Benî Muâviye mescidi vardı¹⁵³.

Benî Ümeyye ise kabile evlerinin bulunduğu yerin güney bölgesi tarafına yerleşmişlerdi¹⁵⁴. Benî Cahcabâ b. Külfe'nin evleri önceden Kuba'da bulunmaktaydı. Benî Amr b. Avf'dan iki kişinin bu kabile tarafından öldürülmesi üzerine Kuba'daki mülklerini diyet olarak bu kabileye verdiler ve Kuba'nın batısında verimli arazilere sahip bir yerleşim yeri olan "el-Asâbe" bölgesine yerleştiler¹⁵⁵. Uhayha b. Culâh'ın burada bir utum inşa ettirdiği ve bu utumun dışarıdan gelebilecek saldırılar karşısında sığınak olarak kullanıldığı rivayet edilmektedir¹⁵⁶.

Benî Levzân b. Amr b. Avf, Zükâk yakınındaki Rabî bölgesine yerleşti ve burada "es-Sağdân" denilen bir utum inşa ettiler. Burası Evs ve Hazrec arasında meydana gelen "Rabî" savaşının cereyan ettiği yerdir¹⁵⁷. Hz. Peygamber, İslâm'dan sonra Benî Levzan'ın adlarını Benî Semaî olarak değiştirmiştir¹⁵⁸.

¹⁴⁵ İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 437. Uhud savaşına katılarak şehid olan ve "Gasîl'ul-Melâike" (Meleklerin yıkadığı) lâkab ve ünvanını alan Hanzale b. Ebû Âmir bu kabileye mensuptur. Bkz. Vâkîdî, **Meğâzi**, I, 206; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 438; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 333; Hamidullah, **İslâm Tarihi**, I, 185.

¹⁴⁶ Hz. Peygamber'in Medine'ye hicret ettiğinde evinde ikâmet ettiği Külsûm b. el-Hidm bu boya mensuptur. İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 439; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 334.

¹⁴⁷ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 332-333; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 254.

¹⁴⁸ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 332; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 28.

¹⁴⁹ İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 437; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 197; Şerif, **Mekke**, s. 334; Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 136; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 254.

¹⁵⁰ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 332; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 254.

¹⁵¹ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 193.

¹⁵² Şerif, **Mekke**, s. 334.

¹⁵³ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 195; el-Matarî, **et-Ta'rîf**, s. 116-117.

¹⁵⁴ Şerif, **Mekke**, s. 334.

¹⁵⁵ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 194; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 254; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 43.

¹⁵⁶ Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 254.

¹⁵⁷ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 195.

¹⁵⁸ Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 254.

b) Amr b. Mâlik ve Boyları:

Benî Amr b. Mâlik'in; el-Hazrec b. Amr ve Âmir¹⁵⁹ b. Amr olmak üzere iki boyu vardır¹⁶⁰.

Benî el-Hazrec b. Amr b. Mâlik'in; el-Hâris ve Ka'b (Zafer) adlarında boyları vardır¹⁶¹.

Benî el-Hâris b. el-Hazrec b. Amr b. Mâlik'in; Cüşem ve Hârise olmak üzere iki boyu vardır¹⁶².

Benî Cüşem b. el-Hâris b. el-Hazrec b. Amr b. Mâlik'in; Abdileşhel¹⁶³, Za'ûra¹⁶⁴, Amr ve el-Harîş olmak üzere dört boyu vardır¹⁶⁵.

Benî Hârise b. el-Hâris b. el-Hazrec b. Amr b. Mâlik'in; Cüşem b. Hârise ve Mecdea b. Hârise ve Hüveyrise (Cüveyriye)¹⁶⁶ b. Hârise olmak üzere üç boyu vardır¹⁶⁷.

Benî Cüşem b. Hârise b. el-Hâris b. el-Hazrec b. Amr b. Mâlik'in; Zeyd b. Cüşem, Müceydia b. Cüşem, Âmir b. Cüşem adlarında üç çocuğu vardı¹⁶⁸.

Benî Zeyd b. Cüşem b. Hârise b. el-Hâris b. el-Hazrec b. Amr b. Mâlik'in; Amr b. Zeyd ve Adıyy¹⁶⁹ b. Zeyd adlarında çocukları vardı¹⁷⁰.

Benî Amr b. Zeyd b. Cüşem b. Hârise b. el-Hâris b. el-Hazrec b. Amr b. Mâlik'in; Cebran b. Amr, Sayfiye b. Amr ve Feyzîyye b. Amr olmak üzere üç çocuğu vardı¹⁷¹.

¹⁵⁹ Bu boyun tamamı Ummân'a yerleşmiş olduğundan bu boydan olan hiç kimse Ensâr olamamıştır. Bkz. İbn Hazm, **Cemhere**, s. 343.

¹⁶⁰ İbnü'l-Kelbî, **Cemheretü'n-Neseb**, s. 633; İbn Hazm, **Cemhere**, 338; Halife b. el-Hayyât, **Tabakât**, I, 175.

¹⁶¹ İbnü'l-Kelbî, **Cemheretü'n-Neseb**, s. 633; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 338; Halife b. el-Hayyât, **Tabakât**, I, 175.

¹⁶² İbnü'l-Kelbî, **Cemheretü'n-Neseb**, s. 633; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 338; Halife b. el-Hayyât, **Tabakât**, I, 175.

¹⁶³ Diğerlerine göre daha büyük bir boy olan Benî Abdileşhel içerisinden önemli şahsiyetler çıkarmış bir kabiledir. Câhiliye döneminde Evs ve Hazrec kabileleri arasında meydana gelen Bu'âs savaşında Evs kabilesinin lideri olan Hudayr b. el-Ketâib, İslâm'dan sonra Üseyd b. Hudayr, Sa'd b. Muâz, Enes b. Râfi, Amr b. Ziyâd gibi isimler örnek olarak verilebilir. Bkz. İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 443-446; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 339; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 253. Sa'd b. Muâz'ın Bedir harbine katıldığı ve Hendek savaşında şehid olduğu rivayet edilmektedir. İbnü'l-Kelbî, **Cemheretü'n-Neseb**, s. 634.

¹⁶⁴ Ehl-i Râtic olarak da bilinir. Mâlik, el-Hâris, Umeyr, İyâs, Evs b. Za'ûra adlarında çocukları vardır. Bunlardan Mâlik ve Umeyr Yemâme gününde, Evs ve el-Hâris Uhud savaşında, İyâs ise Hendek savaşında şehid olmuşlardır. Bkz. İbnü'l-Kelbî, **Cemheretü'n-Neseb**, s. 633; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 340. Ayrıca, Ebû'l Haysem b. Teyyihân'ın bu boya mensup olduğu da rivayetler arasındadır. Halife b. el-Hayyât, **Tabakât**, I, 178; İbnü'l-Kelbî, **Cemheretü'n-Neseb**, s. 638.

¹⁶⁵ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 338.

¹⁶⁶ Halife b. el-Hayyât, **Tabakât**, I, 183; İbnü'l-Kelbî, **Cemheretü'n-Neseb**, s. 637.

¹⁶⁷ İbnü'l-Kelbî, **Cemheretü'n-Neseb**, s. 637; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 340.

¹⁶⁸ İbnü'l-Kelbî, **Cemheretü'n-Neseb**, s. 637.

¹⁶⁹ Tebuk Gazvesine mazeretsiz olarak katılmadıkları için Hz. Peygamber tarafından sahabeye, kendileriyle konuşulmasını yasakladığı kimselerden olan Murâre b. Rabî b. Adıyy b. Zeyd bu boya mensuptur. Bkz. İbnü'l-Kelbî, **Cemheretü'n-Neseb**, s. 638.

¹⁷⁰ İbnü'l-Kelbî, **Cemheretü'n-Neseb**, s. 637.

¹⁷¹ İbnü'l-Kelbî, **Cemheretü'n-Neseb**, s. 637.

Bu boydan olanlar genel olarak ‘Nebî’ adıyla bilinirler ve birçok kollara ayrılmışlardır¹⁷².

Bu kabilelerin hepsi Harretü Vâkım’ın doğusunda yerleşmişlerdi¹⁷³. İlk zamanlar Benî Abdileşhel ve Benî Hârise Harretü Vâkım mevkiinde, Benî Zafer’in kuzeyinde yerleşmişlerdi¹⁷⁴. Ancak daha sonraları aralarında çıkan anlaşmazlıktan dolayı Benî Hârise evlerini Medine’nin eski yerleşim yeri olan Yesrib köyüne taşımak zorunda kalmıştır¹⁷⁵. Benî Zafer (Ka’b b. el-Hazrec el-Asğar b. Mâlik b. Evs)’in evleri Benî Abdileşhel’in evlerinin güneyinde kalıyordu. Benî Zafer’in Baki’nin doğusunda Vâkım Harresi tarafında yer alan mescidine “Mescid-i Buğle” denilmektedir¹⁷⁶.

Benî Abdileşhel’in evleri Benî Zafer’in evlerinin kuzeyinde, Benî Hârise’nin evlerinin güneyinde kalıyordu¹⁷⁷. Benî Hârise’nin evleri ise; Benî Zafer ve Benî Abdileşhel’in evlerinin yer aldığı Harretü Vâkım ile buranın biraz batısındaki Şeyhayn utumunu da içerisine alaçak şekilde, kuzey batıya Vâdi’l-Kanât’a (yani Uhud dağı civarına) doğru genişlemişti¹⁷⁸. Benî Hârise’nin evlerinin güneyinde Vâdi Mehzur’da yer alan Benî Kureyza evlerine kadar ulaştığı bildirilmektedir¹⁷⁹.

Amr b. Mâlik (Nebî)’in boylarından Benî Cüşem’in çocuklarından olan Amr, Za’ûra, el-Cerîş (Harîş) ve Abdileşhel’in Dahm¹⁸⁰ kolu ‘Ratic’¹⁸¹ denilen bölgede yerleşmişlerdi¹⁸². Ayrıca Mürre b. Mâlik b. Evs’in Sa’d boyu da Ratic bölgesinde yaşamaktaydı¹⁸³.

¹⁷² İbn Hazm, **Cemhere**, s. 338; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 193; Şerif, **Mekke**, 334.

¹⁷³ Şerif, **Mekke**, s. 334.

¹⁷⁴ el-Matarî, **et-Ta’rif**, s. 116, 169; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 190.

¹⁷⁵ el-Matarî, **et-Ta’rif**, s. 169; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 191-192; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 40. Rasûlullah’ın Uhud’a çıkarken karargâh kurduğu yer olan Şeyhayn utumu onların evlerinin arasında yer almaktaydı. el-Matarî, **et-Ta’rif**, s. 171; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 192; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 40.

¹⁷⁶ es-Semhûdî, **Vefâ**, 192.

¹⁷⁷ Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 41. Abdileşhel kabilesi burada birçok utumlar inşa ettiler. Bunlardan en önemlisi Hudayr b. Simâk’a ait olan Vâkım utumu idi. Bkz. Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 253.

¹⁷⁸ el-Matarî, **et-Ta’rif**, s. 169; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 41. Hicrî birinci asırdan sonra Benî Zafer’den Medine’de yaşayan kimse kalmadığı ve nesillerinin tükendiği kaynaklarda geçmektedir. Bkz. İbn Hazm, **Cemhere**, s. 338.

¹⁷⁹ Şerif, **Mekke**, 334; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 42.

¹⁸⁰ Abdileşhel’e bağlı bir boydur. İbn Hazm, **Cemhere**, s. 338.

¹⁸¹ Yahudilere ait utumların varlığı ile dikkat çeken, Abdileşhel evlerinin batı tarafındaki son kısmında yer alan bir bölgedir. İbn Hazm, **Cemhere**, s. 338, 345-346; Yâkût, **Mu’cem**, III, 12; Şerif, **Mekke**, s. 335.

¹⁸² es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 193; Şerif, **Mekke**, s. 334; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 41.

¹⁸³ Şerif, **Mekke**, s. 335.

c) Benî Cüşem b. Mâlik ve Boyları:

Beni Cüşem b. Mâlik'in; Abdullah (Hatme) b. Cüşem b. Mâlik koluyla soyu devam etmiştir¹⁸⁴.

Beni Abdullah b. Cüşem b. Mâlik'in; Âmir b. Abdullah, Levzan b. Abdullah ve el-Hâris b. Abdullah adlarında üç çocuğu vardı¹⁸⁵.

Bu boydan olanlar Benî Hatme¹⁸⁶ olarak bilinir¹⁸⁷.

Benî Hatme(Abdullah b. Cüşem b. Mâlik)'nin evleri Benî Ümeyye b. Zeyd'in evlerine yakın 'el-Macuşûniyye' denilen yerdeydi¹⁸⁸. Semhûdî, Matarî'den alıntı yaparak onların evlerinin yerlerinin tam olarak bilinmediğini ancak Mescid-i Şems'in doğusundaki 'el-Avâlî' bölgesinde olabileceğini ifade etmektedir¹⁸⁹.

Semhûdî, Benî Hatme'nin İslâm'dan önce etrafında hurma ağaçlarının dikili olduğu utumlarda yaşadıklarını ve İslâm'dan sonlara buradan çıktıklarını ve kendilerine inşa ettikleri evlerde yaşamaya başladıklarını ifade etmektedir¹⁹⁰.

Müslümanların Medine'ye hicretlerinden sonra "Mescid-i Meskene"ye yakın bir yerde kendilerine bir mescid inşa ettiler¹⁹¹. Daha sonraları Benî Hatme'ye nüfusunun çok artmasından dolayı Şam bölgesinin kalabalık şehirlerinden Ğazze'ye benzetilerek Ğazze adı verilmiştir¹⁹².

d) Benî İmru'u-l Kays b. Mâlik ve Boyları:

Benî İmru'u-l Kays b. Mâlik'in; Mâlik (Vâkıf)¹⁹³ b. İmru'u-l Kays ve es-Selm (Seleme)¹⁹⁴ b. İmru'u-l Kays adında iki çocuğu vardı¹⁹⁵.

¹⁸⁴ Bu boydan olan el-Hâris b. Adıyy ve Umeyr b. Adıyy, Uhud harbine katılmış sahabelerdendir. Bkz. İbn Hazm, **Cemhere**, s. 343-344.

¹⁸⁵ İbnü'l-Kelbî, **Cemheretü'n-Neseb**, s. 642.

¹⁸⁶ İbn Hazm, Benî Hatme'nin İslâmiyet'i geç kabul eden Evs kabilelerinden olduğunu ve bunların Müslüman olmalarının Hendek savaşından sonra gerçekleştiğini ifade etmektedir. Bkz. İbn Hazm, **Cemhere**, s. 345.

¹⁸⁷ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 343; Şerif, **Mekke**, s. 334.

¹⁸⁸ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 197; Şerif, **Mekke**, s. 334.

¹⁸⁹ el-Matarî, **et-Ta'rîf**, s. 113, 171; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 197-198; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 44. İbn Zebâle'de bunların tam olarak nerede oturduğunun bilinmediğini ifade etmektedir. Bkz. Şemssetin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 254.

¹⁹⁰ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 197-198.

¹⁹¹ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 198; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 44.

¹⁹² es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 198.

¹⁹³ Benî Vâkıf'ın Hendek savaşından sonra Müslüman olduğu rivayet edilir. Bkz. İbn Hazm, **Cemhere**, s. 344. Tebûk Gazvesine katılmadıkları için Hz. Peygamber tarafından Müslümanlara, kendilerinden yüz çevirmelerini emrettiği ve elli gün süren bu yasak neticesinde Allah'ın Tevbe (9) süresi 118. âyetini inzal buyurduktan sonra affettiklerinden birisi olan Hilâl b. Ümeyye bu boydandır. Bkz. İbn Hişam, **Sîre**, IV, 162, 180-181; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 448; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 344. Diğer ikisi ise şunlardır; Ka'b b. Mâlik, Murâra b. Rebî'dir. İbn Hişam, **Sîre**, IV, 162; İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, II, 278; İbnü'l-Kelbî, **Cemheretü'n-Neseb**, s. 638-639; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 445-448; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 352; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 330.

¹⁹⁴ Benî es-Selm, Amr b. Avf b. Mâlik ile hilf anlaşmalıydılar. Bunların hicretten önce İslâmiyet'e geçen kabilerden oldukları rivayet edilir. Evs kabilesinin nakiplerinden olan ve Bedir harbinde şehid olan Sa'd b. Hayseme bu boydandır. Bkz. Halife b. el-Hayyât, **Tabakât**, I, 191; İbnü'l-Kelbî, **Cemheretü'n-Neseb**, s. 644-

Benî Mâlik b. İmru'u-l Kays b. Mâlik'in; Ka'b b. Mâlik, Nümeyr b. Mâlik, Mâlik b. Mâlik, Amr b. Mâlik, Sa'lebe b. Mâlik adlarındaki beş çocuğu ile soyu devam etmiştir¹⁹⁶.

Benî Vâkîf'in evleri el-Avâlî bölgesinde, hicretten sonra inşa edilen "el-Fadîh"¹⁹⁷ Mescidi'nin bulunduğu yerin yakınında Benî Kureyza ve Benî Nadîr Yahudi evlerinin arasındaydı¹⁹⁸. Kardeşi olan Benî es-Selm'in evleri de bu bölgedeydi¹⁹⁹. Benî Vâkîf'in, buldukları bölgede 'el-Zeydân' diye isimlendirilen bir 'utum' yaptıkları rivayet edilmektedir²⁰⁰. Daha sonra Benî Vâkîf ve Benî es-Selm oturma hususunda anlaşamayınca Benî es-Selm, Benî Amr b. Avf'in evlerinin olduğu yere yerleşti²⁰¹.

e) Mürre b. Mâlik ve Boyları:

Benî Mürre b. Mâlik; Âmir b. Mürre ve Sa'd²⁰² b. Mürre olmak üzere iki boydan çoğalmışlardır²⁰³.

Benî Âmir b. Mürre b. Mâlik'in; Kays b. Âmir adında bir çocuğu vardı ve soyu bu çocuğu ile devam etmiştir²⁰⁴.

Benî Kays b. Âmir b. Mürre b. Mâlik'in; Zeyd b. Kays b. Âmir adında bir çocuğu vardı²⁰⁵. Bunlar aynı zaman da 'Evs Menat' ismiyle bilinmektedir²⁰⁶.

Benî Zeyd b. Kays b. Âmir b. Mürre b. Mâlik'in; Ümeyye b. Zeyd, Vâil²⁰⁷ b. Zeyd ve Atiyye²⁰⁸ b. Zeyd adında üç çocuğundan soyu devam etmiştir²⁰⁹. Bu boylar

645; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 448; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 345; Şerif, **Mekke**, s. 335. İbn Zebâle ve İbn Hazm, Benî es-Selm boyunun çoğunun neslinin tükendiğini ifade etmektedir. İbnü'l-Kelbî, **Cemheretü'n-Neseb**, s. 646; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 345; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 196.

¹⁹⁵ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 344; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 195; Şerif, **Mekke**, s. 334; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 254.

¹⁹⁶ İbnü'l-Kelbî, **Cemheretü'n-Neseb**, s. 644.

¹⁹⁷ Bugün Mesdicü's-Şems olarak bilinen bu mescid Kuba mescidinin doğusunda yer almaktaydı. Hz. Peygamber'in bu mescidi Benî Nadîr'ı muhasara ettiği zaman yaptığı rivayet edilmektedir. Bkz. el-Matarî, **et-Ta'rîf**, s. 113.

¹⁹⁸ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 195; Şerif, **Mekke**, s. 335; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 43.

¹⁹⁹ Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 254.

²⁰⁰ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 195.

²⁰¹ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 196; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 254-255.

²⁰² Bunlarda Amr b. Mâlik'in bir boyu olan Za'ûra gibi Ehl-i Râtic olarak bilinir. Bkz. İbn Hazm, **Cemhere**, s. 338, 345, 346.

²⁰³ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 345; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 196; Şerif, **Mekke**, s. 335.

²⁰⁴ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 345.

²⁰⁵ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 345.

²⁰⁶ Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 253.

²⁰⁷ Benî Vâil'in de Hendek savaşından sonra Müslüman olan kabilelerden olduğu rivayet edilmektedir. 'Sayfî' lakablı şair Kays b. Eslet bu kabileye mensuptur. Bkz. İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 448; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 345.

aynı zamanda boylarının kısalığından dolayı el-Ceâdira (Cü'âzira) diye de isimlendirilmiştir²¹⁰.

Benî Vâil b. Zeyd b. Kays b. Âmir b. Mürre b. Mâlik'in; Cüşem b. Vâil adında bir çocuğu vardı²¹¹.

Benî Cüşem b. Vâil b. Zeyd b. Kays b. Âmir b. Mürre b. Mâlik'in; Âmir b. Cüşem adında bir çocuğu vardı. Bu boyun aynı zamanda 'el-Eslet' lakabıyla da isimlendirildiği rivayet edilmektedir²¹².

Kendi adlarıyla bilinen köyde ikâmet eden Benî Vâil b. Zeyd b. Kays b. Âmir b. Mürre b. Mâlik'in evleri Mescidü'l Fadîh'in doğu bölgesinde yer alıyordu²¹³. Benî Vâil'in 'el-Mevcen' diye bilinen Benî Vâil mescidinin yanında yaptıkları bir utumları vardı²¹⁴. Benî Ümeyye b. Zeyd b. Kays Âmir b. Mürre b. Mâlik'in evleri 'el-Kebbâ'²¹⁵ olarak bilinen Doğu Haresi mevkiinde 'Ahn'²¹⁶ denilen kuyuya yakın bir yerdeydi. Benî Nadîr mahallesine yakın olan Benî Ümeyye'nin 'el-Izk' denilen utumları vardı. Bu utum, Benî Ümeyye Mescidi yönündeki el-Kebbâ olarak bilinen yerin yakınındaydı²¹⁷.

Benî Atiyye b. Zeyd b. Kays b. Mürre b. Mâlik'in evleri de 'el-Avâli' bölgesinde Benî Hublâ'nın üst tarafındaki 'Safna' mevkiindeydi²¹⁸. Burada Şas b. Kays'a ait olan 'el-Şas' diye bilinen utum inşa ettiler²¹⁹. Bunlar Benî Kureyza kabilesi ile komşu idiler²²⁰. Ayrıca Sa'd b. Mürre b. Mâlik'in 'er-Ratic' bölgesinde ikâmet ettiğini ifade etmiştik.

²⁰⁸ Cahiliye döneminde Evs kabilesinin ileri gelenlerinden olan ve daha sonra Yahudiliği benimsediği rivayet edilen Şas b. Kays bu boydandır. Bkz. İbnü'l-Kelbî, **Cemheretü'n-Neseb**, s. 648; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 448; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 346.

²⁰⁹ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 345; Şerif, **Mekke**, s. 335.

²¹⁰ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 345; Şerif, **Mekke**, s. 335. el-Ceâdira'nın manası ile ilgili olarak başka bir rivayet ise; "Bu kabileden olanların bir kimseye civâr hakkı tanıdıklarında o kişiye istediği yere gidebileceği ve kimseden herhangi bir zararın gelmeyeceği anlamında" kullanıldığı şeklindedir. Bkz. es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 197; Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 136; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 254. Benî Ceâdira (Ümeyye, Vâil, Atiye), Benî İmru'u-l Kays'dan Vâkîf ve Benî Cüşem'den Hatme aynı zamanda "Evsullah" diye de isimlendirilmiştir. es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 197; Şerif, **Mekke**, s. 335. Cevad Ali ise; bu kabilelerin "Evsullat" diye bir anlaşma yaptıklarını ifade eder. Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 136.

²¹¹ İbnü'l-Kelbî, **Cemheretü'n-Neseb**, s. 646-647.

²¹² İbnü'l-Kelbî, **Cemheretü'n-Neseb**, s. 647.

²¹³ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 195-198; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 253.

²¹⁴ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 196.

²¹⁵ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 196.

²¹⁶ Bu kuyu el-'Âliye bölgesinde bulunan bir kuyudur. el-Matarî, **et-Ta'rif**, s. 135.

²¹⁷ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 196; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 254.

²¹⁸ es-Semhûdî, **Vefâ**, IV, 1253; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 254; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 43.

²¹⁹ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 197; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 254.

²²⁰ Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 254.

1.3.2. Hazrec Kabilesi

Hazrec²²¹ kabilesinin soyu Hazrec b. Hârise'nin beş çocuğundan çoğalmıştır²²². Hazrec kabilesi kardeşi Evs ile birlikte nesep bakımından Kahtân'a kadar dayanmaktadır²²³. Hazrec b. Hârise'nin Amr, Avf, Cüşem, Ka'b ve el-Hâris adlı beş çocuğu olmuş ve kabile bu beş çocuktan çoğalmıştır²²⁴. Hazrec'in çocuklarından Cüşem ve Avf'ın Evs kollarından olduğu şeklinde de rivayetler vardır²²⁵. Cerdes b. el-Hâris b. el-Hazrec ve Adiy b. Ka'b b. el-Hazrec b. el-Hâris b. el-Hazrec, Gassân ile birlikte Şam'a gittikleri için bunlar ashabtan sayılmamıştır²²⁶.

Hazrec kabilesine mensup boyların çoğu Medine'nin orta bölgesinde meskûndü. Kuba ve Doğu Harresinin verimli ve nispeten sulak arazisinin daha çok Yahudi ve Evsli kabilelerin yerleşim yeri olunca, Hazreclilerin büyük çoğunluğunun topografik olarak merkezî bölgeye yerleşmelerinin sebebi, bu bölgenin kuyulardan su elde etmeye uygun coğrafi yapıya sahip olmasından kaynaklanabilir²²⁷.

a) Benî Amr b. el-Hazrec ve Boyları:

Benî Amr b. Hazrec'in; Sa'lebe b. Amr b. Hazrec adındaki çocuğu ile soyu devam etmiştir²²⁸.

Benî Sa'lebe b. Amr b. Hazrec'in; Neccâr b. Sa'lebe b. Amr b. Hazrec ve dört çocuğu ile soyu devam etmiştir²²⁹.

Benî Neccâr b. Sa'lebe b. Amr b. Hazrec'in; Mâlik b. Neccâr, Adiy²³⁰ b. Neccâr, Mâzin b. Neccâr, Dînar²³¹ b. Neccâr olmak üzere dört çocuğu vardı²³².

²²¹ Hz. Peygamberin anne tarafından dedeleri bu kabiledendir. Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 151. Eyüp Sabri Paşa eserinde "Hz. Peygamberin dedesi Abdumuttalib'in babası Haşim ibn-i Menaf, Şam'a ticaret için gittiğinde Medine'ye uğramış ve oradan Hazrecli Selmâ bint 'Amr b. Haddâs b. 'Âmir b. Adiy b. Ğanm b. en-Neccâr b. Sa'lebe b. Hazrec ile evlenmişti. Bu evlilikten Hz. Peygamber'in dedesi Abdumuttalib dünya'ya geldi." diyerek bunların, Hz. Peygamber'in dedesi Abdumuttalib'in en yakın dayıları olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Eyüp Sabri Paşa, **Mir'ât-ı Haremeyn**, s. 152; İbn İdris, **Mücteme'u'l-Medîne**, s. 56.

²²² İbn Hazm, **Cemhere**, s. 346; Şemssetin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 255.

²²³ Hazrec'in soy şeceresi şu şekilde verilmektedir; Hazrec b. Hârise b. Sa'lebe b. Amr Müzeykiya b. Âmir Mâu's-Semâ b. Hârise b. Gıtrîf İmru'l-Kays b. Sa'lebe b. Mâzin b. Ezd b. Ğavs b. Nebt b. Mâlik b. Zeyd b. Kehlân b. Sebe b. Yeşcüb b. Ya'rub b. Kahtân'dır. Bkz. İbn Hişam, **Sire** I, 41; Halife b. el-Hayyât, **Tabakât**, I, 199; Kehhâle, **Mu'cemu Kabâil'l-'Arabiyye**, I, 342; Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 136; Ahmet, Önkâl, "Hazrec", DİA, XVII, 143.

²²⁴ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 346; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 177.

²²⁵ Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 137.

²²⁶ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 353-362.

²²⁷ Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 52.

²²⁸ İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 390; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 346.

²²⁹ İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 448; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 346.

²³⁰ Halife b. el-Hayyât eserinde, Benî Neccâr'ın çocuklarının adlarını verirken Adiy b. Neccâr'ı zikretmemekte onun yerine Avf b. Neccâr ismini zikretmektedir. Halife b. el-Hayyât, **Tabakât**, I, 199. Hz. Peygamber'den

Bu dört boy Temîmu'l-Lât (Teymu'l-Lâh)²³³ b. Sa'lebe b. 'Amr b. Hazrec'den dolayı Benî Neccâr olarak bilinirler²³⁴.

Benî Mâzin b. Neccâr b. Sa'lebe b. Amr b. Hazrec'in; Ğanm b. Mâzin, Sa'lebe b. Mâzin, Âmir b. Mâzin olmak üzere üç çocuğu vardı²³⁵.

Benî Mâlik b. Neccâr b. Sa'lebe b. Amr b. Hazrec'in; Amr b. Mâlik, Ğanm b. Mâlik, Muâviye b. Mâlik, Âmir b. Mâlik (Mebzûl) olmak üzere dört çocuğu vardı²³⁶.

Benî Ğanm b. Mâlik b. Neccâr b. Sa'lebe b. Amr b. Hazrec'in; Mâlik²³⁷ b. Ğanm, Sa'lebe²³⁸ b. Ğanm ve Âmir b. Ğanm olmak üzere üç çocuğu vardı²³⁹.

Benî Amr b. Mâlik b. Neccâr b. Sa'lebe b. Amr b. Hazrec'in; Muâviye (Cüdeyle) b. Amr ve Adıyy²⁴⁰ (Meğale)²⁴¹ b. Amr ile soyu devam etmiştir²⁴².

Benî Neccâr'a ait olan evlerin mevkii; Hz. Peygamber'in hicret esnasında Kuba'dan Medine'ye girerken izlemiş olduğu yol güzergâhının son noktasında olması, Hz. Peygamber'in yerleşmek için seçtiği ve Mescid-i Nebevi'nin yapıldığı yer olması nedeniyle önemlidir²⁴³. Benî Neccâr kabilesi Mescid-i Nebevi'nin bulunduğu bölgede yerleşmişlerdi²⁴⁴.

Benî Ğanm b. Mâlik b. Neccâr'ın evleri Mescid-i Nebevî inşa edildikten sonra cami arsasının doğu tarafında kalan aynı zamanda Bâbu'l Cibrîl (Cibrîl Kapısı)

birçok hadis rivayet etmiş olan Enes b. Mâlik bu boyya mensuptur. Bkz. İbn Hazm, **Cemhere**, s. 351-352; Halife b. el-Hayyât, **Tabakât**, I, 205.

²³³ Ka'b b. Zeyd b. Kays, Bedir harbine katılmış ve Uhud harbinde şehid olmuş kişilerden birisidir. Bkz. İbn Hazm, **Cemhere**, s. 350.

²³⁴ İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 390; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 346; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 255.

²³⁵ İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 390; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 448.

²³⁶ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 346; Şerif, **Mekke**, s. 335; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 255.

²³⁷ İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 400.

²³⁸ İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 390; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 347.

²³⁹ Benî Afrâ olarak bilinen kardeşler; Muâz, Muavviz ve Amr bu boydan olan sahâbelerden bazılarıdır. Bkz. Halife b. el-Hayyât, **Tabakât**, I, 204; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 450; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 349.

²³⁸ Es'ad b. Zürâre bu boydan olan sahâbelerden bazılarıdır. Halife b. el-Hayyât, **Tabakât**, I, 204; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 450; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 349.

²³⁹ İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 390-391; Halife b. el-Hayyât, **Tabakât**, I, 204-205.

²⁴⁰ Evs ve Hazrec kabileleri arasında meydana gelen Sümeyr savaşında iki kabile arasında hakemlik yapan Münzir b. Harâm b. Amr ve Hz. Peygamber'in şâiri olan Hassan b. Sâbit b. Münzir bu boyya mensup olan önemli kişilerdendir. Bkz. İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 449; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 347; İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 675; Muhammed Ahmed Câdü'l-Mevlâ Bek-Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, **Eyyâmü'l-Arab fi'l-Cahiliyye**, s. 66.

²⁴¹ Muaviye'ye 'Cüdeyle' denilmesinin sebebi annesi Cüdeylet bint-i Mâlik'den kaynaklanmakta. Adıyy'e 'Meğale' denilmesinin sebebi ise annesi Meğalet bint-i Fühayr'den kaynaklanmaktadır. Bkz. İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 391.

²⁴² İbn Hazm, **Cemhere**, s. 347.

²⁴³ Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 52.

²⁴⁴ Şerif, **Mekke**, s. 335.

olarak bilinen yöneydi²⁴⁵. Benî Adıyy b. Neccâr'ın evleri Mescid-i Nebevî'nin batı tarafındaydı²⁴⁶.

Benî Cüdeyle'nin (Mu'âviye b. 'Amr b. Mâlik b. Neccâr) evleri Mescid-i Nebevî'nin batısında²⁴⁷, tam olarak 'Bi'ru Hâ' bölgesinin ortasında kalmakataydı²⁴⁸. Benî Meğale'nin (Adıyy b. 'Amr b. Mâlik b. Neccâr) yaptırmış olduğu 'Fâriğ' adlı Benî Talha b. Ubeydullah'a ait evlerin olduğu tarafta bir utumları vardı²⁴⁹.

Benî Dînâr b. Neccâr'ın evleri Dâru Benî Cüdeyle ile Dâru Benî Mu'âviye evlerinin arasında²⁵⁰, Vâdi Buthan'ın arkasında²⁵¹, muhtemelen güneyinden de Mescid-i Nebevî'yi çevrelemiş durumdaydı²⁵². Benî Dînâr, kendi mescidleri olan mescid-i Benî Dînâr'ın yanında 'el-Münîf' adında bir utum yapmışlardı²⁵³. Bunların mescidlerine 'Mescid-i İcâbe' de denilirdi²⁵⁴.

Benî Mebzûl (Âmir b. Mâlik b. Neccâr)'ün evleri Mescid-i Nebevî'nin güneyinde, Benî Dînâr evlerinin batı kısmında kalmaktaydı²⁵⁵.

Mâzin b. en-Neccâr'ın evleri ise Medine'nin güneyinde²⁵⁶ Bi'ru Bassa ile Benî Hudra (Avf b. el-Hâris b. el-Hazrec)'nin arasında²⁵⁷, Benî Zürayk evlerine doğu tarafından yakın bir bölgedeydi²⁵⁸.

b) Benî Avf b. el-Hazrec ve Boyları:

Benî Avf b. el-Hazrec'in; Amr b. Avf, Ğanm b. Avf, Katn b. Avf²⁵⁹ olmak üzere üç çocuğu vardı²⁶⁰.

²⁴⁵ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 210; el-Matarî, **et-Ta'rîf**, s. 77; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 52.

²⁴⁶ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 213; el-Matarî, **et-Ta'rîf**, s. 77-78; Şerif, **Mekke**, s. 335.

²⁴⁷ es-Semhûdî, **Vefâ**, III, 961; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 52.

²⁴⁸ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 211; el-Matarî, **et-Ta'rîf**, s. 128-129, 168; el-Mercânî, **Behcet**, I, 117-118.

²⁴⁹ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 210.

²⁵⁰ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 213; el-Matarî, **et-Ta'rîf**, 168; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 54.

²⁵¹ Şerif, **Mekke**, s. 335.

²⁵² Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 52-53.

²⁵³ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 213.

²⁵⁴ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 213; Şerif, **Mekke**, s. 335.

²⁵⁵ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 212-213.

²⁵⁶ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 213; Şerif, **Mekke**, s. 335.

²⁵⁷ el-Matarî, **et-Ta'rîf**, s. 77; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 54.

²⁵⁸ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 213.

²⁵⁹ İbnü'l-Kelbi eserinde Benî Avf b. Hazrec'in çocukları arasından 'Katn'ı zikretmemektedir. İbnü'l-Kelbî, **Nesbu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 414.

²⁶⁰ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 353. Halife b. el-Hayyât eserinde, Avf b. Hazrec'in çocuklarının iki olduğunu zikretmekte ve Katn b. Avf'ı, Avf b. Hazrec'in çocukları arasında zikretmemektedir. Bkz. Halife b. el-Hayyât, **Tabakât**, I, 218.

Benî Katn b. Avf b. el-Hazrec'in; es-Sâib b. Katn adında bir çocuğu vardı. Bu boydan olan hiç kimsenin Medine'de olmamasından dolayı bu boydan olanlar Ensâr'dan sayılmamışlardır²⁶¹.

Benî Amr b. Avf b. el-Hazrec'in; Avf b. Amr b. Avf adındaki çocuğu ile soyu devam etmiştir²⁶².

Avf b. Amr b. Avf b. el-Hazrec'in; Sâlim b. Avf, Ğanm b. Avf ve Anz (Inez) b. Avf adlarındaki üç çocuğu ile soyları devam etmiştir²⁶³.

Benî Sâlim, Benî Ğanm, Benî Anz (Inez) kabileleri aynı zamanda 'el-Kavâkil' diye de bilinmektedir²⁶⁴. Yabancı bir kimsenin bu kabile mensuplarından olan bir kimseden komşuluk akdi talep etmesi üzerine ona bir ok verirler ve şöyle derlerdi:

"Bu okla Yesrib'de istediğin yeri dolaş".

Bu sözün manası şuydu;

"Sana verdiğimiz bu ok ile güvendesin nereye gidersen git, güvendesin"²⁶⁵.

Benî Sâlim b. Avf b. Amr b. Avf b. el-Hazrec'in; Mâlik b. Sâlim, Ğanm b. Sâlim²⁶⁶, Levzân b. Sâlim, Zeyd b. Sâlim ve Hûzeym (Cûzeym) b. Sâlim adlarında beş çocuğu vardı²⁶⁷.

Mâlik b. Sâlim b. Avf b. Amr b. Avf b. el-Hazrec'in; Sâlim b. Mâlik adında bir çocuğunun olduğu rivayet edilmektedir²⁶⁸.

Ayrıca Evs ve Hazrec kabilelerinin Yahudiler karşısında bağımsızlıklarını kazanmalarını sağlayan Mâlik b. Aclân'ın bu boya mensup olduğu rivayet edilmektedir²⁶⁹.

²⁶¹ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 353; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 255.

²⁶² İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 414; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 353.

²⁶³ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 353; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 199-200; Şerif, **Mekke**, s. 335-336; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 255.

²⁶⁴ İbn Hişam, **Sîre**, II, 73-74; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 456; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 200. İbn Hazm'ın vermiş olduğu bilgilere göre 'el-Kavâkil (veya Kavkal) ifadesi Benî Ğanm ve Benî Anz (Inez) boyları için söylenmektedir. Halîfe b. el-Hayyât'ın verdiği bilgilere göre ise; Benî Ğanm ve Benî Sâlim boyları için söylenmekteydi. Ayrıca İbnü'l-Kelbî ve Halîfe b. el-Hayyât Benî Anz boyunu Amr b. Avf boyları arasında zikretmemektedir. İbnü'l-Kelbî 'el-Kavâkil'i Ğanm b. Avf olarak zikretmektedir. Bkz. İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 414-415; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 353-354; Halîfe b. el-Hayyât, **Tabakât**, I, 218.

²⁶⁵ İbn Hişam, **Sîre**, I, 91; İbn Abdırabbih, **el-'İkd**, III, 380; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 353; Şerif, **Mekke**, s. 336.

²⁶⁶ İbnü'l-Kelbî, Ğanm b. Sâlim'i, Sâlim b. Avf'ın çocukları arasında zikretmemektedir. Bkz. İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 414.

²⁶⁷ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 353. Mazeretsiz olarak Tebûk Gazvesine katılmadıkları için cezalandırılanlardan olan Kays b. Mâlik bu boya mensuptur. Bkz. İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 457; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 354.

²⁶⁸ İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 414.

²⁶⁹ İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 415; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 457; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 353; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 178.

Benî Anz²⁷⁰ b. Avf b. Amr b. Avf b. el-Hazrec'in; Sa'lebe b. Anz, Merzaha b. Anz, Übeyy b. Anz, Hubeyb b. Anz ve Mâlik b. Anz adlı beş çocuğu ile soyu devam etmiştir²⁷¹.

Benî Ğanm b. Avf b. el-Hazrec'in; Sâlim (Hublâ) b. Ğanm b. Avf b. Hazrec ile soyu devam etmiştir²⁷². Hazrec kabilesinin bu boyu nüfusunun kalabalık olmasından dolayı 'el-Hublâ' lakabıyla da anıldığı ifade edilmektedir²⁷³.

Benî Sâlim b. Ğanm b. Avf b. el-Hazrec'in; tek çocuğu olan Mâlik b. Ğanm ile soyu devam etmiştir²⁷⁴.

Benî Mâlik b. Sâlim b. Ğanm b. Avf b. el-Hazrec'in; Ubeyd b. Mâlik, Adiy b. Mâlik, Cüşem b. Mâlik, Sâlim b. Mâlik, Sa'lebe b. Mâlik ve Amr b. Mâlik olmak üzere altı çocuğu ile soyu devam etmiştir²⁷⁵.

Bu boyun tarih'deki önemi, münâfikların lideri olan Abdullah b. Ubeyy b. Selûl'ün bu boya mensup olmasından kaynaklanmaktadır²⁷⁶. Abdullah b. Ubeyy b. Selûl kendi kavmi olan Hazrec'in, Evs kabilesi ile aralarında vuku bulan Bu'âs harbine katılmamıştı. Bu nedenle Bu'âs hadisesinden sonra hem Hazrec'in hemde Evs'in etraflarında toplanabilecekleri tek kişi olarak kendisi görülüyordu²⁷⁷.

Yıllarca süren iç mücadelelerden bıkan Evs ve Hazreciler üzerinde ittifak ettikleri Abdullah b. Ubeyy b. Selûl'ün Medine kralı yapılmasına karar vermişlerdi. Kaynaklarda kral olacak kişinin giymesi için bazı kuyumculara bir krallık tacı imal edip hazırlamaları yönünde bir siparişin bile verildiğine dair rivayetler yer almaktadır²⁷⁸. Ancak Hz. Muhammed'in Medine'ye gelmesiyle Abdullah b. Ubeyy b. Selûl'ün planları bozulmuş, kabilesi onu bırakıp İslâm'a girince bu duruma çok kızmıştı. Bedir savaşından hemen sonra Müslüman olmuş gibi gözükmeye rağmen içinden Hz. Peygamber ve Müslümanlara kin ve düşmanlık beslemeye devam

²⁷⁰ İbnü'l-Kelbî, esrinde Anz b. Avf'ı zikretmemekte ve diğer kaynakların vermiş olduğu Anz b. Avf ve çocuklarıyla ilgili bilgilerin Avf b. Amr'ın diğer çocuğu olan Ğanm b. Avf'a ait olduğunu ifade etmektedir. İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 415. Akabe'de Hazrec kabilesinin nakiblerinden birisi olarak seçilen Ubâde b. Sâmit bu boya mensuptur. Bkz. İbn Hişam, **Sîre**, II, 86; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 458; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 354; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 230.

²⁷¹ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 354.

²⁷² İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 416; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 354.

²⁷³ İbn Hişam, **Sîre**, II, 350; Halife b. el-Hayyât, **Tabakât**, I, 218; İbn Abdirabbih, **el-'İkd**, III, 360; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 354; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 200; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 255.

²⁷⁴ İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 416; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 354.

²⁷⁵ İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 417; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 354; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 255.

²⁷⁶ İbn Hişam, **Sîre**, II, 350; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 354; İbn Abdirabbih, **el-'İkd**, III, 360; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 459; Şerif, **Mekke**, s. 336.

²⁷⁷ İbn Hişam, **Sîre**, II, 234-235.

²⁷⁸ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 177; Talat Koçyiğit, "Abdullah b. Übey b. Selûl", **DİA**, I, 139-140.

etmiştir. Müslümanların canını sıkan ve onları zor durumda bırakan birçok hâdisenin müsebbibi olduğu görülmektedir²⁷⁹.

Avf b. Amr b. Avf b. el-Hazrec'in çocuklarından olan Sâlim ve Ğanm'in evlerinin bulunduğu yere 'Darû Benî Sâlim' adı verilirdi. 'Darû Benî Sâlim', Kuba ile Medine arasında²⁸⁰, Batı (Veber) Harresi yolu üzerinde Mescidü Cuma'nın yer aldığı Rânûna vadisinin orta kısmındaki bölgede yer alırdı²⁸¹. Onların burada 'el-Müzdelif' adlı bir utum inşâ ettikleri rivayet edilmektedir²⁸².

Benî Hublâ (Sâlim b. Ğanm b. Avf b. el-Hazrec)'nin evleri ve Su'ayb ve Vâdi Buthân'ın doğu kısmında kalan mevkiide oturan Benî el-Hâris b. el-Hazrec ile Kuba arasında kalmaktaydı²⁸³. Semhûdî eserinde, İbn Zebâle'den rivayetle Benî Hublâ'nın evlerinin üst kısmında kalan 'Safna' bölgesinde Atiyye b. Zeyd'in evlerinin olduğunu ve İbn Hazm'dan aldığı başka bir rivayetle de aynı zamanda Abdullah b. Ubeyy b. Selûl'un mensup olduğu Benî Hublâ'nın evlerinin Benî Neccâr ile Benî Sâ'ide evlerinin arasında yer aldığını ifade etmektedir²⁸⁴. Onlar 'Müzâhim' adlı bir utuma sahiptiler²⁸⁵.

c) Benî Cüşem b. Hazrec ve Boyları:

Benî Cüşem b. Hazrec'in; Ğadb b. Cüşem ve Tezîd b. Cüşem olmak üzere iki çocuğu vardı²⁸⁶.

Benî Ğadb b. Cüşem b. Hazrec'in; Mâlik b. Ğadb adındaki çocuğu ile soyu devam etmiştir²⁸⁷.

²⁷⁹ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 184. Hz. Peygamber, Abdullah b. Ubeyy b. Selûl'ün liderlik planlarının olduğunu fakat kendisinin Medine'ye gelmesiyle Abdullah b. Ubeyy'in bu planının bozulduğunu sahabilerden öğrenmişti. Hz. Peygamber bu durumu bildiği için onu devamlı teselliye çalışmış ve hak etmediği kadar saygı ve itibar göstermişti. Ancak o daha ilk günden itibaren Hz. Peygamber'e karşı düşmanca tutumunu belli edecek hal ve hareketleri takınıyordu. Semhûdî'de geçen bir rivayete göre; Hz. Peygamber Kuba'dan Medine'ye gelirken yanında Ensâr'dan bazıları ve Muhacirlerin tamamı olduğu halde, Hazreclilerden Benî Hublâ kabilesine uğradı. Hz. Peygamber Benî Hublâ'dan olan Abdullah b. Ubeyy b. Selûl'ün evine misafir olarak onu şereflendirmek istedi. Ancak Abdullah b. Ubeyy, Hz. Peygamberi kendisine ait evin önünde saygısızca karşıladı ve onun misafirlik isteğini reddederek; "*Seni davet edenlerin yanına git ve onların evinde otur*" dediği rivayet edilmektedir. Bkz. es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 257-258; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 177.

²⁸⁰ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 353.

²⁸¹ el-Matarîf, **et-Ta'rîf**, s. 112-113, 168; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 199. Hz. Peygamber'in hicreti esnasında Kuba'dan Medine'ye gelirken ilk Cuma namazını Benî Sâlim'in yerleştiği bu bölgede kıldığı rivayet edilmektedir. Bkz. İbn Hazm, **Cemhere**, s. 353; el-Matarîf, **et-Ta'rîf**, s. 112; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 199-200; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 255; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 47.

²⁸² es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 199.

²⁸³ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 200; Şerif, **Mekke**, s. 336; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 47.

²⁸⁴ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 355; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 200.

²⁸⁵ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 200.

²⁸⁶ İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 419; Halife b. el-Hayyât, **Tabakât**, I, 220; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 356; İbn Abdirabbih, **el-'İkd**, III, 380-381; Şerif, **Mekke**, s. 336.

Benî Mâlik b. Ğadb b. Cüşem b. Hazrec'in; Abd-i Hârise b. Mâlik, Amr b. Mâlik, Ka'b b. Mâlik adlarında üç çocuğu vardı²⁸⁸. Bunlardan Amr b. Mâlik'in, Benî Beyazâ ile Ka'b b. Mâlik'in ise Amr b. Avf ile hılf anlaşmalı oldukları rivayet edilmektedir²⁸⁹.

Benî Abd-i Hârise b. Mâlik b. Ğadb b. Cüşem b. Hazrec'in; Hubeyb b. Abd-i Hârise ve Zürayk b. Abd-i Hârise ile soyu devam etmiştir²⁹⁰.

Benî Hubeyb b. Abd-i Hârise b. Mâlik b. Ğadb b. Cüşem b. Hazrec'in; Zeyd Menât b. Hubeyb ve Abdullâh²⁹¹ b. Hubeyb adlarında iki çocuğunun olduğu rivayet edilmektedir²⁹².

Benî Zeyd Menât b. Hubeyb b. Abd-i Hârise b. Mâlik b. Ğadb b. Cüşem b. Hazrec'in; Mâlik b. Zeyd Menât ve el-Hâris b. Zeyd Menât olmak üzere iki çocuğu vardı. Bunlardan Mâlik'in, Benî Zürayk ile el-Hâris'in ise Benî Beyazâ ile hılf anlaşmalı oldukları ifade edilmektedir²⁹³.

Benî Zürayk b. Abd-i Hârise b. Mâlik b. Ğadb b. Cüşem b. Hazrec'in; Âmir b. Zürayk adında bir çocuğu vardı²⁹⁴.

Benî Âmir b. Zürayk b. Abd-i Hârise b. Mâlik b. Ğadb b. Cüşem b. Hazrec'in; Beyazâ²⁹⁵ b. Âmir ve Zürayk b. Âmir olmak üzere iki çocuğunun olduğu rivayet edilmektedir²⁹⁶.

Benî Zürayk b. Âmir b. Zürayk b. Abd-i Hârise b. Mâlik b. Ğadb b. Cüşem b. Hazrec'in; Âmir²⁹⁷ b. Zürayk ve Avf b. Zürayk olmak üzere iki çocuğunun

²⁸⁷ İbnü'l-Kelbî, *Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr*, I, 419; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 356.

²⁸⁸ İbnü'l-Kelbî, *Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr*, I, 419; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 356. Halife b. el-Hayyât, Mâlik b. Ğadb'ın çocukları arasında Ka'b'ı zikretmemektedir. İbnü'l-Kelbî ise soylarının tükendiğini rivayet etmektedir. Halife b. el-Hayyât, *Tabakât*, I, 220; İbnü'l-Kelbî, *Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr*, I, 419.

²⁸⁹ İbnü'l-Kelbî, *Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr*, I, 419; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 356.

²⁹⁰ İbnü'l-Kelbî, *Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr*, I, 419; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 356.

²⁹¹ Evs ve Hazrec'in Yahudi esaretinden kurtulmalarına vesile olan Mâlik b. Aclân'ın yardım istemek üzere gittiği ve aynı zamanda akrabaları olan Ğassânî Melik'i Ebu Cübeyle'nin bu boydan olduğu rivayet edilmektedir. Bkz. İbnü'l-Kelbî, *Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr*, I, 419; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 356.

²⁹² İbnü'l-Kelbî, *Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr*, I, 419.

²⁹³ İbnü'l-Kelbî, *Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr*, I, 420; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 356.

²⁹⁴ İbnü'l-Kelbî, *Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr*, I, 420; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 356.

²⁹⁵ İbn Hazm, Evs ve Hazrec arasında cahiliye döneminde meydana gelen Bu'âs savaşında Hazrec'in liderlerinden olan Rühayle b. Sa'lebe b. Hâlid'in bu boya mensup olduğunu rivayet etmektedir. İbn Hazm konu ile ilgili başka bir rivayetinde ise; Rühayle'nin Bu'âs savaşında Hazrec'in liderlerinden olmadığı, onun sadece Bedir harbine katılan bir sahabe olduğu ve onun yerine Bu'âs savaşında Hazrec'in liderlerinden bu boya mensup olan Amr b. Nûmân b. Kelede el-Beyâzî'nin lider olduğunu ifade etmektedir. Bkz. İbn Hazm, *Cemhere*, s. 357; İbn Düreyd, *el-İştikâk*, s. 460; Cevad Ali, *el-Mufassal*, IV, 140.

²⁹⁶ İbnü'l-Kelbî, *Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr*, I, 421; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 356.

²⁹⁷ Birinci Akabe görüşmelerine katılanlar arasında zikredilen Râfi b. Mâlik ve Zekvân b. Abd-i Kays'ın bu boya mensup olduğu rivayet edilmektedir. Bkz. İbn Hazm, *Cemhere*, s. 357.

olduğu ifade edilmektedir²⁹⁸. Bu kabilenin nesebiyle ilgili ihtilaf bulunmaktadır. Watt gibi bazı araştırmacılar bu kabileyi Yahudi kabileler arasında zikretmektedir²⁹⁹.

Benî Tezîd b. Cüşem b. Hazrec'in; Sârîde (Şârîde) b. Tezîd adındaki çocuğu ile soyu devam etmiştir³⁰⁰.

Benî Sârîde b. Tezîd b. Cüşem b. Hazrec'in; Esed b. Sârîde adında bir çocuğu vardı³⁰¹.

Benî Esed b. Sârîde b. Tezîd b. Cüşem b. Hazrec'in; Aliyy b. Esed adında bir çocuğu vardı³⁰².

Benî Aliyy b. Esed b. Sârîde b. Tezîd b. Cüşem b. Hazrec'in; Sa'd b. Aliyy adındaki çocuğu ile soyu devam etmiştir³⁰³.

Benî Sa'd b. Aliyy b. Esed b. Sârîde b. Tezîd b. Cüşem b. Hazrec'in; Selime b. Sa'd ve Üdeyye³⁰⁴ b. Sa'd adında iki çocuğunun olduğu rivayet edilmektedir³⁰⁵. İbnü'l-Kelbî eserinde Benî Sa'd'ın iki çocuğuna ilave olarak Rebîa b. Sa'd'ı da eklemektedir³⁰⁶.

Benî Selime b. Sa'd b. Aliyy b. Esed b. Sârîde b. Tezîd b. Cüşem b. Hazrec'in; Ka'b. Selime ve Ğanm b. Selime adında iki çocuğunun olduğu rivayet edilmektedir³⁰⁷.

Benî Ka'b b. Selime b. Sa'd b. Aliyy b. Esed b. Sârîde b. Tezîd b. Cüşem b. Hazrec'in; Ğanm b. Ka'b, Sevâd b. Ka'b, Hansâ b. Ka'b ve Adıyy b. Ka'b adlarında dört çocuğu vardı³⁰⁸.

Benî Ğanm b. Ka'b b. Selime b. Sa'd b. Aliyy b. Esed b. Sârîde b. Tezîd b. Cüşem b. Hazrec'in; Ka'b b. Ğanm ve Adıyy b. Ğanm olmak üzere iki çocuğu ile

²⁹⁸ İbnü'l-Kelbî, *Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr*, I, 421; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 357-358.

²⁹⁹ Şemsettin Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 255.

³⁰⁰ İbnü'l-Kelbî, *Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr*, I, 425; Halife b. el-Hayyât, *Tabakât*, I, 223; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 358; es-Semhûdî, *Vefâ*, I, 201.

³⁰¹ İbnü'l-Kelbî, *Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr*, I, 425; Halife b. el-Hayyât, *Tabakât*, I, 223; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 358.

³⁰² İbnü'l-Kelbî, *Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr*, I, 425; Halife b. el-Hayyât, *Tabakât*, I, 223; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 358.

³⁰³ İbnü'l-Kelbî, *Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr*, I, 425; Halife b. el-Hayyât, *Tabakât*, I, 223; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 358.

³⁰⁴ Son Akabe görüşmelerine katılanlar arasında zikredilen Muâz b. Cebel'in bu boya mensup olduğu rivayet edilmektedir. İbn Hişam, *Sîre*, II, 106; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 358.

³⁰⁵ Halife b. el-Hayyât, *Tabakât*, I, 223; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 358; Şemsettin Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 255.

³⁰⁶ İbnü'l-Kelbî, *Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr*, I, 425.

³⁰⁷ İbnü'l-Kelbî, *Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr*, I, 425; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 358.

³⁰⁸ İbn Hazm, *Cemhere*, s. 358. İbnü'l-Kelbî eserinde Ka'b. Selime'nin çocuğu olarak sadece Ğanm b. Ka'b'ı zikretmektedir. Bkz. İbnü'l-Kelbî, *Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr*, I, 425.

soyu devam etmiştir³⁰⁹. İbnü'l-Kelbî, Ka'b b. Selime'nin çocukları arasında sayılan Sevâd'ı, Ğanm b. Ka'b'ın çocukları arasında zikretmektedir³¹⁰.

Benî Adıyy b. Ğanm b. Ka'b b. Selime b. Sa'd b. Aliyy b. Esed b. Sâride b. Tezîd b. Cüşem b. Hazrec'in; Ubeyd³¹¹ b. Adıyy ve Rebîa b. Adıyy olmak üzere iki çocuğunun³¹² olduğu ve sonra Rebîa'nın Ubeyd'de katıldığı rivayet edilmektedir³¹³.

Benî Ka'b b. Ğanm b. Ka'b b. Selime b. Sa'd b. Aliyy b. Esed b. Sâride b. Tezîd b. Cüşem b. Hazrec'in;

Benî Selime b. Sa'd b. Ali b. Esed b. Sâride b. Tezîd b. Cüşem b. Hazrec'in evleri 'Mescid-i Kibleteyn' ile 'el-Müzâr'a' arasında, Batı Harresi eteklerindeki Benî Harâm'ın utumlarına kadar olan bölgeydi³¹⁴. Dâru Benî Selime'ye 'Hurbâ' ya da 'Huzbâ' adları da verilmiştir. Hz. Peygamberin bu ismi 'Talha' diye değiştirdiği de rivayet edilmektedir³¹⁵.

Benî Sevâd b. Ğanm b. Ka'b b. Selime'nin evleri Mescid-i Kibleteyn'den İbn Ubeyd ed-Dînârî'nin arazilerine kadar olan mıntıkada idi. Benî Sevâd'dan bazılarında Mescid-i Benî Harâm bölgesinde idiler. Onların burada inşa ettikleri 'el-Ağleb' isimli bir utumlarının bulunduğu dair rivayetler vardır³¹⁶.

Benî Ubeyd b. Adıyy b. Ğanm b. Ka'b b. Selime'nin evleri Mescid-i Harbe'den 'Cebel-i Düveyhil'e kadar olan bölgedeydi. Onların, kendi mescidleri olan Mescid-i Harbe tarafında 'el-Eşnak' isimli utumları vardı³¹⁷.

Benî Harâm b. Ka'b b. Ğanm b. Ka'b b. Selime'nin evleri ilk önceleri Mescid-i Kibleteyn ile Mescid-i Hurbe arasındaydı³¹⁸. Benî Ubeyd evlerinden doğuya doğru gidince Benî Harâm evlerine ulaşıyordu³¹⁹. Benî Harâm mensupları bölgenin sel sularına maruz kalmasının bölge sakinlerinin Mescid-i Nebevî'de Cuma namazlarını

³⁰⁹ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 358-359.

³¹⁰ İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 425.

³¹¹ Hazrec kabilesinin nakiblerinden olan Berâ b. Mağrûr'un bu boya mensup olduğu rivayet edilmektedir. Bkz. İbn Hişam, **Sîre**, II, 86; Vâkıdî, **Meğâzi**, I, 209; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 463; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 359; Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 138.

³¹² İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 428; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 359. Bunlardan Rebîa b. Adıyy'in soyunun devam etmediği rivayet edilmektedir. Bkz. İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 419.

³¹³ İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 428.

³¹⁴ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 201; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 57.

³¹⁵ el-Matarîf, **et-Ta'rîf**, s. 54; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 201.

³¹⁶ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 201; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 57. Hz. Peygamber, Hendek savaşına çıktığında ordusunun bu bölgeye karargâh kurduğu bilinmektedir. Bkz. Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 57.

³¹⁷ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 202; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 58.

³¹⁸ es-Semhûdî, **Hülâsâtu'l-Vefâ**, 391; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 58.

³¹⁹ Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 58.

kılmalarını zorlaştırdığı için Hz. Peygamber'den evlerinin, Hz. Peygamber'in evlerinin olduğu bölgeye taşınmasını istediler. Böylece onlar Cebel-i Sel'in batı yakasındaki meyilli bölgenin üst taraflarına yerleştiler ve Şi'bu Benî Harâm olarak anılmaya başladılar³²⁰.

Benî Beyâza'nın evleri hakkında Semhudi, el-Matarî'den rivayetle; Cuma Mescidi'nden Vâdi Buthan'a giderken burada bulunan Daru Benî Sâlim b. Avf b. el-Hazrec'in kuzeyi ile Mescid-i Nebevî'nin güney tarafındaki Benî Mâzin b. en-Neccâr evleri arasında yer aldığını ifade etmektedir³²¹. İbn Zebâle ise bunların evlerinin el-Humâza ile es-Serâre arasında olduğunu belirtmektedir³²². Benî Beyâza'nın evlerini; Kuba'nın kuzeyindeki Benî Sâlim b. Avf ile Benî Mâzin en-Neccâr evlerinin güneyinde kalan bölge şeklinde tarif etmek de mümkündür³²³. Semhudi eserinde Benî Beyâza'ya ait ondokuz utumun var olduğunu zikretmektedir³²⁴.

Benî Zürayk³²⁵ b. Âmir boyu; ilk önceleri Benî Beyâza ve amcaları Benî Hubeyb ile beraber aynı bölgede yaşıyorlardı. Benî Zürayk ve diğerleri arasında çıkan anlaşmazlıkta Benî Beyâza ve Benî Hubeyb, Benî Zürayk'a karşı ittifak kurunca Benî Zürayk bölgeyi terk etmek zorunda kaldı ve Medine surları ile el-Musallâ'nın güney bölgesine yerleştiler³²⁶. Benî Zürayk'ın evleri; Medine'nin güneyindeki Mâzin en-Neccâr evlerinin batı tarafında, Benî Beyâza evlerinin güneyinde kalıyordu³²⁷. Ayrıca Benî Zürayk'ın boylarından olan Benî Avf'ın, İslâmiyet gelmeden önce Şam'a göç ettiği rivayet edilmektedir³²⁸.

Benî Üzêra b. Mâlik b. Ğadb b. Cüşem'in evleri Benî Beyâza evlerinin olduğu yerdedi. Benî Üzêra, Benî Mâlik b. Ğadb'dan el-Leyyin ve Ecda³²⁹ boylarıyla anlaşmazlığa düştüler. Benî Üzêra burayı terk ederek Kuba mevkiinde Amr b. Avf'ın evlerinin olduğu bölgeye yerleştiler. Ancak İslâmiyet'ten önceki dönemde Benî Üzêra, Amr b. Avf ile de anlaşmazlığa düştü ve eski yerleşim yerleri olan Benî

³²⁰ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 203; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 58.

³²¹ el-Matarî, **et-Ta'rîf**, s. 172; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 205; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 48.

³²² es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 205.

³²³ el-Matarî, **et-Ta'rîf**, s. 172; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 205; Şerif, **Mekke**, s. 336; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 49.

³²⁴ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 205.

³²⁵ Benî Zürayk kabilesine mensup olan Râfi b. Mâlik, Hz. Peygamber ile Akabe'de ilk görüşmeyi yapan altı kişilik Hazrec grubu içerisindeydi. Râfi b. Mâlik müslüman olarak döndükten sonra Medine'de ilk Kur'ân'ın Benî Zürayk mescidinde okunduğu rivayet edilmektedir. Bkz. İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 218.

³²⁶ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 206; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 50.

³²⁷ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 206; Şerif, **Mekke**, s. 336.

³²⁸ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 206.

³²⁹ Bu iki boyun soyları daha sonraki dönemlerde devam etmemiştir. Bkz. es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 206-208.

Beyâza evlerinin olduğu yere değil de Benî Zürayk evlerinin olduğu yere yerleştiler³³⁰.

Benî Habîb'in evleri Benî Beyâza evlerinin olduğu Cuma Mescidinin yanında bulunan Dâru Benî Sâlim b. Avf b. el-Hazrec ile Mescidi Nebevî'nin güney tarafındaki Benî Mâzin b. en-Neccâr evleri arasında yer alıyordu³³¹.

d) Benî Hâris (Belhâris) b. Hazrec ve Boyları:

Benî Hâris b. Hazrec'in; el-Hazrec b. Hâris, Cüşem b. Hâris, Zeyd (Menât) b. Hâris, Avf b. Hâris, Sahr b. Hâris ve Cerdeş³³² b. Hâris olmak üzere altı çocuğu ile soyu devam etmiştir³³³.

Benî Cüşem b. Hâris b. Hazrec'in; Âmir³³⁴ b. Cüşem b. Hâris adında tek çocuğu vardı³³⁵.

Benî Zeyd (Menât) b. Hâris b. Hazrec'in; Abd-i Rabbih b. Zeyd, Ka'b b. Zeyd, Sa'lebe³³⁶ b. Zeyd adındaki üç çocuğu ile soyu devam etmiştir³³⁷. İbnü'l-Kelbi eserinde Zeyd'in çocukları arasında Sa'lebe'yi zikretmemekte, Sa'lebe'yi Abd-i Rabbih'in çocukları arasında göstermektedir.³³⁸

Benî Avf b. Hâris b. Hazrec'in; Hudra³³⁹ b. Avf ve Hudâra (Cüdâre) b. Avf adındaki iki çocuğu ile soyu devam etmiştir³⁴⁰. Aynı zamanda Benî Hudra b. Avf, 'el-Ebcer' adıyla da bilinir³⁴¹.

³³⁰ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 206-207; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 51.

³³¹ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 205.

³³² Cerdeş b. Hâris'in Ğassân'a dâhil olduğu ve bu nedenle Ensâr'dan sayılmadığı rivayet edilir. İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 404; İbn Hazm, **Cemhere**, 361. Halife b. el-Hayyât eserinde, Benî Hâris b. Hazrec'in altı çocuğundan Cüşem, Zeyd ve Hazrec'in İslâmiyet'e inanan boylardan olduklarını, Avf, Sahr ve Cerdeş boylarının Ğassânîlere katıldıkları için Ensâr'dan sayılmadıklarını rivayet etmektedir. Bkz. Halife b. el-Hayyât, **Tabakât**, I, 209.

³³³ İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 404; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 361; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 255.

³³⁴ Bedir, Uhud ve Hendek savaşlarına katılmış olan ve Hz. Osman'ın hilafeti döneminde vefât ettiği rivayet edilen sahâbe Hubeyb b. İsâf bu boya mensuptur. Hz. Ebû Bekir'in Kubâ'ya geldiğinde Hubeyb b. İsâf'in evinde misafir olduğu da ifade edilmektedir. Bkz. İbn Hişam, **Sîre**, II, 121-138; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 455; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 361.

³³⁵ İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 408; Halife b. el-Hayyât, **Tabakât**, I, 214.

³³⁶ Akabe ve Bedir'de hazır bulunan ve namaz için ezanı rüyasında gören Abdullah b. Zeyd bu boya mensup bazı sahâbilerden birisidir. Bkz. İbn Hişam, **Sîre**, II, 102; Halife b. el-Hayyât, **Tabakât**, I, 214; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 361.

³³⁷ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 361.

³³⁸ İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 409.

³³⁹ Hz. Peygamber'den birçok hadis rivayet etmiş ve asıl adı Sa'd b. Mâlik olan sahâbe Sa'id el-Hudrî'nin bu boya mensup olduğu bilinmektedir. Bkz. Halife b. el-Hayyât, **Tabakât**, I, 215; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 455; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 362.

³⁴⁰ İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 410; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 455; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 362; Şerif, **Mekke**, s. 336; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 255.

Benî Hazrec b. Hâris b. Hazrec'in; Ka'b b. Hazrec b. Hâris adındaki tek çocuğu ile soyu devam etmiştir³⁴².

Benî Ka'b b. Hazrec b. Hâris b. Hazrec'in; Sa'lebe b. Ka'b ve Adıyy b. Ka'b olmak üzere iki çocuğu vardı³⁴³.

Benî Adıyy b. Ka'b b. Hazrec b. Hâris b. Hazrec'in; Âmir b. Adıyy adında bir çocuğu vardı³⁴⁴.

Benî Âmir b. Adıyy b. Ka'b b. Hazrec b. Hâris b. Hazrec'in; Mâlik b. Âmir, Ubeyde b. Âmir ve Abd b. Âmir olmak üzere üç çocuğu ile soyunun devam ettiği rivayet edilmektedir³⁴⁵.

Benî Sa'lebe b. Ka'b b. Hazrec b. Hâris b. Hazrec'in; Mâlik³⁴⁶ el-Eğar b. Sa'lebe, Hârise b. Sa'lebe ve Âmir b. Sa'lebe olmak üzere üç çocuğu ile soyunun devam ettiği rivayet edilmektedir³⁴⁷. Bunlardan Âmir b. Sa'lebe ve amcası Adıyy³⁴⁸ b. Ka'b b. Hazrec, Ğassân ile Şam'a gittikleri için bunlardan Medine'de iki kişi hariç kimsenin kalmadığı rivayet edilmektedir³⁴⁹. Halife b. el-Hayyât ise Sa'lebe b. Ka'b'ın çocuklarından Âmir ve Hârise'nin İslâmiyetten önce Ğassân ile Şam'a gidenler arasında olduğunu rivayet etmektedir³⁵⁰.

Benî Hâris b. Hazrec el-Ekber'in evleri daha sonraları "Belhâris"³⁵¹ diye bilinen Vâdi Buthan ve Su'ayb'in doğusunda 'el-Avâlî' bölgesindeydi³⁵².

³⁴¹ İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 410; Vâkîdî, **Meğâzi**, I, 207; Halife b. el-Hayyât, **Tabakât**, I, 214-215; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 362.

³⁴² İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 404; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 362.

³⁴³ İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 404; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 362.

³⁴⁴ İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 408.

³⁴⁵ İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 408.

³⁴⁶ Evs ve Hazrec kabileleri arasında cahiliye döneminde meydana gelen 'Sümeyr' savaşında iki tarafın arasını bulmak için hakemlik yapan Amr b. İmru'u-l Kays b. Mâlik b. el-Eğar bu boya mensuptur. Bkz. İbn Hazm, **Cemhere**, s. 363; İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 658-659; Muhammed Ahmed Câdü'l-Mevlâ Bek-Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, **Eyyâmü'l-Arab fi'l-Cahiliyye**, s. 64. Hazrec kabilesinin nakiblerinden olan Abdullâh b. Revâha'da bu boya mensuptur. Bkz. İbn Hişam, **Sîre**, II, 101; Vâkîdî, **Meğâzi**, I, 114; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 453; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 363.

³⁴⁷ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 362.

³⁴⁸ Adıyy b. Ka'b'ın; Âmir diye bir çocuğunun olduğu, Âmir b. Adıyy'in de; Mâlik, Abd ve Ubeyd adlarında çocuklarının olduğu fakat bunlardan hiçbirisinin Medine'de kalmadığı ve Şam'a gittikleri için Ensâr'dan sayılmadığı rivayet edilmektedir. Bkz. İbn Hazm, **Cemhere**, s. 363; Halife b. el-Hayyât, **Tabakât**, I, 212.

³⁴⁹ Adıyy b. Ka'b b. Hazrec'den Medine'de kalan iki kişinin Ebû Derdâ Uveymir b. Zeyd b. Kays ve Bedir'de bulunan Sübey b. Kays b. Abs (Ayşe) b. Ümeyye oldukları ifade edilmektedir. Bkz. İbn Hişam, **Sîre**, II, 348; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 362-363.

³⁵⁰ Halife b. el-Hayyât, Sa'lebe b. Ka'b'ın çocuklarının isimlerini verirken Âmir b. Sa'lebe'yi zikretmemekte onun yerine Amr b. Sa'lebe ismini vermektedir. Bkz. Halife b. el-Hayyât, **Tabakât**, I, 210; İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 404.

³⁵¹ el-Matarîf, **et-Ta'rîf**, s. 170; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 198, 199.

³⁵² İbn Hişam, **Sîre**, II, 121; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 198-199; Şerif, **Mekke**, s. 336.

Benî Hâris b. Hazrec'in oğlu olan Cüşem b. Hâris ve Zeyd Menât b. Hâris'in evleri, Hz. Peygamber'in mescidine doğu tarafından uzaklığı yaklaşık bir mil kadar olan ve 'el-Avâlî'nin başlangıcı kabul edilen 'Sünh' bölgesindeydi³⁵³.

Benî Hudra önceki yerlerinden ayrılarak Medine Mescidi'nin doğusunda Baki mezarlığının güneyine yerleşti³⁵⁴. Benî Hudâra (Cüdâra)'nın evleri ise; Cirâru Sa'd denilen mevki yakınlarında, Benî Sâ'ide mahallesinin güneyinde ve Medine Pazarının civarında kalıyordu³⁵⁵.

e) Ka'b. Hazrec ve Boyları:

Benî Ka'b. Hazrec'in; Sâ'ide b. Ka'b adındaki tek çocuğu ile soyu devam etmiştir³⁵⁶.

Benî Sâ'ide b. Ka'b. Hazrec'in; el-Hazrec b. Sâ'ide adındaki çocuğu ile soyu devam etmiştir³⁵⁷.

Benî el-Hazrec b. Sâ'ide b. Ka'b. Hazrec'in; Âmir (Kuşbe)³⁵⁸ b. el-Hazrec, Tarîf b. el-Hazrec, Sa'lebe³⁵⁹ b. el-Hazrec ve Amr b. el-Hazrec olmak üzere dört çocuğu vardı³⁶⁰.

Benî Tarîf b. el-Hazrec b. Sâ'ide b. Ka'b. Hazrec'in; Sa'lebe³⁶¹ b. Tarîf adında bir çocuğu vardı³⁶².

Benî Sa'lebe b. Tarîf b. el-Hazrec b. Sâ'ide b. Ka'b. Hazrec'in; Vakş b. Sa'lebe ve Annân b. Sa'lebe adlarında çocuklarının olduğu rivayet edilmektedir³⁶³.

Benî Sâ'ide evleri 'Bi'r-i Budâ'a da 'Sûk-ı Ğanem' olarak bilinen Medine pazarının doğusundaki Benî Sâ'ide Sakîfesi³⁶⁴ ile Benî Damra arasında yer

³⁵³ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 361; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 198-199; Şerif, **Mekke**, s. 336. Sünh bölgesinde Hz. Ebu Bekir'in Harice bint Zeyd'in kızı ile evlendikten sonra oturdukları bir evi vardı. Bkz. İbn Hazm, **Cemhere**, s. 361; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 199; Şerif, **Mekke**, s. 336; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 255.

³⁵⁴ el-Matarîf, **et-Ta'rîf**, s. 170; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 46.

³⁵⁵ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 199-209; Şerif, **Mekke**, s. 336; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 46.

³⁵⁶ İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 411; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 365.

³⁵⁷ İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 411; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 365.

³⁵⁸ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 209.

³⁵⁹ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 365-366; İbn Abdірabbih, **el-'İkd**, III, 379; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 209; Şerif, **Mekke**, s. 336-337.

³⁶⁰ İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 411; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 365.

³⁶¹ Hazrec kabilesinin nakiblerinden olan Sa'd Ubâde bu boya mensup sahâbelerdendir. Bkz. İbn Hişâm, **Sîre**, II, 87; Halîfe b. el-Hayyât, **Tabakât**, I, 216; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 456; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 365; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 209-230; Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 137.

³⁶² İbn Hazm, **Cemhere**, s. 365-366; İbn Abdірabbih, **el-'İkd**, III, 379; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 209; Şerif, **Mekke**, s. 336-337.

³⁶³ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 210; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 56.

³⁶⁴ Burası Hz. Peygamber'in vefatından hemen sonra halifenin kim olacağına dair Müslümanların istişare ettikleri gölgeliktir. Bkz. İbn Hişâm, **Sîre**, IV, 238-239.

almaktaydı³⁶⁵. Benî Sâ'ide'den bazıları Vâdi Buthan'ın yanında Benî Dînar evlerinin olduğu bölgeye yerleşirken³⁶⁶ bir kısmı da, Medîne utumlarından biri olan Budâ'a'daki Dâru Ebû Dücâne'ye yerleştiler³⁶⁷.

Benî Kuşbe (Âmir b. Hazrec b. Sâ'ide)'nin evleri Bi'ru Hâ adı verilen kuyunun çevresinde, Benî Damra'nın doğusuna düşen Benî Hudeyle (Cüdeyle) evlerinin yakınında bulunmaktaydı³⁶⁸. Benî Kuşbe evlerinin, Benî Sâ'ide mahallesinin ve Mescid-i Nebevî'nin kuzeyinde yer aldığını söyleyebiliriz³⁶⁹.

Benî Ebû Huzeyme b. Sa'lebe b. Tarîf b. el-Hazrec b. Sâ'ide'nin evleri 'Cirâru Sa'd' denilen 'Mescid-i Nebevî'nin kuzeyinde Medine pazarı yakınlarında Musalla'nın güneyinde kalan yerdeydi³⁷⁰. Semhûdî eserinde; Sa'd b. Ubâde'nin 'el-Cirar' denilen suyundan annesinin ölümünden sonra insanlar su içtikleri için bu ismin verildiğini ifade etmektedir³⁷¹.

Sa'lebe b. Tarîf b. el-Hazrec b. Sâ'ide'nin çocukları olan Benî Vakş ve Benî Annân'ın evlerinin bulunduğu bölgeye Benî Sâ'ide denildiği gibi Darû Benî Tarîf'de denilirdi³⁷². Burası mevki olarak Humâda ve Cirâru Sa'd arasında Mescid-i Râye'nin kuzey tarafında kalıyordu³⁷³.

³⁶⁵ Benî Sâ'ide'nin oturduğu yere "Benî Sâ'ide köyü" denilirdi. Semhûdî, el-Matarîf'den rivayetle Benî Sa'ide köyünün Bi'r-i Buda'a yakınında olduğunu ifade eder. Bkz. es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 208-209; Şerif, **Mekke**, s. 337; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 54.

³⁶⁶ Şerif, **Mekke**, s. 337.

³⁶⁷ el-Matarîf, **et-Ta'rîf**, s. 75; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 55.

³⁶⁸ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 209.

³⁶⁹ Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 56.

³⁷⁰ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 209; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 56.

³⁷¹ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 209.

³⁷² es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 210; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 56.

³⁷³ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 210.

İKİNCİ BÖLÜM

EVs VE HAZREC KABİLELERİNİN YESRİB'DE BİRBİRLERİ VE ÇEVRELERİYLE OLAN İLİŞKİLERİ

2.1. EVs VE HAZREC KABİLELERİNİN YAHUDİ KABİLELERİYLE OLAN İLİŞKİLERİ

Evs ve Hazrec kabilelerinin M.S. 492 yıllarında anayurtları olan Yemen'den Amr Müzeykîya b. Âmir'in önderliğinde önce Tihame'ye, oradan Arabistan'ın kuzeyine göç ettiklerinden ve daha sonra Yesrib ve civarına yerleşmiş olduklarından bahsetmiştik. Evs ve Hazrec Yesrib'e geldiklerinde Yahudi kabileleri Yesrib'e hâkim durumdaydılar. Arap kabileleri, içerisinde istikrar olan bir yere gelmişlerdi. Yahudiler sayısal olarak güçlüydüler. Elleri mallar, utumlar ve verimli araziler vardı. Evs ve Hazrec kabileleri onlarla birlikte yaşayabilmek için uyum içerisinde oldular. Yahudiler açısından ilk başta korkulacak bir durum yoktu. Arap kabilelerinin sayı olarak güçleri azdı. Elleri hiçbir şey yoktu. Ancak verimli toprakları olan Yahudiler Yemen'den gelen bu Arap kabilelerini, arazilerinde ve ticari işlerinde kullanmayı düşündüler³⁷⁴.

Evs ve Hazrec kabileleri Yahudileri kendilerinin yanında yaşamaya ikna edince Yahudiler bu kabilelerinin kendi çevrelerinde yaşamalarına izin verdiler³⁷⁵. Evs ve Hazrec kabilelerinin ellerinde kendilerini geçindirecek, yanlarında getirdikleri hayvanları otlatmak için arazileri olmadan çok zor şartlarda çalışmaya başladılar. Bazıları çok az bir ücret karşılığında, bazıları da az bir yiyecek karşılığında Yahudiler hesabına onların arazilerinde ve işlerinde çalıştılar³⁷⁶.

³⁷⁴ Şerif, **Mekke**, s. 348.

³⁷⁵ Şerif, **Mekke**, s. 348; Watt, Yahudilerin başlangıçta, Evs ve Hazrec'in kendi aralarında yerleşmelerine izin vermelerine rağmen onların ziraatle uğraşmalarına müsaade etmediklerini ifade eder. Bkz. Watt, **Muhammad at Medina**, s. 193.

³⁷⁶ Şerif, **Mekke**, s. 348. Semhûdî eserinde Evs ve Hazrec kabilelerinin Medine'deki durumunu şöyle özetliyor: "Evs ve Hazrec kabileleri Yesrib'e geldiklerinde güç, araziler, hurma bahçeleri ve utumlar Yahudilerin elindeydi. Evs ve Hazrec kabileleri Yahudilerle bir süre barış içinde yaşamalarını sürdürdüler. Daha sonra Yahudiler Evs ve Hazrec ile iyi komşuluk anlaşması yapmak istediler. Aynı zamanda dış saldırılara karşı da güç birliği sağlamış olacaktı. Bu anlaşma ortamı bir süre devam ettikten sonra Evs ve Hazrec kabilelerinin biraz güçlenmesinden korkuya kapılan Benî Nadîr ve Benî Kureyza Yahudileri aralarındaki anlaşmayı bozma kararı aldılar. Evs ve Hazrec kabileleri bir süre Yahudilerin kendilerini Yesrib'den süreceklere korkusu ile

Evs ve Hazrec kabileleri başlangıçta Yahudilere boyun eğerek bir süre istikrar içinde yaşadılar ve yavaş yavaş konumlarını güçlendirdiler. Yahudilerin güvenini kazanan Arap kabileleri bunun bir neticesi olarak Yahudilerle hılf anlaşması yaptılar ve onlarla ortak oldular. Evs ve Hazrec kabilelerinin Yahudiler ile yapmış oldukları bu hılf, onların ilk önce servet ve daha sonra da sayısal güç elde etmelerini sağladı. Arap kabilelerinin bu şekilde güçlenmesinden rahatsız olan Yahudiler, aralarında yapmış oldukları hılf'in Arap kabilelerinin güçlenerek kendilerine karşı tehlikeli bir konuma gelmelerine neden olduğunu anladılar. Yahudiler, Arapların güçlenerek kendilerine karşı galip gelmesinden ve ellerindekileri almalarından korktular. Evs ve Hazrec kabilelerine kötü davranmaya başladılar. Bunun sonucunda aralarındaki anlaşmayı bozdular. Anlaşma yerini kin, nefret, düşmanlık ve mücadeleye bıraktı. Evs ve Hazrec kabileleri Yahudilerin değişen bu tutumlarından çekinmeye ve onlardan kendilerini yerlerinden sürmeleri hususunda korkmaya başladılar. Bu durum, kendilerini Yahudilerin kötü muamelesinden koruyacak, bu zor durumlarında kendilerine yardım edecek müttefikleri olmadığı için iki kabilenin birbirlerine akrabalık ve neseb bağı ile sınıksız bağlanmaları neticesini doğurdu³⁷⁷.

Kendilerine Yesrib içerisinde müttefik bulamayan Evs ve Hazrec kabilesi Yesrib dışındaki Araplarla ilişki kurmaya çalıştı. Evs ve Hazrec kabileleri Yahudilerin kendilerine yönelik yapacakları bir müdahaleyi bekledikleri bu dönemde Hazrec kabilesinin reislerinden Mâlik b. Aclân el-Hazrecî³⁷⁸ kendilerine akraba olan ve Yemen'den aynı zamanda göç ettikleri rivayet edilen Ezd kabilesinin bir kolu olan Ğassânîlerden yardım istedi. Kaynaklarda 492 yıllarında meydana geldiği rivayet edilen bu hâdiseden sonra Yesrib'deki hâkimiyet Evs ve Hazrec kabilelerinin eline geçti³⁷⁹.

Yahudilerden Benî Nadîr ve Benî Kureyza dışındaki küçük Yahudi kabileleri Evs ve Hazrec kabileleri ile komşuluk anlaşması yapmak zorunda kaldılar. Bu kabileler Evs ve Hazrec'e sığınarak güç kazanmak istediler. Benî Nadîr ve Benî Kureyza

yaşadılar. Bu korku Mâlik b. Aclân'ın ortaya çıkararak onları esaretten kurtarmasıyla sona erdi." es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 178-182.

³⁷⁷ Şerif, **Mekke**, s. 349; Önkal, Ahmet, "**Hazrec**", DİA, XVII, 143; Hüseyin Algül, "**Evs**" DİA, XI, 541-542; Watt, **Muhammad at Medina**, s. 192.

³⁷⁸ Aclân'ın oğlu olan Osmân b. Mâlik, Bedir savaşına katılanlardandır. Bkz. Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 137.

³⁷⁹ Ahmet Önkal, "**Hazrec**", DİA, XVII, 143.

kabileleri kalabalık olmalarına ve güçlü kalelere sahip olmalarına güvenerek onlardan hiçbiriyle anlaşma yapmadı³⁸⁰.

Yaşanan bu süreçten sonra Yesrib'de düzen değişmiş oldu. Yesrib'de iki sınıf ortaya çıktı. Birincisi; birbirlerine kabile asabiyetiyle bağlı olanlar³⁸¹. Bunlar Yahudi kabileleri ve Arap kabileleriydi. İkincisi; devamlı diğerinin elindeki güzel şeyleri elde etmek için fırsat kollayan, fırsat geçtiğinde de karşı tarafa herhangi bir acıma hissi duymadan gerek öldüren gerekse yerlerinden süren askeri bir sınıf ortaya çıktı. İkinci kısımdaki ilişkide kabile asabiyeti ortadan kalkıyor, bunun yerini menfaat ilişkisi alıyordu. Çünkü Yesrib sakinleri geçimlerini ziraatten ve ticaretten sağlayan bir topluluk halindeydi ve Yesrib'deki verimli araziler azdı. Ziraate uygun verimli arazilerinin azlığı kabilelerin bu yerleri elde etmeleri için devamlı birbirleriyle savaşmalarını gerekli kılmaktaydı. Her kabile en değerli toprağın kendisinde olmasını istiyordu³⁸².

Yesrib'de birbirlerinden bağımsız kabileler vardı. Ziraat ve ticaret ile meşgul olan bu kabileleri birbirlerine bağlayacak ortak bir gayeleri, insanları bir araya getiren onların belli kurallara uymasını isteyen kanunları yoktu. Evs ve Hazrec kabileleri kendi içlerinden seçtikleri reisler tarafından kendilerinin koymuş oldukları örf ve âdetlere göre temsil ve idare ediliyordu³⁸³.

İnsanları caydırıcı kanunların olmayışı, kabilelerin mülklerini geliştirmek, verimli arazileri elde etmek ve artan nüfusunun ihtiyaçlarını gidermek için başkasının elinde olana tamah etmeye başlamalarına neden oldu ve bu da devamlı birbirleriyle mücadele etmeleri sonucunu doğurdu. Geçimin zor olduğu bu yerlerde ne kadar az insan olursa o kadar iyi olacağı mantığıyla hareket edilmeye başlandığı için savaşlar ve insanların bu savaşlarda ölmeleri normal hale geldi³⁸⁴.

Bireyin tek başına âciz bir konumda olduğu bu toplumda birey kendisini korumak için diğer kabilelerle bağ kurmak durumunda kalıyordu. Küçük kabileler büyük kabilelere eklenerek onların mevlası sayılıyordu. Böylece küçük kabile hem ziraat

³⁸⁰ Şerif, **Mekke**, s. 351.

³⁸¹ Heterojen bir yapıya sahip olan Yesrib halkını Hz. Peygamber, Medine'ye hicretinden sonra bunların hepsini kapsayan bir birliktelik içerisinde toplamak istedi. Her biri kendi içinde bağımsız olan bu toplum ancak Hz. Peygamberin liderliği altında bir araya gelebildi. Bkz. Mustafa S. Küçükaşçı, **Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 205.

³⁸² Şerif, **Mekke**, s. 341-342.

³⁸³ Şemseddin Günaltay, **İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri**, s. 109-114; Abdülkerim Özaydın, DİA, "**İslâm'dan önce Araplar'da Sosyal ve İktisadi Hayat**, III, 321.

³⁸⁴ Şerif, **Mekke**, s. 342.

hem de ticaret hukuku açısından büyük kabilelerin sorumluluğu altına girmiş oluyor, ona yapılabilecek bir yağmada veya başına gelebilecek kötü bir durumda büyük kabile kendisine sahip çıkıyor, sonuna kadar onun hakkını savunuyordu. Aksi durumlarda da küçük kabileler her dâim büyük kabilenin yanında oluyordu. Onun girdiği savaflara o da girmek zorunda kalırdı. Böylece küçük kabile büyük kabilenin yanında yer alarak yok olmaktan kurtulur, varlığını sürdürürdü. Kan ve neseb bağı ile birbirlerine bağlanan kabileler bu dairenin dışına çıkıp bütün kabileleri içine alan bir toplum haline gelemediler. Bunun sonucunda da Yesrib, ziraat alanlarına göre kabileler arasında bölünmüş bir şehir haline geldi. Bölünen bu alanlar her kabilenin boylarının mahalleleri oldu³⁸⁵.

Yesrib toplumu kendilerini yönetecek bir kanuna sahip olamadıkları için toplumun her kesiminde bir güvensizlik düşüncesi hâkimdi. Bu düşünce de insanların yaşamlarının her döneminde kendisini gösteriyordu. İnsanlar bütün yaşantılarını bu korkuya göre düzenlemek zorunda kalıyordu. Bunun bir göstergesi de Yesrib’de hâkim olan şehir yapılanmasıdır. Emniyetin az olduğu bir yerde insanlar kendilerini güvende hissedecekleri yerler ararlar veya inşa ederlerdi. Yesrib toplumu ihtiyaç olduğunda canlarını ve mallarını koruyabilecek tarzda büyük kaleler ve kale ev diyebileceğimiz utumlar inşa ettiler. Yesrib, başka şehirlerde görülemeyecek kadar çok, bu tür yapılar ile dolmuştu. Sadece Yahudilere ait ellidokuz utumun varlığından söz edildiği gibi Arap kabilelerinden yalnız bir boy’a ait ondokuz utumun varlığından bahsedilir³⁸⁶.

Kaynaklarda Yahudilerin Yesrib ve çevresine ne zaman geldikleri hakkında kesin bir bilgi mevcut olmamakla birlikte bu konu hakkında çeşitli görüşler vardır. Zira Yahudilerin dünyanın çeşitli bölgelerine ne zaman yayıldıkları hususu da karanlıktır. Bunda, Yahudilerin tarihleri boyunca çok yer değiştirmelerinin ve bir yurt edinmemelerinin çok büyük payının olduğu söylenebilir³⁸⁷.

³⁸⁵ Şerif, **Mekke**, s. 343-344.

³⁸⁶ Şerif, **Mekke**, s. 343. Yesrib, ticari bir merkez güzergâh üzerinde olmasına rağmen medenî hayatı gösteren şehirleşme ancak hicret ile başlamıştır. Bkz. Mustafa S. Küçükbaşçı, **Cahiliye’den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 7.

³⁸⁷ MEBİA, “**Yahudiler**”, XIII, 339-342.

Medine'nin en eski sakinlerinin Amâlika kavmi olduğu bilinir³⁸⁸. Yahudiler, Filistin'de yaşayan Amâlika'lı Arapları yendikten sonra buraya yerleştiler. Bu mücadeleden sonra Tâlût (kral) Saül tarafından Yahudi hükümdarlığı burada kuruldu. Daha sonraki dönemlerde Hz. Davut ve Hz. Süleyman tarafından, kral Saül'ün kurmuş olduğu bu Yahudi hükümdarlığı daha kuvvetli hale getirildi. İsrailoğulları arasında çıkan iç savaşlar nedeniyle Yahudi hükümdarlığı M.Ö. 933'te İsrail ve Yahûda diye iki devlete ayrıldı³⁸⁹.

Aynı dine mensup ve aynı ırktan olmalarına rağmen bu iki devlet sürekli birbirleriyle mücadele içindeydiler. İsrail devletinin Yahûda üzerinde kurduğu baskı neticesinde Yahûda hükümdarı Âhâz, Asur hükümdarı II. Sargon'dan yardım istemek zorunda kaldı. Asur kralı II. Sargon, devletin başşehri olan Sâmiriye üzerine yürüdü ve Yahudilerden birçok kişiyi esir alarak Asur imparatorluğuna götürdü. İşte bu esareten kaçmayı başaran bazı Yahudiler'in, Filistin ve Suriye üzerinden Arabistan içlerine girmiş oldukları rivayet edilmektedir³⁹⁰. İsrail devleti Asur kralı II. Sargon tarafından gerçekleştirilen bu baskıdan sonra M.Ö. 705'te ortadan kaldırıldı³⁹¹.

Yahûda devleti ise, M.Ö. VI. yüzyıl başlarında Babil kralı Buhtunnasr'ın Kudüs'ü işgal edip Süleyman Mabedi'ni yıkarak Yahudilerin bir kısmını Babil'e sürmesi ile dağıldı. Bu sürgün esnasında sürgünden kaçan Yahudiler küçük veya büyük insan toplulukları halinde yeryüzünün çeşitli bölgelerine dağıldılar.

³⁸⁸ Yahudilerin Yesrib'e gelişlerini Hz. Musa zamanına kadar götüren rivayetler bu bölgenin ilk sakinlerinin Amâlika kavminin olduğu yönündeki rivayetleri doğrulamaktadır. Bu rivayetlere göre; Firavundan, kendisine inananlarla beraber kaçan Hz. Musa ve Hz. Harun Şam bölgesine gelerek burada saklanır. Burada yaşayan bazı kabileler Amâlika'luların yapmış olduğu zulümden bıktıkları için Hz. Musa'dan yardım istediler. Hz. Musa buraya bir ordu gönderdi ve Yahudiler Filistin'deki Amâlika kavmiyle savaştılar. Bu ordu daha sonra yurduna dönmeyerek buraya yerleşmiştir. Bkz. Yâkût el-Hamevî, **Büldân**, IV, IX, 460; el-Mercânî, **Behcet**, s. 43; Şerif, **Mekke**, s. 328; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 547; Şemseddin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 252. Şemseddin Günaltay eserinde, İsrailoğullarının Yesrib'e gelişi ile ilgili farklı bir rivayet zikretmektedir. Buna göre; Hz. Musa'nın İsrailoğullarından bir grup ile Mekke'yi ziyarete giderken Yesrib'e uğradığını, son peygamberin buraya geleceğini İsrailoğullarına bildirince bunlardan bazılarının son peygamberin ümmeti olabileceklerini düşünerek burada kaldıklarını ifade etmektedir. Ancak Şemseddin Günaltay, Yahudilerin Yesrib'e gelişlerini Hz. Musa dönemine kadar çıkaran bu menkıbeyi tarihi bir gerçek olarak kabul etmemektedir. Bkz. Şemseddin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 251; Mustafa S. Küçükbaşçı, **Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, 178. Tarihi kayıtlar, Yahudilerin anayurtları olan Filistin'den Arabistan'a gitme zamanını ancak Asurlular dönemine kadar aydınlatılabilmektedir. Ancak bu dönem Hz. Süleyman'ın vefatından iki buçuk asır kadar sonradır. Şemseddin Günaltay, **İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri**, s. 86.

³⁸⁹ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 552; MEBİA, **"Yahudiler"**, XIII, 340; Ömer Faruk Harman, DİA, **"İsrâil"**, XXIII, 193-195. Yehûda devletinin başkenti Kudüs, İsrail devletinin başkenti Sâmiriye şehriydi. Bkz. Şemseddin Günaltay, **İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri**, s. 86.

³⁹⁰ Şemseddin Günaltay, **İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri**, s. 87; Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s. 9.

³⁹¹ MEBİA, **"Yahudiler"**, XIII, 340.

Dağıldıkları bölgelerden birisi de Arabistandı. Arap yarımadasında başta Yesrib olmak üzere bölgenin çeşitli şehirlerine yerleştiler³⁹². Hicaz'a gelen Yahudiler Hayber, Vadî ül-Kura, Fedek, Teyma, Tâif gibi yerlerle birlikte özellikle verimli topraklara sahip olan Yesrib'e yerleştiler³⁹³.

Yahudilerin bu bölgeye yaptıkları asıl göçleri ise M.S. 70'li yıllardan sonra olmuştur. Filistin'de Roma İmparatorluğu'na bağlı olarak yaşamlarını sürdüren küçük Yahûda devleti bir ara ayaklanınca Roma İmparatoru Titus tarafından ayaklanma bastırılmıştır. Daha sonra M.S. 130'lu yıllarda Haderyon'un İmparatorluğu döneminde Kudüs'te Aelina Capitolina kolonisini kurması üzerine Yahudiler ayaklandı. Haderyon'a karşı başlatılan isyan kanlı bir şekilde bastırılınca Yahudilerin büyük bir kısmı Kudüs'ü terk etmek zorunda kaldılar. Bu hâdisenin, Yahudilerin Arap Yarımadasına olan göçlerini hızlandırdığı ifade edilmektedir³⁹⁴. Romalıların, Hıristiyanlığı Suriye ve çevresinde yayma girişimleri neticesinde Suriye ve Filistin'de bulunan Yahudiler, din baskısı altında tutulmuşlardır. Bu durum Suriye ve Filistin'deki Yahudilerin bir kısmının buradan ayrılarak Hicaz bölgesine daha önce gelip yerleşen Yahudilerin yanlarına gelme zorunluluğunu doğurmuştur³⁹⁵.

Yahudilerin buldukları bölgeden çıkarak Yesrib'e gelişlerinde mâruz kaldıkları bu zorlukların yanı sıra; kutsal kitapları Tevrat'ta geleceği haber verilen müstakbel peygamberin hicret edeceği yerin Yesrib olarak bildirilmesi de etkili olmuş olabilir. Çünkü Yahudilerin hicretten önceki dönemde Evs ve Hazrec kabilelerine bu tür bir beklenti içerisinde olduklarına dair bazı bilgiler aktardıkları bilinmektedir³⁹⁶. Yahudiler Yesrib'deki Evs ve Hazrec kabileleriyle kavga edip sıkıntıya girdiklerinde, onları bu sıkıntıdan kurtaracak bir peygamberin gelmesinin yakın olduğunu, gelecek

³⁹² Belâzurî, **Fütûh**, s. 19; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 160; Şerif, **Mekke**, s. 329-330; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 552; Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s. 95; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 251; Mustafa S. Küçükkaşçı, **Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 178; MEBİA, "Yahudiler", XIII, 339-342.

³⁹³ Şerif, **Mekke**, s. 319; Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s. 95; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 252; Şemseddin Günaltay, **İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri**, s. 87-88.

³⁹⁴ Mustafa S. Küçükkaşçı, **Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 178; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 26; MEBİA, "Yahudiler", XIII, 339-342.

³⁹⁵ Şerif, **Mekke**, s. 330-331; Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s. 95; Şemseddin Günaltay, **İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri**, s. 88. Şemsettin Günaltay, Yahudilerin Bizans İmparatoru'nun zulmünden sonra Yesrib'e yerleşmeleri ihtimalini tercih etmektedir. Ona göre; Yahudiler, bir süre Yesrib'in asıl yerlileri olan Cürhüm ve Amâlika kabileleri ile birlikte yaşadıkdan sonra kendi nüfuslarının artmasıyla diğer kabileleri Yesrib'den sürmüşler ve Yesrib'in tek hâkimi haline gelmişlerdir. Ayrıca, Yesrib'e Yahudilerin bir defada gelmediğini söyleyerek, Hicaz'a birden fazla göçün gerçekleştiğini ifade etmektedir. Bkz. Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 252.

³⁹⁶ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 157; Mustafa S. Küçükkaşçı, **Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 178-179.

peygambere tabi olarak onları Ad ve İrem kavmi gibi yok edeceklerini ifade ederek Evs ve Hazrec kabilelerini devamlı tehdit ettikleri rivayet edilmektedir³⁹⁷.

Geliş sebepleri ne olursa olsun özellikle Yesrib ve çevresi Yahudi kabileleriyle dolmuştu. Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden sonraki dönemde çok önemli ilişkiler içerisinde olacağı Yahudiler çok sayıda kollara ayrılmış bir topluluk durumundaydılar³⁹⁸. Medine'nin takriben yarı nüfusuna sahiptiler. Kaynaklar, küçük zümreler halinde yaşayan Yesrib'deki bu Yahudi kabilelerinin en büyüklerinin, Benî Kaynuka, Benî Nadîr ve Benî Kureyza kabilelerinin olduğunu bizlere aktarmaktadır³⁹⁹.

İki kardeş kabile⁴⁰⁰ olan Benî Nadîr ve Benî Kureyza kabileleri Vâdi'l-Müzeynib ve Vâdi'l-Mehzûr arasında kalan "Âliye" bölgesinde yerleşmişlerdi. Benî Nadîr, Medine'nin güneydoğusun'da kalan Vâdi'l-Müzeynib'de, Benî Kureyza, Benî Nadîr'ın kuzeyindeki Vâdi'l-Mehzûr'da ikamet ediyorlardı. Bu iki kabile Yesrib'in diğer yerleşim alanlarına göre en verimli bölgesine yerleşmişlerdi⁴⁰¹.

Benî Kaynuka kabilesi ise; es-Sâfile'deki Vâdi'l-Buthan köprüsünün sonunda oturuyordu. Burada "Esvâku Medine" diye bilinen ve kendilerine ait olan bir pazarları vardı⁴⁰².

Yesrib'e yerleşen Yahudiler ziraatle uğraşarak buradaki verimli arazileri kullandılar. Ziraat ile meşgul olan bir insan, bulunduğu yere bağlı olmak zorunda olduğu için bu meşguliyet Yahudilerin istikrarlı bir hayata kavuşmalarını sağladı. Aynı zamanda bu bölgeye yerleşen en eski topluluk oldukları için burası artık onların asıl vatanları haline geldi. Burada servet ve mal-mülk edinerek en yüksek noktaya ulaştılar. Tek bir ümmet halinde yaşamlarını sürdürdüler. Yönetim sahibi oldular ve bu anlayış ruhlarına ve düşünce hayatlarına yerleşti⁴⁰³.

Doğuştan ticarete yatkın olan Yahudiler, Yesrib bölgesine yerleştikten sonra Yemen-Medyen ticaret yoluyla Yemen'e kadar kervan göndermeye başladılar⁴⁰⁴. Yahudilerden Benî Kaynuka kabilesi, özellikle kuyumculuk olmak üzere ticaretle ve

³⁹⁷ İbn Hişam, *Sîre*, II, 292.

³⁹⁸ Tahsin Koçyiğit, *İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân*, s. 26.

³⁹⁹ Şemseddin Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 88; MEBİA, "Yahudiler", XIII, 341.

⁴⁰⁰ Şerif, *Mekke*, s. 320. Benî Kureyza ve Benî Nâdir kabilelerine 'el-Kahinât ve Benî Sarih' de denilir. Bkz. es-Semhûdî, *Vefâ*, I, 178.

⁴⁰¹ es-Semhûdî, *Vefâ*, I, 160, 161; Şerif, *Mekke*, s. 319; Tahsin Koçyiğit, *İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân*, s. 37.

⁴⁰² es-Semhûdî, *Vefâ*, I, 164; Tahsin Koçyiğit, *İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân*, s. 37.

⁴⁰³ Şerif, *Mekke*, s. 343.

⁴⁰⁴ Şemseddin Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 88.

kılıç, mızrak, kargı, kalkan v.b. savaş eşyaları yapma sanatıyla uğraşıyorlardı⁴⁰⁵. Benî Nadîr kabilesinin büyük hurma bahçeleri vardı ve ziraatla uğraşıyorlardı. Benî Kureyza kabilesi ise, deri işleriyle meşgul oluyordu. Yahudi kabileleri ticari alanda ithalatçı, yiyecek ve tahıl maddelerinin satıcısı durumundaydılar⁴⁰⁶.

Yahudiler Yesrib'i yurt edindikten sonra Kuzey Arabistan ticaretini ellerine aldılar, Yesrib'i genişleterek bir sömürge kurdular ve bu sayede hem zenginleştiler hem de bu üç kabile bölgedeki diğer küçük Yahudi kabileleri için bir merkez haline geldi⁴⁰⁷.

Yukarıda saydığımız üç büyük kabilenin yanında küçük Yahudi aşiretleri de mevcuttu⁴⁰⁸. Kaynaklar, bu kabilelerden önemlilerinin isimlerini de zikretmektedir: Benî Kusays, Benî Nağisa, Benî Murîd, Benî Mu'âviye, Benî Mâsike, Benî Muhammem (Muhammer), Benî Ze'ura, Benî Zeydu'l-Lât, Benî Hucr, Benî Sa'lebe, Benî Sâmile⁴⁰⁹, Benî Şatibe, Benî İkrime, Benî Mürâne, Benî Avf, Benî Zufar⁴¹⁰, Benî Adel (Hedl)⁴¹¹.

2.1.1. Yahudilerle Sosyal İlişkiler

İslâm öncesi Arap toplumu, çöl hayatının ortaya çıkardığı bir sosyal model olan kabile sistemi üzerine kurulmuştur. Çöl hayatının zorluğundan dolayı anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile dediğimiz yapının tek başına çölde yaşamaları mümkün olmadığı için, küçük aileler bir araya gelmek zorunda kalmışlar, çölde yaşamlarını ancak kan bağına dayalı kabileler etrafında birleşerek devam ettirebilmişlerdir⁴¹².

Arap toplumunun asırlarca hayat nizamı olan kabile sisteminin kendine özgü kuralları ve herkes tarafından bilinen ve kendi içinde tutarlı bir sosyal düzeni vardır.

⁴⁰⁵ Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s.151.

⁴⁰⁶ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 185, 572.

⁴⁰⁷ Şemseddin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 252; Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s. 95; MEBİA, "**Yahudiler**", XIII, 339-342.

⁴⁰⁸ Hamidullah bu küçük Yahudi kabilelerinin Arap olabileceğini fakat kesin bir şey söylemek için yeterli delilin mevcut olmadığını belirtir. Bkz. Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 573.

⁴⁰⁹ Şemseddin Günaltay, **İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri**, s. 88.

⁴¹⁰ Şemseddin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 252.

⁴¹¹ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 656; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 116; Şerif, **Mekke**, s. 318-319; Watt, **Muhammad at Medina**, s. 192; Şemseddin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 252; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 26. Semhûdî eserinde, Medine'de yaşayan yirmiden fazla Yahudi kabilesinin bulunduğunu ifade etmektedir. Bkz. es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 116. İbnü'n-Neccâr, bu dönemde yaşayan Yahudi kabilelerine ilave olarak Zebâle halkını, Benî Kum'a ve Benî Ukve'yi de eklemektedir. Bkz. İbnü'n-Neccâr, **Ahbârü Medîne**, s. 28; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 26.

⁴¹² Adem Apak, **Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkileri**, s. 3.

Bu sistem sayesinde kabileler bütünlüğünü, istikrarını ve emniyetini muhafaza edebilmektedir. Kabile mensupları kendi menfaatlerine düşkün olmakla birlikte kabile sisteminin bir gereği olarak kabilesinin menfaati söz konusu olduğunda kendi menfaatini terk etmeğe hazırdır. Çünkü o, sahip olduğu bütün hakları kabilesi sebebiyle elde ettiğinin bilincindedir⁴¹³.

Arapların içinde bulunduğu geçim zorluğu, onları civar kabilelere saldırmaya zorlamıştır. Bunun bir sonucu olarak savaş, Araplar için bir geçim vasıtası ve tabiat şartlarının sevk ettiği hayatî bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu nedenle Arap cahiliye hayatında en önemli sosyal olaylar, kabileler arasındaki savaşlardır. Bir kabilenin gelir kaynaklarının azalması, su kuyularının kurumması ya da hayvanlarını otlattığı merasının verimsizleşmesi diğer bir kabileye saldırması için yeterli bir sebepti. Hayat şartlarının zor durumda bıraktığı kabile kendi mensuplarını toplayarak gaflet anını gözetlediği civardaki kabilelerden birine uygun anı yakaladığı an saldırır ve mallarını ele geçirirdi. Çetin hayat şartlarının bir sonucu olarak Araplar arasındaki öncelikli bağlantı düşmanlık ilişkisidir. Baskın ve yağmalamanın bir geçim vasıtası olarak görüldüğü cahiliye Araplarında yakınlarında yaşayan ve aralarında herhangi bir anlaşma bulunmayan kabilelere baskın düzenlemek normal bir davranış olarak görülmüştür. Baskın yiyen kabileler de bunun intikamını almak için devamlı uygun fırsat kollamışlardır. Bu da kabileler arasındaki düşmanlığın hiç bitmemesi sonucunu doğurmuştur⁴¹⁴. Evs ve Hazrec kabileleri de ilk dönemler Yahudiler'in her türlü baskılarına boyun eğdiler. Evs ve Hazrec, kendilerini bu durumdan çıkaracak yardımcı kuvvetin oluşmasına kadar beklediler. Yahudilerin baskıları sosyal açıdan da katlanılmaz hale gelince yardımcı kuvvetin de desteği ile bağımsızlık mücadelesine girdiler.

Cahiliye dönemi Arap toplumunun sahip olduğu kabile sistemi düşmanlık kadar dostluk münasebetlerini de içermektedir. Arap kabileleri arasındaki sosyal ilişkiyi şekillendiren ve dostluk münasebetlerinin oluşmasını sağlayan kavramların başında hilf (anlaşma) gelmektedir. Arap yarımadasındaki zor hayat şartlarının bir sonucu olarak kabileler özellikle yakın komşularıyla anlaşma ihtiyacı duymuşlardır. Çünkü

⁴¹³ Adem Apak, *Asabiyyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkileri*, s. 6; Abdülkerim Özeydin, "Arap", *DİA*, III, 321.

⁴¹⁴ Adem Apak, *Asabiyyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkileri*, s. 7-8.

aralarında anlaşma olmayan kabilelerin güvenlik ortamını sağlaması ve birbirleriyle güvenli bir komşuluk münasebeti geliştirmeleri mümkün değildi⁴¹⁵.

Yahudiler sıkıntılı dönemler geçirerek geldikleri Yesrib’de ziraat ve ticaret ile uğraşarak zengin bir topluluk haline gelmişlerdi. Ziraat ve ticaretin etkisiyle istikrarlı bir hayata kavuşan Yahudiler tek bir ümmet halinde yaşamaktaydılar. Arabistan da yaygın olan kabile yönetim şeklinin aksine Yahudi kabileleri birlikte yaşamayı seçtikleri için yönetim sahibi bir topluluk durumundaydılar⁴¹⁶. Yesrib’in eski sakinlerinden olan Yahudiler, Evs ve Hazrec kabilelerinin buraya gelip yerleşmesinden sonra onlarla hilf ve civar anlaşması yapmışlardır⁴¹⁷. Yahudilerin amaçları Arap kabileleriyle içte güvenli bir ortam ve sağlıklı bir komşuluk sağlamak, dış kabilelerden gelebilecek saldırılara karşı da Arap kabileleriyle güç birliği kurarak saldırılara mani olmaktı⁴¹⁸. Çünkü Yesrib şehri sık sık komşu göçebelerin veya kabilelerin saldırısına uğrayan bir şehirdi. Şehrin sık sık baskın yemesinin bir sonucu olarak şehir sakinleri bu duruma bir nebze çare olur düşüncesiyle evlerini utum adı verilen binalardan yapıyorlardı⁴¹⁹.

Yesrib’de istikrarlı bir hayat sürmekte olan Yahudilerin sosyal hayatları Evs ve Hazrec kabilelerinin buraya gelmesinden sonra zaman içerisinde yavaş yavaş değişmeye başladı. Yaşanan bu sürece Evs ve Hazrec kadar Yahudilerin de büyük etkisi olmuştur. Evs ve Hazrec kabilelerine uygulanan ekonomik ve siyasi baskının yanında bazı Yahudi reislerinin uygulamış olduğu sosyal baskı, Evs ve Hazrec kabilelerin bu duruma daha fazla dayanamayarak Yahudilere karşı isyan etmelerine neden olmuştur. Yahudi reislerinden Fityûn es-Sa’lebî adlı kişi Yahudi kabilelerinin başına geçince Evs ve Hazrec kabilelerini ölmeyecek kadar yiyecek karşılığında çiftçi gibi çalıştırıyordu. Evs ve Hazrec kabileleri kendileri ekip biçiyor fakat mahsul Yahudilerin eline geçiyordu. Toprak ve tohum Yahudilerin olduğu için mahsul de onların oluyordu. Yahudilerin lideri olan Fityûn daha sonraları Evs ve Hazrec’e karşı ahlaksız bir tutum içerisine girdi. Fityûn, Evs ve Hazrec kabilelerinden evlenecek olan damattan, gelini ilk önce Fityûn’un kendisine getirip önce onun kızlığını bozmasından sonra onunla beraber olmasını şart koşmuştu. Aynı ahlaksızlık Hazrec

⁴¹⁵ İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, IX, 92; Adem Apak, **Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkileri**, s. 10.

⁴¹⁶ Şerif, **Mekke**, 343.

⁴¹⁷ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 178; Şemseddin Günaltay, **İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri**, s. 138.

⁴¹⁸ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 178.

⁴¹⁹ Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s. 96.

kabilesinden Mâlik b. Aclân'ın kız kardeşine de uygulanmak istenince o buna karşı gelerek Gassânîlerden yardım istedi. Gassânîlerin yardımıyla Evs ve Hazrec Yesrib'de gücü ellerine geçirdiler⁴²⁰. Arap kabilelerinin bağımsızlıklarını kazanmalarından sonra Yesrib şehri istikrarın olmadığı, kabilelerin birbirleriyle mücadele içerisine girdikleri bir yer haline geldi⁴²¹.

Bu toplulukların birbirleriyle olan ilişkilerini şekillendiren birçok etken olabilir. Bir medeniyet, insan ve onun ilişki içerisinde olduğu çeşitli alan ve özellikleriyle kurduğu bağ sonucunda oluşur. Medeniyetin oluşumunda coğrafi konum, bölgenin iklimi, yağmur durumu, toprak yapısı, suyun mevcudiyeti gibi faktörler de etkili olur. Coğrafi konum aynı zamanda bölge insanının birbirleriyle ilişkisine etki eder. Bir bölgenin toprağının verimli olması, sularının bolluğu insan faaliyetlerini ziraate yönlendirir. Bölgenin ulaşım yolları üzerinde olması da insanları ticarete yönlendirir⁴²².

Yesrib, coğrafi konum olarak çevre bölgelere yapılan ticaretin ulaşım yolları üzerinde ve Arap yarımadasının birçok bölgesine göre suyu ve verimli arazileri bol olan bir bölge konumundaydı. Yesrib'in bu konumu, içerisinde yer alan Arap ve Yahudi topluluklarının aralarındaki sosyal ilişkinin nasıl şekillendiği hakkında bizlere ipuçları vermektedir. Buradan çıkarabileceğimiz sonuç, bu iki topluluğun birbirleriyle ilişkisinin veya çekişmenin iki etkene dayandığıdır. Birincisi; özellikle Arap kabilelerinin sahip olduğu "kabile asabiyeti" dediğimiz bağ, ikincisi ise; iktisadî hayattır⁴²³.

Asabiyet, aralarında kan bağı bulunan bir topluluğun bütün fertlerini birbirine bağlayan ve herhangi bir dış tehlike oluşması durumunda ona karşı koymaya sevk eden veya herhangi bir topluluk üzerine saldırı gerektiğinde bütün fertlerin harekete geçmesini sağlayan birlik ve dayanışma ruhudur⁴²⁴. Evs ve Hazrec kabileleri de ilk zamanlar Yahudiler karşısında varlıklarını sürdürebilmek için asabiyet bağına sınımsız sarılmışlardı. Yahudiler ile girdikleri bağımsızlık mücadelesi öncesi aralarında büyük çekişmelerin görülmediği Evs ve Hazrec kabileleri bağımsızlıklarını kazandıktan sonra Yahudilerin de etkisiyle kendi aralarında

⁴²⁰ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 178; Şemseddin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 256.

⁴²¹ Şerif, **Mekke**, s. 343-345.

⁴²² Duri, **İlk Dönem İslâm Tarihi**, s. 63-64.

⁴²³ Şerif, **Mekke**, s. 344.

⁴²⁴ Mustafa Çağrıcı, "Asabiyet", **DİA**, III, 453; Adem Apak, **Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkileri**, s. 17.

birbirleriyle mücadeleye girdiler. Çünkü asabiyetin en güçlü olduğu yerler, insanların birbirlerine muhtaç ve dayanışmaya şiddetle ihtiyaç duydukları zamanlardır. Toplulukların rakiplerine karşı başarılı olmaları ancak bir araya toplanmalarına sebep olan asabiyetleriyle mümkün oluyordu⁴²⁵. Asabiyet ile ulaşılmak istenen nihaî hedef gerçekleşikten sonra dayanışma ruhu yavaş yavaş koybolmaya, asabiyetin şiddet ve keskinliği kırılmaya başlar⁴²⁶. Evs ve Hazrec kabileleri de bağımsızlıklarını kazanıncaya kadar bağlı kaldıkları kabile asabiyetini bağımsızlıklarını kazanmalarından sonra yavaş yavaş terk etmeye başladılar.

Evs ve Hazrec kabilelerinin ilk dönemde Yahudilerle ilişkilerinde ön planda tuttıkları kabile asabiyeti, bağımsızlık mücadelesinin kazanılmasından sonraki dönemde yerini ekonomik çıkarlara dayalı ilişkilere bıraktı⁴²⁷.

Evs ve Hazrec kabileleri Yesrib'de gücü ellerine geçirdikten sonra şehrin Âliye (Necd tarafındaki yüksek bölgeler) ve Sâfile (Tihâme tarafındaki düzlük bölgeler) denilen arazilerinde mal-mülk edindiler⁴²⁸. Arap ve Yahudi kabilelerinin şehirdeki yerleşimlerine baktığımızda ilişkilerin nasıl şekillendiği hakkında bizlere ipuçları vermektedir. Medine'deki en verimli arazilere Yahudi Nadîr ve Kureyza kabilelerinin yerleşmiş olması ve bunlardan Benî Nadîr'ın belki de bu nedenle ziraatle uğraşması, Benî Kaynuka'nın ise diğer Yahudi kabilelerinin yerleşim bölgelerine göre verimliliği daha az olan bölgede yerleşmiş olması ve onların da belki de bu nedenle tarımla değil de kuyumculukla uğraşmalarına neden olmuş olabilir.

Kaynaklardan elde ettiğimiz bilgilere göre; Evs ve Hazrec kabilelerinin ataları Yesrib'e gelmeden önce Yemen'de yerleşik durumdaydılar. Yemen'in ziraate uygun verimli topraklarının olduğunu ve onların buradaki yaşamlarında ziraatle uğraştıklarını bu kaynaklardan biliyoruz. Evs ve Hazrec kabileleri Yesrib'e geldiklerinde Yemen'deki gibi verimli, ziraate uygun topraklarla karşılaşınca şüphesiz atalarından miras kalan ziraat işini burada da yapmak istemişlerdir. Yahudilerin başlangıçta Evs ve Hazrec kabilelerini kendi bölgelerinde istihdam etmek istemelerinin bir sebebi olarak onların ziraatten anlamaları ve Yahudilerin

⁴²⁵ İbn Haldun, **Mukaddime**, II, 497-498.

⁴²⁶ Adem Apak, **Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkileri**, s. 18.

⁴²⁷ Şerif, **Mekke**, s. 344.

⁴²⁸ Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 39.

onları arazilerinde işçi olarak kullanmak istemeleri olduğunu daha önce ifade etmiştik⁴²⁹.

Evs kabilesinin Hazrec kabilesine göre ziraate daha elverişli olan bölgede ve Benî Nâdır ve Benî Kureyza kabilelerinin yerleşim bölgesi olan (Yesrib'in doğusundaki Harretu Vâkım yani el-Âliye bölgesi) mahallede onlarla iç içe yaşamaları (Evs kabilesinin Benî Vâkif, Benî Seleme boyları gibi) Evs kabilesi ile Benî Nâdır ve Benî Kureyza'nın birbirleriyle müttefik olmasında ortak nokta olmuş olabilir⁴³⁰. Çünkü Evs ve Hazrec'in Yahudilerle olan ilişkilerine baktığımızda genellikle Evs kabilesinin Benî Nadîr ve Benî Kureyza ile Hazrec'in de Benî Kaynuka ile müttefik olduğunu görüyoruz. İki kardeş arasında vuku bulan Bu'âs savaşında da Benî Nadîr ve Benî Kureyza'nın Evs kabilesinin yanında yer aldığını bilmekteyiz.

Yahudiler ile Evs ve Hazrec kabilelerinin ittifak kurmalarındaki seçicilikte verimli arazilere sahip olma hususunun etkili olduğuna bir örnek vermek gerekirse, Bu'âs savaşından önce meydana gelen İkinci Ficar savaşı buna uygun olacaktır. Bu savaştan önce Evs kabilesi Benî Nadîr ve Benî Kureyza ile ittifak halindeydiler. Bu iki kabilenin de Yesrib'in en verimli arazilerine sahip olduklarını ifade etmiştik. Bu savaşta Hazrec kabilesinin lideri olan Benî Beyâza'dan Amr b. Nûman, Benî Nadîr ve Benî Kureyza'nın verimli arazilerine göz dikmişti. Bunun için bir hile yaparak bu iki Yahudi kabilesinden Evs ile ittifak yapmadıklarına dair sadakatlerini garanti etmek için rehineler aldı. Amr b. Nûman kabilesine;

“Atalarınız sizi kötü bir yere yerleştirdi. Sizleri Nadîr ve Kureyzaoğullarının buldukları yerlere yerleştirmedikçe başıma su dokundurmayacağım.” dedi.

Amr, Yahudi kabilelerine bir elçi göndererek onlara;

“Ya bulunduğunuz yerleri terk edersiniz ya da rehineleri öldürürüm” dedi. Yahudiler buldukları yer olan Yesrib'in en verimli ve en güzel yerlerini bırakmayacaklarını bildirdiler⁴³¹. Amr'ın rehineleri öldürmesi üzerine bu savaş meydana geldi. Bu hadiseden de anlaşıldığı üzere Yahudiler kendi toprakları

⁴²⁹ Şerif, **Mekke**, s. 348.

⁴³⁰ Hazrec kabilesine mensup boyların çoğu Medine'nin orta bölgesinde meskûndü. Kuba ve Doğu Harresinin verimli ve nispeten sulak arazisi daha çok Yahudi ve Evs'li kabilelerin yerleşim yeri olunca, Hazreclilerin büyük çoğunluğunun topografik olarak merkezî bölgeye yerleşmelerinin sebebi, muhtemelen bu bölgenin kuyulardan su elde etmeye elverişli topraklara sahip olması olabilir. Bkz. Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 52.

⁴³¹ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 678-680; Watt, **Muhammad at Medina**, s. 157.

üzerinde gözü olan Hazrec kabilesine karşı Evs kabilesine daha yakın olmuş ve Evs ile Hazrec kabilesinin aralarını bozarak hem Evs ve Hazrec'in kendilerine karşı güçlenmesine engel olmuş hem de Evs kabilesine yakın olarak Hazrec'i güçsüz bırakmıştır. Evs kabilesi ile Yahudi kabilelerinin ittifak kurmasının altında yatan diğer bir gerçek, Hazrec kabilesinin hem Evs kabilesini hem de Yahudileri tehdit edebilecek derecede güç sahibi haline gelmesidir. Bu derecede güç sahibi olan Hazrec kabilesi hem Evs hemde Yahudilerin ortak düşmanı haline gelmişti⁴³².

Yahudilerin ticaret, ziraat ve diğer alanlarda söz sahibi olmaları, kendi soy ve ırklarıyla övünmeleri, kendilerine hâs bir dine sahip olmaları ve bir de Mukaddes Kitapları'nın bulunması, onların kendilerini diğer insanlardan farklı görmelerine neden olmaktadır⁴³³. Çevrelerinde yerleşmiş olan Arap kabileleri bu anlamda kendilerinden çok geri durumda oldukları için Yahudiler onlarla istedikleri gibi ve menfaatlerine uygun olacak biçimde bir ilişki kurma yolunu seçmişlerdi.

Bu bağlamda Benî Nadîr ve Benî Kureyza kendi mahallelerinde yaşayan Evs kabilesiyle ittifak kurarak hem Evs kabilesini yanında tutmuş olmakta hemde Evs ile Hazrec'in birleşerek kendisine karşı bir güç olmasına mani olmaktadır. Bu sayede ilk zamanlarda, ziraatten anlayan Evs ve Hazrec kabilelerini bu arazilerde kullanmayı düşünen Yahudiler, ilerleyen dönemlerde güç sahibi konumuna gelen Evs ve Hazrec'in topraktan elde ettikleri ürünleri iki kardeşin arasını açarak kendilerine daha ucuza vermesini, aksi takdirde bu iki kabileye Evs'e karşı Hazrec ile Hazrec'e karşı da Evs ile anlaşım tehdidini kullanmak suretiyle Yesrib ziraat pazarını ellerinde tutmayı planlamış olabilirler. Böylece hem iki kardeşi birbirlerine düşman yaparak kendilerine karşı güçlenmelerine mani olmuş olacaklar hem de ekonomik olarak güçlerini devam ettirmiş olacaklardı.

Evs ve Hazrec kabileleri kendilerine yönelik tutunmuş oldukları hile, kurnazlık ve entrika dolu tutumlarından dolayı Yahudilere "Sâ'lebe" (tilki) lakabı takmışlardı⁴³⁴. Çünkü Evs ve Hazrec kabilelerinin Yesrib'e gelmelerinden sonra hâkimiyeti ellerine geçirecek kadar güçlenmelerini hazmedemeyen Yahudiler Arap kabilelerini Yesrib'den çıkarmaya çalışmışlar fakat aynı zamanda onlardan yararlanmayı da ihmal etmemişlerdi. Yahudiler, Evs ve Hazrec'in birlik olarak

⁴³² Şerif, **Mekke**, s. 363-364.

⁴³³ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 572.

⁴³⁴ Şerif, **Mekke**, s. 362.

kendileri karşısında güçlenmelerini engellemek için iki kabilenin arasını bozmaya yönelik türlü entrikalar çevirmişlerdi. Evs ve Hazrec kabileleri Yahudiler'in bu huylarını öğrendikten sonra onların bu davranış şekillerini "Sâ'lebe" lakabıyla ifade ettiler. Ancak Evs ve Hazrec kabileleri huylarını öğrendikleri Yahudiler karşısında birlik olmak yerine birbirleriyle çekişme içerisine girip Yahudilere yaklaşarak onlara yakın olmayı, onların civarında yaşamayı tercih ettiler⁴³⁵.

Dini açıdan baktığımızda Yahudiler'in ehl-i kitap olduğunu ve Arap kabilelerinin ise "Menât" adında bir puta tapan ehl-i şirk oldukları bilinmektedir. Ancak Yahudiler'in şirk ehli olan Arap kabilelerinden bazı Arapları kendi dinlerine sokmayı başardıkları tarihi kayıtlarda geçmektedir⁴³⁶. İslâmiyet'in Medine'ye gelmesinden sonra bazı Yahudilerin de İslâmiyet'i kabul ettiği bilinmektedir⁴³⁷. Sa'lebe b. Sa'ye ve Ebid b. Sa'ye, Benî Nadîr ve Benî Kureyza'nın kardeşleri olan Benî Hedl'e mensuptular. İslâm'dan iki yıl önce Şam bölgesinde Yahudi bir kişi olan İbn Heyyebân bunların yanına geldi. Bir süre Benî Hedl topluluğunun içerisinde yaşadıkdan sonra ölüm anında kendisinin bu bölgeye geliş amacının, gelme zamanı yaklaşmış bir nebinin çıkmasını beklemek olduğunu, bu beldenin onun hicret edeceği yer olduğunu ve Yahudilerin ona tabi olmaları gerektiğini ifade ettikten sonra öldü. Hz. Peygamber Hendek gazvesinden sonra Benî Kureyza Yahudilerini muhâsara altına aldığı zaman bu gençler;

"Ey Benî Kureyza, bu peygamberdir ki onun hakkında İbn Heyyebân ahd etmişti." Yahudiler;

"Onun bahsettiği Peygamber bu değildir." diye inkâr ettiler. Bunun üzerine gençler Müslüman oldular⁴³⁸.

Medine'deki hâkimiyetin Evs ve Hazrec kabilelerinin eline geçmesinden sonra Yahudiler iki kardeş kabile arasında çıkan anlaşmazlıkları fırsat bilerek anlaşmazlıkları körükleme yoluna gittiler ve iki kardeş kabileyi birbirlerine düşürmeye çalıştılar. Evs ve Hazrec kabileleri arasında yüzyirmi yılı aşkın süren çeşitli savaşlar çıktığını ifade etmiştik. Bitmek tükenmek bilmeyen bu savaşlarda her iki taraftan da birçok kişi hayatını kaybetmişti. Gelinler dul, küçük çocuklar öksüz

⁴³⁵ Şerif, **Mekke**, s. 362.

⁴³⁶ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 151-574.

⁴³⁷ İslâmiyet'i kabul eden Yahudiler arasında en meşhur olanı Abdullah b. Selâm'dır. Hamidullah, **Bkz. İslâm Peygamberi**, I, 574.

⁴³⁸ İbn Hişam, **Sîre**, I, 227.

kalıyorlardı. Evs ve Hazrec kabilelerinin mahalleleri savaşlar nedeniyle sürekli harabeye dönüşüyordu. Gerek bu mahallelerin tekrar imarı için gereken malzeme ve gerekse savaşlarda kullanılacak silahlar ve malzemeler büyük oranda Yesrib'deki Yahudilerden sağlanıyordu. Bu yüzden bu iki kabilenin kavga halinde olmasından, Yahudi kabilelerinin büyük çıkarları vardı. Cahiliye Araplarının birbirlerine düşürülmesi çok kolay olduğu için Yahudiler değişik taktiklerle bu tahriki devamlı tekrarlayarak savaşların sürüp gitmesine sebep oluyorlardı⁴³⁹.

Yahudiler'in Evs ve Hazrec kabileleri arasındaki çekişmeyi körükleme çabası İslâmiyet'in Medine'ye gelmesinden sonraki dönemde de devam etmiştir. İbn Hişam'da geçen bir rivayete göre; İslâmiyet'ten sonra Müslümanlara karşı büyük bir kin içerisinde olan Şe's b. Kays, Evs ve Hazrec kabilesinden bir grup müslümanın muhabbetle Hz. Peygamber'in meclisinde onu dinlediklerini görünce bu duruma çok sinirlendi. Çünkü bu iki kabile cahiliye döneminde birbirlerine düşmandılar. Ancak İslâmiyet'in gelmesiyle aralarındaki düşmanlık kalkmış, bunun yerini birlikte yaşayabilen ve birbirleriyle iyi geçinen iki kabile almıştı. Bu duruma dayanamayan Şe's b. Kays, yanındaki Yahudi genci Evs ve Hazrec kabilelerinin bulunduğu yere göndererek ona; *"Bu'âs gününü ve ondan önce geçen şeyleri anlat, o gün hakkında söylenmiş olan şiirlerden bazılarını onlara oku."* şeklinde emir verdi. Genç Yahudinin kendisine denileni yapmasından sonra Evs ve Hazrec kabilesi mensupları arasında geçmiş hatırlatan bir tartışma çıktı. Çıkan tartışmanın kavgaya dönüşmesini ise Hz. Peygamber engelledi⁴⁴⁰.

Yahudilerin Evs ve Hazrec kabileleri arasında çıkan savaşlarda tarafsız kalmadıklarını ifade etmiştik. Evs ve Hazrec kabileleri arasında en son meydana gelen Bu'âs savaşında Evs kabilesi, Kureyza ve Nadîr Yahudileri ile ittifak kurarak Hazrec kabilesini yenmiş ve bu yenilgi neticesinde Hazrec kabilesine mensup altı kişilik bir grub Hz. Peygamber ile Akabe'de görüşerek İslâmiyet'in bu iki kabile arasında yayılmasını sağlamışlardı⁴⁴¹. Bu iki kabile İslâmiyetten sonra Hz. Peygamber ve Mekke'li Müslümanlara yardım etmelerinden dolayı Ensâr ismini almışlardır⁴⁴².

⁴³⁹ Hüseyin Algül, **İslâm Tarihi**, I, 407.

⁴⁴⁰ İbn Hişam, **Sîre**, II, 204; Şerif, **Mekke**, s. 362.

⁴⁴¹ Cevad Ali, **el-Mufasssal**, IV, 140; Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s. 97; Ahmet Önkal, **"Hazrec"**, DİA, XVII, 143.

⁴⁴² Corci Zeydân, **el-Arab Kable'l-İslâm**, s. 335.

Yesrib’de yaşayan Evs ve Hazrec kabileleri Yahudiler ile birlikte birleşik bir otorite oluşturamadılar. Bunda en büyük etken Arap kabilelerinin kabile asabiyetine verdikleri önemdir diyebiliriz. Kabile asabiyeti onların bir merkezde toplanmalarına mani olmuş, aralarındaki ilişkiler daha ziyade kan davaları ve çekişme şeklinde devam etmiştir⁴⁴³.

Sosyal açıdan Araplar ile Yahudiler arasındaki ilişkiye baktığımızda ilginç bir durum ise İslâm öncesi dönemde çocuğu olmayan Medine’li Arap kabilelerin, eğer Allah onlara bir çocuk verirse bu çocuğu Yahudi terbiyesi üzerine yetiştirip büyütecekleri şeklinde adakta bulunmalarındır. Bu âdetin bir neticesi olarak Medine’de bu yolla Yahudileşmiş çocukların bulunduğu bilinmektedir⁴⁴⁴.

Kabileler arasındaki dostluk münasebetlerini sağlayan ilişki biçimlerinin en başta geleni hilf (anlaşma) dir⁴⁴⁵. Kabileler arasında dostluk ilişkilerini temin eden diğer ilişki biçimi ise musaheret (evlilik) ilişkisidir. Birbirlerine yakın bölgelerde yaşayan kabileler arasında kurulan musaheret ile akraba haline gelen kabileler arasında karşılıklı dayanışma sağlanmış, siyasi ve ekonomik ilişkiler geliştirilmiş, bunun sonucunda kabileler arasında bağlar kuvvetlenmiş oluyordu⁴⁴⁶. Arap kabileleriyle Yahudiler arasında da zaman zaman kız alıp-verme yoluyla musaheret ilişkinin kurulduğu bilinmektedir. Evs kabilesine mensup olan Benî Abdi’l-Eşhel’den Ümame bint Bişr Benî Kureyza’ya mensup olan Es’ad b. Ubeyd el-Hedl ile evlenmişti⁴⁴⁷.

2.1.2. Yahudilerle Askeri İlişkiler

Evs ve Hazrec kabilelerinin Yahudilerle Yesrib’de olan askeri ilişkilerine değinmeden önce bu ilişkilerin dış bağlantılarını ifade etmemiz gerekir. Bazı tarihçiler bu iki toplum arasındaki çatışmaların Hıristiyanlık ve Yahudilik dini ile ilişkili bir mücadeleden kaynaklandığını belirtir⁴⁴⁸. Yahudiler Yemen’de Himyerliler zamanında sıkıntılı günler geçirmişlerdi. Çünkü Himyerliler’in son hükümdarı Zû

⁴⁴³ Durfî, **İlk Dönem İslâm Tarihi**, s. 81.

⁴⁴⁴ Medine’den sürülmeleri sırasında Benî Nâdir Yahudileri, Yahudileşen bu çocuklarında yanlarında götürmek istediler. Çocukların aileleri buna karşı çıkmak isteseler de Hz. Peygamber bu ailelerin tarafında olmadı ve Yahudileşmiş bu çocukların Benî Nâdir Yahudileri ile beraber Medine’yi terk etmesine müsaade etmiştir. Bkz. Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 584.

⁴⁴⁵ Adem Apak, **Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkileri**, s. 10.

⁴⁴⁶ Adem Apak, **Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkileri**, s. 10.

⁴⁴⁷ Watt, **Muhammad at Medina**, s. 160.

⁴⁴⁸ Şerif, **Mekke**, s. 352.

Nüvâs Yahudi dinini benimsedikten sonra bu dinin Yemen bölgesinde yayılması için mücadelelere başlamıştı⁴⁴⁹.

Bölgede yeni yayılmaya başlayan Hıristiyanlığın kendi bölgesinde ve özellikle Necran'da güç kazanmasından ve Hıristiyanlığın Necran bölgesine geçmesinde büyük rolleri olan Habeş nüfusunun ülkesine uzanmasından rahatsız olan Zû Nüvâs, buradaki Hıristiyanları, Müsevîliği kabul etmek veya “uhdûd” adı verilen içi ateş dolu çukurlara atılmakla karşı karşıya bırakmıştı⁴⁵⁰.

Kur'ân-ı Kerîm'in de bahsettiği⁴⁵¹ bu hadisede dinini değiştirmeyi kabul etmeyen birçok Hıristiyan ateş dolu çukurlara atılarak öldürülmüştü. 523'teki bu kıyımdan kurtulan bir kişi, durumu anlatmak ve ondan yardım talep etmek için Bizans imparatoruna gitti. Bizans imparatoru kendileri gibi Hıristiyan olan Habeş kralı⁴⁵² Kaleb Ela-Esbaha bir mektup göndererek bölgesinde zulüm gören Hıristiyanlara yardım etmesini istedi. Necaşi, Bizans İmparatoru'nun göndermiş olduğu gemilerden ve Habeşlilerden müteşekkil Habeş ordusunu Eryat adlı kumandanın emrinde Yemen'e gönderdi. Yapılan savaş sonunda yenilgiye uğrayan Zû Nüvâs ordusunun perişan olduğunu görünce atını denize sürüp kendisini öldürdü⁴⁵³. Eryat, Yemen'i istila ederek kral adına yönetimi eline geçirdi⁴⁵⁴.

Habeşliler'in Yemen kıyılarına saldırılarının milâttan sonra 277-290 yılları arasında başladığı bilinmektedir. Yaklaşık seksen yıllık bir aradan sonra 378'de tekrar başlayan saldırılar 528'e kadar kesintisiz olarak devam etmiştir. Habeşliler'in III. Yüzyılda başlayan bu saldırılarının genel amacının, güney Arabistan halkları üzerinde hâkimiyet kurarak Habeşistan'la Arap yarımadası arasındaki ticareti

⁴⁴⁹ Musevîlik dininin Yemen'e girmesinin, Yemen tüccarlarının kuzeye yapmış oldukları seyahatlerde Yahudilerle girmiş oldukları münasebetler sonucu olduğu kaydedilmektedir. Bkz. İbn Kelbî, **Kitabü'l-Esnâm**, 10, 11, 12; Muhammed el-Hudarı **“Hz. Muhammed Devri” İslâm Tarihi**, I, 117.

⁴⁵⁰ İbn Hişam, **Sîre**, I, 32-37-41; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 133-140; Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s. 20; Muhammed el-Hudarı **“Hz. Muhammed Devri” İslâm Tarihi**, I, 117; Levent Öztürk, **“Etiyopya”**, DİA, XI, 492.

⁴⁵¹ *“Şâhitlik edene ve şahitlik edilene andolsun ki, (mü'minleri yakmak için) hendek kazıp (içinde) alevli ateş yakanlar lanetlenmiştir. O vakit, ateşin etrafında oturmuş, mü'minlere yaptıklarını seyrediyorlardı.”* Bkz. el-Burûc: 85 / 4-7.

⁴⁵² Habeş dilinde “Necaşi” kral demektir. Arap yazarları İran şahlarına “Kisra”, Roma ve Bizans krallarına “Kayser” derlerdi. Bkz. Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s. 19.

⁴⁵³ Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 137.

⁴⁵⁴ İbn Hişam, **Sîre**, I, 32-37-41; Taberi, **Tarih**, I, 548; Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s. 20; Muhammed el-Hudarı, **“Hz. Muhammed Devri” İslâm Tarihi**, I, 118; C. Zeydan, **el-Arab Kable'l-İslâm**, s. 120; Levent Öztürk, **“Etiyopya”**, DİA, XI, 492.

kolaylaştırmak, deniz ve kara ticaret yollarını güvenceye almak olduğu tahmin edilmektedir⁴⁵⁵.

Habeşliler'in Yemen bölgesine saldırıları ilk dönemlerde ticari amaçlıyken Habeşliler'in IV. yüzyılda inanç değişikliğine gitmelerinden sonraki dönemde yapmış oldukları saldırılar hem ticari hem de dini maksatlı olmuştur. Aziz Frumentius adlı rahip, 320'de tahta çıkan putperest Habeş Kral'ı Ezana'nın Hıristiyan olmasını sağladı. Habeş halkı da bu rahibin gayretleriyle Hıristiyanlık dinine girdiler. Habeşlilerin tarihinde önemli bir hadise olan bu inanç değişikliğinden sonra Roma imparatorları, Hıristiyanlığın Arap yarımadasında yayılıp yerleştirilmesi hususunda Habeşlileri devamlı olarak teşvik ettiler⁴⁵⁶.

Roma İmparatorluğunun M. 395'te ikiye bölünmesinden sonra Bizans, Yemen istilâ hareketine devam etmiştir. Bizans'ın ana hedefi, bu önemli yere hâkim olarak Yemen'in ticaret ve ziraat zenginliğinden faydalanmaktır. Fakat Bizans bu sömürge faaliyetini daha insanî görünen ve kitlelerin desteğini bu sayede daha rahat alabilmek için bu faaliyetlerini dini sebeplerin arkasına gizlemiştir⁴⁵⁷.

Habeşliler'in son Yemen istilalarının sebebi Hıristiyanlığın bu bölgede yayılması ve kökleştirilmesi faaliyetleriyle, Himyer'de hâkim olan Yahudi kralının Hıristiyanlara karşı takındığı düşmanca tavır ve zulüm ile beraber bölge ticaretine hâkim olma çabalarıdır. Roma İmparatorluğu ikiye bölündükten sonra Bizans imparatorlarının nüfuz ve ticaretlerini genişletmek yolunda bir araç olarak kullandıkları Hıristiyanlığı Arap yarımadasında da yaymak için çok çalışmışlardır. Daha öncede bahsettiğimiz gibi Himyerli hükümdarı Zü Nûvâs bölgedeki Hıristiyanlara zulüm yapmaya başlayınca durumdan haberdar olan Bizans İmparatoru I. Justin, hem Hindistan deniz ticaretini ele geçirmek için Bâbülmendep'e hâkim olmak hem de zulme uğrayan dindaşlarını kurtarmak için kendisi gibi Hıristiyan olan Habeş ordusunu Yemen'e gönderdi. Bu hadiseden sonra Yahudi Himyerliler, Hıristiyan Habeşliler'in hâkimiyetleri altına girmiş oldular⁴⁵⁸.

Corci Zeydan, Habeş saldırısının sebebini farklı bir bakış açısıyla şöyle ifade ediyor: *"Bizanslılar Hıristiyan dininin yayılması yoluyla doğuda sözlerini geçirir duruma geldiklerinden Bizans tüccarlarının doğu mallarını Basra körfezinden alıp*

⁴⁵⁵ Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s. 19; Levent Öztürk, **"Etiyopya"**, DİA, XI, 492.

⁴⁵⁶ Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s. 19.

⁴⁵⁷ Muhammed el-Hudarî, **"Hz. Muhammed Devri" İslâm Tarihi**, I, 117.

⁴⁵⁸ Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s. 19-20; Levent Öztürk, **"Etiyopya"**, DİA, XI, 492.

Kızıl deniz yoluyla Mısır'a ve kendi ülkelerine, Avrupa'ya taşımak için Himyerliler ülkesinden geçmek kolaylaşmıştı; çünkü Himyerliler eski kuvvetlerini kaybettiklerinden Bizans tüccarlarının bu geçişine engel olamıyorlar, onlar da Basra Körfezin'den aldıkları Asya içlerinden gelme doğu eşyalarını Yemen ve Kızıldeniz yoluyla Habeşistan'a ve oradan da Mısır'a ve daha ötelere taşıyorlardı.

Bu durum, öteden beri Bizans'ın baş rakibi olan İranlılar tarafından önlenmek üzere Basra körfezine ordu gönderildi. Bizans kralları, Habeşliler ve Himyerliler eliyle bu üstünlüklerini elde tutmak istedilerse de İran'a dayanan ve güvenen Himyerliler bu Bizanslı tüccarlara saldırmaya başladılar ve doğu ticaretine engel oldular.

Bizans tarihçisi Teofanes'in bildirdiğine göre Habeşliler ticaret yolunu emniyet altına almak için Kızıldeniz'i geçip Himyerliler'e saldırdılar, Yemen hükümdarı Zü Nûvâs'ı öldürüp Yemen'e yayıldılar.⁴⁵⁹

Habeşliler'in Yemen'i istila etmelerinden sonra bölge de yaşayan Yahudiler çok büyük sıkıntı çektiler. Yemenli erkekler sebepsiz öldürülür, kadınlarına el konulur, çocuklar zor durumda bırakılırdı. Bu duruma daha fazla dayanamayan Yemenliler yardım talebi için gittikleri Bizans İmparatoru onlara; "*Habeşliler Yahudi midirler ki üzerlerine saldırayım*" diye cevap vererek yardım taleplerini reddetti⁴⁶⁰.

Hristiyan Roma Devletinin hem Arap yarımadasındaki Hristiyanlık dininin yayılışını sağlamak hemde ticari faaliyetlerini kontrol altında tutabilmek için Habeşlileri desteklemesi, burada yaşayan Yahudileri çok zor durumda bırakmıştı. Yahudiler'in Arap yarımadasındaki hâkimiyetlerini kırmak için Roma İmparatorluğunun Habeşlileri desteklemesi neticesinde Yahudilerin baskı altına alınması burada yaşayan Arap kabilelerinin Yahudi mallarına göz dikmelerine, onların bu zor durumundan kendileri lehlerine istifade etme çabası içerisine girmelerine neden oldu. İşte Yesrib'deki Evs ve Hazrec kabilelerinin Yahudilerle olan düşmanlıklarının, geçmişte yaşanan bu hadiselerden kaynaklandığı ifade edilmektedir⁴⁶¹.

Evs ve Hazrec kabileleri Yesrib'e geldiklerinde buranın hâkimiyeti Yahudi kabilelerinin elindeydi. Evs ve Hazrecliler kendi aleyhlerine bir şey çıkıncaya kadar

⁴⁵⁹ C. Zeydan, *el-Arab Kable'1-İslâm*, s. 120; Neşet Çağatay, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, s. 21.

⁴⁶⁰ Neşet Çağatay, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, s. 23.

⁴⁶¹ Şerif, *Mekke*, s. 352.

Yahudilerle iyi geçindiler. Daha sonra aralarında bir problem çıkınca Gassânîlerden yardım istediler. Kaynaklarda bağımsızlığın kazanılması ile ilgili şöyle bir kıssa anlatılır: Daha önce bahsettiğimiz Yahudilerin Fıtyûn es-Sa'lebî adında bir asilzadeleri Evs ve Hazrec kabilelerine karşı büyük bir ahlaksızlık baskısı uygulamaktaydı. Bu kişi Evs ve Hazrec'den evlenecek olan genç kızların ilk geceyi kendisiyle beraber geçirmesini şart koşuyordu. Ancak bu durum Mâlik b. Aclân'ın kız kardeşinin düğün gecesinde kadın kılığına girerek gelinle birlikte Fıtyûn'un konağına girip onu öldürmesiyle son bulmuştur. Mâlik b. Aclân Fıtyûn'u öldürdükten sonra, Evs ve Hazrec'in ataları Yemen'den çıktıklarında onlarla beraber çıkarak Şam bölgesine gelerek buraya yerleşen ve akrabaları olan Ğassânîlerden yardım istedi. Yesrib Yahudilerinden kendisi de rahatsız olan Ğassânî Melik'i Ebû Cübeyle, Mâlik b. Aclân ve kabilesinin başına gelenleri öğrenince bu duruma çok kızdı ve Yahudilere hadlerini bildiresiye kadar bazı şeyleri yapmama hususunda kendi kendisine yemin etti. Ebû Cübeyle büyük ve kalabalık bir ordu ile Yahudileri habersiz yakalamak ve ansızın baskın yapmak amacıyla önce Yemen tarafına sefer düzenliyormuş gibi yaparak o tarafa yöneldi. Halkına Yemen'e gidiyor izlenimini verdikten sonra Ebû Cübeyle, ordusuyla Medine'deki 'Zu Hurud' denilen yere geldi. Ebû Cübeyle, Yesrib Yahudilerinin utumlarına ve kalelerine sığınıp kendisini uğraştırmalarına engel olmak amacıyla Yahudilerin ileri gelenlerine haber göndererek onlara ikramda bulunacağını söyledi. Yahudilerin ileri gelenleri Ebû Cübeyle'nin bu daveti üzerine onun yanına geldiler ve kapısının önünde beklemeye başladılar. Ebû Cübeyle onları teker teker içeri aldırdı ve başta ileri gelenler olmak üzere birçok insanı orada öldürttü. Ğassânîler, Yahudilere karşı yapmış oldukları bu hile ile Yahudiler'in Yesrib'deki hâkimiyetlerinin bitmesini Evs ve Hazrec kabilelerinin Yesrib'de Yahudilerden boşalan verimli arazilere ve utumlara yerleşerek güc sahibi olmalarını sağladılar⁴⁶².

⁴⁶² İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 656-658; İbn Kuteybe, **el-Meârif**, s. 452-453; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 178-182; M. Asım Köksal, **İslâm Tarihi**, I, 45; Cevad Ali, **el-Mufasssal**, IV, 133; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 256; Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s. 95; Ahmet Önkal, **"Hazrec"**, DİA, XVII, 143; Watt, **Muhammad at Medina**, s. 156-193. Bu hadise ile ilgili kaynaklarda Mâlik b. Aclân'ın Ebû Cübeyle'den değil de Yemen hükümdarlarından olan Tubbâ b. Hassân'dan yardım istediği ve onun yardımı neticesinde Evs ve Hazrec'in Medine'de üstünlüğü ele geçirdiği belirtilir. Bkz. İbn Hişam, **Sîre**, I, 21; Taberi, **Tarih**, I, 631. Anlatılan bu hikâyenin bir benzeri Arab-ı Bâide'den sayılan ve başlangıcı bilinmeyen bir dönemde Yemâme çevresinde yaşamış olan Tasim ve Cedisliler için de anlatılmaktadır. Bkz. Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 106, 108; Şemseddin Günaltay, **İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri**, s. 38.

Bazı kaynaklarda Yahudi din adamlarının, Yesrib hâkimiyetinin Arap kabilelerinin eline geçmesine öncülük eden kişi olan Mâlik b. Aclân için beddua içeren şiirler yazdırdıkları ve onun bir resmini ibadethanelerinin duvarına yaptırarak buraya gelen insanların ona beddua etmesini sağladıkları ifade edilmektedir⁴⁶³.

Ğassânîler'in Yemen'deki Arap kabilelerine yardımı Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun isteği ile olmuştur. Nasıl, Bizans İmparatoru Yemen'de Yahudilere karşı mücadelede Hıristiyan Habeşlileri desteklediyse, burada da Yesrib Yahudilerine karşı Evs ve Hazrec kabilelerini kendi soylarından olan ve sonradan Hıristiyan olan Ğassânîlerin yardımıyla desteklemiştir⁴⁶⁴.

Evs ve Hazrec kabileleri Yesrib'e geldiğinde şehrin sosyo-ekonomik hayatına Yahudiler hâkimdiler. Bu nedenle uzun yıllar Evs ve Hazrec kabileleri onlara tabi olarak yaşadılar⁴⁶⁵. Daha sonra Ğassânîler'in desteği ile Yahudiler'e karşı isyan ettiler ve şehrin yeni hâkimi oldular. Ancak kısa süre sonra Yahudiler'in kışkırtmalarıyla birbirlerine düşen Evs ve Hazrec kabilelerinden Evs kabilesi sayıca az olduğu için Benî Kureyza ve Benî Nadîr ile ittifak kurmak zorunda kaldı⁴⁶⁶.

Arap kabilelerinin Yahudi kabileleriyle askeri düzeyde kurmuş oldukları ilişkiyi Sümeyr, İkinci Ficar ve Bu'âs savaşlarında görüyoruz. Sümeyr savaşı öncesi Mâlik b. Aclân ile aralarında hilf bulunan Zübyan kabilesinden Ka'b b. Aclân, Mâlik b. Aclân'ın kabilesiyle beraber yaşamak istedi. Daha sonra Ka'b b. Aclân'ın Evs kabilesine mensub Benî Amr b. Avf kabilesinden Sümeyr b. Zeyd tarafından öldürüldü. Bunun üzerine Mâlik b. Aclân, Amr b. Avf'dan aralarında hilf bulunan Ka'b b. Aclân'ın diyetini, kabilenin asıl üyesinin öldürülmesi üzerine verilen tam diyet üzerinden almak isteyince aralarında savaş çıkmıştı. Bu savaşta Evs kabilesi

⁴⁶³ Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 134.

⁴⁶⁴ Şerif, **Mekke**, s. 352-353. Bizans İmparatorluğu'nun vassâl olan Gassânîler Hıristiyanlığı kabul ederek Bizans kültürünün etkisi altına girdiler. Bizans İmparatorluğu, yarımada'nın kuzeyinde yaşayan bedevî Arapların hücumlarına uğruyordu. Bu kabileler âni baskınlarla ellerine ne geçerse alıp yarımada'nın merkezine kaçıyorlar, çöle kaçan bu bedevîler yakalanamıyordu. Bizans, hem bedevîler ile Bizans arasında Bizans topraklarını bu âni bedevî saldırılardan koruyacak hemde Bizans-İran rekabetinde Bizans'ı İran'a karşı koruyan tampon devlet olarak kullanılacak bir devlet olarak Gassânîleri kullandılar. Bizans İmparatorluğu, kurulan bu devleti silâh ve ekonomik olarak sürekli destekliyordu. Bizans'ın rakibi olan İran aynı amaçla kullanmak üzere tampon devlet olarak Hîre devletinin kurulmasını sağlamıştır. Bkz. Muhammed el-Hudârî "**H.z. Muhammed Devri**" **İslâm Tarihi**, I, 123, 124, 125; Ahmet Ağırakça, "**Gassânîler**", DİA, XIII, 39.

⁴⁶⁵ Yahudiler'in uyguladığı çeşitli baskıların yanında dini bakımdan da Evs ve Hazrec'e baskı uyguluyorlardı. Evs ve Hazrec kabilelerinin Yahudilerle araları açılınca Yahudiler: "*Yakında gelecek olan bir Peygambere tabi olacaklarını ve Ad ve İrem kabilelerinin yok edildiği gibi sizi de yok edeceğiz*" diyerek onları tehdit ediyorlardı. Bkz. İbn Hişam, **Sîre**, I, 225.

⁴⁶⁶ Adem Apak, **Asabiyyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkileri**, s. 90.

aralarında hilf bulunan Benî Nadîr ve Benî Kureyza kabilesiyle birlikte Hazrec kabilesine karşı mücadele etti⁴⁶⁷.

İkinci Ficar savaşında Evs kabilesi Hazreclilere karşı Benî Nadîr ve Benî Kureyza kabilelerine ittifak anlaşması teklifinde bulundu. Hazrecliler bu durumu öğrenince Nadîr ve Kureyza kabilelerine bir elçi göndererek kendilerine savaş ilan ettiklerini bildirdiler. Yahudi kabileleri Evs'liler ile böyle bir ittifak içerisinde olmadıklarını bildirdiler. Hazrec kabilesi Yahudilerin sözlerindeki samimiyeti ölçmek için onlardan kırk genci rehin aldılar. Bu arada Hazrec kabilesinden İbn Füşhûm lakablı Yezid b. Hâris'in sarhoşken sarf ettiği bazı sözler Benî Nadîr ve Benî Kureyza kabilelerini kızdırdı. Bunun üzerine Yahudiler Hazrec kabilesine karşı Evs kabilesiyle ittifak yaparak birbirleriyle savaş yaptılar⁴⁶⁸.

Evs ve Hazrec kabilelerinin Yahudi kabileleriyle askeri düzeyde kurmuş oldukları diğer bir ilişkiyi Bu'âs savaşında görmekteyiz. Evs ve Hazrec kabileleri arasında meydana gelen savaşlarda Hazrec kabilesinin genelde galip gelmesinden dolayı Evs kabilesi Benî Nadîr ve Benî Kureyza ile ittifak kurdu. Ancak Yahudilerden kendilerine fayda gelmeyeceğini fark eden Evs'liler Hazrec kabilesinin bir kolu olan Amr b. Avf ile ittifak kurarak Hazrec ile sulh yapmayı denediler. Bu gelişmeleri gören Amr b. Nûman b. Beyâda, savaşı Hazreclilerin kazandığını ve Yahudi Nadîr ve Kureyza kabilelerinin sahip oldukları Yesrib'in en güzel yerlerini onlardan alacaklarına dair sarf ettiği sözler, Yahudiler ile Evs'lilerin ittifak kurmalarına neden oldu. Evs'liler ile Nadîr ve Kureyza kabilelerinin kurduğu ittifaka diğer Yahudi kabilelerinden de katılım oldu ve neticede taraflar Bu'âs da birbirleriyle savaştılar⁴⁶⁹.

Kur'an-ı Kerim Bakara (2) suresi, 85. ayetinde Yahudiler ile Evs ve Hazrec kabileleri arasındaki ilişkilere; *“Ama siz, birbirinizi öldüren, içinizden bir kesime karşı kötülük ve zulümde yardımlaşarak; size haram olduğu halde onları yurtlarından çıkararak, size esir olarak geldiklerinde ise, fidye verip kendilerini kurtaran kimselersiniz. Yoksa siz Kitab'ın (Tevrat'ın) bir kısmına inanıp, bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Artık sizden bunu yapanın cezası, dünya hayatında rezil olmaktan başka bir şey değildir. Kıyamet gününde ise onlar azabın en şiddetlisine*

⁴⁶⁷ Muhammed Ahmed Câdü'l-Mevlâ Bek-Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, **Eyyâmü'l-Arab fi'l-Cahiliyye**, s. 65.

⁴⁶⁸ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 678-680.

⁴⁶⁹ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 677; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 216.

uğratılırlar. Çünkü Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir.” şeklinde işaret edilmektedir.

Evs ve Hazrec kabilelerinin Yahudilerle ister sosyal olsun ister askeri olsun girmiş oldukları bu ilişkilerin, bu iki kabilenin yeni dini kabul etme ve Hz. Peygamber’i ve onunla birlikte olan muhacirleri koruma ve destekleme zeminini hazırlamış olduğunu söyleyebiliriz⁴⁷⁰.

2.2. EVS VE HAZREC KABİLELERİNİN BİRBİRLERİYLE OLAN İLİŞKİLERİ

2.2.1. Sosyal İlişkiler

Evs ve Hazrec kabileleri Yemen’den çıktıktan sonra Harise b. Sa’lebe başkanlığında Yesrib’e gelmişlerdi. Harise’nin ölümünden sonra Evs ve Hazrec diye ikiye ayrılan bu iki kabile bir süre Yahudiler’in baskısı altında yaşadılar. Yahudiler’in uygulamış olduğu baskı ve zorbalıklara daha fazla dayanamayan Evs ve Hazrec kabileleri Gassânîler’in yardımı ile Yahudiler’in baskılarından kurtuldular ve Yesrib’de güç sahibi oldular⁴⁷¹. Evs ve Hazrec kabilelerinin Yahudilerle ilişkilerinde iki etken çok etkili olmuştur. Bunlar; kabile asabiyeti ve iktisadi hayattır⁴⁷².

Asabiyet: Aralarında kan bağı bulunan bir topluluğun bütün fertlerini birbirlerine bağlayan ve herhangi bir dış tehlike durumunda onları karşı koymaya sevk eden veya başka bir topluluk üzerine saldırı gerektiğinde bütün aile üyelerinin tereddütsüz harekete geçmesini sağlayan birlik ve dayanışma ruhudur⁴⁷³. Cahiliye dönemi Arap toplum yapısı düşünüldüğünde önemli bir yere sahip olan kabile asabiyeti Evs ve Hazrec kabileleri içinde önemli bir birleştirici unsurdu. Çünkü asabiyetin en güçlü olduğu dönemler insanların birbirlerine muhtaç ve dayanışmaya en çok ihtiyaçları olduğu dönemlerdir⁴⁷⁴. Bu sayede kabile hem yok olmaktan kurtulmuş olmakta hemde nihaî hedefine ulaşabilmektedir⁴⁷⁵.

⁴⁷⁰ Tâhâ Hüseyin, **Câhiliye Şiiri Üzerine**, s. 95.

⁴⁷¹ Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s. 95.

⁴⁷² Şerif, **Mekke**, s. 344.

⁴⁷³ Adem Apak, **Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkileri**, s. 17; Mustafa Çağrırcı, **“Asabiyet”**, DİA, III, 453.

⁴⁷⁴ İbn Haldun, **Mukaddime**, II, 494.

⁴⁷⁵ İbn Haldun, **Mukaddime**, II, 498, 501.

Bu iki kardeş kabile, kabile asabiyeti sayesinde hem Yahudiler karşısında yok olmaktan kurtulmuş oldular hemde nihaî hedefleri olan bağımsızlıklarını kazanmış oldular. İki kardeş kabile arasındaki dayanışmanın bu denli yüksek olmasında çölün zor hayat koşullarında etkili olduğu bir gerçektir. Çöl hayatı insanları bir arada ve kalabalık olmaya zorlamıştır. Bir noktaya değin topluluk ne kadar büyükse, diğer kabileler tarafından o kadar daha güçlü olarak değerlendirilmekteydi⁴⁷⁶. Evs kabilesinin Hazrec'e karşı Yahudi Benî Nadîr ve Benî Kureyza ile ittifak kurmasındaki nedenlerden biriside Hazrec'in Evs kabilesine göre daha kalabalık olması ve Evs'in kendini güçlü kılacak müttefik bularak Hazrec'e karşı güçlenmeyi sağlamayı amaçlaması olabilir.

Asabiyet, esas itibariyle soy birliğinden kaynaklandığından, aynı soydan olanlar arasında organik yakınlık arttıkça asabiyet de güçlenir, buna karşılık bu yakınlık aileden başlayarak aşirete, kabileye doğru yayıldıkça asabiyet de zayıflar⁴⁷⁷. Evs ve Hazrec kabilelerinin bağımsızlıklarını kazandıktan sonra Yahudi kabilelerinin de etkisiyle birbirleriyle mücadele içerisine girmelerini söyle açıklayabiliriz: En güçlü asabiyetin en yakın akrabalar arasında bulunduğu ve nesebin uzak akrabaya yayıldıkça asabiyetin de zayıfladığı⁴⁷⁸ gerçeğinin yanında nihaî hedef doğrultusunda dayanışma içerisine giren bireyler arasındaki asabiyet, hedefin gerçekleşmesiyle başlangıçtaki şiddetini kaybetmektedir⁴⁷⁹.

Evs ve Hazrec kabileleri arasındaki sosyal ilişkiye baktığımızda Yesrib'e ilk geldikleri dönemdeki bağlılığın bağımsızlıklarını kazanmalarından sonra kaybolduğunu görmekteyiz. Bunda Yahudilerin bu iki kabile arasında çıkan anlaşmazlıkları körüklemesi de etkili olmuştur⁴⁸⁰.

Düzenli bir siyasi birlikten ve hukukî yapıdan mahrum olan Evs ve Hazrec kabileleri arasında tek etkin bağ, kan bağıdır ve bundan doğan asabiyet, aynı kan bağına sahip insanların gerek saldırı gerekse savunma için bir araya getirilmesini emreder. Bu iki uygulama kabileler arasında kan davalarının baş göstermesine neden olmuştur⁴⁸¹. Cahiliye dönemi Arap toplumunun sosyal yapısına baktığımızda

⁴⁷⁶ Watt, **Hz. Muhammed Mekke'de**, s. 23.

⁴⁷⁷ Mustafa Çağrı, "Asabiyet", DİA, III, 453.

⁴⁷⁸ Mustafa Çağrı, "Asabiyet", DİA, III, 454.

⁴⁷⁹ İbn Haldun, **Mukaddime**, II, 501.

⁴⁸⁰ Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s. 97.

⁴⁸¹ Apak, **Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkileri**, s. 51; Mustafa Çağrı, "Asabiyet", DİA, III, 453.

kabileler arasında veya aynı kabilenin boyları arasında meydana gelen kan davaları taraflar arasında büyük mücadelelere neden olduğu için bunun bir sonucu olarak diyet kurumu ortaya çıkmıştır⁴⁸². Kan davaları, kabile dayanışmasının önemini göstermektedir. Bu, suçun kolayca ve sorumsuzca işlenmesini önlemek için ilkel fakat siyasi bir otoriteden söz etmenin mümkün olmadığı çöl hayatı ve şartları bakımından belki tek yöntemdir⁴⁸³.

Kan davası geleneğine göre, herhangi bir kabileye mensup olan bir kişinin işlediği suçtan, suçlunun kabilesi, başta diyet olmak üzere hadisenin diğer bütün sonuçlarından sorumlu idi. Aynı şekilde herhangi bir kabileye mensup bir kişinin saldırıya uğraması durumunda saldırıya uğrayan kişinin intikamını sadece kan bağı bulunan yakınları değil, kabilenin tüm fertleri almakla yükümlüydü⁴⁸⁴.

Cahiliye dönemi Arap tarihinde intikam sebebiyle Eyyâmü'l-Arab denilen birçok hadise meydana gelmiştir. Bu olaylarda her kabile ya ölen, ya da öldürülenler tarafında yer almış, bazen cinayetle hiç ilgileri olmadığı halde sırf anlaşmalı (halîf) olmaları sebebiyle başka kabileler de muharebelere iştirak etmek zorunda kalmışlardır⁴⁸⁵.

Burada bahsettiğimiz kan bağına dayalı (hakikî asabiyet) asabiyetin yanında bir de hükmî asabiyet çeşidi vardır⁴⁸⁶. Hükmî asabiyet, gerçekten kan bağı irtibatına dayanmayıp hilf, velâ, muahhât vb. uygulamalarla kabile veya fertlerin katılımıyla kurulan asabiyettir⁴⁸⁷. Bu durumu şöylede ifade edebiliriz: Kan davası geleneğine göre, bir ferdin işlediği bir suçtan bütün kabile sorumlu idi. Saldırıya uğrayan bir ferdin intikamını da sadece kan bağı bulunan yakınları değil, kabilenin tüm fertleri almakla yükümlüydü. Daha önceleri bu durum sadece nesebi asabe bağı bulunan kabileler için geçerliken daha sonraları nesebi asabeye bir de sebabî asabe (aralarında kan bağı bulunmayan kabilelerin kurmuş olduğu sunî akrabalık) eklenerek kan davalarına diğer kabileler de dâhil oldular⁴⁸⁸.

⁴⁸² Şemseddin Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 107.

⁴⁸³ Watt, *Hız Muhammed Mekke'de*, s. 24.

⁴⁸⁴ Şemseddin Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 107; Adem Apak, *Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkileri*, s. 51.

⁴⁸⁵ Adem Apak, *Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkileri*, s. 53.

⁴⁸⁶ Mustafa Çağrıncı, "Asabiyet", *DİA*, III, 453.

⁴⁸⁷ Adem Apak, *Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkileri*, s. 21; Mustafa Çağrıncı, "Asabiyet", *DİA*, III, 453.

⁴⁸⁸ Şemseddin Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 107.

Kabileler arasında kurulan sosyal ilişkide sebebî asabiyet veya hükmî asabiyetin en yaygın olan şekli hilf yoluyla kabileye giren yabancılarla yapılan ittifaktır⁴⁸⁹. Hilf; cahiliye Araplar'ında kabilelerin veya şahısların yardımlaşma, dayanışma ve himaye amacıyla yaptıkları antlaşma ve ittifak demektir. Bunu gerçekleştiren kişilere halîf denir⁴⁹⁰. Bu, birbirlerine eşit kimse veya kabileler arasında olabildiği gibi zayıf bir kabilenin varlığını sürdürebilmek için kuvetli bir kabilenin üyesi olması şeklinde de olabildi⁴⁹¹.

Evs ve Hazrec kabilelerinin gerek kendi kabileleri arasında gerekse yabancı kabilelerle gerçekleştirmiş oldukları birçok hilf örneği bulunmaktadır. Evs kabilesinin Cüşem, Mürre ve İmru'u-l Kays'ın bazı kolları, kendi aralarında "Evsullat" adında bir hilf gerçekleştirmişlerdi⁴⁹². Evs kabilesine mensup olan Benî Za'ûra'dan Ğanm b. Selîm b. Avf b. Amr b. Avf, Hazrec kabilesine mensup olan Kavâkil'den Benî Harise ile aralarında hilf bulunmaktaydı⁴⁹³. Evs kabilesinin bir kolu olan Benî İmru'ul-Kays'a mensup olan Benî Selm ile Evs kabilesinden Amr b. Avf b. Mâlik arasında hilf anlaşması bulunmaktaydı⁴⁹⁴. Evs kabilesinin bir boyu olan Abdileşhel'e mensup olan Sa'd b. Muâz ile yine aynı boya mensup olan Sâbit b. Dahhâk arasında hilf anlaşması vardı⁴⁹⁵. Evs kabilesine mensup Muaviye b. Mâlik b. Avf b. Amr b. Avf'dan Mâlik b. Sebit b. Nümeylet, Müzeyne kabilesi ile aralarında hilf bulunmaktaydı⁴⁹⁶. Aynı kabileden olan Nuğman b. Asar ise Beliyy kabilesi ile hilf anlaşmalıydı⁴⁹⁷.

İslâm'dan önce Arap kabileleri arasında çok yaygın olan hilf müessesesi çeşitli şekillerde uygulanmıştır. İki veya daha fazla kabile arasında yapıldığı gibi, bir kabile ile o kabileye mensup olmayan bir fert veya aile arasında yahut iki kişi arasında da yapılabiliyordu⁴⁹⁸. Hazrec kabilesinden Sevad b. Mâlik b. Ğanm b. Avf'a mensup olan Sebit b. Amr b. Zeyd b. Zeyd b. Adiy b. Sevad ve Useyme, Cüheyne kabilesinden Amr b. Cü'rad b. Yerbûğ ile aralarında hilf anlaşması bulunuyordu⁴⁹⁹.

⁴⁸⁹ Mustafa Çağrırcı, "Asabiyet", DİA, III, 453.

⁴⁹⁰ Geniş bilgi için bkz. Nadir Özkuyumcu, "Hilf", DİA, XVIII, 29.

⁴⁹¹ Watt, **Hz. Muhammed Mekke'de**, s. 24-102.

⁴⁹² Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 136.

⁴⁹³ Vâkıdî, **Meğâzi**, I, 109.

⁴⁹⁴ Şerif, **Mekke**, s. 335.

⁴⁹⁵ Halife b. el-Hayyât, **Tabakât**, I, 177.

⁴⁹⁶ Vâkıdî, **Meğâzi**, I, 111.

⁴⁹⁷ Vâkıdî, **Meğâzi**, I, 111.

⁴⁹⁸ Nadir Özkuyumcu, "Hilf", DİA, XVIII, 29.

⁴⁹⁹ Vâkıdî, **Meğâzi**, I, 112.

Arap kabilelerinin sosyal hayatlarını şekillendiren hilflerin savunma ve mazlumun hakkını almak için mücadele amaçlı yapıldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte hilfler, her türlü yardımlaşma ve dayanışmayı hedeflemesiyle de siyasî, ekonomik, kültürel vb. iş birliği antlaşmalarına da benzemektedir. Savunma amaçlı hilfler, öncelikle kabileler arasında çıkabilecek savaşları önlemeye yöneliktir ve caydırıcılık özelliğiyle bugünkü askerî paktlara benziyordu⁵⁰⁰. Bu hilf şekli, Arap olsun veya olmasın zulme uğrayan ve madur edilen kişilerin yanında yer alıp onların hak ve hukukunu zalimlere karşı korumak amacıyla kurulan ittifaklardır. Yahudilerin Yesrib'e gelen Evs ve Hazrec kabileleriyle ilk dönemde yaptıkları hilf ve daha sonraki dönemde Yahudilerin bir kısmının Evs ile bir kısmının Hazrec ile yapmış oldukları hilf anlaşması bu tarz bir hilf'e örnek verilebilir⁵⁰¹.

Arap kabileleri arasında sosyal ilişkiyi düzenleyen hilf müessesesinin yanında bir de istilhak (katılma) müessesesi bulunmaktadır⁵⁰². Araplarda bir kişi istediği bir yabancıyı kendi nesebine katabilir ve onu kendi aile efradından sayabilirdi. Bu şekilde bir yabancıyı nesebe katmaya istilhak denilirdi⁵⁰³. Kabileye bu yolla katılanlar kabilenin öz evlatlarıyla görünürde eşit sayılmakla birlikte, aslında aynı hak ve sorumluluklara sahip değildiler. Çünkü onlar, özellikle güçsüzlükleri sebebiyle kabileye iltihak etmişlerdir, dolayısıyla sığınmacı durumunda oldukları için kabilenin asıl üyesi ile aynı konumda olmaları kabul edilemezdi. Bunun bir göstergesi olarak bu yolla kabileye katılan bir kişinin diyeti asıl üyenin yarı diyeti miktarı olarak kabul edilmiştir⁵⁰⁴.

Evs ve Hazrec kabileleri arasında vuku bulan Sümeyr savaşından önce Hazrec kabilesinden Mâlik b. Aclân el-Hazrecî ile hilf ve istilhak anlaşması yapmak için Sa'd b. Zübyân kabilesi Ka'b es-Sa'lebî'yi elçi olarak göndermişti. Ka'b'ın Evs kabilesinden birisi tarafından öldürülmesi üzerine Mâlik b. Aclân el-Hazrecî, Evs kabilesinden ilk önce katilin kendisini istedi⁵⁰⁵. Arap sosyal hayatı bu gibi durumlarda katilin, maktulün ailesine teslim edilmesini istemektedir. Ancak bu, kabile tarafından şerefli bir davranış olarak kabul edilmediği için genellikle tercih

⁵⁰⁰ Nadir Özkuyumcu, "Hilf", DİA, XVIII, 29.

⁵⁰¹ es-Semhûdî, *Vefâ*, I, 178; Nadir Özkuyumcu, "Hilf", DİA, XVIII, 29, 30.

⁵⁰² Şemseddin Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 107.

⁵⁰³ Neşet Çağatay, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, s. 130.

⁵⁰⁴ Adem Apak, *Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkileri*, s. 13.

⁵⁰⁵ Muhammed Ahmed Câdû'l-Mevlâ Bek-Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, *Eyyâmü'l-Arab fi'l-Cahiliyye*, s. 63.

edilmemiş, buna alternatif olarak öldürülenin yerine diyet⁵⁰⁶ ödeme yoluna gidilmiştir⁵⁰⁷. Daha sonra Mâlik b. Aclân'a katilin yerine diyetinin verilmesi teklif edildi. Mâlik, maktulün diyetini kabilenin asıl üyesi olmamasına rağmen diyetin kabilenin asıl üyesi üzerinden verilmesini istemesi ve bunda ısrar etmesi üzerine iki kabile arasında Sümeyr savaşı meydana geldi⁵⁰⁸.

Mâik b. Aclân'ın Evs kabilesine bu şekilde davranmasının sebebi olarak Evs ve Hazrec kabileleri arasındaki liderlik çekişmesini gösterebiliriz⁵⁰⁹. Çünkü Arap kabilelerinin Yahudilere karşı Yesrib'de üstünlük elde etmesi sürecini Hazrec kabilesinin lideri Mâlik b. Aclân yürütmüştü. Mâlik'in başarıyla yürütmüş olduğu Yahudilere karşı bağımsızlık mücadelesinin sonucunda Hazrec kabilesi Yesrib'de merkezi idareyi elinde tutan aynı zaman da Evs kabilesinin de üstünde bir konum ve rütbe sahibi haline geldi. Ancak merkezî idare Hazrec kabilesinin elinde olmakla birlikte Yesrib'in verimli ziraat arazileri Evs kabilesinin elinde bulunuyordu. Hazrec kabilesi Evs'in elinde bulunan bu verimli arazileri ellerine geçirmeye niyetlenmesi, aralarında çeşitli mücadelelerin çıkmasına neden oldu. Mâlik b. Aclân'ın "Sümeyr" savaşından önce adet üzere hilf anlaşmalı olanların diyeti olan diyetin yarısını değilde kabilenin asıl üyesinin diyeti üzerinden tam olarak istemesi Evs kabilesine karşı resliğini kabul ettirme girişimi olarak değerlendirilebilir⁵¹⁰.

Arap kabileleri arasında sosyal ilişkiyi düzenleyen hilf ve istilhak yoluyla yabancıların kabileye katılma şekli yanında bir de mevâlî müessesesi bulunmaktaydı. Cahiliye döneminde mevâlî, köleler ile hürler arasında orta bir sınıftı⁵¹¹. Mevâlî hem en üstteki hürler, hem de en alttaki kölelerden farklı bir statüye sahip olduğu için sosyal ilişkilerde mevâlî'nin diyeti hür'ün diyetinin yarısı olması gibi farklı hukukî uygulamalara muhatap olmuşlardır⁵¹².

Mevâlî'nin bir çeşidi olan Akd Mevlâlîği; bir adamın diğer bir adama ittifak (hulf) yahut bir katılma, karışma, sığınma gibi bir suretle intisab etmesiyle gerçekleşen üyeliktir⁵¹³. Yesrib'deki Yahudiler her hangi bir saldırıya maruz

⁵⁰⁶ Geniş bilgi için bkz. Ali Bardakoğlu, "Diyet", DİA, IX, 473, 474.

⁵⁰⁷ Adem Apak, *Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkileri*, s. 9, 10.

⁵⁰⁸ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 658-659.

⁵⁰⁹ Şerif, *Mekke*, s. 363.

⁵¹⁰ Şerif, *Mekke*, s. 363.

⁵¹¹ Neşet Çağatay, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, s. 132.

⁵¹² Adem Apak, *Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkileri*, s. 13.

⁵¹³ Şemseddin Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 116; Adem Apak, *Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkileri*, s. 14.

kalmamak için Evs ve Hazrec kabileleriyle mevlâları olduklarına dair anlaşma yapmış, bu surette onların akd Mevlâları olmuşlardı⁵¹⁴.

Çeşitli sebeplerle kendi kabilesinden ayrılan bir şahıs veya ailenin başka bir kabile veya aileye iltihak ederek himayesi altına girmesi ve o kabilenin mensubu gibi davranması şeklinde gerçekleşen akd mevlâlığı ile kabileye sonradan katılanlar o kabile fertlerinin bütün haklarına sahip olurlar, fakat asıl kabilelerinin adıyla değil sonradan katıldıklarının mevlâ'sı olarak anılırlardı⁵¹⁵. Evs kabilesinin bir kolu olan Ğanm b. es-Selmî kabilesinin Temîm kabilesi ile aralarında mevlâ ilişkisi vardı⁵¹⁶.

Cahiliye döneminde ve İslâmî dönemde Araplar arasında yaygın olan bir himaye müessesesi de civârdır. Hem haksızlığa uğrayan kimseyi koruyanı hemde ona sığınan kişiyi ifade eden civâr kelimesi; bir bölgede herhangi bir haksızlığa ve zarara uğramaktan endişe eden kişi veya kabilelerin, kendilerine yapılabilecek muhtemel haksızlığı önleyebilecek güçte olanlardan kendilerini himaye etmelerini istemelerini ifade eder⁵¹⁷.

Evs ve Hazrec kabileleri arasında meydana gelen Muabbis ve Mudarris savaşından sonra Hazrec kabilesinden Benî Seleme, Evs kabilesinden Benî Abdi'l-Eşhel'in "Ra'l" de bulunan mallarına baskın yapmışlardı. Mallarını korumak için Benî Seleme ile çatışmaya giren Benî Abdileşhel'den Sa'd b. Muâz büyük bir yara aldı. Benî Seleme, Sa'd b. Muâz'ı alıp Hazrec kabilesinden Amr b. Cumûh'un yanına götürdüler. Amr, Sa'd'a civâr hakkı tanıdı. Böylece Ra'l bölgesi koruma altına alınarak herhangi bir zarara uğramasına engel olunmuş oldu⁵¹⁸. Evs ve Hazrec arasında en son meydana gelen Bu'âs savaşında zafer elde eden Evs kabilesi Hazrec'in mallarını yakmaya başlayınca Sa'd b. Muâz, Hazrec kabilesinden Benî Seleme'ye civâr hakkı tanıyarak hem onları va mallarını korudu hemde Ra'l gününde kendisine yapılan iyiliğe karşı vefasını gösterdi⁵¹⁹. Bu'âs savaşı öncesi kendilerine müttefik arayan Evsliler Mekke'deki Kureyş kabilesi ile hilf yapmak amacıyla Mekke'ye gittiklerinde geride kalan mallarının korumasını Hazrec kabilesinden Berâ b. Ma'rûr'un vermiş olduğu civâr hakkıyla ona bırakmışlardı⁵²⁰.

⁵¹⁴ Şemseddin Günaltay, **İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri**, s. 116.

⁵¹⁵ Nadir Özkuyumcu, "**Hilf**", DİA, XVIII, 30.

⁵¹⁶ Vâkıdî, **Meğâzi**, I, 111.

⁵¹⁷ Ahmet Önkal, "**Civar**", DİA, VIII, 34; Nebi Bozkurt, "**Eman**", DİA, XI, 75-77.

⁵¹⁸ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 677.

⁵¹⁹ Şerif, **Mekke**, s. 360.

⁵²⁰ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 216; Şerif, **Mekke**, s. 358.

Evs ve Hazrec kabileleri Yesrib'e geldikleri zaman Yahudi kabileleri kendileriyle hilf ve civâr anlaşması yaparak hem Arap kabileleriyle komşuluklarını sağlama almak hem de Yesrib'e dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı askeri güç birliği oluşturmak istemişlerdir⁵²¹.

Cahiliye dönemi Arap kabileleri arasında var olan ve İslâmî dönemde de devam eden diğer bir ilişki şeklide muahhât (kardeşlik)'dır. Muahhât da hilf gibi asabe sebeplerindedir. Bir Arap yabancı bir şahısla kardeşlik anlaşması yaparsa artık ona öz kardeşi gibi bakar ve karşılıklı olarak birbirlerinin mirasçısı olurlardı⁵²². Medineye hicretinden sonra yeni bir toplum oluşturmak için Medine anayasasının hazırlanması gibi önemli adımlar atan Hz. Peygamber'in diğer bir önemli teşebbüsü de Mekke'den Medine'ye hicret eden Muhâcirler ile Ensâr'ı oluşturan Evs ve Hazrec kabileleri arasında kardeşlik tesis etmesidir⁵²³. Tesis edilen bu kardeşlik sayesinde yıllardır birbirlerine düşman olan ve hiçbir lider ve sistem etrafında bir araya gelemeyen Evs ve Hazrec kabileleri Hz. Peygamber'in liderliği altında bir araya geldi⁵²⁴.

Hz. Peygamber'in Medine'ye gelmesiyle birlikte Evs ve Hazrec kabileleri arasındaki kanlı mücadeleler sona ermiş, her iki kabile mensupları da İslâm dini kardeşliği paydasında birleşmişlerdi. Ancak iki kabile arasında eskiye dayanan gizli rekabet zaman zaman gün yüzüne çıkmış, bazı nedenlerle aralarında cahiliye dönemi düşmanlıklarını andıran hadiseler meydana gelmiştir⁵²⁵. Bir gün Evs ve Hazrec'e mensup Müslümanların sohbet ettiği bir sırada orada bulunan bir Yahudi, iki kabilenin cahiliye döneminde aralarında geçen rekabeti hatırlatıcı bazı şiirler okuyarak iki kabileyi birbirlerine düşürmüştü. Yahudi kişinin tahrik etmesi sebebiyle tarafların kılıçlarına sarıldıkları haberini alarak derhal oraya gelen Hz. Peygamber taraflar arasındaki kızgınlığı yatıştırmış ve *“Ey Müslüman topluluk, Allah'tan korkun. Ben aranızda bulunuyorken, Allah sizi İslâm'a kavuşturmuş, sizi onunla müşerref kılmış, sizi cahiliye zihniyetinden kurtarmış, küfürden uzaklaştırmış ve sizi*

⁵²¹ Cevad Ali, *el-Mufasssal*, IV, 129.

⁵²² Şemseddin Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 108; Neşet Çağatay, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, s. 130.

⁵²³ Adem Apak, *Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkileri*, s. 87. Hz. Peygamber'in Muhâcir ve Ensar arasında gerçekleştirdiği bu muahhât'a göre taraflar kazançlarında ortak oldukları gibi birbirlerinin mirasçısı da olabiliyorlardı. Bu durum Nisâ Sûresinin 33. âyetinde izah edilmektedir. Ancak bu durum uzun sürmemiş ve Enfâl Sûresinin 75. âyetinde sözleşme ile kardeş olanların birbirlerinin mirasından pay almaları yasaklanmış, Ahzâb Sûresinin 6. âyetinde de sadece hibe şeklinde yardımda bulunabilecekleri bildirilmiştir. Bkz. Nadir Özkuyumcu, *“Hilf”*, DİA, XVIII, 30.

⁵²⁴ Mustafa S. Küçükbaşçı, *Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn*, s. 205.

⁵²⁵ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 213; Adem Apak, *Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkileri*, s. 92.

*birbirinize dost kılmuşken nasıl oluyor da yine cahiliye davasıyla birbirinize düşebiliyorsunuz*⁵²⁶.” sözleriyle onları uyararak yaptıklarının yanlış olduğunu söylemiştir. Kaynaklar Evs ve Hazrec’in cahiliye döneminde birbirleriyle savaşırken taşıdıkları kırmızı (Hazrec) ve yeşil (Evs) sancaklarının olduğunu ve bu sancakları İslâmî dönemde de kullandıklarını ifade eder. Hz. Peygamber gerek Bedir gerekse diğer savaşlarda Evs ve Hazrec kabileleri için ayrı sancaklar açtırmıştır⁵²⁷. Her ne kadar yukarıda ifade ettiğimiz Evs ve hazrec arasında kabile asabiyetini hatırlatan hadiseler meydana gelmişse de, bütün Medine dönemi dikkate alınıp Müslümanlar arasında sağlanan bütünlük düşünüldüğünde, bu olaylar istisnâ mahiyet arzeder⁵²⁸.

Diğer Arap kabilelerinde olduğu gibi Evs ve Hazrec kabilelerinde de kabilelerin başında *reis (lider)* diye isimlendirilen kişiler bulunurdu. Bu kişiler asabiyet, şahsi meziyetleri veya zenginlikleri sebebiyle bu makama gelirlerdi. Bu kişiler savaşta olduğu gibi barışta da kabilenin başında olurlardı⁵²⁹. Bir kabile birkaç kola ayrıldığı zaman, her kolun fertleri, asılları aynı olduğu halde, reislik ve şeref hususunda rekabet ederlerdi. Zaman zaman bu rekabet yüzünden şiddetli düşmanlıklar çıkmış, çok kan dökülmüştür⁵³⁰.

Evs kabilesinden Uhayha b. Culâh, Hudayr b. Simâk, Hazrec kabilesinden Mâlik b. Aclân, Amr b. Nu’mân ve Abdullah b. Ubeyy b. Selûl gibi şahıslar cahiliye dönemi kabilelerinin başlarında olan tanınmış lider kişilerdi. Bu iki kardeş kabile Yesrib’e geldiklerinde Yahudilerin baskısı altında yaşarken ortak bir lider olan Mâlik b. Aclân’ın liderliğinde Yahudi esaretinden kurtulmuşlardı. Bundan sonra hem Hazrec kabilesinin hemde Evs kabilesinin tek bir lider altında bir araya geldiklerini göremiyoruz. Bu, Arap toplumunda etkili olan kabile asabiyetinin bir sonucudur. Ancak aralarında meydana gelen savaşların neticesinde yorgun düşen iki kabile Bu’âs savaşında tarafsız kalarak savaşa katılmayan Hazrecli Abdullah b. Ubeyy b.

⁵²⁶ İbn Hişam, *Sîre*, II, 204-205; Adem Apak, *Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkileri*, s. 92.

⁵²⁷ Ahmet Önkal, “**Hazrec**”, *DİA*, XVII, 144.

⁵²⁸ Adem Apak, *Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkileri*, s. 95.

⁵²⁹ Şemsettin Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 113; Abdülkerim Özaydın, *DİA*, “**İslâm’dan Önce Araplar’da Sosyal ve İktisadi Hayat**”, III, 321.

⁵³⁰ Hasan İbrahim Hasan, *İslâm Tarihi*, I, 88.

Selûl etrafında bir araya geleceklerdi ki Hz. Peygamber'in Medine'ye hicreti ile bu gerçekleşmemiştir⁵³¹.

2.2.2. Askeri İlişkiler

Bu dönem Arap toplumuna baktığımızda Şemsettin Günaltay bunu eserinde şöyle özetlemektedir;

“Araplar çölde kabileler halinde yaşamaktaydılar. Kabileler birbirleriyle sürekli mücadele, savaş ve kan dökmekle zaman geçirirlerdi. Savaşlar ve mücadeleler, kabile fertleri arasında sıradan olaylar olmuştu. Bir aşağılama, şiddetli bir davranış, ölüm ile sonuçlanıyordu.

Kabile fertlerinden birine yapılan hakaret tüm kabileye yapılmış kabul edildiğinden kabileler sürekli hareket halinde bulunur, birbirleriyle savaş ve kavga ile uğraşırlardı. Kabileler birbirleriyle çoğu zaman savaşarak, nadiren de ittifak halinde bulunurlardı. Arap kabileleri bağımsızlık ve hürriyetlerini korumaya büyük özen gösterirlerdi.

Öldürmenin cezasının ya diyet ya da yine ölüm olması şarttı. Kana kan ile karşılık verme vahşi geleneği, büyük bir kanun gibi korunuyordu. İntikam almak kutsal görevlerden sayılıyordu. Kaçırılmış bir kız, çalınmış bir köle, bir cariye, bir at, bir deve, diyeti ödenmemiş bir öldürme, bir kan davası iki kabile arasında senelerce süren savaş ve mücadeleye sebep olurdu. Mağlubun hürriyet hakkıyla beraber kişisel haklarının da galibin eline geçmesi, savaşta yenilen kabile hakkında her türlü haksızlığın serbest olması gibi anlayışlar kadim geleneklerden sayılırdı.

İki kabile arasında ortaya çıkan bu tür bir mücadeleye, bazen müttefik kabileler de karışırdı.⁵³²”

Evs ve Hazrec kabilelerine baktığımızda aynı durumun bu iki kabile için de geçerli olduğunu görmekteyiz. Bu iki kardeş kabile Yesrib'e gelip bir süre Yahudilerin baskısı altında kaldıktan sonra Gassânîler'in yardımıyla bundan kurtulmuşlar ve Yesrib'in idaresini ellerine geçirmişlerdi. Ancak Evs ve Hazrec'in bu birliktelikleri fazla uzun sürmemiş yukarıda da belirttiğimiz gibi sıradan olaylar

⁵³¹ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 658-670; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 178; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 177; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri**, s. 113; Abdülkerim Özeydin, DİA, “İslâm'dan Önce Araplar'da Sosyal ve İktisadi Hayat. III, 321.

⁵³² Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri**, s. 9-18.

bu iki kabilenin birbirleriyle sürekli savaş ve mücadele halinde olmalarına neden olmuştu.

Arap kabilelerinin hürriyetlerini korumaya düşkünlükleri ve birbirleriyle giriştikleri mücadeleler onların birlikte hareket ederek, keyfi hareketlerini sınırlayacak bir kanun etrafında toplanarak bir devlet kurmalarını engellemekteydi⁵³³.

Evs ve Hazrec arasındaki mücadelelere baktığımızda anlaşmazlıkların bu iki kabile arasındaki ileride ifade edeceğimiz savaşların dışında aynı kabileye mensup olan boylar arasında da çıktığını görmekteyiz. Bu anlaşmazlıklarda güçlü durumda olan veya güçlü müttefikleri olan boylar, zayıf durumda olan boyları ikamet ettikleri mahallelerden çıkarmakta onların evlerine ve topraklarına sahip olabilmekteydiler⁵³⁴. Hazrec kabilesinin bir boyu olan Benî Zurayk b. Âmir yine Hazrec kabilesinin bir boyu olan Benî Beyâza ile iç içe yaşarlarken aralarında çıkan bir anlaşmazlık nedeniyle burayı amcaları olan Benî Hubeyb'e bırakarak terk etmek zorunda kaldılar. Daha sonra Benî Beyâza ile Benî Hubeyb, Benî Zurayk'a karşı ittifak kurdular. Bu ittifak karşısında daha da zor duruma düşen Benî Zurayk başka bir bölgeye taşınmak zorunda kaldı⁵³⁵.

Evs kabilesinin bir boyu olan Benî Hârise ilk dönemlerde Benî Zafer ve Benî Abdileşhel ile aynı mahallede yaşarlarken Benî Hârise ile Benî Abdileşhel arasında bir nedenden dolayı anlaşmazlıklar başladı. Daha sonra Benî Abdileşhel, Benî Zafer ile hilf yaparak Benî Hârise'ye karşı üstünlük kurdu. Bunun üzerine Benî Hârise, Benî Süleym topraklarına sığınmak zorunda kaldı. Ancak Hudayr b. Simâk onları burada da kuşattı ve Meseyyer adlı utumda şiddetli bir kuşatma yaşandı. Daha sonra, Benî 'Amr b. 'Avf ve Benî Hatme saldırdı. Bunun üzerine Benî Hârise burayı terk ederek Hayber'e çıktı⁵³⁶. Burada bir yıl kaldıktan sonra iki kabile arasında anlaşma sağlandı. Ancak Benî Hârise eski yerlerine dönmek istemedi ve Yesrib'in doğusundaki Şeyhayn'a yerleşti⁵³⁷. Yine Evs kabilesinden Benî Cahcabâ b. Külfe Kuba'da ikâmet eden amcaları Amr b. Avf ile aralarında anlaşmazlık çıkınca buradan ayrılarak "el-Asabe'ye" yerleşti⁵³⁸.

⁵³³ Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri**, s. 12.

⁵³⁴ Watt, **Muhammad at Medina**, s. 155-156.

⁵³⁵ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 206-207; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 50.

⁵³⁶ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 192; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 40.

⁵³⁷ Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 253.

⁵³⁸ el-Matarîf, **et-Ta'rîf**, s. 138; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 193-194; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 43.

Arap kabilelerinin yapısına baktığımızda aynı kabile içinde yer alan fertler arasında beraberlik ruhu hâkim iken, muhtelif kabileler arasında mutlak bir ayrılığın olduğu görülmektedir. Bu durum kendi aralarında uzun süren savaşların çıkmasına ve tarafların çıkan bu harplerde güç ve kuvvetlerini kaybetmelerine yol açmıştır. Anlaşmazlıklar genelde su kaynakları ve otlakların kabileler arasında paylaşılabilmesi, kabile reisliğinin ele geçirilmesi ve bunların dışındaki sudan sebeplerden çıkmaktaydı. Bu anlaşmazlıklar bazen uzun yıllar sürebilmekteydi. Bu düşmanlıkların gelecek nesillere aktarılmasında Arap şiirinin büyük bir önemi vardır⁵³⁹. Cahiliye şairinin aslî fonksiyonu asabiyette aşırı gitmektir. Şair çoğunlukla düşmanlığı barışa, savaşı anlaşmaya, kısası diyete tercih etmiştir. Bu sebeple Arap hayatında şairler ve onların söylediği şiirler adeta savaşın borusu ve şerrin davetçileri olmuşlardır. Bu dönemde barış çağrısı yapan ve savaştan nefret ettiren kabile şairi bulmak neredeyse mümkün değildir⁵⁴⁰.

İki kardeş olan Evs ve Hazrec kabileleri arasında uzun yıllar süren savaşlar olmuştur⁵⁴¹. Bu iki kabile arasında cereyan eden en önemli savaş, kabilelerinin önde gelenlerinden birçoğunun hayatlarını kaybetmeleri nedeniyle Bu'âs savaşıdır⁵⁴². Ancak Bu'âs savaşına kadar aralarında birçok savaşlar olmuştur. Evs ve Hazrec kabilesi arasında meydana gelen savaşların adlarını Bu'âs savaşına kadar şu şekilde verebiliriz: Sümeyr savaşı, Ka'b b. Amr el-Mâzinî savaşı, Serâre savaşı, Husayn (Hudayr) b. Eslet savaşı, Rabî savaşı, Fâri savaşı, Hâtıb savaşı, Yevm-i Ficar-ı Evvel (Muabbis ve Mudarris), Yevm-i Ficar-ı Sani, Hatıb b. Kays, Baki ve Bu'âs savaşları⁵⁴³.

⁵³⁹ Hasan İbrahim Hasan, **İslâm Tarihi**, I, 88.

⁵⁴⁰ Adem Apak, **Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkileri**, s. 50. Müslümanlar ile müşrikler arasında meydana gelen Bedir ve Uhud savaşından sonra Ensâr ve Kureyş şairlerinden her bir taraf, kendi asalet ve nesebini müdafaa için birbirlerini hicvetmeye başlamışlardı. Kureyş'in şairlerinin Hz. Peygamberide hicvetmeye başlamaları nedeniyle karşılıklı atışmanın şiddeti de arttı. Hatta Hz. Peygamber'in bu duruma müdahale ettiği ve Ensâr şairlerini teşvik ettiği, Allah indinde mücahitlerin nâil olacakları ecir ve sevaba benzer bir mükâfatı onlara müjdelediği ve hatta Hassân'a Cebrail'in yardım ettiğini ifade ettiği rivayet edilmektedir. Bkz. Tâhâ Hüseyin, **Câhiliye Şiiri Üzerine**, s. 65.

⁵⁴¹ Semhudi "*Bu iki kardeş arasında süren savaşların uzunluğu kadar bir savaş duyulmadı*" ifadesini kullanarak aralarındaki mücadelenin uzun süre devam ettiğini ifade etmiştir. Bkz. es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 215.

⁵⁴² es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 215; Asri Çubukçu, **DİA**, VI, **Bu'âs**, 340.

⁵⁴³ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 658-684; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 215; Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 139; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 257-258; Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s. 97.

2.2.2.1. Sümeyr Savaşı

Evs kabilesinden ‘Sümeyr’ adında bir kişinin savaşa sebep olmasından dolayı bu adı almıştır⁵⁴⁴.

Sümeyr Savaşı ile ilgili olarak kaynaklarda zikredilen savaş sebebi şudur; Benî Sa’lebe b. Sa’d b. Zübyan kabilesinden Ka’b b. Aclân, Hazrec kabilesinden olan Mâlik b. Aclân ile hilf yaparak beraber yaşama hususunda bir anlaşma yaptılar. Ka’b, Kaynukaoğullarının panayırına gittiği bir gün panayırda Benî Gatafân’dan birisinin yanında bir atla beklediğini ve:

“*Medine ahalisinin en şereflişi gelip bu atı benden alsın*” dediğini işitti. Orada bulunanlardan birisi:

“*Medine ahalisinin en şereflişi falandır.*” diye cevap verdi. Orada bulunanlardan bir başkası:

“*Medine halkının en şereflişi Evs kabilesinden Uhayha b. Culah el-Evsî’dir.*” diye cevap verdi. Bir başkası ise:

“*Medine halkının en şereflişi falan Yahudidir.*” dedi. Fakat Gatafânoğullarından olan bu kişi elindeki atı getirip Mâlik b. Aclân’a verince Ka’b b. Aclân:

“*Ben size müttfikim Mâlik b. Aclân’ın sizin en faziletliniz olduğunı söylemedim mi?*” dedi. Bunun üzerine Evs kabilesinin Amr b. Avf kolundan Sümeyr b. Zeyd adındaki bir kişi Ka’b’ın sözüne kızdı ve ona sövdü. Ancak aralarında bir münakaşa olmadan oradan ayrıldılar.

Ka’b, Kaynukaoğullarının Kuba’da bulunan panayırlarına gitti. Sümeyr onu panayıra kadar takip edip panayırın تنها bir yerinde öldürdü. Mâlik b. Aclân müttfiki olan Ka’b’ın öldürüldüğünü duyunca Amr b. Avfoğullarına elçi gönderdi ve kendilerinden Ka’b’ın katili olan Sümeyr’i istedi. Amr b. Avfoğullarını ise Ka’b’ın Sümeyr tarafından öldürüldüğünü inkâr ettiler ve onu öldürenin Benî Cahcaba’dan birisinin öldürdüğünü iddia ettiler. Benî Cahcaba’da bu iddiayı reddederek onun Benî Zeyd tarafından öldürüldüğünü söyledi⁵⁴⁵.

Elçiler bir süre gidip geldiler ve Amr b. Avfoğulları, Ka’b için diyet ödemeyi kabul ettiler. O zaman için geçerli olan bir geleneğe göre hilf, kardeşlik, mevlâlık akdi gibi aralarında anlaşma bulunan bir müttfikin diyeti, kabilenin aslından olan bir

⁵⁴⁴ Eyyûb Sabri Paşa, *Mir’âtu’l-Harameyn*, II, 321.

⁵⁴⁵ Muhammed Ahmed Câdü’l-Mevlâ Bek-Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu’l-Fadl İbrahim, *Eyyâmü’l-Arab fi’l-Cahiliyye*, s. 63; Şemsettin Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 256-257.

kişinin diyetinin yarısı idi⁵⁴⁶. Ancak Mâlik ya diyet tam olarak verilir ya da Sümeyr öldürülür diye ısrar etmeye devam edince tarafların arasını bulmak için Hârîse b. el-Hazrec'den Amr b. İmru'ul-Kays hakem seçildi⁵⁴⁷. Ancak Amr b. İmru'ul-Kays'ın arabulma çalışmalarına rağmen Mâlik isteğinde ısrar etmeye devam edince Amr b. Avfoğulları ile aralarında Kuba yakınlarında savaş meydana geldi. Evs kabilesinin Benî Nadîr ve Benî Kureyza ile ittifak kurarak Hazrec'e karşı mücadele ettiği bu savaş da ilk önce şiddetli bir çarpışma oldu ve savaşa ara verildi. Taraflar Benî Kaynuka utumunun yakınında tekrar savaşa tutuştular. İkinci defa karşılaşan iki kabile gece karanlığına kadar savaşa devam ettiler. Bu ikinci karşılaşma sonunda Evs kabilesi savaşı kazandı⁵⁴⁸.

Taraflar savaşı bıraktıktan sonra Evs kabilesi Mâlik'e aralarındaki anlaşmazlığın halledilmesi için Hassân b. Sâbit b. Münzir'in dedesi Hazrecli Münzir b. Harâm en-Neccârî el-Hazrecî'nin hakem olmasını teklif ettiler. Mâlik bu teklifi kabul etti. Münzir, Evslilerin Ka'b'ın diyetini bir defalığına tam olarak ödemelerine, fakat bundan sonra olacak bu gibi hadiselerde kendi adetlerine göre karar verileceğini ve kendi aralarında çıkan harblerde taraflardan ölülerinin sayısına göre ölüsü az olan taraf ölüsü çok olan tarafa adetleri üzerine ölülerin diyetlerini vereceklerine dair bir karar verdi⁵⁴⁹. Evsliler hakemin verdiği karara bağlı kalarak Ka'b'ın diyetini tam olarak verdiler. Ancak iki kabile arasındaki husumet giderilmiş gibi gözükse de kin ve düşmanlık tohumları ekilmiş oldu. Zaman zaman taşmak üzere bu düşmanlık varlığını korudu⁵⁵⁰.

2.2.2.2. Ka'b b. Amr el-Mâzinî Savaşı

Kaynaklarda Ka'b b. Amr el-Mâzinî veya Yevmü Ruhâbe olarak geçen bu savaş hakkında zikredilen savaş sebebi şudur: Hazrec kabilesinden Benî Neccâr'a mensup

⁵⁴⁶ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 658-659; Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 321.

⁵⁴⁷ Muhammed Ahmed Câdü'l-Mevlâ Bek-Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, **Eyyâmü'l-Arab fi'l-Cahiliyye**, s. 64.

⁵⁴⁸ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 658-659; Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 321; Muhammed Ahmed Câdü'l-Mevlâ Bek-Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, **Eyyâmü'l-Arab fi'l-Cahiliyye**, s. 65; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 257.

⁵⁴⁹ Muhammed Ahmed Câdü'l-Mevlâ Bek-Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, **Eyyâmü'l-Arab fi'l-Cahiliyye**, s. 66; Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 321-322. Evs ve Hazrec kabileleri arasında meydana gelen Hâtib savaşının bir devamı olan Bakî savaşının sonunda Münzir b. Harâm'ın almış olduğu bu karar doğrultusunda savaşta öldürülen kişilerin sayısı hesap edildi ve Evs'den üç kişi daha fazla öldüğü için Hazrec kabilesi bunlar için diyet ödedi. Bkz. İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 675.

⁵⁵⁰ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 658-659; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 215; Şerif, **Mekke**, s. 356; Cevad Ali, **el-Mufasssal**, IV, 138-139; Corci Zeydân, **el-Arab Kable'l-İslâm**, s. 335; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 257.

olan Ka'b b. Amr el-Mâzinî el-Hazrecî, Hazrec kabilesine mensup olan Benî Sâlim'den bir kadının yanına gidip geliyordu⁵⁵¹. Bu durumu takip eden Evs kabilesinden Benî Cahcabâ'nın reisi Uhayha b. Culâh, kavminden bir grup oluşturdu ve onlara Ka'b b. Amr el-Mazinî'yi gözetleyip uygun bir fırsatta yakalamalarını emretti. Fakat onlar Ka'b b. Amr'ı yakalayıp öldürdüler. Ka'b'ın kardeşi Âsım b. Amr, kardeşinin öldürüldüğünü duyunca yanına Hazrec'den Benî Neccâr'ı da alarak kavmini savaşa hazırladı. Taraflar "Ruhâbe" denilen yerde karşılaştılar. Yapılan savaşta Uhayha b. Culâh el-Evsî başta olmak üzere Benî Cahcabâ ve yanındakiler hezimete uğradıklarından canlarını kurtarmak için 'Dahyân' adı verilen kalelerine çekilmek zorunda kaldılar⁵⁵².

Âsım b. Amr, kardeşinin öcünü almak için Uhayha'nın peşine düştü ancak onlar kalelerine girdikten sonra onlara ulaşabildi. Ancak Âsım kardeşinin öcünü almakta kararlı olduğu için kalenin etrafında bir fırsatın doğmasını beklemeye başladı. Uhayha'da düşmanın nereden geleceğini kestirebilmek için kalenin önlerine köpekler koydu. Âsım kaleye yaklaşabilmek için köpeklerin havlamasına mani olabilmek amacıyla her birine birer ikişer hurma vererek kaleye iyice yaklaştı. Uhayha köpeklerin sakinleşmesinden şüphelenerek hemen kale içerisine girdi. Âsım'ın onun arkasından attığı ok kale kapısına isabet etti. Uhayha kendisine ok atanın Âsım olduğunu anladıktan sonra kabilesinin gençlerini toplayıp onu yakalamaya çalıştıysada muvaffak olamadı⁵⁵³.

2.2.2.3. Serâre Savaşı

Serâre Savaşı ilgili olarak kaynaklarda zikredilen savaş sebebi şudur; Hazrec kabilesine mensub Benî Hârise'den birisi, Evs kabilesinden olan Benî Amr b.

⁵⁵¹ Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 322.

⁵⁵² Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 139; Muhammed Ahmed Câdü'l-Mevlâ Bek-Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, **Eyyâmü'l-Arab fi'l-Cahiliyye**, 69-71; Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 322; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 257.

⁵⁵³ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 660-662; Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 323-324; Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 139; Muhammed Ahmed Câdü'l-Mevlâ Bek-Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, **Eyyâmü'l-Arab fi'l-Cahiliyye**, s. 69-71. Uhayha b. Culâh, Benî Neccâr'a kızdığı bir günde onlar üzerine bir gece âni bir baskın yapmayı planladı. Fakat kendisi de Hazrec'in Benî Neccâr boyundan olan Uhayha'nın hanımı Selmâ bunu Benî Neccâr'a bildirince Uhayha'nın planı suya düştü. Baskın planını Benî Neccâr'a haber verenin hanımı Selmâ olduğunu öğrenen Uhayha onu kolu kırılışına kadar dövdü. Uhayha b. Culâh ile evli olan Selmâ daha sonra Uhayha'dan ayrılmış ve Haşim b. Abd-i Menaf ile evlenmişti. Bu evlilikten Hz. Peygamber'in dedesi Abdulmuttalib dünyaya geldi. Böylece Hazrecliler ile Hz. Peygamber arasında bir akrabalık hâsil olmuş oldu. Bkz. İbn Hişam, **Sire**, I, 145; İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 662; Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 324; Muhammed Ahmed Câdü'l-Mevlâ Bek-Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, **Eyyâmü'l-Arab fi'l-Cahiliyye**, s. 70-71.

Avf'dan bir kişiyi öldürdü. Amr b. Avfoğulları katili bir hile neticesinde öldürdü. Kabileler arasındaki bu karşılıklı öldürmeler neticesinde taraflar birbirlerine savaş ilan ettiler ve “Serâre”⁵⁵⁴ denilen yerde karşılaştılar. Evs kabilesinin başında Üseyd b. Hudayr'ın babası Hudayr b. Simâk, Hazrec kabilesinin başında “Ebu'l Hubâb” künyesi ile bilinen Abdullah b. Ubeyy b. Selûl bulunuyordu. Dört gün süren savaş Evs kabilesinin savaş meydanından ayrılıp evlerine dönmeleriyle Hazrec kabilesinin lehine sonuçlanmış oldu⁵⁵⁵.

2.2.2.4. Husayn (Hudayr) b. Eslet Savaşı

Kaynaklarda Husayn b. Eslet Savaşı hakkında zikredilen savaş sebebi şudur: Evs kabilesine mensup olan Benî Vâil b. Zeyd el-Evsî'den Husayn b. Eslet'in Hazrec kabilesine mensup olan Benî Mâzin b. Neccâr el-Hazrecî'den birisiyle aralarında bir münakaşa geçti. Bu münakaşa neticesinde Husayn b. Eslet, Hazrecli olan kişiyi öldürdü. Bunun üzerine Benî Mâzin kabilesinden bir grup toplanarak kendi kabilesinden olan kişinin öcünü almak için Husayn b. Eslet'i öldürdü. Ebû Kays b. Eslet kardeşi Husayn b. Eslet'in öldürüldüğünü duyunca kabilesini topladı ve Benî Mâzin ile savaşma kararı aldı. Evs ve Hazrec kabilelerinin hepsinin katıldığı bu savaşta her iki taraftan da birçok kişinin hayatını kaybettiği kaynaklarda geçmektedir⁵⁵⁶.

2.2.2.5. Rabî Savaşı

Rabi Savaşı ile ilgili olarak kaynaklarda zikredilen savaş sebebi şudur; Bu savaş Evs kabilesinden Benî Zafer ile Hazrec kabilesinden Mâlik b. Neccâr arasında cereyan etmiştir. Evs kabilesine mensup olan Benî Zafer'den “Rabî” adında birisi sahibine teslim etmek üzere mal götürüyordu. Rabî giderken Hazrec kabilesine mensup olan Benî Neccâr'dan birisine uğradı. Benî Neccâr'dan olan kişi Rabî'ye engel olmak isteyince aralarında münakaşa çıktı ve Rabî, Benî Neccâr'dan olan bu kişiyi öldürdü. Bunun üzerine her iki tarafın kabileleri toplanarak şiddetli bir savaşa

⁵⁵⁴ Medine çarşısı yakınında Benî Beyâza ve Benî Hamâza arasında bir yerdir. Bkz. es-Semhûdî, **Vefâ**, 205-215.

⁵⁵⁵ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 662-665; Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 326-327; Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 139; Şemseddin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 257.

⁵⁵⁶ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 665-666; Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 327; Şerif, **Mekke**, s. 356; Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 139.

tutuştular. Neticede Hazrec kabilesine mensup olan Benî Mâlik b. Neccâr hezimetle uğradı⁵⁵⁷.

2.2.2.6. Fâri Savaşı

Araplar arasında meşhur olan Fâri Savaşı'nın sebebi olarak kaynaklar şu olayı zikretmektedir: Hazrec kabilesine mensup olan Benî Neccâr'dan bir kişi, önceleri Kudâ'a kabilesinden olup sonra Beliyî kabilesine intisap etmiş olan genç bir uşak ele geçirdi. Bu Kudâ'a'lı genç uşağın amcası, Evs kabilesinden Mu'âz b. Nu'mân b. İmrü'l-Kays'ın (Sa'd b. Mu'âz⁵⁵⁸,ın babası) komşusuydu. Kudâ'alı genç uşak bir gün amcasını ziyarete giderken Neccârlı bir kişi tarafından yakalanıp öldürüldü. Bunun üzerine Mu'âz b. Nu'mân Benî Neccâr kabilesine bir elçi gönderip genç uşağın diyetini göndermelerini veya genç uşağın katilini göndermelerini ve katil hakkında kararın da kendisi tarafından verileceğini bildirdi. Benî Neccârlılar Mu'âz'ın bu istediklerini yerine getirmeye yanaşmadılar. Orada bulunan Benî Abdi'l-Eşhel'den birisi söz alarak:

“Eğer onlar bu isteklerimizi yerine getirmezler ise bu gence karşılık olarak Âmir b. İtnâbe'yi (Hazrec kabilesinin ileri gelenlerinden bir kişiydi) öldürürüz.” dedi.

Mu'âz b. Nu'mân, Benî Neccâr'a iletmiş olduğu isteklerinin yerine getirilmeyeceğini anlayınca kabilesini savaşa hazırladı. İki taraf Hassân b. Sâbit'e ait olan Fâri Kalesini yanında savaşa başladılar. Savaş; öldürülen genç uşağın diyetinin, Âmir b. İtnâbe tarafından getirilip teslim edilmesine kadar bütün şiddetiyle devam etti. Âmir b. İtnâbe'nin diyeti getirip teslim etmesiyle savaş bitmiş oldu⁵⁵⁹.

2.2.2.7. Hâtıb Savaşı

Yevm-ü Cısr⁵⁶⁰ adıyla da bilinen ve hemen hemen bütün Evs ve Hazrec'i (ve Yahudi kabileleri de) içine alan⁵⁶¹ Hâtıb savaşının sebebi olarak kaynaklar şu olayı zikretmektedir: Evs kabilesine mensup olan Benî Ümeyye b. Zeyd b. Mâlik b. Avf kabilesinden Hâtıb b. Kays el-Evsî'ye, Benî Sa'lebe b. Sa'd b. Zübyân kabilesinden birisi misafir oldu. Daha sonra bu kişi Benî Kaynukâ kabilesinin çarşısına uğramak

⁵⁵⁷ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 666-667; Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 327; Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 139.

⁵⁵⁸ Kendisi Hendek Savaşında, kardeşi Amr b. Mu'az Uhud Savaşında şehit olmuştur. Bkz. Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 138.

⁵⁵⁹ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 668-671; Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 327-328; Şerif, **Mekke**, s. 356; Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 139.

⁵⁶⁰ Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 328; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 257.

⁵⁶¹ Watt, **Hız. Muhammed Mekke'de**, s. 150.

için Hâtıb'ın yanından ayrıldı. Bu arada Benî Hâris b. el-Hazrec kabilesinden annesine nisbetle "İbn Füşhum" diye tanınan⁵⁶² Yezîd b. Hâris onu görmüş ve Yahudi asıllı birisine:

"Eğer şu Sa'lebeoğullarından olan adamın arkasından ona bir tekme vurursan abam senin olacak." dedi.

Yahudi olan kişi Yezid'in dediğini yaptı ve misafir olan kişiye bir tekme vurdu. Sa'lebeoğullarından olan bu kişi:

"Ey Hâtıb ailesi! Misafiriniz rezil, rüsva oldu; arkasından ona tekme vuruldu." diye bağırmaya başladı.

Hâtıb durumu işitince kendi misafirine tekme vuran Yahudi'yi buldu ve kılıcıyla onu yaraladı. Olayların müsebbibi olan İbn Füşhum'a, Yahudi'nin Hâtıb b. Kays tarafından öldürüldüğü haberi verildi. İbn Füşhum hemen Hâtıb'ın peşine düştü. Fakat ona yetiştiğinde Hâtıb yakınlarına ait olan evlerin arasına girmişti. İbn Füşhum Evs kabilesinden Benî Mu'âviye'ye mensup olan birisiyle karşılaştı ve onu öldürdü. Bu olay neticesinde Evs ve Hazrec kabileleri karşı karşıya geldiler. Taraflar Benî Hâris b. el-Hazrec bendinin üzerinde bulunan köprüde karşılaştılar. Hazrec kabilesinin başında Benî Beyâda kabilesinden Amr b. Nu'mân el-Beyâdî, Evs kabilesinin başında ise Benî Abdi'l-Eşhel'den Hudayr b. Simâk el-Eşhelî⁵⁶³ bulunuyordu. Evs ve Hazrec kabileleri arasında meydana gelen bu savaşın sesi bölgede bulunan diğer Arap kabileler tarafından da duyulmuştu⁵⁶⁴.

Bunun üzerine Fezâre kabilesinden Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe b. Bedr ile aynı kabileden Hıyâr b. Mâlik b. Hammâd Yesrib'e gelerek Evs ve Hazrec kabilelerinin aralarını bulmaya çalıştılar. Fakat Evs ve Hazrec kabileleri arasında sulh yapmanın imkânsızlığını görüp geri döndüler. Neticede taraflar birbirleriyle savaştılar ve savaş Hazrec kabilesi kazandı⁵⁶⁵.

⁵⁶² İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 672.

⁵⁶³ İbnü'l-Esir başka bir rivayetinde Evs kabilesinin lideri olarak Benî Vâil kabilesinden Ebû Kays b. Eslet'i göstermektedir. Kays kendisinin savaşlarda başarısız olmasından dolayı kabile liderliğini bırakmak istediğini söyledikten sonra Evs kabilesinin başına Hudayr b. Simâk el-Eşhelî seçildi. Bkz. İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 675.

⁵⁶⁴ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 672-673; Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 328; Muhammed Ahmed Câdü'l-Mevlâ Bek-Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, **Eyyâmü'l-Arab fi'l-Cahiliyye**, 72.

⁵⁶⁵ İbn Hişam, **Sîre**, I, 307; İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 671-672; Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 328-329; Şerif, **Mekke**, s. 356; Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 139; Muhammed Ahmed Câdü'l-Mevlâ Bek-Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, **Eyyâmü'l-Arab fi'l-Cahiliyye**, 72.

2.2.2.8. Rabî Savaşı

Bu savaş Hâtıb savaşının devamıdır. Hâtıb savaşından sonra taraflar tekrar “Rabî” denilen yerde karşılaştılar. Yapılan şiddetli savaşta, Evsliler fazla zayıf verdiklerini anlamaları üzerine savaş mahallinden kaçmak zorunda kaldılar. Hazrec kabilesi Evslileri evlerine kadar takip edince, Evsliler sulh istemek zorunda kaldı. Hazrec kabilesinden Neccâroğulları Evslilerin sulh isteğini kabul etmedi. Bunun üzerine Evsliler, Hazrec kabilesi kale etrafından ayrılıncaya kadar kendilerini kalenin içerisinde korumaya devam ettiler⁵⁶⁶.

2.2.2.9. Bakî Savaşı

Bakî savaşı da Rabî savaşı gibi Hâtıb savaşının bir devamıdır. Hazrec kabilesi Rabî denilen yerdeki savaştan sonra Evslileri evlerine kadar takip etmişlerdi. Evsliler Hazreclilere sulh teklifinde bulunmalarına rağmen Hazreclilerin bu sulhu kabule yanaşmamaları nedeniyle taraflar “Bakî’ül-Gargad” denilen yerde tekrar karşılaştılar. Evs ve Hazrec kabileleri arasında meydana gelen bu savaşı Evs kabilesi kazandı⁵⁶⁷. Savaştan sonra her iki kabile sulh talebiyle birbirlerine elçiler gönderdi. Yapılan görüşmede, savaşta öldürülen kişilerin sayısı hesap edilip fazla can zayıfı verdiren kabilenin öldürülenlerin diyetini ödemesi hususunda sulh anlaşmasına vardılar. Daha önce Evs ve Hazrec kabileleri arasında meydana gelen Sümeyr savaşının sonunda taraflar arasında anlaşmayı sağlamak için görevlendirilen Münzir b. Harâm bundan sonra taraflar arasında meydana gelecek bu gibi savaşlarda hangi taraf daha fazla kişi öldürmüştü fazla öldüren taraf karşı kabileye öldürülenlerin diyetini verme şartı koymuştu⁵⁶⁸.

Daha önce aralarında kabul edilen bu âdete göre yapılan hesaplamada Evs kabilesinden Hazrec kabilesine göre üç kişi daha fazla öldürüldüğü neticesi çıktı. Hazrec kabilesi öldürülenlerin diyeti yerine kendilerinden üç gencin rehin olarak Evs kabilesine verilmesine karar verdiler. Evs’liler Hazrec kabilesinin kendilerine rehin

⁵⁶⁶ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 672-673; Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 329-330; Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 139.

⁵⁶⁷ Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 329-330.

⁵⁶⁸ Muhammed Ahmed Câdü'l-Mevlâ Bek-Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, **Eyyâmü'l-Arab fi'l-Cahiliyye**, 66.

olarak verdikleri bu üç gençten birisini öldürdüler⁵⁶⁹. Bu hadisenin neticesinde Evs ve Hazrec kabileleri arasında Ficâr savaşı çıktı⁵⁷⁰.

2.2.2.10. Birinci Ficâr Savaşı

Birinci Ficar Savaşı hakkında kaynaklarda zikredilen savaş sebebi şudur; Baki savaşı sonunda Evs kabilesinin diyet mukabilinde kendilerine Hazrecliler tarafından verilen üç genç uşağı öldürmeleri üzerine Hazrecliler savaş hazırlığı için bir araya toplandılar. Evs ve Hazrec kabilesi “Hadâk” denilen yerde karşı karşıya geldi. Hazrec kabilesinin başında bulunan Abdullah b. Übeyy b. Selûl, Evslileri Medine hurmalıkları arasında sıkıştırarak büyük bir hezimete uğrattı. Evs kabilesinin başında bulunan Ebû Kays b. Eslet ise birkaç yerinden yaralandı⁵⁷¹.

2.2.2.11. Muabbis ve Mudarrıs Savaşı⁵⁷²

Ficâr savaşının bir devamı olan bu savaşta taraflar Muabbis ve Mudarrıs denilen iki duvarın yanında tekrar karşılaştılar. Evsliler “Muabbis” denilen duvarın arkasında, Hazrecliler “Mudarrıs” denilen duvarın arkasında bulunuyorlardı. Haftalarca sürdüğü rivayet edilen savaşın sonunda Evsliler ağır bir yenilgi alarak kendi kalelerine geri çekildiler⁵⁷³.

Evs kabilesinden Evs Menât, Hazrec kabilesinden Benî Amr b. Avf kabilesi ile hıf yaparak, kendileriyle Hazrec kabilesi arasında barış sağlamak istediler. Fakat Evs kabilesinden Benî Abdi'l-Eşhel ile Benî Zafer kabilesi ve diğer bazı Evs kabileleri sulha karşı çıktılar ve:

“Hazrec kabilesinden intikam alıncaya kadar sulha yanaşmayacağız.”⁵⁷⁴ dediler. Bunu fırsat bilen Hazrec kabilesi Evs kabilesi üzerindeki baskılarını arttırdı. Bu durum karşısında Evs kabilesinin Nebît kolu (bu kabileye mensup olan Benî Abdi'l-Eşhel, Benî Zafer ve Benî Zaû'ra hariç) Yesrib'i terk ederek Hayber'e gitme kararı aldılar⁵⁷⁵.

⁵⁶⁹ Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 330.

⁵⁷⁰ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 673–675; Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 330.

⁵⁷¹ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 676; Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 331; Şerif, **Mekke**, s. 356; Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 139 Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 576.

⁵⁷² Semhudi ve Şerif eserlerinde, İbnü'l-Esir'in aksine Muabbis ve Mudarrıs hadisesi ile İkinci Ficâr hadisesini bir bütün olarak Bu'âs savaşının içerisinde ve Bu'âs savaşına götüren süreç içerisinde değerlendirirken, İbnü'l-Esir bunları ayrı ayrı olaylar olarak zikretmiş ve Bu'âs savaşının içerisine dâhil etmemiştir. Biz İbnü'l-Esir'in eserine bağlı kalarak konuyu anlatmanın konunun anlaşılması açısından daha doğru olacağına kanaat getirdik.

⁵⁷³ Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 331.

⁵⁷⁴ Semhudi ve Şerif eserlerinde bu olayları Bu'âs savaşının çıkışına götüren sebepler zincirinde zikretmektedirler. Bkz. es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 216; Şerif, **Mekke**, s. 358.

⁵⁷⁵ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 216.

Hazrec kabilesinden Benî Seleme, Benî Abdi'l-Eşhel'in "Ra'l" de bulunan mallarına baskın yapınca Benî Abdi'l-Eşhel buradaki mallarını korumak için Benî Seleme ile çatışmaya girdiler⁵⁷⁶. Bu çatışmada Benî Abdi'l-Eşhel'den Sa'd b. Mu'âz el-Eşhelî yaralandı. Bunun üzerine Benî Seleme Sa'd b. Mu'âz'ı Hazrec kabilesinden Amr b. Cemûh el-Hazrecî'nin yanına götürdüler. Amr b. Cemûh, Sa'd b. Muâz'a civâr⁵⁷⁷ hakkı tanıyarak onu ve mallarını koruma altına alarak kendisinin ve mallarının zarar görmesine engel oldu⁵⁷⁸. İleride bahsedeceğimiz Bu'âs savaşında da Sa'd b. Muâz, Amr b. Cemûh'a aynı şekilde civâr hakkı tanıyarak onu korumasına almıştır.

Evs kabilesi yaşanan bu hadiselerden Hazrec kabilesi ile Yesrib'de barış içerisinde yaşamının mümkün olmadığını anlayarak kendi içlerinde istişare ederek Hazrec kabilesine karşı Kureyş ile ittifak kurma kararı aldılar. Evsliler, Kureyş kabilesi ile ittifak kurmak amacıyla hac veya umre yapmayı bahane göstererek Mekke'ye gittiler⁵⁷⁹.

Evsliler Mekke'ye gittiklerinde onların mallarını korumak üzere Hazrec kabilesinden Berâ b. Ma'rûr onların mallarını himaye etmek için civâr hakkı tanıdı. Evs kabilesi Kureyş ile ittifak anlaşması yaptı. Ancak bu anlaşma esnasında Mekke'de bulunmayan Ebû Cehil⁵⁸⁰, Mekke'ye geldiğinde Kureşliler'in Evs kabilesi ile bir anlaşma yaptığını öğrendi. Ebû Cehil, Kureşlilere;

"Siz eskilerin: "Yabancı yerliyi kovar" sözünü hiç duymadınız mı? Üstelik Evs kabilesi kalabalık ve güçlü bir kabiledir. Yerlilerin kendi üzerlerine gelen yabancıları memleketlerinden çıkarmaları zordur" diyerek onlara yanlış yaptıklarını söyledi. Kureşliler bu durumdan nasıl kurtulacaklarına dair Ebû Cehil'e fikrini sorduklarında Ebû Cehil;

"Siz bu işten kurtulmanın çaresini bana bırakın." diyerek onlara cevap verdi. Ebû Cehil kabilesinin yanından ayrılarak Evs kabilesi mensuplarının yanına geldi ve onlara;

⁵⁷⁶ Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 331.

⁵⁷⁷ Bkz. Ahmet Önkal, "**Civâr**", DİA, VIII, 34-35.

⁵⁷⁸ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 677; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 216.

⁵⁷⁹ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 677; Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 331. Hac ve umre yapmak isteyen bir kimseye, Araplar arasındaki yaygın olan âdete göre kimse engel olmaz ve ona herhangi bir zarar verilmezdi. Araplar arasında yaygın olan bu âdetin başka bir yönü ise şuydu: Kişi hac veya umre yapmak istediği zaman bu isteğinin dost ve düşmanları tarafından anlaşılması için evinin üzerine kesilmiş hurma budakları asardı. Bkz. İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 676-678; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 216; Şerif, **Mekke**, s. 358.

⁵⁸⁰ Bazı kaynaklar bu ismi Velîd b. Mugîreolar zikreder. es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 216; Şerif, **Mekke**, s. 358.

“Benim olmadığım bir zamanda kabilele bir anlaşma yapmışsınız. Ben size ileride sıkıntı olmaması açısından bir hususu hatırlatmak için geldim. Biz, kadınları pazara çıkan bir kabileyiz. Bizden birisi çarşıda gördüğü güzel bir kadına dokunur. Eğer bizim kadınlarımıza yaptığımız şeyin aynısını sizin kadınlarınıza yapmamızdan rahatsız olacaksınız, yapıldığı takdirde bunu hoş karşılamayacaksınız, bu anlaşmadan vaz geçin.” dedi.

Evsliler;

“Böyle bir hareketin kadınlarımıza yapılmasına biz göz yumamayız.” dediler ve anlaşmayı bozup Yesrib’e geri döndüler⁵⁸¹.

2.2.2.12. İkinci Ficâr Savaşı

İkinci Ficâr Savaşı ile ilgili olarak kaynaklarda zikredilen savaş sebebi şudur: Hazrec kabilesi Evs kabilesini aralarında çıkan savaşlarda genelde yenmekteydi. Bunun üzerine Evs kabilesi yukarıda da bahsettiğimiz gibi Mekke’ye giderek Hazrec kabilesine karşı Kureyş ile ittifak kurmak istemiş ancak anlaşma sağlanamadan geri dönmüşlerdi. Bunun üzerine Evsliler, Yahudi Benî Nadîr ve Benî Kureyza ile Hazrec’e karşı hilf yaparak güçlenmek istedi⁵⁸². Hazrecliler durumu öğrenince Benî Nadîr ve Benî Kurayza’ya bir elçi göndererek:

“Kulağımıza Evs kabilesi ile ittifak kurarak bize karşı güç birliği oluşturacağınıza dair haberler geldi. Evs kabilesinin ne sizden ne de diğer Arap kabilelerinden yardım istemeleri bizi âciz bırakmaz. Eğer olası bir savaşı biz kazanırsak bizim için hoş olmayan bir zafer olur. Eğer siz kazanırsanız sizden hiçbir talebimiz de olmaz. Ancak siz şu anda iki kardeş arasına girerek sizin için hiç hoş olmayan bir iş ile meşgul oluyorsunuz. Sizin için en uygun olan davranış, bizim ile kardeşimiz arasına girmemenizdir” şeklindeki sözlerle Yahudilere yanlısı yaptıklarını söylediler⁵⁸³.

Benî Nadîr ve Benî Kurayza kabileleri boş yere kan dökülmemesi için Hazrec kabilesine bir elçi göndererek;

⁵⁸¹ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 677; Eyyüb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 332. Semhudi ve Şerif eserlerinde bu olayları Bu'âs savaşının çıkışına götüren sebepler arasında zikrederler. Bkz. es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 216; Şerif, **Mekke**, s. 358.

⁵⁸² Eyyüb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 333. Bu hadise bazı kaynaklarda Bu'âs savaşı içerisinde geçmektedir. Bkz. es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 215; Şerif, **Mekke**, s. 357; Muhammed Ahmed Câdü'l-Mevlâ Bek-Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, **Eyyâmü'l-Arab fi'l-Cahiliyye**, s. 73.

⁵⁸³ Muhammed Ahmed Câdü'l-Mevlâ Bek-Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, **Eyyâmü'l-Arab fi'l-Cahiliyye**, s. 73.

“Biz Evslilerle böyle bir ittifak anlaşması yapmak niyetinde değiliz.” dediler. Hazrecliler Yahudilerin bu sözlerinin teminatı olarak onlardan kırk genç rehin istediler.

Ancak İbn Füşum⁵⁸⁴ lakabıyla tanınan Yezid b. Hâris’in sarhoşken söylediği;

“Onlar müttefik aramaya koyuldular. Çünkü kemikleri yufkalaştığı için zayıfladılar ve mallarını boş yere zayi ettiler. Onlardan birisi kabileye kötü davrandığı zaman biz onların üzerine hasımlar göndeririz. Onlar, savaş imdatçılarını sırtlanıp götürdüler. Biz de Yahudileri alıp kendimize sermaye yaptık. Biz, ahde vefasızlık gösterirler diye Yahudilerden bir grup genci rehin aldık ve onlar yanımızda emanet olarak bulunuyorlar. Onlar emanımız altında ve yanımızda bulunan bu rehinlerden dolayı bize boyun eğip zelil oldular. Bizden gelebilecek musibetlerden dolayı korkuyorlardı. Çünkü biz düşmanımıza öyle güçlü saldırırız ki şerefli ve ulu kimseleri perişan edip kendimize boyun eğdiririz” sözleri Benî Nadîr ve Benî Kurayza kabileleri çok kızdı. Ka’b b. Esed el Kurazî:

“Eğer biz onlara baskın yapmazsak İbn Füşum’un dediği gibi oluruz” dedi. Bunun üzerine Evs kabilesiyle ittifak anlaşması yaptılar. Hazrecliler de buna misilleme olarak ellerindeki rehinlerinden bir kaçını hariç hepsini öldürdüler. Yahudi rehinelerin öldürülmesi nedeniyle Ficâr ismini alan bu hadise de iki grup şiddetli bir savaşa tutuştular⁵⁸⁵.

2.2.2.13. Bu’âs Savaşı

Evs ve Hazrec kabileleri arasında yüzyirmi yıl süren savaşların sonuncusu olan Bu’âs savaşı Medine’ye iki fersah (3 mil) uzaklıktaki Benî Kurayza toprakları üzerinde bulunan Bu’âs mevkiinde meydana geldiği için bu adı almıştır. Hicretten yaklaşık beş veya altı yıl önce meydana gelen, Evs ve Hazrec kabilelerinin önde gelen şahsiyetlerinin öldüğü bu savaş “Yevmü Bu’âs” olarak da bilinir⁵⁸⁶.

Bu’âs savaşı ile ilgili olarak kaynaklarda geçen savaş sebebi şudur: Bu’âs savaşından önceki savaşlarda Hazrec kabilesi Evs kabilesine karşı büyük bir üstünlük sağlamıştı. Bu durum karşısında Evs kabilesi, Hazrec’e karşı Yahudi kabilelerinden Benî Nadîr ve Beni Kureyza ile hilf yapma yoluna gitti. Bunu öğrenen Hazrecliler

⁵⁸⁴ İbnü’l-Esir, **el-Kâmil**, I, 672.

⁵⁸⁵ İbnü’l-Esir, **el-Kâmil**, I, 678-680.

⁵⁸⁶ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 215; Mustafa S. Küçükbaşçı, **Cahiliye’den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 180-185; Asri Çubukçu, “**Bu’âs**”, DİA, VI, 340.

Yahudi kabilelerine bir elçi göndererek onlara, yaptıklarının yanlış olduğunu ve iki kardeş arasına girmemeleri gerektiğini bildirdiler. Yahudi kabileleri de Evslilerle herhangi bir anlaşma yapmadıklarını bildirmek üzere Hazrec kabilesine bir elçi gönderdiler. Ancak Hazrecliler uzun yılların verdiği tecrübenin bir sonucu olarak Yahudilere güvenmediler ve kendilerine, güven temini için kırk rehine göndermeleri halinde inanacaklarını söylediler⁵⁸⁷.

Yukarıda bahsettiğimiz hadiselerden sonra tarafların sukûnet içerisinde beklemekte olduğu bir zamanda Hazrec kabilesinden Amr b. Nu'mân el-Beyadî'nin:

*“ Ey kavmim! Atanız sizi kötü bir yere yerleştirdi. Allah'a and olsun ki, sizi Benî Nadîr ve Benî Kurayza kabilelerinin buldukları yerlere getirip yerleştirmedikçe ve onlardan alınan rehineleri öldürmedikçe başıma su dokundurmayacağım. Ya evlerini bizlere terk ederler ve giderler ya da elimizde olan rehinlerini öldürürüz.”*⁵⁸⁸

şeklindeki sözleri Yesrib'de hâkim olan sessizliği bozmuş ve tarafların tekrar kılıçlarını kuşanmalarına neden olmuştu. Aslında Amr b. Nu'mân'ın bu sözleri Hazrecliler'in bilinçleri altında yatan bir gerçeğin dışı vurumu manasını taşımaktaydı. Çünkü Yahudilerin yerleşim yerlerinin Hazreclilerin yerleşim yerlerine göre daha muntazam ve daha verimli olması nedeniyle Hazrecliler, gözlerini Yahudilerin yerleşim yerlerine dikmiş durumdaydılar⁵⁸⁹. Amr b. Numân'ın bu sözlerinden etkilenip yurtlarını terk etme hazırlığı içerisine giren Yahudiler olsa da Beni Kureyza kabilesinin lideri Ka'b b. Esed el-Kurazî ortaya çıkarak;

“Ey kavmim! Sizler yurdunuzu koruyun ve buraları terk etmeyin. Rehin durumunda olan gençleri düşünmeyin. Eğer öldürülürlerse de tekrar elde etmek bizim elimizde.” sözleriyle Yahudi kabilelerine cesaret vermeye çalıştı⁵⁹⁰.

Yahudi lideri Ka'b b. Esed, Hazreclilere bir elçi göndererek onlara;

“Biz evlerimizi terk etmediğimiz gibi Evs kabilesine de yardım etmiyeceğiz. Sizlere verdiğimiz rehinelere de ahidleştiğimiz üzere muamele edin.” diyerek Yesrib'i terk etmeme hususundaki kararlılıkları bildirdi⁵⁹¹.

⁵⁸⁷ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 215-216; Şerif, **Mekke**, s. 357-358; Muhammed Ahmed Câdü'l-Mevlâ Bek-Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, **Eyyâmü'l-Arab fi'l-Cahiliyye**, s. 73. İbnü'l-Esir, eserinde bu rivayetleri İkinci Ficâr savaşının içerisinde zikretmektedir. İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 677-680.

⁵⁸⁸ Semhudi ve Şerif eserlerinde Amr b. Nu'mân'ın bu sözlerinden sonra Yahudiler'in Evs ile Hazrec'e karşı hilf kurduklarını ifade etmektedir. Bkz. es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 216-217; Şerif, **Mekke**, s. 358-359.

⁵⁸⁹ Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 333.

⁵⁹⁰ Muhammed Ahmed Câdü'l-Mevlâ Bek-Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, **Eyyâmü'l-Arab fi'l-Cahiliyye**, s. 73. İbnü'l-Esir bu hadiseyi İkinci Ficâr savaşı sebepleri arasında zikretmektedir. İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 679-680.

Bunun üzerine Amr b. Nu'mân ve ona tabi olan kabilesinden bazı kimseler, kendilerinin elinde bulunan rehinelerin bulunduğu yere gittiler ve onları öldürdüler. Abdullah b. Übeyy b. Selûl ise Amr b. Nu'mân'ın elinde bulunan rehineleri öldürmesine karşı çıkarak bu yaptığının zulüm ve insafsızlık olduğunu, kendi elinde bulunan rehineleri öldürmeyeceğini ve kendisine tabi olan kabilesinden hiç kimsenin de rehinelere zarar vermeyeceğini ifade ederek Amr'ı rehineleri öldürmekten vazgeçirmeye çalışmış ve kendisine tabi olan Evsliler rehineleri bırakarak evlerine göndermişti⁵⁹².

Amr b. Nu'mân'ın Yahudilere ait genç rehineleri öldürdüğünün duyulması üzerine Benî Nadîr ve Benî Kureyza kabileleri toplanarak Hazrec'e karşı Evs kabilesine yardım etme hususunda karar alarak bunu Evs kabilesine bildirdiler. Bu arada Evs kabilesinden Nebit Benî Kureyza kabilesinin evlerine sığındılar⁵⁹³. Bu hadiselerden sonra taraflar birbirlerine savaş çağrılarını yapmaya başladı. Abdullah b. Übeyy, Amr b. Nu'mân'ın yanına gelerek:

“Evs kabilesiyle savaşmasının doğru olmadığını, kendi kavminden hiç kimsenin helak olmasını istemediğini, eğer onlardan birilerinin öldürülmesi durumunda onların da kendilerinden birilerini öldüreceğini bu nedenle dostluk kurmanın daha mantıklı olduğunu” ifade etti.

Amr, Abdullah b. Übeyy'e;

“Yahudiler'in Evs kabilesiyle yapmış olduğu hilf'in kendisini korkuttuğunu” söyledi.

Abdullah b. Übeyy ise;

“Birgün naaşının bir aba içerisine sarılmış olarak dört kişi tarafından getirileceğini şimdiden görmüş gibi oluyorum.” diye cevap verdi⁵⁹⁴.

Evs ve Hazrec kabileleri savaş hazırlığı yapmak için kırk gece beklediler. Bu süre içerisinde Evs ve Hazrec kabileleri diğer Arap kabileleriyle hilf kurma için çeşitli

⁵⁹¹ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 679-680; Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 334; Muhammed Ahmed Câdü'l-Mevlâ Bek-Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, **Eyyâmü'l-Arab fi'l-Cahiliyye**, s. 73.

⁵⁹² İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 680; Muhammed Ahmed Câdü'l-Mevlâ Bek-Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, **Eyyâmü'l-Arab fi'l-Cahiliyye**, s. 74.

⁵⁹³ Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 333. Bazı kaynaklarda Nebit'in Evs kabilesinin Mekke'deki Kureyş kabilesi ile hilf sağlayamaması üzerine Hayber bölgesine gidip yerleştiği ve Nebit'in Hayber'e gitmesinin Hazreciler tarafından zaferi biz kazandı şeklinde yorumlanmasına neden olduğu ve bunun üzerine Evs ve Yahudiler'in hilf anlaşması yaparak Hazrec kabilesi ile Bu'âs savaşını yaptıkları rivayet edilmektedir. Bkz. es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 216-217; Şerif, **Mekke**, s. 358-359; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 151.

⁵⁹⁴ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 680; Muhammed Ahmed Câdü'l-Mevlâ Bek-Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, **Eyyâmü'l-Arab fi'l-Cahiliyye**, 74-75.

girişimlerde bulundular. Evs kabilesi Benî Nadîr ve Benî Kureyza kabilelerinin dışında Talha b. İyas ile civâr anlaşmalı olan Müzeyne kabilesiyle ittifak kurarken, Hazrec kabilesi, Ğatafân kabilesinden Eşca ve Kuza'a kabilesinden Cüheyne ile ittifak kurdular⁵⁹⁵.

Savaş hazırlıkları kapsamında Bu'âs savaşında Evs'in lideri olan Hudayr el-Ketâib b. Simâk b. Atîk b. İmru'ul-Kays b. Zeyd b. Abdi'l-Eşhel, Evs kabilesinden Ebû Kays el-Eslet'e giderek ona bağlı olanların "Evsullah"⁵⁹⁶ adı altında birleşmeleri istedi⁵⁹⁷. Daha sonra Hudayr el-Ketâib savaş elbiselerini giyerek Evs kabilesi mensuplarının karşısına geçti ve onlara Hazrec kabilesinin geçmişten bu yana kendilerine yaptığı haksızlıkları, Evs'den olan Nebit'i yerlerinden çıkarmak için yaptığı kötülükleri anlattı ve onları savaş için uygun kıvama getirecek buna benzer birçok söz söyledi⁵⁹⁸.

Bu savaşta Hazrec kabilesinin başında Amr b. Nu'man b. Salâet b. Amr b. Ümeyye b. Âmir el-Beyazî, Evs kabilesinin başında ise Hudayr el-Ketâib b. Simâk b. Atîk b. İmru'ul-Kays b. Zeyd b. Abdi'l-Eşhel⁵⁹⁹ bulunuyordu⁶⁰⁰. Hazrec kabilesinden Abdullah b. Übeyy ve kendisine tabi olanlar ile Evs kabilesinden Hârise b. Hâris kolunun katılmadığı bu savaşta taraflar Benî Kureyza toprakları üzerinde bulunan "Bu'âs" mevkiinde karşılaştılar ve şiddetli bir savaşa tutuştular⁶⁰¹.

Başlangıçta zafer Hazrecliler tarafından kazanılır gibi olunca Evsliler "Urayd" denilen yere doğru çekilmeye başladılar. Bu durumu gören Hudayr olduğu yere çöktü ve mızrağını önüne dikerek:

" Vay başıma gelenlere! Deve gibi olduğum yerde çakıldım kaldım. Allah'a and olsun ki, öldürülmedikçe geri dönmeyeceğim. Ey Evs topluluğu! Eğer beni bırakıp gitmek istiyorsanız, buyurun gidin." dedi. Bu sözler üzerine Evsliler savaşmak için tekrar geri döndüler. Tekrar başlayan ve her iki kabilenin ileri gelenlerinden pek çok kimsenin öldüğü bu savaş; kimin tarafından atıldığı bilinmeyen bir ok Hazrec

⁵⁹⁵ Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 334; Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 140.

⁵⁹⁶ Bunlar Evs'in el-Cü'âzira (Benî Ümeyye, Benî Vâil ve Benî 'Atiyye'), Hatme ve Vâkıf kollarıdır. Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 136.

⁵⁹⁷ Muhammed Ahmed Câdü'l-Mevlâ Bek-Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, **Eyyâmü'l-Arab fi'l-Cahiliyye**, 75.

⁵⁹⁸ Muhammed Ahmed Câdü'l-Mevlâ Bek-Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, **Eyyâmü'l-Arab fi'l-Cahiliyye**, 75.

⁵⁹⁹ Hudayr el-Ketâib b. Simâk'ın oğlu Üseyd b. Hudayr Akabe ve Bedir'e katılan sahâbilerdendir. Bkz. Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 140.

⁶⁰⁰ İbn Hişam, **Sîre**, II, 204; Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 334; Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 140.

⁶⁰¹ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 680; Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 334; Şerif, **Mekke**, s. 359.

kabilesinin lideri olan Amr b. Nu'mân el-Beyazî'ye gelip onu öldürünce Evs kabilesinin zaferi ile neticelenmiş oldu⁶⁰².

Evs'liler zaferi kazanmanın verdiği hırs ile Hazrecliler üzerine var güçleriyle saldırdılar. Bunun üzerine Hazrecli birisi;

“Ey Evsliler! Kardeşiniz olan Hazreclileri helak etmeyin. Zira onların civarında yaşamak Sa'lebe'nin civarında yaşamaktan daha hayırlıdır.” diyerek Evslilere seslenince Evsliler Hazreclileri yıpratıp biraz yağma yaptıktan sonra savaşı ve yağmalamayı bıraktılar. Fakat Benî Nadîr ve Benî Kureyza kabileleri arayışta bulamadıkları bu fırsattan istifade ile Hazreclilerin mallarını yağmalamaya devam ettiler⁶⁰³. Evsliler'in, Hazrec'e ait ev ve hurmalıkları yağmaladığı esnada Evs kabilesinden Sa'd b. Mu'âz el-Eşhelî, Hazrec kabilesinden Benî Seleme'nin yanına gitti ve onlara civâr hakkı tanıdı. Daha önce bahsettiğimiz gibi Benî Seleme, Muabbis ve Mudarrıs savaşında Evs kabilesinden Abdi'l-Eşhel'in “Ra'l” de bulunan mallarına saldırmış, Abdi'l-Eşhel'den Sa'd b. Mu'âz o gün mallarını korurken yaralınca Hazrec kabilesinden Amr b. Cemûh kendisine civâr hakkı tanıyarak onu kurtarmıştı. Sa'd b. Mu'âz'da kendisine yapılan iyiliği unutmuyarak onları bu savaşta zor durumlarından kurtardı⁶⁰⁴.

Ka'b b. Esed el-Kurazî ve yanındakiler Abdullah b. Übeyy'e ait olan “Müzâhim” adlı kaleyi yıkmak üzere geldiler ve kaleyi kuşattılar. Abdullah b. Übeyy onlara; *“Ben sizle beraber olmadım. Bu çocuklar bize rehin olarak verdiğiniz, sizin çocuklarınızdır. Ben ve kabilem onlardan hiçbirisini öldürmedik.”* diyerek onların kızgınlığını dindirmeye çalıştı. Gerçekten de onun yanında çoğu Benî Nadîr kabilesinden olan rehinler vardı. Yahudiler bunu duyunca rahatladılar ve ona ve kabilesine civâr hakkı tanıdılar⁶⁰⁵.

Semhudi eserinde el-İsfehânî'den rivayetle Bu'âs savaşının yukarıda zikrettiğimiz sebebinden farklı bir sebep olarak şunu ifade etmektedir: Araplar arasında yaygın olan bir âdete göre bir kabileye aslen mensup olan bir kimse, o

⁶⁰² İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 681; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 217; Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 335; Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 140; Muhammed Ahmed Câdü'l-Mevlâ Bek-Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, **Eyyâmü'l-Arab fi'l-Cahiliyye**, 77; Asri Çubukçu, **“Bu'âs”**, DİA, VI, 340.

⁶⁰³ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 681; Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 335; Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 140. Şerif, **Mekke**, s. 360; Muhammed Ahmed Câdü'l-Mevlâ Bek-Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, **Eyyâmü'l-Arab fi'l-Cahiliyye**, 77.

⁶⁰⁴ Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 336; Şerif, **Mekke**, s. 360; Muhammed Ahmed Câdü'l-Mevlâ Bek-Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, **Eyyâmü'l-Arab fi'l-Cahiliyye**, 78.

⁶⁰⁵ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 217-218; Şerif, **Mekke**, s. 360; Muhammed Ahmed Câdü'l-Mevlâ Bek-Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, **Eyyâmü'l-Arab fi'l-Cahiliyye**, 78.

kabileye sığınan bir müttefiki öldürse, ona kısas hükmü uygulanmazdı. Evs kabilesinden bir kişi Hazrec kabilesinin anlaşmalı olduğu bir kabileden birini öldürdü. Hazrecliler suçlunun idam edilmesine karar verip bunu bildirdiler. Evsliler bu duruma itiraz edince Bu'âs savaşı meydana geldi⁶⁰⁶.

Abdullah b. Übeyy b. Selûl'ün bu savaşa katılmaması ileride kendisine Evs ve Hazrec kabilelerinin lideri olma fırsatı sağlayacaktır. İbn Hişam onun hakkında şunları ifade etmektedir;

*“Evs ve Hazrec kabileleri İslâm'dan önce, ondan başka birisi üzerinde ittifak yapamamıştı. Kabilesi ona taç giydirmek ve onu kendilerine kral yapmak için hazırlıklar yapmıştı. Onlar bu durumdayken Hz. Muhammed Medine'ye geldi. Abdullah'ın kabilesi onu bırakıp İslâm'a girince çok kızdı. Hz. Muhammed'in kendisine ait olan krallığını elinden aldığı düşüncesindeydi. Fakat kendi kavmi ve diğerlerinin İslâm'dan başka her şeyden yüz çevirdiklerinin görünce o da zahiren Müslüman oldu, münafıklığını gizledi.”*⁶⁰⁷

Bu'âs harbine katılmayarak muhtemel bir Hazrec liderliği yanında Evslilerin desteğini almayı uman Abdullah b. Ubeyy b. Selûl'ün planları, Hz. Peygamber'in Medine'ye gelmesiyle bozulmuş oldu. Hazrec'den çıkacak bir lidere ancak Abdullah b. Ubeyy b. Selûl olması durumunda sıcak bakabilecek olan Evsliler yine de duruma pek sıcak bakmıyorlardı. Muhtemelen bu durum, Yahudiler için de hiç hoş olmayacaktı⁶⁰⁸. Ancak Hz. Peygamber'in Medine'ye gelmesiyle Abdullah b. Ubeyy b. Selûl'ün lider olma hayelleri suya düşmüş oldu. Çünkü her iki kabile içinde yaşayan önde gelen kimseler uzun zamandan beri sürüp giden kanlı kardeş kavgalarından bıkip usanmışlardı. Hz. Muhammed gibi Medine dışından gelen lider vasıflı bir kimse her iki topluluğun müşterek başkanlığında başarı sağlama hususunda daha büyük bir şansa sahipti⁶⁰⁹. Abdullah b. Ubeyy, kavmi Hz. Peygamber tarafına geçince derin bir üzüntü içerisinde girdi. Kavminin başına lider olarak geçmesine engel olarak Hz. Peygamber'i gördü. Bu nedenle ona karşı hep derin bir kin besledi. Kavminin İslâm'a girdiğini görünce o da zahiren Müslüman

⁶⁰⁶ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 218; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 151.

⁶⁰⁷ İbn Hişam, **Sire**, II, 234-235.

⁶⁰⁸ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 184.

⁶⁰⁹ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 184.

oldu. Ancak o daima münafıkların reisi olarak hareket etti⁶¹⁰. Meydana gelen bu savaş hatırasına Evs ve Hazreci şairler birçok şiirler söylemişlerdir⁶¹¹.

Yıllardır beraber yaşayan bu iki kabile arasındaki kan birliği, birleştiricilik vazifesini yerine getirememiştir. Bu nedenle Evs ve Hazrec arasında birçok trajik hadiseler meydana geldi. Ancak Hz. Peygamber kan birliği yerine inancı ikame ederek Medine'deki bu iki Arap kabileyi önce Evs-Hazrec, ardından Ensar-Muhacir şeklinde din kardeşliği paydasında bir araya getirerek onları İslâm dini mensuplarına dönüştürmek suretiyle yıllarca süren kardeş kavgasını sona erdirmiş oldu⁶¹². Ayrıca İslâm'dan önceki çağların hiçbir büyük önderinin erişemediği, Araplar arasındaki büyük siyasi birliği sağlayan lider kişi olarak, Hz. Peygamber'in önemi bir kat daha artmış oldu⁶¹³.

Ancak bir asır'ı geçen bu düşmanlığın etkilerini bir anda yok etmek mümkün olmamıştır. Medine'de Hz. Peygamber'in tesis ettiği toplumsal birliğe rağmen istisnaî mahiyette de olsa zaman zaman iki kardeş kabile arasında cahiliye kalıntısı düşmanlığı hatırlatan olaylar meydana gelmiş, taraflar grup ruhuyla birbirlerine karşı kılıçlarına davranmışlardır⁶¹⁴. Bunu izah eden bir hadisede şöyle olmuştur; Evs ve Hazrec arasında vuku bulan Hâtıb savaşında Benî Avf b. el-Hazrec'in müttefiki olan Mücezzir b. Ziyâd el-Belvî bu savaşta Süveyd b. Sâmit b. el-Evs'i öldürmüştü. Uhud savaşında Mücezzir b. Ziyâd, Hz. Peygamber ile beraberken yanlarına Süveyd b. Sâmit'in oğlu Hâris b. Süveyd'de geldi. Hâris, Mücezzir b. Ziyâd'ın dalgınlığından faydalanarak onu öldürdü⁶¹⁵.

Hz. Peygamber'in takip ettiği İslâmi öğretisi ve cahiliye kavgası ile kabile asabiyeti davalarını etkisiz hale getirme çabaları ilk önce Evs ve Hazrec'in Ensâr kardeşliğinde birleşmeleri daha sonra Ensar-Muhacir kardeşliğinin tesis edilmesiyle

⁶¹⁰ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 219. Hz. Peygamber, Abdullah b. Ubeyy'in çok samimi bir Müslüman olan oğlu Abdullah'ın hatırasına Abdullah b. Ubeyy'in münafıklığına tahammül ederdi. Hz. Peygamber Abdullah'ın hatırasına, ölen münafık babasının kefenlenmesi için temiz gömleğini vermişti. Bu hadiseden sonra; *"Onlar için ister bağışlanma dile ister dileme (farketmez.) Onlar için yetmiş kez bağışlanma dilesen de, Allah onları asla affetmeyecektir. Bu, onların Allah ve Resûlünü inkâr etmiş olmaları sebebiyledir. Allah fasık topluluğu doğru yola iletmez"*. Tevbe (9) suresi, 80. ayeti kerimesi nazil oldu. Bkz. Muhammed el-Hudarî **"Hz. Muhammed Devri" İslâm Tarihi**, I, 350-351.

⁶¹¹ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, I, 681-684; Asri Çubukçu, **"Bu'âs"**, DİA, VI, 340. Ficâr, Basûs ve Ukâz gibi Bu'âs günününde kutlandığı rivayet edilmektedir. Bkz. Yaşar Çelikkol, **İslâm Öncesi Mekke**, s. 168.

⁶¹² Adem Apak, **Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkiler**, s. 88.

⁶¹³ Watt, **Hz. Muhammed Mekke'de**, s. 25.

⁶¹⁴ Adem Apak, **Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkiler**, s. 89.

⁶¹⁵ İbn Hişam, **Sîre**, I, 307-308; İbnü'l-Kelbî, **Cemheretü'n-Neseb**, s. 632.

başarılı olmuştur⁶¹⁶. Ancak Evs ve Hazrec kabilelerinin birlikte yaşamalarına rağmen ne kendi aralarında ne de Yahudilerle herhangi bir birliktelik sağlayamamış olmalarının nedeni olarak gösterdiğimiz kabile asabiyetinin, Medine’de Hz. Peygamber’e iki açıdan faydası olmuştur. İlk olarak, Medineliler baba tarafından Hz. Peygamber’in dayıları olduklarından ikisi arasında bağlayıcı bir yakınlık vardı. İkinci olarak ise bu asabiyet, Medine’de birleşik bir otoritenin oluşumunu engellemiştir. Hazrec, Evs ve Yahudiler ve bunların arasındaki çekişme, kan davaları, İslâm davetinin de yardımıyla Müslümanlar’ın Medine’de özellikle Bedir’den sonra en güçlü kitle olmalarına imkân tanıdı⁶¹⁷.

2.3. EVS VE HAZREC KABİLELERİNİN MEKKE MÜŞRİKLERİYLE OLAN İLİŞKİLERİ

Mekke şehri tarihin ilk dönemlerinden itibaren Suriye ile Yemen’i birbirine bağlayan ana ticaret yolu üzerinde bulunması, kervan ticareti ile meşgul olan kabilelerin başta su olmak üzere temel ihtiyaçlarının en kolay sağlandığı kavşak noktasında yer alması ve çevre kabilelerin dini birliğini sağlayan kutsal mekân Kâbe’nin burada bulunması nedeniyle önemli ve kalabalık bir merkez durumundaydı⁶¹⁸. Burada kurulan Ukâz, Mecenne, Zülmecâz gibi panayırlar Mekke’nin önemini bir kat daha arttırmaktaydı⁶¹⁹. Yolların güvenliği için alınan tedbirler çevre kabilelerin buraya hem ticaret hem de hac ibadetlerini gerçekleştirmek için gelmelerini kolaylaştırmaktaydı⁶²⁰.

Medinelilerin, Mekkeliler ile kurmuş olduğu ilişkileri çeşitli başlıklar altında ifade edebiliriz.

1. Dini amaçlı kurulan ilişkiler: Mekkeliler, kuvvet ve nüfuzlarını Kâbe’den elde etmekteydiler⁶²¹. İslâm öncesi dönemde Mekke Haremi, hac ve umre ibadetlerinin yapıldığı mekân olarak biliniyor ve hem Mekkeliler hemde çevre kabileler tarafından saygı duyuluyordu⁶²². Çevre kabilelerin buraya rahatlıkla ve

⁶¹⁶ Adem Apak, *Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkiler*, s. 88.

⁶¹⁷ Dûrî, *İlk Dönem İslâm Tarihi*, s. 81.

⁶¹⁸ Mustafa S. Küçükaşçı, *Cahiliye’den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn*, s. 3-4.

⁶¹⁹ Yaşar Çelikkol, *İslâm Öncesi Mekke*, s. 62-64.

⁶²⁰ Mustafa S. Küçükaşçı, *Cahiliye’den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn*, s. 4.

⁶²¹ Şemsettin Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 18.

⁶²² Mustafa S. Küçükaşçı, *Cahiliye’den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn*, s. 97.

güven içerisinde gelip hac ibadetlerini yerine getirebilmelerinde Haram aylarının önemi büyüktü. Güven ortamının sağlanması iç barışa, yani kabileler arasında ataşkesin sağlandığı bir zaman dilimine bağlı olarak mümkün olabiliyordu. Bu problem haram ayları ile çözüldü⁶²³.

Câhiliye döneminde bütün Hicaz bölgesinde olduğu gibi, Yesribli Araplar da hac ve umre ibadetinden haberdarlardı ve hac mevsiminde Mekke'ye gelerek burada ibadetlerini icra ediyorlardı. Diğer Araplar gibi kabileler halinde Mekke'ye gelen Yesribliler; hac ve umre yaparlar, vakfelerde herkesle birlikte dururlar; diğerlerinden farklı olarak tavafı tamamladıktan sonra Mekke-Yesrib arasında Müşellel dağına yakın Kudeyd adı verilen bölgede Menât putunun yanına gelerek çeşitli ibadetler yaptıktan sonra haclarını bitirmiş kabul ederlerdi⁶²⁴. Yesrib halkının Mekke ile olan ilişkilerinde bireysel örnekler de mevcuttur. Benî Amr b. Avf'dan 'el-Kâmil' lakaplı Süveyd b. Sâmit hac veya umre için Mekke'ye gelmişti. Hz. Peygamber'in kendisini Arap kabilelerine tanıttığı günlerden bir günde Hz. Peygamber, Süveyd'i İslâm'a davet etmişti⁶²⁵. Yine Yesribli Kays. Hatîm Mekke'ye hac veya umre amacıyla gelmiş ve Hz. Peygamber ile karşılaşmış, Hz. Peygamber'in teklifine müspet veya menfî cevap vermeden Mekke'den ayrılmıştır⁶²⁶.

2. Ticarî amaçlı kurulan ilişkiler: Mekke'deki Kureyş yönetimi çevre kabilelerle ticarî ve dini yönden ilişki içerisindeydi⁶²⁷. Hiç şüphesiz Evs ve Hazrec kabileleri, bölgede yaşayan kabilelerden olmaları nedeniyle hem ibadetlerini yerine getirmek hem de ticarî faaliyetlerde bulunmak maksadıyla bölgenin merkezi olan Mekke ile ilişki içerisindeydi. Siyer kaynakları, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicreti öncesinde Kureyş ile Evs ve Hazrec kabileleri arasında sıkı bir dostluk ilişkisinin var olduğunu bildirmektedir. Çünkü Evs ve Hazrec kabileleri, Kureyş'in Suriye ve bölgeye yapmış olduğu ticarî kervan sevkîyatının yolu üzerinde bulunuyordu.

⁶²³ Mustafa S. Küçükaşçı, **Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 108-109.

⁶²⁴ İbn Sa'd, **Tabakat**, III, 334; Mustafa S. Küçükaşçı, **Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 110-137.

⁶²⁵ İbn Hişam, **Sîre**, II, 75; Taberî, **Tarih**, II, 351-352; Mustafa S. Küçükaşçı, **Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 186. Taberî onun öldürülmesinin Evs ve Hazrec kabileleri arasında meydana gelen Bu'âs savaşı sebepleri arasından olduğunu rivayet etmektedir. Bkz. Taberî, **Tarih**, II, 352.

⁶²⁶ Belâzürî, **Ensâb**, I, 275; Mustafa S. Küçükaşçı, **Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 185-186.

⁶²⁷ Tâhâ Hüseyin, **Câhiliye Şiiri Üzerine**, s. 47.

Mekke'liler ticaret yollarını güvenli hale getirmek için bu yollar üzerinde bulunan topluluklar ile iyi ilişkiler içerisinde olma politikasını benimsemişti⁶²⁸.

Kureyşliler kışın Yemen'e, yazın da Suriye'ye olmak üzere senede iki ticaret kervanı çıkarırlardı⁶²⁹. Medinelilerin hem hac ibadetlerini yerine getirmek hem de ticaret yapmak için Mekke'ye gittikleri gibi Mekkelilerin de ticaret yapma amacı ile Yesrib'e geldikleri bilinmektedir. Mekke'nin geniş ölçekli ekonomik rolüne karşılık, Medine'nin rolü daha çok yerel ve çevresiyle sınırlıydı. Yesrib'de daha çok mahallî hüviyetleri ağır basan, şehrin içiyle sınırlı ve burada yaşayan unsurların her birisiyle çeşitli biçimlerde bağları olan, bir kısmı haftalık, aylık ve yıllık olarak kurulan Sûk-ı Benî Kaynuka, Sûk-ı Zebâle, Sûk-ı Bi-Müzâhim gibi pazarların olduğu⁶³⁰, bunun yanı sıra Nebatlı tüccarlardan Yesrib'e yerleşmiş olanların kurdukları Sûk-ı el-Nebat gibi pazarların olduğu bilinmektedir⁶³¹.

Câhiliye döneminde Yesrib'de kurulan çarşıların en önemlisi Yahudi kabilesi Benî Kaynuka'lılara ait olan Kaynuka çarşısıydı. Benî Kaynuka mahallesinin yanında kurulan bu çarşı çevreden gelen Arap kabilelerinin de ilgi gösterdiği bir yerdi⁶³². Bunun yanında şehrin çarşısı denilebilecek ve temel ihtiyaçların karşılandığı alanlar da vardı. Bu alanların canlı kalmasının nedeni de Yesrib'de üretilen yaş sebze ve meyvenin günlük olarak pazarlanma zorunluluğuydu⁶³³. Ancak bu gibi kısa zamanda tüketilmesi gereken ürünlerin Mekke gibi o günün şartlarında uzak sayılabilecek ve gidilmesi durumunda malların telef olma ihtimali olan merkezlere pazarlanmış olması mümkün görünmemektedir. Hz. Peygamber'in dedesi Hâşim, Suriye'ye ticaret amaçlı yolculuk yaparken Yesrib'e uğradı. Belkide günlük zarurî bir takım ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla burada kurulan pazarlardan birisine uğradı. Burada Benî Neccâr kabilesinin Benî Adıyy boyundan Amr b. Lebîd el-Hazrecî'nin kızı Selma'yı görüp beğendi. Ancak Selma'nın babası kızının kendi yanında kalması şartıyla evlenmelerine müsaade etti⁶³⁴. Hâşim'in Selma'dan, Şeybe adında bir erkek çocuğu oldu. Daha sonra Abdulmuttalib adıyla Kureyş liderliğine

⁶²⁸ Tâhâ Hüseyin, *Câhiliye Şiiri Üzerine*, s. 64-65; Mustafa S. Küçükbaşçı, *Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn*, s. 237.

⁶²⁹ Şemseddin Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 29.

⁶³⁰ Şerif, *Mekke*, s. 388-389.

⁶³¹ Neşet Çağatay, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, s. 45; Mustafa S. Küçükbaşçı, *Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn*, s. 237. Medine'deki pazarlar için bkz. İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîneti'l-Münevvere*, I, 270-273; 304; es-Semhûdî, *Vefâ*, II, 747-757; Şerif, *Mekke*, s. 388-390.

⁶³² Mustafa S. Küçükbaşçı, *Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn*, s. 238.

⁶³³ Belâzürî, *Ensâb*, II, 311; Mustafa S. Küçükbaşçı, *Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn*, s. 238.

⁶³⁴ Taberî, *Tarih*, II, 247; M. Asım Köksal, *İslâm Tarihi*, XII, 22.

yükselen ve Hz. Peygamberin dedesi olan kişi, işte bu Şeybe'dir. Sekiz yaşına kadar burada annesiyle yaşayan Şeybe daha sonra amcası Muttalib tarafından Mekke'ye götürüldü⁶³⁵.

3. Askeri amaçlı kurulan ilişkiler: Mekke ile Yesrib şehirleri arasında Câhiliye döneminde karşılıklı çıkarlar nedeniyle dostluk anlaşmalarının yapılmış olması Kureyş ile Evs ve Hazrec kabileleri arasında sıkı bir dostluk ilişkisinin var olduğuna işaret etmektedir⁶³⁶. Medine, hem şehrin tabii durumu hem de halkının kendilerini Mekke halkından başka menşeli (Adnânî) saymaları nedeniyle ayrı, fakat Mekke'nin dini, iktisadî etkisinden tamamıyla uzak olmayan bir topluluk olarak hayatlarını sürdürmüşlerdir. Yesrib halkı nisbeten verimli arazilere sahip olduğu için daha ziyade çiftçilik ile meşgul oluyorlardı. Ancak Mekke'nin ziraî bakımından Medine'den daha geri durumda olmasına rağmen dini ve iktisadî üstünlüğü, Medinelilerin kendilerini rakip olarak görmeleri sonucunu doğurduğunu düşünsek bile, bu durum hicret öncesi dönemde karşılıklı Yesrib-Mekke savaşı haline dönüşmemiş, meydana gelen bazı husumetler şehir savaşlarına dönüşecek şekilde büyümemiştir⁶³⁷. Evs ve Hazrec kabilelerinin Mekke ile askeri düzeyde ilişki içerisine girmelerine örnek vermek gerekirse:

Birincisi: Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib ile onun amcası Nevfel arasında arazi nedeniyle anlaşmazlık çıkmıştı. Abdülmuttalib'in amcası Nevfel, Abdülmuttalib'in mülkiyetindeki bir araziye haksız yere el koyunca, Abdülmuttalib Kureyş'ten yardım istedi fakat yeterli desteği bulamadı. Bunun üzerine Yesrib'deki dayıları Benî Neccâr'dan yardım talebinde bulundu. Ebû Es'ad b. Udes b. Adıyy b. Neccâr yanındaki seksen kişilik bir grup ile Mekke'ye yeğenlerine yardım için geldiler. Abdülmuttalib amcası Nevfel ile girmiş olduğu mücadeleyi Yesrib'li dayılarının yardımıyla kazanmış oldu⁶³⁸.

Buna bağlı Yesrib-Mekke ilişkileriyle ilgili olarak şunları da ilave edebiliriz; Hz. Peygamber'in babası Abdullah, Hz. Âmine ile evlendikten bir müddet sonra ticaret amaçlı gittiği Şam dönüşünde hastalandı. Yesrib'de dayılarının yanında bir ay kadar

⁶³⁵ Taberî, **Tarih**, II, 248; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri**, s. 247; Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s. 92, 155; Yaşar Çelikkol, **İslâm Öncesi Mekke**, s. 117.

⁶³⁶ Tâhâ Hüseyin, **Câhiliye Şiiri Üzerine**, s. 64-65; Mustafa S. Küçükaşçı, **Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 186.

⁶³⁷ Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s. 81.

⁶³⁸ Taberî, **Tarih**, II, 248-251; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 151; Adem Apak, **Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkileri**, s. 10; Yaşar Çelikkol, **İslâm Öncesi Mekke**, s. 216-217.

kaldı. Abdulmuttalib, oğlu Abdullah'ın hastalandığını ve Yesrib'de dayılarının yanında olduğunu duyunca oğlu Hârisi acele Yesrib'e gönderdi. Ancak Hâris Yesrib'e ulaştığında Abdullah vefat etmiş ve Dâr-ı Suğra'da Nâbiğa el-Cadî'nin evinin avlusuna gömülmüştü⁶³⁹. Hz. Peygamber'in doğduktan sonra annesi ile birlikte hem babasının kabrini hem de buradaki akrabalarını ziyaret etmek amacıyla Yesrib'e geldiği bilinmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in amcası Abbâs'ın da onları sık sık Yesrib'de ziyaret ettiği ifade edilmektedir⁶⁴⁰.

İkincisi: Evs ve Hazrec kabileleri arasında Bu'âs harbinden önce meydana gelen harplerde genelde Hazrec kabilesi savaşı kazanan taraf olmaktadır. Bu durumun değişmesini isteyen Ebû'l-Heysar başkanlığındaki bir grup Evsli umre yapmak bahanesiyle Mekke'ye gelerek Kureyş kabilesiyle Hazrec'e karşı ittifak yapmak istediler. Hz. Peygamber onların yanına gelerek onlara İslâm'ı anlattı. Hz. Peygamber'in İslâm davetine herhangi bir karşılık vermeyen bu grup, Mekkelilere teklif ettikleri askeri bir ittifak anlaşmasını gerçekleştirmeye de muvaffak olamadan Yesrib'e geri döndüler⁶⁴¹.

⁶³⁹ İbn Hişam, *Sîre*, I, 166-167; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 10; M. Asım Köksal, *İslâm Tarihi*, XII, 39-40.

⁶⁴⁰ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 151.

⁶⁴¹ İbn Hişam, *Sîre*, II, 76; Taberî, *Tarih*, II, 353; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 149-151; Mustafa S. Küçükaşçı, *Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn*, s. 185.

2.4. EVS VE HAZREC KABİLELERİNİN MÜSLÜMANLARLA OLAN İLİŞKİLERİ

Bu'âs savaşından mağlup ayrılan Hazrec kabilesinden bir grup hac mevsiminde hac için Mekke'ye geldi. Bu altı kişilik Hazrecli grubunun amacı Evs kabilesine karşı üstünlük sağlamak veya Evs kabilesiyle birliklerini temin etmek için bir müttefik aramaktı⁶⁴². Hamidullah, aslında bu “altı Medinelinin” Mekke'ye gelişlerinin sebebinin; geleceğini daha önce Yahudilerden duydukları peygambere inanarak Yahudiler üzerinde bir öncelik kazanmak olduğunu ifade eder⁶⁴³. İbn Hişam, Hz. Peygamber'in İslâmiyet'i yayma çalışmaları ve Allah'ın Hz. Peygamber'e vadi olan yardımı ile ilgili olarak şöyle demektedir:

“Allah (Azze ve Celle) dinini izhar etmeyi ve Nebisi (Sallahü Aleyhi ve Sellem)’i aziz kılmayı ve ona ettiği vadini yerine getirmeyi murad ettiği zaman, Resulullah (Sallahü Aleyhi ve Sellem) Ensar’dan bir topluluğun kendisine mülaki olduğu panayıra çıktı ve kendisini kabilelere tanıttı. Nitekim daha önce her panayırda yaptığı gibi... Bir ara o Akabe’de bulunuyordu. Allah’ın kendilerine hayır murad ettiği Hazrec’den bir topluluk ona geldiler”⁶⁴⁴.

Bu'âs savaşı, Müslümanların ve Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye hicret etmeleriyle sonuçlanan tarihi sürecin başlangıç noktası olan Akabe görüşmelerinin zeminini oluşturması açısından İslâm tarihinde büyük öneme sahiptir⁶⁴⁵. Hazrecliler yakın bir zamanda bir peygamberin geleceğini biliyorlardı. Çünkü Evs ve Hazrec kabileleri Medine'de Yahudilerle sık sık kavga ederlerdi. Bu kavgalarda Yahudiler onlara:

“ Bir Peygamber gelmek, gönderilmek üzeredir. Geleceği zamanın gölgesi düştü. O Peygamber gelince, biz, Ona tabi olacak, İrem ve Ad kavimleri gibi sizin kökünüzü kazıyacağız”⁶⁴⁶. diyerek bu konudaki bilgisizliklerinden dolayı Evs ve Hazrec kabilelerini hem hakir görürler hem de tehdit ederlerdi⁶⁴⁷. Neticede Hazrec kabilesine

⁶⁴² H. İbrahim Hasan, **İslâm Tarihi**, I, 125.

⁶⁴³ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 152.

⁶⁴⁴ İbn Hişam, **Sîre**, II, 70.

⁶⁴⁵ Mustafa S. Küçükbaşçı, “**Medine**”, DİA, XXVIII, 306.

⁶⁴⁶ İbn Hişam, **Sîre**, I, 225; M. Asım Köksal, **İslâm Tarihi**, I, 47.

⁶⁴⁷ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 151.

mensub altı Yesrib’li Hz. Peygamber ile Akabe⁶⁴⁸ denilen yerde görüşmüşler ve ona tabi olacaklarını açıklamışlardı.

Bu’âs savaşının İslâmiyet’in Medine’de yayılmasında ve Hz. Peygamber ile Müslümanların Medine’ye hicret ederek İslâmiyet’in büyük kitlelere ulaşmasında müsbet tesiri olmuştur⁶⁴⁹. Konuyla ilgili olarak Hz. Aişe:

“Bu’âs günü, Allah’ın Peygamberi için hazırlamış olduğu bir gündür⁶⁵⁰.” şeklindeki ifadelerinin yanında

“Onların İslâm’a girmesinde Hz. Peygamber’e fayda sağlaması için Allah Peygamberi için (Bu’âs gününü) öne geçirdi. Hz. Peygamber geldiğinde onların önderleri ayrılmış, önemli kişileri de ölmüştü.”⁶⁵¹ ifadesini kullanmıştır. Bu durumu Hamidullah eserinde:

“ Ümmü’l-Mü’minin Aişe, çok kanlı geçen Bu’âs savaşında birçok ileri gelen müşrik kabile başkanının öldürülmüş olması sebebiyle yeni İslâmi hareketin bir bakıma rahatladığını, şayet bunlar hayatta kalsalardı, sadece kendi nefisleri için daveti reddetmekle kalmayıp aynı zamanda kendileri için yabancı olan bir Mekkelinin (yani Resullullah Muhammed A.S.S.’in) din tebliği işini her safhada engellemek için faaliyet gösterebileceklerine dair müşahedesinde hiç de haksız gibi durmamaktadır⁶⁵².” şeklinde ifade etmektedir.

2.4.1. Akabe Görüşmeleri

Hız. Peygamber’e İslâm dinini tebliğ vazifesi verildikten sonra Hz. Peygamber bunu ilk önce en yakın akrabalarına, daha sonra Mekkelilere anlatmaya başlamış ve nihayetinde İslâm’a daveti genele yaymıştı. Hz. Peygamber, Mekkelilerin İslâm’a karşı olumsuz tutumlarından dolayı hac zamanında cahiliye devri adetlerine göre hac yapmak için Mekke’ye gelen Araplara ve panayır zamanında kurulan panayırlara

⁶⁴⁸ Akabe, Mekke’de Mescid-i Haram’a yaklaşık 3 km. uzaklıkta ve Mina hudutları içerisinde olup Hac’da şeytan taşlanan Cemerat bölgesinde, Cemre-i Akabe ismiyle anılan büyük şeytanın taşlandığı yere yakın etrafı tepelerle çevrili küçük, kuytu bir vadidir. Ahmet Önkal, **“Akabe”**, DİA, II, 211. Eski müellifler, ilk devirlerde bu meydanın kendine has bir ismi bulunmadığından buraya İnd’el-Akabe (dağ arası) arası demişlerdir. Bkz. Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 150. Semhudi Akabe’yi; Mina’ya giderken sol tarafta Şiğbe Mescidinin yanı olarak tarif etmiştir. Bkz. es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 232.

⁶⁴⁹ Asri Çubukçu, **“Bu’âs”**, DİA, VI, 340.

⁶⁵⁰ Buhârî, **Menâkıbi’l-Ensâr**, I, 27.

⁶⁵¹ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 218.

⁶⁵² Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 152.

katılmak için değişik bölgelerden gelen Araplara kabilelerine İslâm'ı anlatmak ve yaymak için yoğun bir çalışma içerisindeydi⁶⁵³.

Hz. Peygamber bu panayırarda, toplu halde bulunan kabilelere giderek onları Allah'a davet eder, kendisinin Allah'ın Resülü olduğunu haber verir, kendisini tasdik etmelerini ister ve onlara:

*“Beni kendi kavmine götürüp koruyacak bir adam yok mu?”*⁶⁵⁴ derdi. Çünkü Mekke'li müşrikler Hz. Peygamber'in Allah'ın dinini Mekke'de yaymasına müsaade etmiyorlar ve ona zorluk çıkarıyorlardı. Bunun yanında Hz. Peygamber'in kendilerini İslâm'a davet için gittiği kabileler de Hz. Peygamber'den yüz çeviriyorlar ve *“Bir kişiyi en iyi bilen kendi kavmidir”* diyerek onun davetini kabul etmiyorlar ve hatta bazıları kendisiyle alay bile ediyordu⁶⁵⁵.

Hz. Peygamber Akabe'de Medine'den gelen altı kişilik Hazrec kabilesiyle buluşup onları İslâm'a davet etmeden Medinelilerin İslâm dini hakkında önceden bilgi sahibi olduklarına işaret eden rivayetler vardır⁶⁵⁶. Birinci rivayete göre; Hz. Peygamber, Medine'den gelen Hazrec kabilesinin hasmı olan Evsli grubu İslâm'a davet etmiş fakat onlar kabul etmemişlerdi. Daha önce Evs ve Hazrec kabileleri arasında 120 yıl süren savaşların olduğunu ve bunlardan bir tanesinin de Birinci Ficar savaşı olduğunu zikretmiştik. Birinci Ficar savaşının devamı olan Muabbis ve Mudarris savaşı sonunda Evs kabilesinin Benî Abdileşhel boyundan Ebu'l-Hayser Enes b. Râfi'nin başkanlığındaki bir grup genç umre yapma bahanesiyle Mekke'ye gelerek hasımları olan Hazrec'e karşı Kureyşle ittifak kurma talebinde bulunmuşlardı⁶⁵⁷.

Hz. Peygamber onları takip etti ve yanlarına gelerek:

“Sizin kendisi için geldiğiniz şeyden sizin için daha hayırlı bir şey yok mudur?” dedi.

Onlarda Hz. Peygamber'e:

“Sen kimsin?” dediler.

Hz. Peygamber onlara:

⁶⁵³ İbn İshak, *Sîre*, s. 215-219; Belâzürî, *Ensâb*, I, 238; Eyyûb Sabri Paşa, *Mir'âtu'l-Harameyn*, II, 338; Ahmet Önkâl, *“Akabe”*, DİA, II, 211.

⁶⁵⁴ es-Semhûdî, *Vefâ*, I, 220.

⁶⁵⁵ İbn Hişam, *Sîre*, II, 63-69; es-Semhûdî, *Vefâ*, I, 220; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 98.

⁶⁵⁶ İbn Hişam, *Sîre*, II, 70; Mustafa S. Küçükaşçı, *Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Harameyn*, s. 185.

⁶⁵⁷ İbn Hişam, *Sîre*, II, 76; Belâzürî, *Ensâb*, I, 238; Taberî, *Tarih*, II, 352; İbn Abdilberr, *el-İstî'âb*, I, 125-126; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 149.

“Ben Allah’ın Resulüyüm, beni kullara gönderdi ki, onları Allah’a ibadet etmelerine ve ona hiçbir şeyi ortak koşmamalarına davet edeyim ve bana Kitap indirdi⁶⁵⁸” dedi. Onları İslâm’a davet etti, İslâm’ı açıklayıcı bilgiler verdi ve onlara Kur’an okudu.

Bunun üzerine içlerinden genç İyas b. Muaz⁶⁵⁹:

“Ey kavmim bu, vallahi kendisi için geldiğimiz şeyden daha hayırlıdır” dedi. Bunun üzerine başkanları olan Ebu’l-Hayser Enes b. Rafi, İyas’a kızdı, onu susturdu ve:

“Bu işi bize bırak, biz bundan başka bir şey için geldik” dedi⁶⁶⁰. Hz. Peygamber’in davetine olumlu ya da olumsuz herhangi bir cevap vermeyen Evsli grup Mekkeliler ile yapmak istedikleri anlaşmayı da yapamadan Yesrib’e geri döndüler. Evslilerin Yesrib’e dönmelerinden kısa bir süre sonra iki kabile arasında Bu’âs savaşı oldu⁶⁶¹.

İkinci rivayete göre; bu altı kişilik Evsli grubun Yesrib’e dönmelerinden sonra Mekke’ye gelen Kays b. Hatîm Hz. Peygamber ile görüşmüş fakat herhangi bir cevap vermeden Yesrib’e geri dönmüştü⁶⁶².

Üçüncü rivayete göre; Evs kabilesinden Amr b. Avf’ın kardeşi, kabilesi tarafından şerefi, güçlülüğü, şiir bilgisinden dolayı “*el-Kamil*” adını verdikleri Süveyd b. Sâmit hac veya umre maksadıyla Mekke’ye gelmişti⁶⁶³. Hz. Peygamber Süveyd’in Mekke’ye geldiğini duyunca yanına gitti, ona İslâm’ı anlattı ve onu İslâm’a davet etti.

Süveyd bu davet üzerine Hz. Peygamber’e:

“Belki de sende olan şey, bende olan şeyin aynısıdır” dedi.

Resulullah ona:

“Sende ne var?” deyince,

Süveyd:

⁶⁵⁸ İbn Hişam, **Sîre**, II, 69-70.

⁶⁵⁹ Semhudi, Rüzeyn’den alıntı yaparak aynı olayı rivayet etmekte, fakat İyas b. Muaz ismi yerine Amr b. Cumûh ismini zikretmektedir. Bkz. es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 221.

⁶⁶⁰ İbn Hişam, **Sîre**, II, 69-70; Taberî, **Tarih**, II, 353.

⁶⁶¹ Taberî, **Tarih**, II, 353. Kaynaklar İyaz b. Muaz’ın bu görüşmelerden kısa bir zaman sonra öldüğü ve kabilesinden bazı kişilerin bilgisine dayanılarak onun iman etmiş olarak öldüğü rivayet edilir. Bkz. İbn Hişam, **Sîre**, II, 70; Taberî, **Tarih**, II, 353; İbn Abdilberr, **el-İsti’âb**, I, 126; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 221; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 149; Mustafa S. Küçükaşçı, **Cahiliye’den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 185.

⁶⁶² Belâzürî, **Ensâb**, I, 238; Mustafa S. Küçükaşçı, **Cahiliye’den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 185-186.

⁶⁶³ Belâzürî, **Ensâb**, I, 238; Taberî, **Tarih**, II, 351.

“Lokmanın mecellesi var” dedi.

Resulullah da ona:

“Onu bana göster” diye cevap verdi.

Süveyd onu Hz. Peygamber’e gösterdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber:

“Bu, güzel bir kelimedir. Fakat bende olan bundan üstündür. Bendeki Kur’an’dır ki Allah Teâlâ onu bana indirdi. O hidayet veren nurdur” dedi. Hz. Peygamber bu konuşmadan sonra ona Kur’an okudu ve onu Allah’ın yeni dini olan İslâm’a davet etti.

Süveyd okunan Kur’an’ı dinledikten sonra:

“Şüphesiz bu söz elbette güzel bir sözdür” dedi ve müspet veya menfi herhangi bir cevap vermeden ayrılarak tekrar Yesrib’e döndü. Süveyd b. Sâmit Yesrib’e döndükten sonra Evs ve Hazrec kabileleri arasında meydana gelen Bu’âs savaşından önce Hazrecliler tarafından öldürüldü⁶⁶⁴.

Kaynaklarda geçen bu rivayetlerden anlaşılıyor ki Medineli Evs ve Hazrec kabileleri İslâm dini hakkında bir takım bilgilere Akabe’de yapılan görüşmelerden önce sahiptiler. Ancak bahsettiğimiz bu rivayetlerin Akabe toplantılarına etkisi hususunda kaynaklarda net bilgiler mevcut değildir⁶⁶⁵.

Hz. Peygamber Mekkeli müşriklerin İslâm’a karşı katı tutumlarından dolayı hac ve panayırlar için Mekke dışından gelen kabilelerle görüşüyor ve onlara İslâm’ı anlatıyordu. Hz. Peygamber’in görüştüğü kabilelerin (Benî Âmir b. Sa’sa, Benî Muhârib b. Hasfe, Benî Fezâre, Benî Ğassân, Benî Mürre, Benî Hanîfe, Benî Süleym, Benî Abs, Benî Nadr, Benî Bükkâ, Benî Kinde, Benî Kelb, Benî Hâris b. Ka’b, Benî Uzre ve Benî Hudârime) sayısı on beşi bulmuş, bunlardan bazıları alaylı, bazıları sert, bazıları nazik, bazıları da geçiştirici ifadeler kullanarak neticede Hz. Peygamber’in İslâm davetine müspet bir cevap vermemişlerdi⁶⁶⁶.

⁶⁶⁴ Belâzürî, **Ensâb**, I, 238. Bazı kaynaklar da Süveyd b. Sâmit b. Havt b. Habîb b. Avf b. Amr b. Avf b. Mâlik b. Evs’in Hz. Peygamber ile Zülmecâz panayırında karşılaştığını, Hz. Peygamber’in kendisine İslâm’ı anlattığını ve Süveyd’in Yesrib’e döndükten sonra Müslüman olarak öldüğünü rivayet etmektedir. Bkz. İbn Hişam, **Sîre**, II, 68-69; Belâzürî, **Ensâb**, I, 238; İbn Abdilberr, **el-İsti’âb**, II, 677; es-Semhudi, **Vefâ**, I, 221; Mustafa S. Küçükaşçı, **Cahiliye’den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 186. Bazı kaynaklar Bu’âs savaşının sebepleri arasında; onun, Hazrecliler tarafından öldürülmesini de gösterirler. Bkz. Taberi, **Tarih**, II, 352; İbn Abdilberr, **el-İsti’âb**, II, 677.

⁶⁶⁵ Mustafa S. Küçükaşçı, **Cahiliye’den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 186.

⁶⁶⁶ İbn Sa’d, **et-Tabâkat**, I, 216-217; Belâzürî, **Ensâb**, I, 237-238; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 150; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 63.

Bu kabilelerin Hz. Peygamber'in İslâm davetine icabet etmemelerinde Hz. Peygamber'in azılı düşmanı Ebû Leheb'in büyük payı vardı. Hz. Peygamber toplu halde olan grupların yanına gider ve onlara:

“Ey falan kavim, ben Allah'ın elçisiyim, Allah, yalnız ona ibadet etmenizi ve ona hiçbir şeyi ortak koşmamanızı, ortak koştüğünüz putlardan, ondan başka, ibadet ettiğiniz şeyleri söküp atmanızı, bana iman etmenizi, beni tastik etmenizi ve beni korumanızı emrediyor ki Allah'dan bana gelen hakikatleri size açıklayayım⁶⁶⁷” derdi.

Hz. Peygamber topluluğa hitabını tamamlayınca, arkasından Ebû Leheb ortaya çıkar ve aynı topluluğa:

“Ey falan kavim, işte bu, ancak sizi Lat ve Uzza'yı boyunlarınızdan çıkartmanız için sizi davet ediyor. Sizi getirdiği bidat ve dalalete davet ediyor. Öyleyse ona itaat etmeyiniz ve onu dinlemeyiz” diyerek Hz. Peygamber'in Arap kabilelerini İslâm'a davet için göstermiş olduğu çabayı engellemeye çalışırdı⁶⁶⁸.

Özellikle Ebû Leheb'in ve Mekkeli müşriklerin İslâm karşısındaki bu yıpratıcı tutumlarının altında yatan düşünceler şunlar olabilir: Atalarından kalan putperestlik inancının yok olması tehlikesi, Ümeyye ve Mahzum oğullarının Hz. Peygamber'in kabilesi olan Haşimoğullarına karşı giriştikleri güç mücadelesini kaybetme korkuları, kendilerini Mekke liderliğine hazırlayanların bu hayallerinin yeni din ve onun peygamberinin Mekke'nin lideri olmasıyla suya düşecek olması, şehirde haksız kazanç musluklarını ellerinde tutanların yeni dinin sunmuş olduklarıyla bu kazançlarından mahrum kalarak statü kaybedecek olmalarıdır⁶⁶⁹.

2.4.1.1. Birinci Akabe Görüşmesi

Hz. Peygamber müşriklerin kendisini engelleme gayretlerine rağmen Arap kabilelerini İslâm'a davet çalışmalarına devam etmişti. Hz. Peygamber Nübüvvetin on birinci yılında (620) hac mevsiminde buraya dışarıdan gelenlere İslâm'ı anlatmak amacıyla gittiği Akabe'de altı kişilik Hazrec grubuyla karşılaştı⁶⁷⁰. Hz. Peygamber onlara:

“ Kimlersiniz?” diye sordu.

⁶⁶⁷ İbn Hişam, *Sîre*, II, 64.

⁶⁶⁸ İbn Hişam, *Sîre*, II, 65.

⁶⁶⁹ Tahsin Koçyiğit, *İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân*, s. 63.

⁶⁷⁰ İbn Hişam, *Sîre*, II, 70; Belâzürî, *Ensâb*, I, 239; Taberî, *Tarih*, II, 353; Eyyûb Sabri Paşa, *Mir'âtu'l-Harameyn*, II, 337.

Onlar:

“Hazrec’den bir topluluğuz” dediler.

Hız. Peygamber:

“Yahudilerin dostları mısınız?” diye sordu.

Hazrecliler:

“Evet” dediler.

Hız. Peygamber onlara:

“Oturabilir misiniz? Sizinle konuşmak istiyorum” dedi.

Hazrecliler olumlu yanıt verdiler ve beraber oturdular. Hız. Peygamber daha önce ki Arap kabilelerine yaptığı gibi onları da Allah’ın dinine davet etti. Onlara İslâmiyet’i anlattı ve Kur’ân okudu⁶⁷¹.

Hazrecli grubun İslâm’ı diğer Arap kabilelerinin aksine bu kadar çabuk kabul etmelerinin sebeplerini şu şekilde açıklayabiliriz:

1) Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Hazrecliler, Evs kabilesiyle birlikte Medine’de Yahudilerle beraber yaşıyorlardı. Yahudiler Ehl-i Kitap ve ilim sahibi kimselerdi. Hazrec ve Evs kabileleri Arap kabilelerinin büyük çoğunluğu gibi putperesttiler. Evs ve Hazrec kabilesi mensupları Mekke-Yesrib arasında, Kızıldeniz sahil kıyılarına yakın, Müşellel dağının civarında Kudeyd adı verilen bölgede Amr b. Luhay tarafından dikilmiş olduğu rivayet edilen “Menât” adında bir puta taparlardı⁶⁷². Hac için Mekke’ye gelen Evs ve Hazrecliler diğerlerinden farklı olarak Hac ve tavafı bitirdikten sonra Menât putunun yanına gelerek başlarını tıraş ederler, bir süre burada durduktan sonra haccı bitirmiş sayılırlardı⁶⁷³. Buraya uğrayarak bazı dini merasimlerde bulunun Evs ve Hazrecliler onu telbiye ettikten sonra Safâ ve Merve arasında tavaf ederler ve putları için kurban da keserlerdi⁶⁷⁴. Ayrıca Menât’ı

⁶⁷¹ İbn Hişam, *Sîre*, II, 70-71; Taberî, *Tarih*, II, 353.

⁶⁷² Bu put, Evs ve Hazrec kabilelerinden başka Ğassân, Huzeyl, Huzâa ve Mekke halkına da aitti. Bkz. Yaşar Çelikkol, *İslâm Öncesi Mekke*, s. 158; Mustafa Çağrırcı, “Arap”, *DİA*, III, 318.

⁶⁷³ İbn Sa’d, *Tabâkat*, III, 334; Mustafa S. Küçükkaşçı, *Cahiliye’den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn*, s. 110-137.

⁶⁷⁴ Yaşar Çelikkol, *İslâm Öncesi Mekke*, s. 158. Güney Arabistan halkının eski dini aya, güneşe ve yıldızlara tapma şeklindeydi. Sahip oldukları putlar için kurban kesme adetleri vardı. Güney Arabistan çıkışlı olan Evs ve Hazrec’in putlara tapma özelliği ve çeşitli ayin şekilleri bu dönemin bir kalıntısı olsa gerektir. Bazı kabileler putlara, bazıları güneşe, aya ve yıldızlara tapıyorlardı. Bazı kabileler, ölümden sonra dirilmeyeceklerine ve ebediyen yok olacaklarına, bazıları da tenasüha inanıyorlardı. Her klanın kendine özgü bir totemi mevcuttu. Totem, esasen bir klanın taşıdığı isim demek oluyordu ve totemler hayvan veya bitki kökenli olabiliyordu. Çok azı bunların dışındaki şeylerin isimleriydi. Benî Abdi’l-Eşhel’in, ela gözlü anlamına gelen “Eşhel” adında bir putları vardı. Bkz. İbn Hişam, *Sîre*, I, 88-226; Muhammed el-Hudarı “Hız. Muhammed Devri” *İslâm Tarihi*, I, 177; Neşet Çağatay, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, s. 36-108; Şemsettin Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 13; Mustafa S. Küçükkaşçı, *Cahiliye’den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn*, s.

anma törenleri için senenin belli mevsimlerinde üç defa toplantı yapıldığı da rivayet edilmektedir⁶⁷⁵. Evs ve Hazrec kabilelerinin Yahudilerle araları açılınca Yahudiler:

“Yakında gelecek olan bir Peygambere tâbi olacaklarını ve Âd ile İrem kabilelerinin yok edildiği gibi sizi de yok edeceğiz⁶⁷⁶” diye onları tehdit ediyorlardı. Hazrecliler yakın bir zamanda bir peygamberin geleceğini Ehl-i Kitap olan Yahudilerden öğrenmiş olmalıydılar⁶⁷⁷.

2) Medine’deki bu iki kardeş kabile arasında uzun yıllardan beri devam eden ve Yahudi kabilelerinin de zaman zaman katıldığı savaşlar bu insanları bıktırılmış, kendilerini huzura kavuşturacak, iç barışı sağlayacak bir dış etken arayışına girmişlerdi⁶⁷⁸.

3) Medine’de Hanif dinine mensup olan kimselerin bulunması Hazreclilerin bu çağrıya olumlu bakmalarına sebep olmuş olabilir⁶⁷⁹.

Hazrecliler sahip oldukları bu bilgiler ve düşünceler ışığında Hz. Peygamber’in kendisinin Allah’ın Resulü olduğunu onlara anlatınca onlar da kendi aralarında;

183. Menât putunun bulunduğu yerde Menât tapınağının olduğu ve Hz. Peygamber’in bu tapınağı bir rivayete göre Ebû Süfyan b. Harb’i başka bir rivayete göre Ali b. Ebî Talib’i göndererek yıktırdığı belirtilmektedir. Bkz. Neşet Çağatay, **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi**, s. 108.

⁶⁷⁵ Yaşar Çelikkol, **İslâm Öncesi Mekke**, s. 168.

⁶⁷⁶ Taberî, **Tarih**, II, 354.

⁶⁷⁷ İbn Hişam, Ensârdan bazılarının şöyle dediklerini zikreder; “Bizi İslâmı kabule sevk eden, Allahü Teâlâ’nın rahmet ve hidayeti ile beraber, Yahudi ricalinden işittiklerimizdir. Biz şirk koşan, putlara tapan bir topluluk iken Ehl-i Kitabın bizde olmayan ilimleri vardı. Onlarla bizim aramızda düşmanlık eksik olmazdı. Hoşlarına gitmeyen şeyler elde ettiğimizde bize, “Şüphesiz gönderilecek peygamberin zamanı yaklaşmıştır. O peygamber gelince biz ona tabi olacağız ve onunla birlikte sizi Ad ve İrem kavimlerinin öldürülüşü gibi öldüreceğiz” derlerdi ve biz bu sözleri sık sık onlardan işitirdik. Allah Rasûlünü gönderince, bizi Allah’ın birliğine çağırdığı zaman hemen onun davetini kabul ettik. Yahudilerin kendisiyle bizi tehdit ettikleri peygamber olduğunu anladık. Bu yüzden ona inanmakta Yahudileri geçmek için acele ettik ve hemen iman ettik. Bizimle Yahudiler arasında bu durum hakkında âyetler (Bakara(2), 89) nazil olmuştur” Bkz. İbn Hişam, **Sîre**, I, 38; Hasan İbrahim Hasan, **İslâm Tarihi**, I, 124.

⁶⁷⁸ Hz. Aişe hicretten sonraki Medine’yi şöyle anlatıyor: “Hz. Peygamber Medine’ye geldiği zaman Medinelilerin birliği dağılmış ve önemli şahsiyetleri öldürülmüştü.” Bkz. Buhârî, “**Menâkibü’l-Ensâr**” I, 27; Mustafa S. Küçükbaşçı, **Cahiliye’den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 187.

⁶⁷⁹ Es’ad b. Zürrâre b. Udes b. Ubeyd b. Sa’lebe b. Ğanm b. Mâlik b. en-Neccâr, Hanif dinindendi. Altı kişilik grupta vardı ve Akabe’de Hz. Peygamber’e ilk bey’at edenin o olduğu rivayet edilir. Birinci ve İkinci Akabe’de bulundu, ikisinde de bey’at etti ve aynı zamanda nakiblerin nakibi (Nakibu’n-Nukeba) idi. Bedir harbinden önce Mescid-i Nebevî inşası devam ederken vefat etti. Bkz. İbn Hişam, **Sîre**, II, 71-72; İbn Abdilber, **el-İsti’âb**, I, 80-82; İbn Hacer, **el-İsâbe**, I, 50; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, 450; İbn Hazm, **Cemhere**, 349; Cevad Ali, **el-Mufasssal**, IV, 137; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 158; Mustafa S. Küçükbaşçı, **Cahiliye’den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 187. Semhudi eserinde İbn İshak’dan rivayetle Es’ad’ın kabilesinin olayını şu şekilde anlatır; Es’ad’ın vefatı üzerine kabilesi yeni bir nakib seçilmesini istemek için Hz. Peygamber’e gittiler. Bu istek üzerine Hz. Peygamber; “Ben sizin akrabanızım, bundan sonra sizin Nakibiniz ben olacağım” dedi. Hz. Peygamber böyle yaparak hem kabileler arasında çıkabilecek olası bir rekabeti önlemiş hem de onların gönlünü almış oluyordu. Çünkü Benî Neccâr bundan sonra Hz. Peygamber’in kendilerinin Nakibi olmasıyla hep övünmüşlerdir. Bkz. es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 230; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 158-159.

“Biliniz ki bu, Yahudilerin bizi korkuttuğu Peygamberdir. Dikkat edelim onlar bizden önce ona uymasınlar” şeklinde konuşarak hemen Hz. Peygamber’in davetine icabet ettiler ve Yahudilere karşı bir öncelik kazanmak istediler⁶⁸⁰.

Hazrecli bu grup Hz. Peygamber’i tasdik ettikten sonra:

“ Artık biz kavmimizi terk ediyoruz. Zaten onların arasında düşmanlık ve şerden dolayı bir kavmiyet yoktur. Umulur ki Allah onları seninle bir araya toplar ve biz onlara yakında gelir senin emrine onları davet ederiz. Eğer Allah bu din üzerine onları toplarsa senden daha aziz bir kimse yoktur⁶⁸¹” dediler. Hz. Peygamber’in davetini kabul eden altı kişilik Hazrecli grup Ehl-i Şirk olarak geldikleri Mekke’den Ehl-i İman olarak Medine’ye geri döndüler⁶⁸².

Hz. Peygamber ile Birinci Akabe’de ilk görüşmeyi yapan Hazrecli heyetin isimleri şunlardır⁶⁸³:

Benî Neccâr’dan; Ebû Ümâme Es’ad b. Zürâre⁶⁸⁴ ve Avf b. el-Hâris⁶⁸⁵, Benî Zürayk’dan; Râfi b. Mâlik b. Aclân⁶⁸⁶, Benî Seleme’den; Kutbe b. Âmir b. Hadîde⁶⁸⁷, Benî Harâm’dan; Ukbe b. Âmir b. Nâbi⁶⁸⁸, Benî Ubeyd’den; Câbir b. Abdullâh b. Riab’dır⁶⁸⁹.

⁶⁸⁰ İbn Hişam, *Sîre*, II, 70-71; es-Semhûdî, *Vefâ*, I, 222-223; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 152.

⁶⁸¹ İbn Hişam, *Sîre*, II, 71; İbn’ül-Esir, *el-Kâmil*, II, 95-96; es-Semhûdî, *Vefâ*, I, 223.

⁶⁸² İbn Hişam, *Sîre*, II, 70-71.

⁶⁸³ İbn Hişam, *Sîre*, II, 70-73; İbn Sa’d, *et-Tabâkat*, II, 217-219; es-Semhûdî, *Vefâ*, I, 223. İbn’ül-Esir eserinde Hazrecli gruba Âmir b. Abd Hârise b. Sa’lebe b. Ğanm’i de ekleyerek bunların yedi kişi olduğunu rivayet etmektedir. Bkz. İbn’ül-Esir, *el-Kâmil*, II, 96.

⁶⁸⁴ İbn Hişam, *Sîre*, II, 71; Taberî, *Tarih*, II, 354; Eyyûb Sabri Paşa, *Mîr’âtu’l-Harameyn*, II, 337.

⁶⁸⁵ Avf, Muâz ve Muavviz b. el-Hâris b. Rifâe b. Sevâd b. Mâlik b. Ğanm b. Mâlik b. en-Neccâr; Benî Afrâ olarak da bilinirler. Avf, Bedir’e iki kardeşi Muâz ve Muavvez’le birlikte katıldı. Avf ve Muavvez Bedir’de şehit oldular. Bkz. İbn Hişam, *Sîre*, II, 71; Taberî, *Tarih*, II, 354; İbn Abdilberr, *el-İsti’âb*, III, 1225-1226; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 42. İbn Düreyd, *el-İştikâk*, 450.

⁶⁸⁶ Rafî b. Mâlik b. Aclân b. Amr b. Âmir b. Zürayk, Hazrec’den ilk Müslüman olan kişi olduğu rivayet edilir. Bkz. İbn Düreyd, *el-İştikâk*, 461-466; İbn Hazm, *Cemhere*, 358; Cevad Ali, *el-Mufassal*, IV, 138. Birinci ve İkinci Akabe’de bulundu ve kabilesinin nakibi olarak seçildi. Bedir harbine katılanlardan olduğu rivayet edilmekle birlikte İbn İshak, Bedir’e katılanlar arasında onu zikretmedi. Onun çocukları olan Rufâe ve Hallâd’ın Bedir’e katıldığını belirtmektedir. Bkz. İbn Hişam, *Sîre*, II, 71-72; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 486.

⁶⁸⁷ Kutbe b. Âmir b. Hadîde b. Amr b. Sevâd b. Ğanm b. Ka’b b. Selîme, Birinci ve İkinci Akabe’de hazır bulunmalardan olup, Bedir ve Uhud gibi bütün savaşlara katılmıştır. Hz. Osman zamanında vefat ettiği rivayet edilmektedir. Bkz. İbn Hişam, *Sîre*, II, 72; Taberî, *Tarih*, II, 355; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 228.

⁶⁸⁸ Ukbe b. Âmir b. Nâbi b. Zeyd b. Harâm, Birinci Akabe’de de hazır bulundu. Bedir, Uhud ve Hendek savaşlarına katıldı. Yemâme gününde şehit oldu. Bkz. İbn Hişam, *Sîre*, II, 72-74; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 483; İbn Düreyd, *el-İştikâk*, 462.

⁶⁸⁹ Câbir b. Abdullâh b. Riâb b. en-Numân b. Sinân b. Ubeyd b. Adiyy b. Ğanm b. Ka’b b. Seleme, kabilesinin nakibi olarak seçildi. Birinci Akabe’den önce Ensârdan Müslüman olanların ilki olduğu rivayet edilen Câbir, Bedir, Uhud ve Hendek savaşlarına iştirak etmiştir. İbn Hişam, *Sîre*, II, 72; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 214. İbn Hazm, Cabir’in soy zincirini yukarıda verdiğimizden farklı olarak; “Câbir b. Abdullâh b. Amr b. Harâm b. Sa’lebe b. Harâm b. Ka’b b. Ğanm b. Ka’b b. Seleme” şeklinde vermektedir. Bkz. İbn Hazm, *Cemhere*, 359. İbn Düreyd eserinde, Câbir b. Abdullâh’ın Uhud savaşında şehid edildiğini rivayet etmektedir. İbn Düreyd, *el-İştikâk*, 462. Altı kişilik Hazrecli grubun içinde Ebû’l Heysem b. Teyyihân’ın da olduğunu rivayet edilmektedir. Bkz. İbn Sa’d, *et-Tabâkat*, II, 219.

Hız. Peygamber ile görüşmelerinden sonra Müslüman olan bu altı kişilik Hazrecli grup Medine'ye geri döndüler ve kavimlerine Hız. Peygamber'i ve İslâm'ı anlattılar. Onları İslâm'a davet ettiler. Yapmış oldukları davet neticesinde Yesrib evlerinden Hız. Peygamber'in isminin zikredilmediği hane kalmamıştı⁶⁹⁰.

2.4.1.2. İkinci Akabe Görüşmesi

Bu küçük Müslüman grubun Medine'de yapmış oldukları davet çalışmaları sayesinde birçok kişi İslâmiyet'i kabul etti⁶⁹¹. İlk görüşmeden tam bir yıl sonra Nübüvvetin on ikinci senesi (621) Zilhicce ayında Hazrec kabilesinden on, Evs⁶⁹² kabilesinden de iki kişinin yer aldığı heyetin Akabe'de Hız. Peygamber'e yapmış oldukları biat İslâm Tarihine "İkinci Akabe Biat'ı" olarak geçmiştir⁶⁹³.

Medine'den gelen on Hazrecli ve iki Evsli Hız. Peygamber ile Akabe'de buluştular ve ona;

"Gerek sıkıntı ve müzâyaka ve gerekse sevinç ve sürûr halinde (söz) dinlemek ve itaat etmek (başta gelir). Ve (sen) bizzat bizim üzerimizde bir tercihe sahip olacak(sın). Ve biz emretme yetkisini taşıyan âmir'e -bunu kim elinde bulundurursa bulundursun- itiraz ve muhalefette bulunmayacağız. Allah yolunda, bizi küçük gören ve horlayan hiçbir kimsenin bizi ayıplamasından çekinmeyeceğiz. Allah'a hiçbir şeyi şirk koşmayacağız, hırsızlık yapmayacağız, zinaya yaklaşmayacağız, asla çocuklarımızı öldürmeyeceğiz, birbirimize karşı iftirada bulunmayacağız, senin hiçbir iyi hareketinde sana karşı itaatsizlik etmeyeceğiz"⁶⁹⁴ diyerek söz verdiler ve biat ettiler.

Daha sonra Hız. Peygamber'e:

"Ey Allah'ın Resülü! Şayet sen bize izin verirsen biz Mina'ya gider burada toplaşan münkir ve müşrikleri hemen yarın sabah kılıçtan geçiririz" dediler.

Peygamberimiz onlara:

"Allah bana bunu emretmedi" dedi ve şunu ilave etti;

⁶⁹⁰ İbn Hişam, *Sîre*, II, 72-73; İbn Sa'd, *et-Tabâkat*, II, 219; Taberî, *Tarih*, II, 355; İbn'ül-Esir, *el-Kâmil*, II, 96.

⁶⁹¹ Ahmet Önkâl, "Akabe", *DİA*, II, 211.

⁶⁹² Kureyşle askeri bir anlaşma girişiminde bulunan Evslilerin bunda muvaffak olamamaları Medine'de ortaya çıkan ihtida akımını desteklemelerine sebep olmuş olabilir. Bkz. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 152.

⁶⁹³ Taberî, *Tarih*, II, 355; Ahmet Önkâl, "Akabe", *DİA*, II, 211; Tahsin Koçyiğit, *İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân*, s. 64.

⁶⁹⁴ İbn Hişam, *Sîre*, II, 76; Taberî, *Tarih*, II, 356; Eyyüb Sabri Paşa, *Mir'âtu'l-Harameyn*, II, 338; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 154.

“Bu yemininizi tutacak olursanız mükâfatınız Cennet olacaktır, şayet bunu herhangi bir şekilde bozacak olursanız, cezanızı verecek olan da Allah’tır, sizi affedecek olan da...”⁶⁹⁵ İkinci Akabe Biat’ın da savaşa ilgili hususlar yer almadığı için “*Bey’atü’n-nisâ*”⁶⁹⁶ (Kadınlar Biat’ı) da denilmektedir⁶⁹⁷.

İkinci Akabe Biat’ına, Hz. Peygamber ile ilk görüşmeyi yapan altı kişilik Hazrec grubundan Câbir b. Abdullah hariç diğerlerinin hepsi katılmıştır. Hazrec kabilesinden on, Evs kabilesinden iki kişinin katıldığı İkinci Akabe Biat’ın da Hazrec kabilesinden olanlar⁶⁹⁸;

Benî Neccâr’dan; Ebû Ümâme Es’ad b. Zürâre, Avf b. el-Hâris ve kardeşi Muâz b. el-Hâris⁶⁹⁹.

Benî Züreyk’dan; Râfî b. Mâlik b. Aclân ve Zekvân b. Abd-i Kays⁷⁰⁰.

Benî Avf b. el-Hazrec’dan; Ubâde b. Sâmit⁷⁰¹ ve Yezid b. Sa’lebe⁷⁰².

Benî Amr b. Avf (Sâlim)’dan; Abbâs b. Ubâde⁷⁰³.

Benî Seleme (Harâm)’den; Ukbe b. Âmir b. Nâbi⁷⁰⁴.

⁶⁹⁵ İbn Hişam, *Sîre*, II, 76; Eyyûb Sabri Paşa, *Mir’âtu’l-Harameyn*, II, 338; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 154.

⁶⁹⁶ Birinci Akabe Biat’ın da yer alanlardan Ubade b. Samit; “*Rasûlullah’la kadınların biati gibi biat ettik*” ifadesini kullanarak daha sonra yapılan ve içerisinde savaşın zikredilmediği Mümtehine (60) Süresinin 12. âyetine atıfta bulunmaktadır: “*Ey Peygamber! İnanmış kadınlar sana gelip Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmamaları, hırsızlık etmemeleri, zina etmemeleri, çocuklarını öldürmemeleri, elleri ile ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemeleri, iyi bir işte sana karşı gelmemeleri hususunda sana bey’at ederlerse onların bey’atlarını al ve onlar için Allah’tan mağfîret dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir*” Bkz. İbn Hişam, *Sîre*, II, 76-77; Elmalılı Hamdi Yazır; *Hak Dini Kur’an Dili*, VII, 552; Tahsin Koçyiğit, *İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân*, s. 64.

⁶⁹⁷ İbn Hişam, *Sîre*, II, 76; Taberî, *Tarih*, II, 355; İbn’ül-Esir, *el-Kâmil*, II, 96; Ahmet Önkâl, “*Akabe*”, *DİA*, II, 211.

⁶⁹⁸ İbn Hişam, *Sîre*, II, 73-74; İbn Sa’d, *et-Tabâkat*, I, 219-220; Belâzürî, *Ensâb*, I, 239; Taberî, *Tarih*, II, 355-356; İbn’ül-Esir, *el-Kâmil*, II, 96; Semhudi, *Vefâ*, I, 223-224.

⁶⁹⁹ Muâz b. el-Hâris b. Rifâe b. el-Hâris b. Sevâd b. Mâlik b. Ğanm b. Mâlik b. en-Neccâr el- Hazrecî, Birinci Akabe’ye katılanlardandır. İbn Abdilberr, *el-İsti’âb*, III, 1408-1409; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 408. İbn Düreyd, Muâz’ın Bedir harbinde Ebû Cehil tarafından ayağının kesildiğini ve savaştan kısa bir süre sonra savaşta aldığı bu yaranın iyileşmemesinden dolayı vefat ettiğini rivayet etmektedir. Bkz. İbn Düreyd, *el-İştikâk*, 450.

⁷⁰⁰ Zekvân b. Abd-i Kays b. Halede b. Muhlid b. Âmir b. Züreyk, Birinci ve İkinci Akabe’ye katıldığı gibi Bedir ve Uhud savaşlarında katıldığı ve Uhud savaşında şehid olduğu bilinmektedir. Zekvân, Mekke’de Hz. Peygamber’in yanında hicret’e kadar beklemiş olduğu için hem Muhâcir hem de Ensâr olarak bilinenlerdendir. Bkz. Vâkıdî, *Meğâzi*, I, 209; İbn Abdilberr, *el-İsti’âb*, II, 466; İbn Düreyd, *el-İştikâk*, 466; İbn Hazm, *Cemhere*, 357.

⁷⁰¹ Ubâde b. Sâmit b. Kays b. Esrem b. Fihri b. Sa’lebe b. Ğanm, Kabilesinin nakibi olarak seçilmiştir. Hz. Peygamber zamanındaki bütün savaşlara katılmıştır. Hz. Ömer, onu Şam’a muallim olarak göndermiştir. Filistin’de vefat ettiği ve Beyt-i Makdis’de defn olduğu rivayet edilmektedir. Bkz. İbn Hişam, *Sîre*, II, 73; İbn Düreyd, *el-İştikâk*, 458.

⁷⁰² Yezid b. Sa’lebe b. Hazme b. Asrem b. Amr b. Ammâra b. Mâlik el-Belevî Birinci ve İkinci Akabe’ye katılmıştır. Bkz. Taberî, *Tarih*, II, 355; İbn Abdilberr, *el-İsti’âb*, IV, 1572; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 614.

⁷⁰³ Abbâs b. Ubâde b. Nadle b. Mâlik b. Aclân b. Zeyd b. Ğanm b. Sâlim, her iki Akabe’de de hazır bulunana Abbâs b. Ubâde b. Hz. Peygamber ile birlikte Mekke’de Medine’ye hicret edinceye kadar beklemiş olduğu için ona da hem Muhâcir hemde Ensâr denildiği rivayet edilmektedir. Bedir harbine katılmayan Abbâs b. Ubâde’nin Uhud savaşına katıldığı ve şehid olduğu rivayet edilmektedir. Bkz. İbn Hişam, *Sîre*, II, 74; Vâkıdî, *Meğâzi*, I, 207; İbn Hazm, *Cemhere*, 353; İbn Abdilberr, *el-İsti’âb*, II, 810; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 262.

Benî Sevâd (Seleme)'dan; Kutbe b. Âmir b. Hadide'dir⁷⁰⁵. İkinci Akabe Biat'ın da Evs⁷⁰⁶ kabilesinden olanlar:

Benî Abdi'l-Eşhel'den; Ebû'l Haysem b. Teyyihân⁷⁰⁷.

Benî Amr b. Avf b. Mâlik b. Evs'den; Uveym b. Sâide'dir⁷⁰⁸.

Medinelilerden oluşan on iki kişilik heyet Akabe'de Hz. Peygamber'e biat ettikten sonra Hz. Peygamber Medine halkına Kur'an öğretmek, İslâm'ın esaslarını anlatmak ve orayı İslâm'ın merkezi olmaya elverişli hale getirmesi maksadıyla Mus'ab b. Umeyr'i onlarla birlikte gönderdi⁷⁰⁹. Mus'ab b. Umeyr⁷¹⁰ Medine'ye geldiğinde İslâmiyet'i ilk kabul eden kişi olan Es'ad b. Zürâre'nin evinde ikamet etti. Mus'ab b. Umeyr Medinelilere Kur'an öğrettiği ve İslâm'ı anlattığı için ona okuyucu anlamına gelen "Mukri" ismini verdiler⁷¹¹.

Mus'ab b. Umeyr Medinelilere Kur'an öğretip, İslâm'ı anlattığı gibi onlara İmamlık yapıp namaz da kıldırırdı⁷¹². Çünkü Medineli Müslümanlar cemaatle namaz kılacakları zaman Hazrec'li Evs'ten olan bir imama razı olmuyor, Evsliler de Hazrec'ten olan bir imama razı olmuyordu. Geçmişte bu iki kabile arasında Bu'âs savaşı gibi birçok mücadeleler olmuştu ve bu iki kabile birbirlerinden bir reisin çıkararak diğerlerini idare etmesini istemiyorlardı. Geçmişten gelen bu husumet

⁷⁰⁴ Ukbe b. Âmir b. Nâbi b. Zeyd b. Harâm, Hz. Peygamber ile ilk görüşen altı kişilik Hazrec grubu içerisindeydi. Bkz. İbn Hişam, **Sîre**, II, 72-74; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, 462.

⁷⁰⁵ İbn Hişam, **Sîre**, II, 74; İbn Sa'd, **et-Tabâkat**, I, 220.

⁷⁰⁶ İbn Hişam, **Sîre**, II, 74-75; İbn Sa'd, **et-Tabâkat**, I, 219-220; Belâzürî, **Ensâb**, I, 239; Taberî, **Tarih**, II, 356; İbn'ül-Esir, **el-Kâmil**, II, 96; Semhûdî, **Vefâ**, I, 223-224.

⁷⁰⁷ Ebû'l Haysem b. Teyyihân b. Mâlik b. Abdi'l-Eşhel b. Cüşem b. el-Hâris b. el-Hazrec, Hz. Peygamber ile İlk görüşmeyi yapan Hazrec grubu içerisinde de yer aldığı rivayet edilir. Akabe biat'larının her ikisinde de bulunmuştur. Ayrıca bazı âlimler nakibler arasında Ebû'l Haysem'i Rifâe b. Abdil-Münzir'in yerine sayarlar. Hz. Peygamber döneminde ki bütün savaşlara katılan Ebû'l Haysem'in Hz. Ömer'in hilafeti zamanında vefat ettiği, başka bir rivayette Sıffin savaşında veya Sıffin'den kısa bir süre sonra vefat ettiği rivayet edilmektedir. Bkz. İbn Hişam, **Sîre**, II, 75-78; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, 445; es-Semhudi, **Vefâ**, I, 223; Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 138.

⁷⁰⁸ Uveym b. Sâide b. Âiş b. Kays b. Numân b. Zeyd b. Ümeyye b. Zeyd b. Mâlik, Vâkîdî'nin rivayetine göre; Akebeler'in her ikisinde de hazır bulunduğu, Bedir, Uhud, Hendek savaşlarına katıldığı Hz. Peygamber'in hayatında vefat ettiği bildirilmektedir. Yine Vâkîdî'de geçen ifadeye göre Hz. Ömer'in hilafeti döneminde vefat ettiği bildirilmektedir. Bkz. İbn Hişam, **Sîre**, II, 75; İbn Sa'd, **et-Tabâkat**, I, 220; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, 439.

⁷⁰⁹ Asım Köksal, **İslâm Tarihi**, I, 47; Ahmet Önkâl, "Akabe", **DİA**, II, 211. Bu hadise kaynaklarda iki farklı şekilde anlatılmaktadır. İbn Hişam'ın rivayetine göre; yukarıda ifade ettiğimiz gibi Medinelilerin Resulullah'dan kendilerine Kur'an'ı ve İslâm'ın esaslarını öğretecek birisini yanlarında göndermelerini talep etmeleridir. Bkz. İbn Hişam, **Sîre**, II, 76; İbn'ül-Esir, **el-Kâmil**, II, 96; Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Haremeyn**, II, 339. İkincisi rivayete göre ise; Akabe'de Medineliler Hz. Peygamber'e biat edip Medine'ye geri döndükten bir süre sonra yazdıkları bir mektup ile Hz. Peygamber'den kendilerine Kur'an'ı öğretecek ve İslâm'ı anlatacak bir "muallim" göndermesini talep etmişlerdir. Bkz. İbn Sa'd, **et-Tabâkat**, I, 220; Belâzürî, **Ensâb**, I, 239; Semhûdî, **Vefâ**, I, 224-225; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 155.

⁷¹⁰ Semhudi eserinde İbn Ümmi Mektum'un da Mus'ab b. Umeyr ile birlikte Medinelilere Kur'an öğretmek maksadıyla gönderildiğini rivayet etmektedir. Bkz. es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 224.

⁷¹¹ İbn Hişam, **Sîre**, II, 76; İbn Sa'd, **et-Tabâkat**, I, 220; İbn'ül-Esir, **el-Kâmil**, II, 97; Asım Köksal, **İslâm Tarihi**, I, 47; Mustafa S. Küçükaşçı, **Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 187.

⁷¹² İbn Hişam, **Sîre**, II, 76.

İslâmiyet'in bütünleştirici vasıflarıyla henüz ortadan kalkmamıştı ve bu iki kabile henüz, içlerinden çıkacak herhangi birisinin imamlık yapması durumunu kaldıracak İslâmi olgunlukta değillerdi. Bu yüzden bu iki kabile, aralarında dengeyi sağlayan Mus'âb b. Umeyr'in imamlığına ancak rıza gösteriyorlardı⁷¹³.

Medine'de kılınan ilk Cuma namazının da Mus'ab b. Umeyr tarafından kıldırıldığı şeklinde rivayetler⁷¹⁴ olmakla birlikte bu namazın Es'ad b. Zürâre tarafından kıldırıldığı şeklinde rivayetler de vardır⁷¹⁵. İbn Hişam ilk Cuma namazını Es'ad b. Zürâre'nin kıldırıldığını Abdurrahman b. Ka'b b. Mâlik'ten nakille şöyle ifade ediyor: “ *Babam Ka'b b. Mâlik gözünü kaybetmişti ve ben ona yardım ediyordum. Cuma günü ezanı işitti ve Es'ad b. Zürare'ye dua etti*”

Ona niçin Es'ad b. Zürare'ye dua ediyorsun diye sordum. Babam bana şöyle cevap verdi:

“ *Ey oğlum, Medine'de Hezmün-Nebî'te Nakî el-Hadimât denilen Benî Beyâza Harresinde bizi ilk toplayan o oldu*⁷¹⁶” diyerek ilk Cuma Namazını Es'ad b. Zürâre'nin kıldırıldığını belirtmiştir⁷¹⁷.

Mus'ab b. Umeyr, Medine'de kaldığı bir sene boyunca çok çalıştı, Müslümanlara Kur'an öğretti, İslâm'ı anlattı ve iki kabile arasında denge kurarak onlara imamlık yaptı⁷¹⁸. Medine'yi İslâm'ın merkezi olmaya hazır hale getirmek için alt yapıyı oluşturdu. Hz. Peygamber'in Mekke'den başka bir yere hicret etme isteğinin sebebi Mekke'nin İslâm davetine icabet edecek sosyo-kültürel yapıya sahip olmamasıydı. Bu nedenle Mus'ab bu alt yapıyı oluşturmak ve eksikleri tespit etmek amacıyla Medine'ye gönderilmişti. Yapmış olduğu çalışma neticesinde ertesi yılki hac mevsimine kadar her aileden en az bir kişi İslâm davetini kabul etti⁷¹⁹.

⁷¹³ Belâzürî, **Ensâb**, I, 239; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 224; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 153; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 64.

⁷¹⁴ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 224.

⁷¹⁵ Hz. Peygamberimiz Medine'ye hicret etmeden önce Medine'deki Müslümanların sayısı artmaya başlayınca Müslümanlar, Ehl-i Kitab gibi kendilerinin de haftalık toplantı ve ibadet günlerinin olmasını müzakere ettikten sonra bunun için en uygun günün Cuma günü olduğunda karar kıldılar. Bu alınan karardan sonra Es'ad b. Zürâre Medineli Müslümanlara Cuma namazı kıldırılmaya başladı. Bkz. Hayreddin Karaman, “**Cuma**”, DİA, VIII; 85. Eyyûb Sabri Paşa eserinde Hz. Peygamber'in Medineliler İslâm'ı öğretmek maksadıyla Mus'ab'ı gönderirken Es'ad b. Zürâre'nin de Cuma namazlarını kıldırmasını tembih ettiğini rivayet etmektedir. Bkz. Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Haremeyn**, II, 339.

⁷¹⁶ İbn Hişam, **Sire**, II, 77.

⁷¹⁷ İbn Hişam, **Sire**, II, 77.

⁷¹⁸ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 157.

⁷¹⁹ Mustafa S. Küçükaşçı, **Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 187.

Mus'ab b. Umeyr bir yıllık Medine faaliyetlerinde zaman zaman zorluklarla karşılaşabiliyordu⁷²⁰. Medine'nin önde gelen iki ismi olan Sa'd b. Muâz ve Useyd b. Hudayr'ın⁷²¹ Müslüman olmasıyla neticelenen bir olay şöyle olmuştu: Es'ad b. Zürâre bir gün Mus'ab b. Umeyr'i yanına alarak Benî Abdileşhel ve Benî Zafer'in evlerinin olduğu bölgeye gittiler ve Benî Zafer'e ait bir bahçeye girdiler. Benî Eslem kabilesinden bazı kimselerde onların yanına geldiler.

Sa'd b. Muaz ve Useyd b. Hudayr, Es'ad b. Zürâre'nin Mus'ab b. Umeyr'i oraya getirdiğini ve çevrelerine bazı Medinelilerin toplandığını işitince Sa'd b. Muâz, Useyd b. Hudayr'a şöyle dedi:

“Senden rica ederim, var git şu iki şahsı buradan kov çıkar. Şu Es'ad teyzemin oğludur. O arada bulunmasaydı seni rahatsız etmek istemezdim. Onlara söyle, bizdeki huzur ve sükûnu bozmasınlar”⁷²²”

Useyd b. Hudayr eline mızrağını alarak onlara gitti. Es'ad b. Zürâre onu görünce Mus'ab b. Umeyr'e:

“İşte bu gelen kavminin efendisidir. Sana gelmiştir ve Allah'a onun için dua et”⁷²³” dedi.

Mus'ab b. Umeyr:

“Eğer bizimle oturursa onunla konuşurum” dedi.

Useyd b. Hudayr sinirli bir şekilde onlara geldi ve önlerinde durarak:

“Kavmimizden zayıf ruhlu bir takım kimseleri saptırmak için buraya niçin geldiniz? Hemen buradan çıkıp gitmeniz sizin menfaatinizedir” dedi.

Mus'ab, Useyd'in sert üslubunun aksine yumuşak ve tatlı bir dille:

“Biraz otursan da, sana söyleyeceğim şu sözleri dinlesen olmaz mı? Hoşuna giderse ne ala! Aksi olursa buradan hemen çıkar gideriz” dedi.

Useyd b. Hudayr:

“Haklısın” dedi ve mızrağını yere batırıp oturdu⁷²⁴.

Mus'ab. Umeyr, Useyd b. Hudayr'ın biraz sakinleşmesi, sinirinin biraz dinmesi üzerine ona İslâm'ı izah edip anlattı ve Kur'an-ı Kerim'den âyetler okudu⁷²⁵. Mus'ab

⁷²⁰ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 155.

⁷²¹ Her ikisinde kabileleri olan Benî Abdil-Eşhel'in liderleriydiler. Aynı zaman da Sa'd b. Muâz, Es'ad b. Zürâre'nin teyzesinin oğluydu. Bkz. İbn Hişam, **Sîre**, II, 77.

⁷²² İbn Hişam, **Sîre**, II, 78; Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 340.

⁷²³ İbn Hişam, **Sîre**, II, 79.

⁷²⁴ Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 340-341; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 155-156.

daha Kur'an okumasını tamamlamamıştı ki Useyd'in yüzünde İslâm davetini kabul ettiğini ifade eden aydınlık ve memnuniyet belirtileri belirmeye başlamıştı.

Useyd sonra:

"Bu ne güzel bir sözmüş! Bu dine girmek için ne yapmak gerekir?" dedi.

Onlarda cevaben:

"Önce gusleder ve temizlenirsin. Aynı şekilde elbiseni de temizledikten sonra hak şahadetiyle şahadet getirirsin ve namaz kılarırsın" dediler. Useyd denilenlerin aynısını yaptıktan sonra onlara:

"Şimdi size arkamdaki kabilenin başta gelen adamını göndereceğim. Eğer onu ikna eder ve size tabi olursa kavminden kimse ona muhalif olmaz ve bütün kabile hidayet yolu girer şimdi o adamı size göndereceğim. O, Sa'd b. Mu'âz' dır"⁷²⁶ dedi.

Useyd mızrağını aldı ve Sa'd b. Mu'az ve kabilesinin toplandığı yere geri gitti.

Sa'd b. Mu'az, geri gelen Useyd'i görünce şöyle dedi:

"Vallahi Useyd gittiği yüzden farklı bir yüzle geri döndü"⁷²⁷ dedi.

Sa'd ona:

"Ne yaptın?" dedi.

Useyd onların yanına gelince şöyle bir hikâye uydurdu:

"O iki adamla konuştum. Vallahi o iki adamdan bir kötülüğün geleceğini görmedim. Kendisine ve etrafındakilere buradan çıkıp gitmelerini söyledim. Onlar bana diklenerek dediler ki: "Biz istediğimizi yaparız." Bana haber verildiğine göre Benî Harise kabilesinin mensupları, yani senin hasımların bu yeni sapıklığı kabul eden teyzenin oğlu Es'ad b. Zürâre'yi öldürmek için harekete geçmiş durumda ancak senin onu koruman lazım" dedi.

Useyd'in böyle bir hikâye uydurmasındaki sebep Sa'd b. Mu'âz'ın bizzat kendisinin durumu daha net öğrenmek için Mus'ab b. Umeyr'in yanına gidip onunla konuşmasını sağlamaktı⁷²⁸. Sa'd b. Mu'âz duyduklarından dolayı sinirlendi ve eline mızrağını alarak Useyd'e:

"Vallahi senin bir şeyi halledeceğin yok" dedi ve Mus'ab ve Es'ad'ın yanına gitmek üzere onların yanından ayrıldı. Sa'd onların yanına gelince onların güvenli bir

⁷²⁵ Semhûdî, Zuhuf Sûresi'nin (43) ilk üç âyetini okuduğunu rivayet etmektedir. Bkz. es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 225.

⁷²⁶ Taberî, **Tarih**, II, 357-358; Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 341.

⁷²⁷ İbn Hişam, **Sîre**, II, 78; Eyyûb Sabri Paşa, **Mir'âtu'l-Harameyn**, II, 341.

⁷²⁸ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 156.

şekilde oturduklarını görünce Useyd'in kendisini Mus'ab ile konuşup onu dinlemesi için böyle bir hikâye uydurduğunu anladı. Sa'd kötü sözler söyleyerek onların önünde durdu ve Es'ad b. Zürâre'ye:

“Ey Ebu Ümâme, Eğer aramızda akrabalık olmasaydı bunu benden kurtaramazdın. Kötü gördüğümüz şeyleri evlerimize mi sokmaya çalışıyorsun?” dedi.

Mus'ab daha önce Useyd de dediği gibi Sa'd b. Mu'âz'a da:

“Biraz otursan da, sana söyleyeceğim şu sözleri dinlesen olmaz mı? Hoşuna giderse ne ala! Aksi olursa buradan hemen çıkar gideriz” deyince.

Sa'd ona:

“Haklısın” dedi.

Bunun üzerine Mus'ab ona İslâm'ı anlattı ve Kur'an'dan bazı ayetler okudu. Sa'd İslâmiyet'i kabul etmiş bir halde yanına da Useyd b. Hudayr'ı da alarak kavminin yanı geldi ve onlara:

“Ey Abdileşheloğulları beni nasıl bilirsiniz?”

Dediler ki:

“Sen bizim efendimizsin ve akıllımızsın”

Sa'd onlara:

“ Şimdi beni dinleyin! Eğer hemen şimdi kadın, erkek hep birlikte Allah'a ve onun gönderdiği Resulüne iman edip İslâm'a geçmezseniz hiçbirinizle konuşmayacağım” diyerek sert ve etkili bir şekilde konuşmasından sonra kabilesinden kadın, erkek hep birlikte kısa bir süre zaman zarfında İslâm'ı kabul ettiler⁷²⁹.

Mus'ab b. Umeyr, Sa'b Mu'âz ve Useyd b. Hudayr'ın kabileleriyle birlikte İslâm'ı kabul etmesinden sonra yine çalışmalarına devam etti. Mus'ab'ın bir yıl süren faaliyetleri neticesinde Mekke'ye dönerek Hz. Peygamber'e faaliyetlerini ve Medine'nin son durumu hakkında bilgi verme zamanı geldiğinde, üç aileye mensup olanlar haricinde⁷³⁰, Medine'deki Ensâr evlerinin çoğunluğu kadın erkek İslâm'ı kabul etmişlerdi⁷³¹.

⁷²⁹ İbn Hişam, *Sîre*, II, 79-80; Taberî, *Tarih*, II, 359; es-Semhûdî, *Vefâ*, I, 227; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 156-157.

⁷³⁰ Bunlar Evs kabilesinin Evsullah topluluğundan Benî Ümeyye b. Zeyd, Hatme, Vâil ve Vâkıf kabileleridir. Bunların liderleri konumunda olan Hz. İbrahim'in dinine bağlı, şiir söyleyebilen Ebu Kays b. Sayfî b. el-Eslet bu kabilelerin İslâm'a geçmelerine mani oldu. Bu durum Hz. Peygamber'in hicretinden sonra vuku bulan Bedir, Uhud ve Hendek savaşlarına kadar devam etti. Ancak Hendek savaşından sonra kendisi ve kabilelerinin

2.4.1.3. Üçüncü Akabe Görüşmesi

Mus'ab b. Umeyr Medine'de bir yıl süren çalışmalarını ve bölgenin son durumunu Hz. Peygambere bildirmek üzere Mekke'ye geldi. Kaynaklardan Mus'ab'ın Mekke'ye dönmesinden sonra gerçekleştiği anlaşılan Nübüvvetin on üçüncü⁷³² (622) senesi hac mevsiminde Medineli Müslümanlar içerisinde müşrik hacılarında bulunduğu beş yüz kişilik bir grupla Mekke'ye geldiler⁷³³. Mekke'ye gelen Medineli Müslümanların sayıları hakkında çeşitli rivayetler vardır. İbn Hişam'a göre Medineli Müslümanlar yetmiş üç erkek ve iki⁷³⁴ kadın olmak üzere toplamda yetmiş beş kişiden ibaretti⁷³⁵.

Nübüvvetin on üçüncü senesinde Yetmiş üç erkek ve iki kadından oluşan Medineli Müslümanlar beraber geldikleri diğer müşrik hacılardan asıl maksatlarını gizli tutarak Mekke'ye gelince Hz. Peygamber ile gizlice haberleşerek hac ibadetinin bitiminden sonra Akabe'de teşrik günlerinin ortasında buluşmayı kararlaştırdılar⁷³⁶.

Medineli Müslümanlar hac ibadetlerini ifâ ettikten sonra Hz. Peygamber ile randevulaştıkları gece Akabe'de buluşmak üzere gruplar halinde etrafın dikkatini çekmeden gizli bir şekilde Akabe'ye gittiler. Hz. Peygamber'in yanında henüz Müslüman olmamış olan amcası Abbâs b. Abdulmuttalib bulunuyordu⁷³⁷.

Akabe görüşmelerinin en mühimi olan bu görüşmede ilk konuşan Hz. Peygamber'in amcası Abbâs b. Abdulmuttalib oldu ve şöyle dedi:

tamamı Müslüman oldu. Bkz. İbn Hişam, **Sîre**, II, 80; Taberî, **Tarih**, II, 359; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 228; Mustafa S. Küçükaşçı, **Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 189.

⁷³¹ İbn Hişam, **Sîre**, II, 80; Belâzürî, **Ensâb**, I, 240; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 227; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 157.

⁷³² Belâzürî, **Ensâb**, I, 240.

⁷³³ İbn Hişam, **Sîre**, II, 81; İbn Sa'd, **et-Tabâkat**, I, 221.

⁷³⁴ Akabe'de Hz. Peygamber'e bey'at eden iki kadının Ummu Umare Nusaybe bint Ka'b ve Esma bint Amr b.

Adi olduğu rivayet edilir. Bkz. İbn Hişam, **Sîre**, II, 84; Rıza Savaş; **Hız Muhammed Devrinde Kadın**, s. 71.

⁷³⁵ İbn Hişam, **Sîre**, II, 81-87; Ahmet Önkâl, "**Akabe**", **DİA**, II, 211; Mustafa S. Küçükaşçı, **Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 188; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 65. İkinci Akabe'ye katılanların sayısı ile ilgili diğer rivayetler ise şunlardır; İbn Sa'd ve Taberî eserlerinde yetmiş erkek ve iki kadın olarak sayıyı zikretmekte, Semhudi, İbn İshak rivayetiyle yetmiş üç kişiye dört kişi daha ekleyerek sayıyı arttırmakta, Rüzeyn rivayetiyle sayıyı yetmiş erkek ve iki kadın olarak nakletmekte, Hamidullah ise sayıyı yetmiş bir erkek ve iki kadın toplam yetmiş üç kişi olarak vermektedir. Bkz. İbn Sa'd, **et-Tabâkat**, I, 221; Taberî, **Tarih**, II, 362; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 229-232; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 157.

⁷³⁶ İbn Hişam, **Sîre**, II, 83; Ahmet Önkâl, "**Akabe**", **DİA**, II, 211.

⁷³⁷ Hamidullah Hz. Peygamber'in görüşmeye amcası Abbâs'ı getirme sebebini şöyle ifade ediyor: "*Hz. Peygamber amcası Abbâs'ın işbirliğinden istifade etmek istiyordu. Çünkü bu görüşmelerde çok ciddi kararlar alınabilirdi (Muhtemelen Hz. Peygamber Mus'ab ile Medine dönüşü yapmış olduğu değerlendirmelerin neticesinde bazı planlar tasarlamıştı). Abbâs, Medine'ye sık sık ziyaretlerde bulunduğu için Medineliler tarafından iyi tanınan bir kişiydi. Öyle ki Abbâs, Mekkeli müşriklerle Medineliler arasında muhtemel askeri bir anlaşmanın ilk görüşmelerini ve hazırlıklarını daha önceden, belki Mus'ab'ın Medine'deki faaliyetleri esnasında durdurmuştu*" Bkz. Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 157.

“Ey Hazrec⁷³⁸ topluluğu, Şunu biliniz ki Muhammed bizdendir ve biz onu kendi kabilemizden koruyoruz. O, bizim en şerefliimiz konumundadır. Ancak size katılmak için bizi terk etmek istiyor. Eğer siz onu kendisine davet ettiğiniz şeyde ona vefalı olacağınıza (Hz. Peygamberimizi Medine’ye davet etmelerine kızan ve bunu istemeyen Arap kabileleri olacağı gibi Yahudi kabileleri de olacaktı) ve ona muhalefet edenlerden onu koruyacağınıza gücünüziün yeteceğine inanıyorsanız bu mesuliyeti alın. Eğer Muhammed Medine’ye geldi diye size karşı çıkanlar olduğu zaman onu yardımsız bırakacaksınız veya onu düşmanlarına teslim edecekseniz şimdiden bundan vazgeçin⁷³⁹”

Medineliler de:

“Biz, senin dediklerini anladık ve kabul ettik. Ancak biz Resulullah’ın bize hitap etmesini; kendisi ve Rabbi için istediği sözü almasını istiyoruz⁷⁴⁰” dediler.

Medinelilerin sözünden sonra Peygamber onlara Kur’an’dan âyetler okudu, onları İslâm’ı daha sıkı bağlanmaları hususunda teşvik etti, Allah’a davet etti ve şöyle dedi:

“Eğer beni kadınlarınızı ve çocuklarınızı himaye ettiğiniz gibi himaye edecekseniz, rahatta, sıkıntıda, bollukta, darlıkta bana itaat edecekseniz, hiç çekinmeden hakkı savunacaksınız sizinle biatleşirim⁷⁴¹”

Berâ b. Marûr Hz. Peygamber’in elini tuttu:

“Evet, seni hak ile Peygamber olarak gönderene yemin ederim ki himayemiz altında olan kadınlarımızı ve çocuklarımızı nasıl himaye ediyorsak seni de öyle himaye edeceğiz⁷⁴²” dedi.

Berâ b. Marûr konuşurken Ebu Heysem b. Teyyihân söze karışarak:

“Ey Allah’ın Resülü! Bizim bölgemizde bazı kişilerle (Yahudiler kastediliyor) aramızda bağlar (anlaşmalar) var. Biz onlarla aramızda olan bu bağları keseceğiz. Eğer biz bu bağları keserde sonra Allah seni muzaffer kılarırsa sen bizi terk edip kavmine gerisin geriye döner misin?”⁷⁴³ diye Hz. Peygamber’e soru sordu.

Hiz. Peygamber tebessüm ederek şöyle cevap verdi:

⁷³⁸ Araplar Evs ve Hazrec kabilelerinin ikisine de Hazrec diyorlardı. Bkz. İbn Hişam, *Sîre*, II, 84.

⁷³⁹ İbn Hişam, *Sîre*, II, 84; Taberî, *Tarih*, II, 362; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 157.

⁷⁴⁰ Taberî, *Tarih*, II, 362.

⁷⁴¹ Taberî, *Tarih*, II, 362.

⁷⁴² İbn Sa’d, *et-Tabâkat*, I, 222.

⁷⁴³ Taberî, *Tarih*, II, 363.

“Hayır, bilakis (sizin) kanınız (benim) kanımdır, (sizin) yıkımınız (benim) yıkımdır. Ben sizdenim, sizde bendensiniz. Siz kiminle harp ederseniz bende onlarla harp ederim. Siz kiminle sulh yaparsanız bende onunla sulh yaparım.”⁷⁴⁴

Üçüncü Akabe biatı; ilk defa hicretin ele alınması, Medineli Müslümanların her daim Hz. Peygamber’i koruyacaklarına dair söz vermeleri ve böylece başta Kureyş ve Yahudiler olmak üzere bütün müşrik Arap kabilelerini karşılığın alma cesaretini göstermeleri, yapılan bu görüşme neticesinde Medine İslâm toplumunun alt yapısının sağlanması ve bu görüşmeden sonra Hz. Peygamber’in ashâbına hicret izni vermesi açısından İslâm Tarihinde önemli bir yere sahiptir⁷⁴⁵.

Aynı zamanda İslâm toplumunun bir üyesinde ne gibi şartların olması gerektiği çerçevesinin çizildiği bu görüşmeye savaşla ilgili hususların yer alması nedeniyle Bey’atü’-Harb adı da verilmiştir⁷⁴⁶.

Karşılıklı sözlerin verilmesinden sonra Hz. Peygamber onlardan, içlerinden her bir kavmi temsil edecek ve kendisiyle onlar arasında irtibatı sağlayacak on iki temsilci (nakib) seçmelerini istedi. Hz. Peygamber’e vermiş oldukları her türlü söze kabileleri adına kefil olacak olan dokuzu Hazrec’den, üçü de Evs’den olmak üzere on iki temsilci seçtiler⁷⁴⁷. Hz. Peygamber, seçilen bu on iki temsilci arasından da nakib’u-nukebâ (başkanların başkanı) olarak Es’ad b. Zürâre’yi seçti⁷⁴⁸.

Es’ad’ın vefatından sonra onun idaresi altındaki kabile mensupları yeni bir nakip seçilmesi için Hz. Peygamber’den istekte bulundular. Ancak Hz. Peygamber, sizin nakibiniz ben olacağım diyerek hem onları memnun etmiş oldu hemde Abdullah b. Ubeyy gibi kabilesi tarafından gözde olan bir kişiyi engellemiş oldu. Çünkü Abdullah b. Ubeyy, Evs ve Hazrec arasında meydana gelen Bu’âs savaşında savaşa katılmayarak hem Evs kabilesinin hemde Hazrec kabilesinin liderliğini benimseyebileceği bir kişi konumunu kazanmıştı. Ancak Hz. Peygamber’in

⁷⁴⁴ İbn Hişam, **Sîre**, II, 83, 84, 85, 86; İbn Sa’d, **et-Tabâkat**, I, 221-222; Taberî, **Tarih**, II, 363; İbn’ül-Esir, **el-Kâmil**, II, 98; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 229-230; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 157-158; Ahmet Önkâl, **“Akabe”**, DİA, II, 211.

⁷⁴⁵ Mustafa S. Küçükbaşçı, **Cahiliye’den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 188; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 65; Ahmet Önkâl, **“Akabe”**, DİA, II, 211.

⁷⁴⁶ Taberî, **Tarih**, II, 368; Mustafa S. Küçükbaşçı, **Cahiliye’den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 188-189; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 65; Ahmet Önkâl, **“Akabe”**, DİA, II, 211.

⁷⁴⁷ İbn Hişam, **Sîre**, II, 86, 87; Taberî, **Tarih**, II, 363. Seçilen bu nakipler daha sonraları Ensarın önemli şahsiyetleri olacakları gibi Medine döneminde Hz. Peygamber’in her konuda en büyük destekçileri ve yardımcıları olacaklardır. Bkz. Mustafa S. Küçükbaşçı, **Cahiliye’den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 189; İbn Sa’d ve Belâzürî, Hz. Peygamber’in seçilen on iki nakibi Hz. İsa’nın Benî İsrail’den seçtiği on iki havariye benzettiğini rivayet etmektedir. Bkz. İbn Sa’d, **et-Tabâkat**, I, 222-223; Belâzürî, **Ensâb**, I, 240.

⁷⁴⁸ Belâzürî, **Ensâb**, I, 254; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 230; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 158.

Medine'ye gelmesiyle olası bir krallık düşüncesi suya düşmüş oldu. Hz. Peygamber bu durumu bildiği için Abdullah b. Ubeyy b. Selûl'ün içine düştüğü hüznün ve kederi gayet iyi anlıyordu. Kendisini teselli etmek için her yolu denemiş ve kapılabileceği alınganlıklardan onu kurtarmak için bütün hayatı boyunca kendisine hak etmediği halde saygı ve itibar göstermişti⁷⁴⁹.

Üçüncü Akabe Biat'ın da Hazrec⁷⁵⁰ kabilesinden nakîb seçilenler;

Benî Neccâr'dan; Ebû Ümâme Es'ad b. Zürâre (aynı zamanda Nakîb'un-Nukebâ/başkanlar başkanıdır)⁷⁵¹

Benî Hârise b. el-Hazrec'den; Sa'd b. Rebî⁷⁵² ve Abdullah b. Revâha b. Sa'lebe⁷⁵³.

Benî Zürayk'dan; Râfi b. Mâlik b. Aclân⁷⁵⁴.

Benî Seleme'den; Berâ b. Ma'rûr⁷⁵⁵ ve Abdullah b. Amr b. Harâm⁷⁵⁶.

Benî Avf b. el-Hazrec'den; Ubâde b. Sâmit b. Kays⁷⁵⁷.

Benî Sâ'ide'den; Sa'd b. Ubâde⁷⁵⁸ ve Münzir b. Amr⁷⁵⁹.

Üçüncü Akabe Biat'ın da Evs⁷⁶⁰ kabilesinden nakîb seçilenler;

⁷⁴⁹ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 177.

⁷⁵⁰ Belâzürî, **Ensâb**, I, 252.

⁷⁵¹ İbn Hişam, **Sîre**, II, 86; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 230; Cevad Ali, **el-Mufasssal**, IV, 137.

⁷⁵² İbn Hişam, **Sîre**, II, 86; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 230; Sa'd b. Rebî b. Amr b. Ebî Züheyr b. Mâlik b. İmriül-Kays b. Mâlik, Bedir Harbi'ne de katıldığı ve Uhud Harbin de şehid olduğu rivayet edilmektedir. Bkz. Vâkîdî, **Meğâzi**, I, 114; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, 453.

⁷⁵³ Abdullah b. Revâha b. Sa'lebe b. İmriül-Kays b. Amr b. İmriül-Kays (el-Ekber) b. Mâlik, Bedir, Uhud ve Hendek Savaşı'na katılmıştır ve Hz. Peygamber'in kumandanlarındandır. Mûte Savaş'ın da şehit edildiği ifade edilmektedir. Bkz. İbn Hişam, **Sîre**, II, 101; İbnü'l-Kelbî, **Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr**, I, 404; Vâkîdî, **Meğâzi**, I, 114; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, 453; İbn Hazm, **Cemhere**, 363.

⁷⁵⁴ İbn Hişam, **Sîre**, II, 86; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 230.

⁷⁵⁵ Berâ b. Ma'rûr b. Sahr b. Hansâ b. Sinân b. Ubeyd b. Adıyy b. Ğanm b. Ka'b b. Seleme, Akabe'ye katılanlardandır. Malının üçte birini miras bırakan, ilk kibleye dönen ve ilk üzerine başka birisinin defnedildiği Müslüman olduğu belirtilmektedir. Bkz. İbn Hişam, **Sîre**, II, 86; Vâkîdî, **Meğâzi**, I, 209; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, 463; İbn Hazm, **Cemhere**, 359; Cevad Ali, **el-Mufasssal**, IV, 138.

⁷⁵⁶ Abdullah b. Amr b. Harâm b. Sa'lebe b. Harâm b. Ka'b b. Ğanm b. Ka'b b. Seleme, Câbir b. Abdullah'ın babasıdır. Bedir ve Uhud Savaşlarına katılmıştır. Uhud Savaşında şehid olduğu rivayet edilir. Bkz. İbn Hişam, **Sîre**, II, 86; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 462.

⁷⁵⁷ İbn Hişam, **Sîre**, II, 86; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 230; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 458.

⁷⁵⁸ Sa'd b. Ubâde b. Düleym b. Hârise b. Ebî Hazîme b. Sa'lebe b. Tarîf b. el-Hazrec, Akabe'ye ve Bedir Harbi'ne katıldığı rivayet edilmektedir. Bkz. İbn Hişam, **Sîre**, II, 87; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 230; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 456; Cevad Ali, **el-Mufasssal**, IV, 137. Halîfe b. el-Hayyât eserinde, Sa'd b. Ubâde'nin nakiblerden olduğu fakat Bedir Harbin'e katılmadığı ve Hz. Ebû Bekir'in hilafeti zamanında Şam'da vefat ettiğini rivayet etmektedir. Bkz. Halîfe b. el-Hayyât, **Tabakât**, I, 216. Başka bir rivayette ise Tâhâ Hüseyin, İbn Sa'd'dan alıntı yaparak Sa'd b. Ubâde'nin cinler tarafından öldürüldüğünü iddia etmektedir. Sebebi olarak da şunu ifade etmektedir; "Hz. Peygamber vefât ettikten sonra muhacirler ile Evsli ve Hazrecli Ensâr arasında hilafet konusunda anlaşmazlık çıkmıştı. Neticede Ensâr'dan Sa'd b. Ubâde dışında hilafetin Kureyş'e bırakılmasına muhalefet eden kimse kalmadı. Sa'd, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e beyat etmemiş, Müslümanların namaz ve haclarına katılmamıştı. Bir yolculuk esnasında suikaste kurban gidesiye kadar muhalefetini sürdürdü. Râvilerin iddiasına göre onu cinler öldürmüştür" Bkz. Tâhâ Hüseyin, **Câhiliye Şiiri Üzerine**, s. 66-82.

⁷⁵⁹ Münzir b. Amr b. Huneyys b. Hârise b. Levzân b. Abd-i Vedd b. Zeyd b. Sa'lebe b. Hazrec, Akabe görüşmelerine katılan ve Bedir Harbi'nde bulunan Münzir b. Amr'ın Bi'ri-Maûna gününde şehit olduğu rivayet edilmektedir. Bkz. İbn Hişam, **Sîre**, II, 87; Vâkîdî, **Meğâzi**, I, 243; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 456.

Benî Abdileşhel'den; Ūseyd b. Hudayr⁷⁶¹.

Benî es-Selm b. İmru'u-l Kays b. Mâlik'den; Sa'd b. Hayseme⁷⁶².

Benî Amr b. Avf b. Mâlik'den; Rifâe b. Abdil-Münzir b. Zübeyr'dir⁷⁶³.

Nakip seçimi gerçekleşince herkes Hz. Peygamber'e biat etmek için toplandı. Bu sırada Ensâr'dan Abbâs b. Ubâde b. Nadle el-Ensârî topluluğa hitaben:

“Ey Hazrecliler, bu adamla neyin üzerine biatleştiginizi biliyor musunuz?” dedi.

Ensâr:

“Evet, biliyoruz” diye cevap verdiler.

Abbâs b. Ubâde:

“Siz onunla, insanların kırmızısı ve esmeriyle harp etmek üzere biatleştiniz. Eğer mallarınıza bir musibet geldiğinde veya eşrafınız sizi terk ettiğinde onu yardımsız bırakacaksınız şu anda vazgeçiniz. Eğer bunu yaparsanız hem bu dünyada hem de ahirette rezil olursunuz. Eğer onun davet ettiği şey nedeniyle mallarınıza bir musibet gelecek olursa veya eşrafınız sizi terk eder olursa buna rağmen onun yanında olacağınıza inanıyorsanız onu tutun. Eğer böyle yaparsanız hem dünyada hem de ahirette rahat edersiniz” deyince:

Onlar:

“Biz onu her daim koruyacağız. Biz böyle yaparsak ne gibi bir güzellik kazandık Ya Resulallah” diye sormaları üzerine Hz. Peygamber:

*“Cennet”*⁷⁶⁴ dedi. Onlarda Hz. Peygamber'den elini vermesini istediler ve Peygamber ile biatleştiler⁷⁶⁵.

İbn Sa'd da geçen bir rivayette Müslümanlar Hz. Peygamber ile biatleşirken şeytanın Medineli Müslümanlara engel olmak için gözüktüğünü ve onlara bir şeyler

⁷⁶⁰ Belâzürî, **Ensâb**, I, 252.

⁷⁶¹ Ūseyd b. Hudayr b. Simâk b. Atık b. Râfi b. İmriül-Kays b. Zeyd b. Abdileşhel, Akabe de hazir bulunanlardan ve Bedir Harbine katılanlar arasında zikredilmektedir. Bkz. İbn Hişam, **Sîre**, II, 87; İbnü'l-Kelbî, **Cemheretü'n-Neseb**, s. 635; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 444; Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 137-140.

⁷⁶² Sa'd b. Hayseme b. Hâris b. Mâlik b. Ka'b b. Nehhât b. Ka'b b. Hârise b. Ğanm, Bedir Harbi'ne katıldığı ve şehit olduğu, babasının da Uhud Savaşı'nda şehid olduğu rivayet edilmektedir. Bkz. İbn Hişam, **Sîre**, II, 87; Vâkîdî, **Meğâzi**, I, 111-206; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 448; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 345; Cevad Ali, **el-Mufassal**, IV, 137. İbnü'l-Kelbi eserinde, Ebû Hayseme'nin soy zincirini farklı olarak; Ebû Hayseme Mâlik b. et-Teyyihân b. Atık b. Amr b. Abdilâğlem b. Âmir b. Zaû'ra şeklinde vermektedir. Bkz. İbnü'l-Kelbî, **Cemheretü'n-Neseb**, s. 637; bkz; Halife b. el-Hayyât, **Tabakât**, I, 178.

⁷⁶³ Rifâe b. Abdil-Münzir b. Zübeyr b. Zeyd b. Ümeyye b. Zeyd b. Mâlik b. Avf b. Amr b. Avf, Son Akabe'ye katılarak nakib seçilmiştir. Bedir Savaşı'na katıldığı ve Hayber gününde şehid olduğu rivayet edilmektedir. Bkz. İbn Hişam, **Sîre**, II, 87; İbn Düreyd, **el-İştikâk**, s. 438. İbn Hişam Rifâe b. Abdil-Münzir'in nakibler arasında olmadığı, onun yerine Abdileşhel'den Ebû'l Haysem'in nakibler arasında sayıldığını rivayet etmektedir. Bkz. İbn Hişam, **Sîre**, II, 87; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 230.

⁷⁶⁴ Bu olaydan sonra Tevbe Süresi'nin 111. âyeti nazil olmuştur: *“Allah, müminlerden, canlarını ve mallarını, kendilerine cennet vermek üzere satın almıştır”* Bkz. es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 231.

⁷⁶⁵ İbn Hişam, **Sîre**, II, 88-89; Taberî, **Tarih**, II, 363.

söylediğini fakat Hz. Peygamber'in onu tanıyarak oradan kovduğu ifade edilmektedir⁷⁶⁶.

Hz. Peygamber ile ilk biatleşenin kim olduğu hususunda çeşitli rivayetler vardır. İbn Hişam ve İbn Sa'd eserlerinde bununla ilgili olarak Es'ad b. Zürâre, Ebu'l-Heysen b. Teyyihân ve Berâ b. Marûr'un isimlerini zikretmişlerdir⁷⁶⁷.

Hz. Peygamber'in Medinelilerle yapmış olduğu görüşmeden haberdar olan Kureyşin liderlerinden bir grup, görüşmenin yapıldığı gecenin sabahında çoğunluğu müşrik hacılardan oluşan Medineli hac kafilesinin yanına gelerek görüşmeyle ilgili bilgi almaya çalıştılar. Kureyşliler:

“Ey Hazrec topluluğu, bize, arkadaşımızı bizim aramızdan çıkarıp onunla bize karşı birleşip savaşmak üzere biatleştığınız bilgisi ulaştı. Eğer sizinle bizim aramızda bir savaş çıkarsa Araplardan size kızdığımız kadar kimseye kızmayız” diyerek onlara gözdağı vermek istediler. Medineli Müslümanlar sessiz kalarak görüşmeyi onlardan gizlediler. Kureyşliler ise müşrik olan hacılarla konuşuyorlardı ve onların gerçekten olan bitenden haberleri yoktu. Onlar böyle bir şeyden haberlerinin olmadığını ve bir uydurma haber olabileceğini ifade ederek onları ikna etmeye çalıştılar. Medineli müşrik hacılarının bu ikna edici açıklamalarına birde Abdullah b. Ubeyy b. Selûl'un *“Bensiz böyle önemli bir görüşme olacak, kavmim bunu benden saklamaz, haberim yok”* şeklindeki açıklaması eklenince Kureyşliler rahatlamış bir şekilde oradan ayrıldılar⁷⁶⁸.

Kısa bir zaman sonra Kureyşli müşrikler, Medine'den gelen hac kafilesini içerisinde bir grup Müslüman Medinelinin Hz. Peygamber ile görüştüğü ve ona biat ettikleri haberlerinin aslında doğru olduğunu öğrendiklerinde Medineli Müslümanlar Mekke'den ayrılmışlardı⁷⁶⁹. Mekkeliler yolları tuttular ve dönüş yolundaki

⁷⁶⁶ İbn Sa'd, **et-Tabâkat**, I, 223.

⁷⁶⁷ İbn Hişam, **Sîre**, II, 89; İbn Sa'd, **et-Tabâkat**, I, 222; Taberî, **Tarih**, II, 364. Ayrıca Belâzürî eserinde, Berâ b. Marûr'un olduğunu, İbnü'l-Esir ise Ebûl-Heysen b. Teyyihân'ın olduğunu rivayet etmektedir. Bkz. Belâzürî, **Ensâb**, I, 253; İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, II, 100.

⁷⁶⁸ İbn Hişam, **Sîre**, II, 90-91; İbn Sa'd, **et-Tabâkat**, I, 223; Taberî, **Tarih**, II, 365; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 232; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 159. Semhûdî'de geçen bir rivayete göre: Mekke'li müşrikler, Hz. Peygamberin Medinelilerle anlaşarak onların himayesi altına gireceğini anlayınca Müslümanlara gelerek *“Hz. Muhammed senenin sadece belli ayları sizin yanınızda durmak niyetindedir”* diyerek onların kalbine şüphe atmak istediler. Müslümanlar, bunu ancak Hz. Peygamber'in bileceğini ifade ederek bağlılıklarını bildirmişler ve bunun üzerine Enfâl Süresi 62. âyeti: *“Eğer sana hile yapmak isterlerse, muhakkak ki sana Allah yeter”* nazil olmuştur. Bkz. es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 233-234.

⁷⁶⁹ Akabe görüşmelerinin yapıldığı dönem içerisinde isterse çeşitli sebeplerle Mekke'ye gelerek Müslüman olan Medinelilerden bazıları (mesela son Akabe görüşmesine katılan Zekvân b. Abd-i Kays, Abbâs b. Ubâde b. Nadle, Ukbe b. Vehb b. Kelde, Ziyâd b. Lebîd gibi) Müslüman olduktan sonra hemen Medine'ye dönmemişlerdir. Hz. Peygamber'in yanında kalmışlar ve onunla birlikte hicret etmişlerdir.

Medinelilere ulaşabilmek için arkalarından adamlar gönderdiler. Kureyşliler sadece Sa'd b. Ubâde'yi yakalayabildiler ve onu yaka paça Mekke'ye getirdiler. Ancak Sa'd b. Ubâde'nin Mekke'de, kervan ticareti için Medine bölgesinden geçerken kendilerini himaye ettiği arkadaşları vardı. Onlar Cübeyr b. Mut'im b. Adiy ve Haris b. Harb idi. Sa'd'ın başına gelenleri duyunca bu ikisi hemen onun yanına geldiler ve onu himayeleri altına alarak kurtardılar⁷⁷⁰.

Üçüncü Akabe Biatına Evs Kabilesinden Katılanlar

Evs kabilesinden Üçüncü Akabe görüşmelerinde on bir kişi hazır bulunmuştur. Bunlar;

Evs b. Hârise ve Benî Abdileşhel'den; Useyd b. Hudayr, Ebu'l-Heyssem b. Teyyihân ve Seleme b. Selame.

Benî Hârise b. Haris'den; Zuheyr b. Râfi, Ebu Bürde b. Niyar, Nüheyr b. Heyssem.

Benî Amr b. Avf b. Mâlik'ten; Sa'd b. Hayseme, Rifae b. Abdilmünzir, Abdullah b. Cübeyr⁷⁷¹, Ma'n b. Adiy, Uveym b. Saide'dir⁷⁷².

Üçüncü Akabe Biatına Hazrec Kabilesinden Katılanlar

Benî Neccâr'dan; Ebu Eyyub Halid b. Zeyd, Muaz b. Haris, Avf b. Haris, Muavvez b. Haris, Umare b. Hazm, Es'ad b. Zürâre.

Benî Amr b. Mebzül'den; Sehl b. Atik b. Numan.

Benî Amr b. Mâlik'den; Evs b. Sabir, Ebu Talha (Zeyd b. Sehl).

Benî Mazin b. Neccâr'dan; Kays b. Ebi Sa'saa, Amr b. Ğaziyye.

Belharis b. Hazrec'den; Sa'd b. Rebia, Harice b. Zeyd, Abdullah b. Revaha, Beşir b. Sa'd, Abdullah b. Zeyd, Hallad b. Süveyd, Ukbe b. Amir.

Benî Beyaza b. Amir'den; Ziyad b. Lebid, Ferme b. Amr, Halid b. Kays.

Zurayk b. Amir'den; Rafi b. Mâlik, Zekvan b. Abd-i Kays, Abbad b. Kays, Haris b. Kays.

Bu nedenle bunlar hem ensar hem de muhacirler arasında sayılmışlardır. Bkz. İbn Hişam, *Sîre*, II, 97-110; İbn Sa'd, *et-Tabâkat*, I, 226; Mustafa S. Küçükaşçı, *Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn*, s. 188.

⁷⁷⁰ İbn Hişam, *Sîre*, II, 91-93; İbn Sa'd, *et-Tabâkat*, I, 223; Taberî, *Tarih*, II, 367; es-Semhûdî, *Vefâ*, I, 234; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 159. İbn Hişam, Mekkeli müşriklerin Sa'd Ubâde ve Münzir b. Amr'a ulaştıklarını ancak Münzir'in onlardan kaçarak kurtulduğunu rivayet eder. Bkz. İbn Hişam, *Sîre*, II, 91.

⁷⁷¹ Bedir'e katılanlardır. Uhud'da şehit olmuştur. Bkz. Vâkıdî, *Megâzi*, I, 111.

⁷⁷² İbn Hişam, *Sîre*, II, 98-101; Belâzürî, *Ensâb*, I, 240-244.

Benî Seleme b. Sa'd'dan; Bera b. Ma'rur, Bişr b. Bera b. Ma'rur, Sinan b. Sayfi, Tufeyl b. Numan, Ma'kıl b. Münzir, Yezid b. Münzir, Mesud b. Yezid, Dahhak b. Harise, Yezid b. Haram, Cübar (Cabbar) b. Sahr, Tufeyl b. Mâlik.

Benî Sevad b. Ğanm'den; Ka'b b. Mâlik.

Benî Ğanm b. Sevad'dan; Selim b. Amr, Kutbe b. Amir, Yezid b. Amir, Ebu'l Yesar (Ka'b b. Amr), Sayfi b. Sevad (Esved).

Benî Nabi b. Amr'dan; Salebe b. Ğaneme, Amr b. Ğaneme, Abs b. Amir, Abdullah b. Üneys, Halid b. Amr.

Benî Haram b. Ka'b'dan; Abdullah b. Amr b. Haram, Cabir b. Abdullah b. Amr b. Haram, Muaz b. Amr b. Cemuh, Sabit b. Ciz, Umeyr b. Haris, Muaz b. Cebel, Hadic b. Seleme.

Benî Avf b. Hazrec'den; Ubade b. Samit, Abbas b. Ubade, Ebu Abdurrahman Yezid b. Salebe, Amr b. Haris.

Benî Salim b. Ğanm'den; Rifae b. Amr (Ebu'l-Velid), Ukbe b. Vehb.

Benî Saide b. Ka'b'dan; Sa'd b. Ubade, Münzir b. Amr'dır⁷⁷³.

Üçüncü Akabe Biatına Hazrec Kabilesinden Katılan Kadınlar

Benî Mazin b. Neccâr'dan; Ümmü Ümâre Nüseybe bint-i Ka'b.

Benî Seleme'den; Ümmü Menî Esmâ bint-i Amr'dır⁷⁷⁴.

Yapılan Akabe görüşmeleri neticesinde Mekke'li Müslümanlar dinlerini daha rahat yaşayabilecekleri, kendilerini güvende hissedebilecekleri emin bir sığınma yeri (melce) olan Medine'ye davet edilmişlerdir⁷⁷⁵.

Mekke'li müşrikler son Akabe görüşmesinin içeriğini öğrendikten sonra endişeleri artmış ve buna bağlı olarak da Müslümanlara karşı uygulamış oldukları baskı ve zulmü arttırmışlar, yapmış oldukları işkencelerle bazı Müslümanları dinlerinden döndürmüşler bazılarını da başka memleketlere kaçırmaya zorlamışlardı⁷⁷⁶.

2.4.2. Hicret

Nübüvvetin on üçüncü (622) senesi hac mevsiminde yetmiş üç erkek ve iki kadından oluşan Medineli Müslümanlar hac ibadetlerini ifâ etmek için Mekke'ye

⁷⁷³ İbn Hişam, *Sîre*, II, 101-109; Belâzüfî, *Ensâb*, I, 244-252.

⁷⁷⁴ İbn Hişam, *Sîre*, II, 109-110; Taberî, *Tarih*, II, 362.

⁷⁷⁵ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 160.

⁷⁷⁶ İbn Hişam, *Sîre*, II, 110.

geldiler. Asıl amaçları Hz. Peygamber’i Medine’ye davet olan bu Medine’li Müslümanlar Hz. Peygamber ile Akabe’de gizlice görüşerek ona her dâim tâbi olacaklarına biat ettiler. Medine’li Müslümanların Hz. Peygamber’e biatı bir anlamda Medine’ye davetin açığa vurulması ve hicret sözleşmesinin yapılması anlamına gelmekteydi⁷⁷⁷.

Mekkeli müşrikler durumdan haberdar olunca daha önce Müslümanlara uygulamış oldukları baskı ve şiddeti arttırmışlar, Müslümanları türlü türlü işkencelere tabi tutmuşlardı. Mekkeli müşriklerin baskı ve şiddetine daha fazla dayanamayan Müslümanlar Hz. Peygamber’e durumu şikâyet ettiler ve ondan hicret için izin istediler⁷⁷⁸. Hz. Peygamber kadın-erkek bütün Müslümanları hicrete teşvik eden âyetlerin gelmesiyle birlikte Mekkeli Müslümanların Medine’ye hicret etmesine izin verdi⁷⁷⁹.

Ancak Hz. Peygamber’in hicret iznini Bakara Sûresi 191-194. âyetlerinin inmesinden sonra mı yoksa Nisa sûresi 80. âyetinin inmesinden sonra mı verdiği hususunda çeşitli görüşler vardır. İbn Hişam, Müslümanların müşrikler tarafından zulüm görmeleri nedeniyle bu savaş âyetlerinin nazil olduğunu ve Müslümanlara harp izninin verildiğini ifade etmektedir. İbn Hişam, Hz. Peygamber’in bu âyetlerle

⁷⁷⁷ Mustafa S. Küçükbaşçı, **Cahiliye’den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 193.

⁷⁷⁸ İbn Sa’d, **et-Tabâkat**, I, 226. Hz. Peygamber’in hicret yurdunu daha önceden bildiği ve bu yerin de Medine olduğuna dair rivayetler vardır. Hz. Aişe, Hz. Muhammed’in Mekke’de Müslümanlara: “İki harre arasında çorak, hurmalıkları olan hicret yurdunuz bana gösterildi” dediğini rivayet eder. Bu konu ile ilgili başka bir rivayet ise: “Rabbim benden öyle bir yere hicret etmemi emretti ki, bu diğer bütün şehirlere hükmeder. Ona Yesrib diyorlar ki onun adı Medine’dir” Bkz. İbn Sa’d, **et-Tabâkat**, I, 226; el-Matari, **et-Ta’rif**, 49; Mustafa S. Küçükbaşçı, **Cahiliye’den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 192. Hz. Peygamber’in hicret edeceği yurt hakkında Bahreyn, Kınnesrin gibi yer isimlerinde zikredilmektedir. Bkz. es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 235.

⁷⁷⁹ Hicret ile ilgili bazı âyetler:

“Onları (size karşı savaşanları) nerede yakalarsanız öldürün. Sizi çıkardıkları yerden (Mekke’den) siz de onları çıkarın. Zulüm ve baskı adam öldürmekten daha kötüdür. Yalnız, Mescid-i Haram yanında, onlar sizinle savaşmadıkça, siz de onlarla savaşmayın. Eğer onlar size karşı savaş açarlarsa siz de onları öldürün. İşte kâfirlerin cezası böyledir” (Bakara,(2), 191)

“Rableri onlara şu karşılığı verdi: “Ben, erkek olsun, kadın olsun, sizden hiçbir çalışanın amelini zayi etmeyeceğim. Sizler birbirinizdensiniz. Hicret edenler, yurtlarından çıkarılanlar, yolunda eziyet görenler, savaşanlar ve öldürülenlerin de andolsun, günahlarını elbette örteceğim. Allah katından bir mükâfat olmak üzere, onları içinden ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Mükâfatın en güzeli Allah katındadır” (Al-İmran,(3), 195)

“Kim Allah yolunda hicret ederse, yeryüzünde gidecek çok yer de bulur, genişlik de. Kim Allah’a ve Peygamberine hicret etmek amacıyla evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse, şüphesiz onun mükâfatı Allah’a düşer. Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir”(Nisa,(4), 100)

“İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad eden kimselerin mertebeleri, Allah katında daha üstündür. İşte onlar, başarıya erenlerin ta kendileridir” (Tevbe,(9), 20)

“Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda hicret edenlere gelince, elbette onları dünyada güzel bir şekilde yerleştiririz. Ahiret mükâfatı ise daha büyüktür. Keşke bilselerdi” (Nahl,(16), 41)

“Sonra şüphesiz ki Rabbin, eziyete uğratıldıktan sonra hicret eden, sonra Allah yolunda cihad edip sabreden kimselerin yanındadır. Şüphesiz Rabbin bundan sonra da çok bağışlayandır, çok merhamet edendir” (Nahl,(16), 110)

“Deki: “Rabbim! (Gireceğim yere) doğruluk ve esenlik içinde girmemi sağla. (Çıkacağım yerden de) beni doğruluk ve esenlik içinde çıkar. Katından bana yardımcı bir kuvvet ver” (İsra,(17), 80)

beraber Mekke'deki Müslümanların Medine'ye hicret etmelerine izin verdiğini bildirmekte ve Hz. Peygamber'in Medine'yi emin bir belde olarak vasıflandırdıktan sonra: “Şüphesiz Allah sizin için Ensari⁷⁸⁰ kardeş kıldı ve orayı (Medine'yi) kendisinde güven duyacağınız bir yer kıldı” dediğini ifade etmektedir⁷⁸¹.

İbn Abbas ise, İsrâ Sûresi'nin 80. âyeti nazil olduktan sonra Hz. Peygamber'e hicret emrinin verildiğini bu ayetin nüzul sebebinin açıklarken ifade etmiştir⁷⁸².

Hz. Peygamber hicret iznini veren âyetlerin (Bakara 191-194) gelmesiyle birlikte Mekkeli Müslümanların Zî'l-Hicce ayının sonlarına doğru güvenilir bir yurt olarak tarif ettiği Ensâr kardeşlerinin yanına yani Medine'ye hicret etmelerini istedi. Hz. Peygamberden hicret müsadese alan Müslümanlar gruplar halinde ve gizlice hicret etmeye başladılar.⁷⁸³

Mekkeli Müslümanların daha önce Habeşistan'a⁷⁸⁴ gerçekleştirdikleri hicret ile Medine'ye hicretleri arasında birçok bakımdan farklılıklar vardır:

1) Hicret ettikleri yurt kendileri gibi Arap olanların bulunduğu bir yerdi. Araplarda misafire çok önem verilirdi. En azılı bir düşman bile bir kere elini kabileye ait bir çadırın ipini tutmayı başarırca artık kendisini her türlü tehlikeden korunmuş görebilirdi. Bu misafir düşmanı ve rakibi olan kabile arasında korkmadan rahat bir şekilde dolaşabilirdi. Yesrib'li Müslümanlarda Hz. Peygamber ve diğer Müslümanlara bu anlamda bir korunma güvencesi vermişlerdi⁷⁸⁵.

2) Hicret edilen yurdun halkı Müslüman olmaya başlamıştı.

3) Habeşistan'a hicrette olduğu gibi yolları üzerinde deniz gibi büyük bir engel yoktu.

⁷⁸⁰ “Ensar kelimesi “yardım etmek” anlamındaki nasr kökünden türeyen nasir sıfatının çoğulu olup ism-i mensubu ‘ensari’dir. İslâm literatüründe Ensâr, Hz. Peygamber'i ve Mekke'li Müslümanları barındırmak ve korumak suretiyle onlara büyük yardımda bulunan Evs ve Hazrec kabilelerine mensup Medineli Müslümanlar için kullanılmıştır. Enes b. Mâlik'in belirttiğine göre bu isim ilk defa Kur'an-ı Kerim'de yer almıştır. Ensar bu anlamda Kur'an'da Tevbe(9) Sûresi 100 ve 117. âyetlerde geçmektedir.” Bkz. Hüseyin Algül, “Ensar”, DİA, XI, 251-252.

⁷⁸¹ İbn Hişam, Sîre, II, 111. Hz. Peygamber hicret yurdu olan Medine ile ilgili olarak: “(Mekke'den) gitmek isteyen oraya (Medine'ye) gitsin. Zira orası size yakın bir beldedir. Şam'a giderken ticaret kervanlarınızın yolu üzerinde olup sizin bildiğiniz bir yerdir” dediği de rivayetler arasındadır. Bkz. Belâzürî, Ensâb, I, 257.

⁷⁸² Ayrıca İsrâ sûresinin 77. âyetinde “Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimiz hakkındaki kanun böyledir. Bizim kanunumuzda hiçbir değişme bulamazsın” Allah (A'raf (7), 88, Hicr (15), 65, Taha (20), 77-78 gibi âyetlerde) bütün peygamberlerin davetlerini sürdürecektir imkân bulamadıklarında görevlerini ifa edecek ortamı bulacakları bir yere göç etme durumuyla karşılaştıklarını ifade etmiştir. Bkz. Taberi, Câmî'u'l-Beyân, XV, 185-187; Mustafa S. Küçükaşçı, Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn, s. 190-193.

⁷⁸³ İbn Hişam, Sîre, II, 112; Hamidullah, İslâm Peygamberi, I, 160; Mustafa S. Küçükaşçı, Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn, s. 193.

⁷⁸⁴ Habeşistan'a hicret için bk. Levent Öztürk, “Hz. Muhammed'in Habeşistan ile Münasebetleri”. İstanbul, 1988.

⁷⁸⁵ İbn Sa'd, et-Tabâkat, I, 221-222; Şemsettin Günaltay, İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri, s. 14. “Eman” için bk. Neni Bozkurt, DİA, “Eman”, XI, 75-77.

4) Habeşistan'a hicret edenler geri dönmek düşüncesiyle gitmişlerdi. Ancak Medine'ye hicret eden muhacirler geri dönme düşüncesi taşımıyorlardı.

5) Habeşistan'a hicret edildikten sonra Hz. Peygamber Mekke'de kalarak insanları İslâm'a davet edebiliyordu. Fakat Medine'ye hicretten önce İslâm'a davet kapıları müşrikler tarafından tamamen kapatılmıştı.

6) Habeşistan'a sınırlı sayıda ve Mekke'de kalma imkânları tamamen kalmayan kişiler gitmişlerdi. Medine'ye ise Mekke'deki bütün Müslümanlar hicret etmişlerdi⁷⁸⁶.

Müslümanlar hicret izni verildikten sonra müşriklere hissettirmeden hazırlıklara başladılar, hazırlanmada birbirlerine yardım ettiler ve gizlice gruplar halinde bineği olanlar binekleriyle, bineği olmayanlar yaya olarak Medine'ye doğru yola çıktılar⁷⁸⁷.

Muhakkak ki hicret süreci çok kolay geçmemişti⁷⁸⁸. Hz. Peygamber'in Allah'ın kendisine hicret izni vermemesinden dolayı Mekke'de bir süre daha kalması gerekiyordu⁷⁸⁹. Aslında onun Mekke'de bulunması müşriklerin elini yavaşlatıyor, Müslümanların hicretine mani olmalarını geciktiriyordu. Mekkeli müşrikler Müslümanların hicret ettiklerini duyunca arkalarına düşerek onlara mani olmaya çalışmışlar ve bazılarını Mekke'ye geri dönmeye ikna etmişlerdir. Bunun ile ilgili olarak şu misalleri verebiliriz: Hz. Ömer, Hişam b. el-As ve Ayyaş b. Ebi Rebia beraber hicret etme kararı alarak bir yerde buluşmayı ancak kararlaştırılan vakit gelince buluşma noktasına gelmeyi yakalanmış kabul ederek beklemeden hemen Medine'ye hareket etme konusunda anlaştılar. Hz. Ömer ve Ayyaş buluşma noktasına geldiğinde Hişam daha gelmemişti. Çünkü Hişam'ın ailesinden henüz Müslüman olmamış olanlardan bazı kimseler onun hicret için hazırlandığını fark etmişler ve ona mani olmak için ayaklarından zincire vurmuşlardı⁷⁹⁰. Diğer bir hadise ise şöyledir: Ebu Cehil ve yanında akrabası olan Haris b. Hişam ile birlikte Medine'ye gelerek amcalarının oğlu olan Ayyaş'a;

“Yaşlı annen senden ayrı düştüğü için buna katlanamayarak perişan bir hale geldi. Senin geri dönmene kadar kızgın güneşin altında bekleyeceğine ve saçlarına tarak vurmuyacağına dair yemin etti” diyerek onu kandırmaya çalışmışlardı. Hz.

⁷⁸⁶ Mustafa S. Küçükbaşçı, **Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 191-192.

⁷⁸⁷ İbn Sa'd, **et-Tabâkat**, I, 226.

⁷⁸⁸ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 160.

⁷⁸⁹ İbn Hişam, **Sîre**, II, 112, 113.

⁷⁹⁰ İbn Hişam, **Sîre**, II, 118, 119; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 160.

Ömer bunun Ayyaş'ı aldatmak için yapılan bir hile olduğunu anlamasına ve bunu Ayyaş'a anlatmasına rağmen onu ikna edememişti. Annesini çok seven Ayyaş aynı zamanda Mekke'de kalan mallarının bir kısmını kurtarırım ümidiyle onlara inanmış ve Mekke'ye geri dönmeye razı olmuştu. Beraber yola çıktıkları Ebu Cehil ve yanındaki Haris b. Hişam Mekke'ye yaklaştıkların da Ayyaş'ın üzerine atlayarak onu bağladılar ve hapse attılar. Daha önce bahsettiğimiz Hz. Ömer'le beraber hicret edecek olan Hişam'da aynı yerde hapis durumdaydı⁷⁹¹. Diğer bir hadise de ise Talha b. Ubeydullah ve Suheyb b. er-Rumi beraber Medine'ye hicret etmek için yola çıktıklarında müşrikler onların hicret için yola çıktıklarını duyunca onlara mani olmak için peşlerine düştüler ve onları durdurarak Süheyb'e:

“Sen bizim aramıza bir dilenci gibi yoksul olarak geldin. Bizim mallarımızla zengin oldun ve bu malları bizden saklayarak kaçıp gitmek istiyorsun. Fakat biz buna izin vermeyiz” dediler.

Suheyb onlara:

“Kazandığım bütün malımı istisnasız size bırakırsam benim çıkmama izin verir misiniz” deyince müşrikler bunu kabul ettiler ve Suheyb bütün malını orada onlara bırakarak Medine'ye hicret etti. Suheyb'in göstermiş olduğu bu fedakârlık nedeniyle Bakara sûresi 207. ayetin nazil olduğu rivayet edilir: *“İnsanlardan öylesi de vardır ki, Allah'ın rızasını kazanmak için kendini feda eder. Allah kullarına çok şefkatlidir”*⁷⁹². Bu ve buna benzer hadiseler hicret sürecinin kolay geçmediğini göstermektedir.

2.4.3. İlk Muhacirler

İlk muhacirin, Habeşistan'dan Mekke'ye Hz. Peygamber'in yanına gelen, Kureyşli müşriklerin zulümlerine daha fazla katlanamayan ve Medine halkının Müslüman olduğunu işitince son Akabe görüşmesinden bir sene önce Medine'ye hicret eden Benî Mahzûm kabilesinden Ebu Seleme b. Abdi'l-Esed b. Hilâl b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm'un olduğu rivayet edilmektedir⁷⁹³.

⁷⁹¹ İbn Hişam, *Sîre*, II, 118, 119; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 160; Mustafa S. Küçükaşçı, *Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn*, s. 194.

⁷⁹² Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 161. Bu ayetin nüzul sebebiyle ilgili olarak iki rivayet vardır. Birincisi Suheyb'in yaşadığı bu hadisedir. İkincisi ise Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in Medine'ye hicret ettiği gece onun yatağına yatması hadisesi gösterilmektedir. Bkz. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 65-66.

⁷⁹³ İbn Hişam, *Sîre*, II, 112, 113; İbn Sa'd, *et-Tabâkat*, I, 226; Taberî, *Tarih*, II, 369.

Akabe görüşmeleri yapıldıktan sonra Allah'ın hicret emri veren ayetlerinin nazil olmasıyla beraber Hz. Peygamber bütün Müslümanların Ensâr kardeşlerinin yanına hicret etmelerini istemesiyle birlikte ilk hicret eden, Amir b. Rebia olmuştur. Benî Adiyy b. Kab'ın müttefiki olan Amir b. Rebia, hicret ederken yanında eşi Leyla bint Ebu'l-Hasme'yi de götürmüştür⁷⁹⁴. Amir b. Rebia'dan sonra hicret edenler ise Abdullah b. Cahş b. Riab, ehli ve Ebu Ahmed künyeli, âmâ kardeşi Abd b. Cahş'tır⁷⁹⁵.

İbn İshak, Ebu Seleme b. Abdi'l-Eshed ve Amir b. Rebia dâhil olmak üzere ilk muhacirler arasında şu isimleri zikretmiştir; Munkiz b. Nübate, Said b. Rukayş, Muhriz b. Nadle, Yezid b. Rukayş, Kays b. Cabir, Amr b. Mihsan, Mâlik b. Amr, Safvan b. Amr, Sakf b. Amr, Rebia b. Eksüm, Zübeyr b. Abid, Tammam b. Ubeyde, Sahbere b. Ubeyde ve Muhammed b. Abdullah b. Cahş⁷⁹⁶. Bunlardan sonra Mus'ab b. Umeyr, Ömer b. el-Hattab⁷⁹⁷ ve kardeşi Zeyd, Talha b. Ubeydullah, Süheybe, Hamza b. Abdulmuttalib, Zeyd b. Harise, Ubeyde b. el-Haris, Abdurrahman b. Avf, Zübeyr ve Osman b. Affan ve diğerleri arka arkaya ve topluluklar halinde Medine'ye hicret etmişlerdir⁷⁹⁸. Geride henüz kendisine hicret izni verilmeyen Hz. Peygamber, yakın dostu Hz. Ebu Bekir, yeğeni Hz. Ali ve hapsedilmiş olanlar, hastalar, hicret etme gücüne sahip olmayan zayıf insanlardan başka kimse kalmamıştı⁷⁹⁹.

Müslümanların Medine'ye hicretinden sonra geride kalanlardan olan Hz. Ebu Bekir hicret için izin istediğinde Hz. Peygamber ona:

“Acele etme, belki Allah sana bir arkadaş verir” diyerek kendisini hicret arkadaşı olarak yanında bırakmıştı ve Hz. Ebu Bekir bu ifadelerden Hz. Peygamber ile hicret etme şerefine nail olacağını anlayarak hazırlıklara başladı⁸⁰⁰. Hz. Ali'nin hicret konusunda Hz. Peygamber'e herhangi bir müracaatı olmadı. Sanki önemli bir vazife için bekletiliyordu⁸⁰¹.

⁷⁹⁴ İbn Hişam, *Sîre*, II, 113; İbn Sa'd, *et-Tabâkat*, I, 226; Taberî, *Tarih*, II, 369.

⁷⁹⁵ İbn Hişam, *Sîre*, II, 113, 114; Taberî, *Tarih*, II, 369.

⁷⁹⁶ İbn Hişam, *Sîre*, II, 114, 115.

⁷⁹⁷ Müslümanların Medine'ye hicretlerini gizlice gerçekleştirdiklerini ifade etmiştik. Ancak Hz. Ömer'in bunun tam aksine müşriklere meydan okurcasına ve Kâbe'yi tavaf ettikten sonra Mekke'den ayrıldığı şeklindeki Hz. Ali'nin rivayeti Hz. Ömer'in hicretin tamamlanmasından sonra gizli olarak yola çıkışın sona erdiği ve onun bir anlamda toparlayıcılık vazifesi gördüğü şeklinde anlaşılmaktadır. Bkz. İbn Sa'd, *et-Tabâkat*, III, 205-206; Belazuri, *Ensab*, I, 303; Mustafa S. Küçükaşçı, *Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn*, s. 194.

⁷⁹⁸ es-Semhûdî, *Vefâ*, I, 236.

⁷⁹⁹ İbn Hişam, *Sîre*, II, 123, 124; İbn Sa'd, *et-Tabâkat*, I, 226; Taberî, *Tarih*, II, 369; es-Semhûdî, *Vefâ*, I, 236.

⁸⁰⁰ İbn Hişam, *Sîre*, II, 124; Taberî, *Tarih*, II, 369; es-Semhûdî, *Vefâ*, I, 237; Mustafa Fayda, *“Ebû Bekir”*, DİA, X, 102.

⁸⁰¹ Muhammed el-Hudarî, *“Hz. Muhammed Devri” İslâm Tarihi*, I, 250.

Mekkeli müşrikler, Müslümanların başka bir şehirde taraftar bularak kadın-erkek, büyük-küçük demeden oraya hicret etmelerinden ve Hz. Peygamber'in de bir şekilde onlarla buluşacağından büyük bir rahatsızlık duydular ve en azından Hz. Peygamber'in Mekke'den ayrılarak onlarla buluşmasını önlemeye yönelik faaliyetlere giriştiler⁸⁰². Çünkü Hz. Peygamberin Medine'de bulunan arkadaşlarına katılması kendileri için büyük bir tehlike doğuruyordu. Peygamberin Medine'ye hicret etmesi demek, oranın büyük bir merkez haline gelmesi demektir. Böyle olunca, durum sadece Müslümanların orada dinlerini daha rahat yaşaması ve bu sayede sayılarının çoğalması, sayılarının çoğalması neticesinde büyük bir kuvvetin oluşması ve bu büyük kuvvetin Hz. Peygamber önderliğinde kendilerine savaş açması ihtimali ile sınırlı kalmıyordu. Evet, bu büyük bir tehlikeydi. Ancak daha büyük bir tehlike daha vardı. Medine aynı zamanda, Mekke ile Şam ticaret yolu üzerinde bulunuyordu. Medine'nin Müslümanlar tarafından merkez haline getirilmesi, müşrikleri ticaret yönünden büyük bir tehlike ile karşı karşıya bırakabilirdi. Müşrikler, putları ve en büyük gelir kaynaklarından olan kervan ticaretleri için büyük tehlike oluşturan bu durumu ortadan kaldırma düşüncesi içerisinde çareler aramaya başladılar⁸⁰³.

Hz. Peygamberin Mekke'den çıkması korkusuna kapılan Mekke'nin ileri gelen müşrikleri Müslümanların yapmış oldukları hicreti ve Hz. Peygamber'e karşı takınılacak tutumu görüşmek üzere Dârun-Nedve'de toplandılar⁸⁰⁴. O güne kadar yapılanlarının en geniş katılımıyla gerçekleştirilen ve alınacak kararların Hz. Peygamber'e ulaşmasını engellemek amacıyla Haşimoğullarından hiç kimsenin alınmadığı toplantıya öneminden dolayı "Zahmet günü" ismi verilmiştir⁸⁰⁵. Bu toplantıya;

Benî Abd-i Şems'den katılanlar; Utbe b. Rebâa, Şeybe b. Rebâa, Ebu Sufyân b. Harb.

Benî Nevfel b. Abd-i Menaf'dan katılanlar; Tuayme b. Adiy, Cübeyr b. Mutim, Hâris b. Âmir b. Nevfel.

⁸⁰² İbn Hişam, *Sîre*, II, 144; Mustafa S. Küçükaşçı, *Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn*, s. 195.

⁸⁰³ Muhammed el-Hudarî, "**Hz. Muhammed Devri**" *İslâm Tarihi*, I, 251.

⁸⁰⁴ Burasımın, Kusay b. Kilab'ın evi olduğu rivayet edilmektedir. Bkz. İbn Hişam, *Sîre*, II, 144; Taberî, *Tarih*, II, 370.

⁸⁰⁵ İbn Hişam, *Sîre*, II, 124; Taberî, *Tarih*, II, 370; Mustafa S. Küçükaşçı, *Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn*, s. 195. Semhudi eserinde bu mecliste toplananların sayısının 15 ile 100 kişi arasında değiştiğinin rivayet edildiğini ifade eder. bkz. es-Semhûdî, *Vefâ*, I, 236. Ayrıca Kureyş'in müttefiki olan ve bu yeni dine karşı olan kabileler de toplantıya katılmışlardı. Bkz. Mustafa S. Küçükaşçı, *Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn*, s. 195.

Benî Abdüddar b. Kusayy'dan katılan; Nadr b. Hâris b. Kelede.

Benî Esed b. Abdi'l-Uzza'dan katılanlar; Ebu'l-Bahteri (Buhteri) b. Hişâm, Zemate b. Esved b. Muttalib, Hakîm b. Hizâm.

Benî Mahzûm'dan katılan; Ebu Cehil b. Hişâm.

Benî Sehm'den katılanlar; Nübeyh ve Münebbih b. Haccâc

Benî Cumah'dan katılan; Ümeyye b. Halef⁸⁰⁶.

Benî Amir b. Lüeyy'den katılan; Ebu'l-Esved b. Rebia'dır⁸⁰⁷.

Kurayşlilerin Hz. Peygamber ve Müslümanların durumunu tespit etmek üzere Dârûn-Nedve'de yapmış olduğu toplantıda Hz. Peygamberi hapsedme fikri ailesinin kendilerine cephe alarak savaşa yol açma riskinden dolayı kabul edilmedi. Mekke'den çıkarılarak başka bir bölgeye sürülme fikri, Hz. Peygamberin Medine'ye gitmesi anlamına geliyordu. Bu hem kendilerine savaş açılması demekti hem de Şam'a yapılan ticaretin tehlikeye girmesi riskini doğuruyordu. Bu nedenle bu fikir de kabul görmedi. Ebu Cehil b. Hişâm'ın ortaya attığı Hz. Peygamber'e bir suikast tertiplenerek onun öldürülmesi fikrinde karar kıldılar⁸⁰⁸.

Ebu Cehil'in yaptığı plana göre her kabileden genç bir erkek seçilerek ellerine keskin kılıç verilecek, hepsi birden hücum ederek Hz. Peygamberi birlikte öldüreceklerdi. Bundaki amaç, bir kabileden bir kişinin bunu yapması durumunda, mağdurun kabilesinin intikam için onlara karşı mücadeleye girişmesini önlemektir. Ancak her kabileden bir kişinin çıkmasıyla mağdurun kanı kabileler arasında dağılmış olacak ve böylece Benî Abd-i Menâf bütün kabileleri karşısına alıp onlarla mücadele etmeye gücü yetmeyeceği için kan diyetini kabul etmek zorunda kalacaktı ve bütün Arap kabileleri de kendi hisselerine düşen kan diyetini ödemeye dünden razıydılar⁸⁰⁹.

Hz. Peygamber kendisine karşı düzenlenecek olan suikast teşebbüsüne dair haberleri Cebrail⁸¹⁰ vasıtasıyla öğrendiğine dair rivayetler bulunmakla birlikte Hz.

⁸⁰⁶Taberî, **Tarih**, II, 370-371.

⁸⁰⁷İbn Hişâm, **Sîre**, II, 125; Taberî, **Tarih**, II, 370. Bu toplantıya kendisini Necid'li bir yaşlı olarak tanıtan İblis'in de katıldığı rivayet edilmektedir. Bkz. İbn Hişâm, **Sîre**, II, 145; İbn Sa'd, **et-Tabâkat**, I, 227.

⁸⁰⁸İbn Hişâm, **Sîre**, II, 126, 127; İbn Sa'd, **et-Tabâkat**, I, 227; Muhammed el-Hudârî, "**Hz. Muhammed Devri**" **İslâm Tarihi**, I, 251. Allah, Mekke'li müşriklerin kurdukları tuzakları ve durumlarını Enfal (8) Suresi 30. ayette şöyle açıklıyor: "*Hani kâfirler seni tutuklamak veya öldürmek, ya da (Mekke'den) çıkarmak için tuzak kuruyorlardı. Onlar tuzak kuruyorlar. Allah da tuzak kuruyordu. Allah tuzak kuranların en hayırlısıdır*"

⁸⁰⁹İbn Hişâm, **Sîre**, II, 126; İbn Sa'd, **et-Tabâkat**, I, 227; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 236; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 161.

⁸¹⁰Cebrail gelerek Hz. Peygamber'e: "*Bu gece sen yatağında uyuma*" dediği rivayet edilir. Bkz. İbn Sa'd, **et-Tabâkat**, I, 227.

Peygamber'e bu haberi Zuhre kabilesinden birisiyle evli olan halası Rukayka (Rakika) bnt. Ebu Sayfî b. Haşim'in haber verdiği anlaşılıyor⁸¹¹.

Hiz. Peygamber bu durumu öğrendikten sonra Hiz. Ebu Bekir'in yanına gelerek hicret izninin verildiğini ve hazırlanmasını söyledi. Daha sonra evine gelerek suikastçıların planını boşa çıkarmak için Hiz. Ali'ye⁸¹² kendi yatağına yatmasını, kapının önünde toplanan Kureyşli müşriklerden kendisine herhangi bir kötülüğün gelmeyeceği, kendisinde bulunan emanetleri sahiplerine ulaştırmasını emrettikten sonra evden çıkarak⁸¹³ Hiz. Ebu Bekir'in evine geldi⁸¹⁴. Hazırlıklarını gözden geçirdikten sonra evin arkasındaki küçük bir kapıdan çıktılar ve Mekke'yi terk ettiler⁸¹⁵. Hiz. Peygamber ve yol arkadaşı Hiz. Ebu Bekir, müşriklerin kendilerini takip edeceklerini bildikleri için tedbirli davranıyorlardı⁸¹⁶. Bu nedenle kendilerine rehberlik etmesi için müşrik ve putperest bir kimse olan Abdullah b. Uraykıt ile anlaştılar⁸¹⁷. Bu sayede Mekkelilerin kullanmış oldukları güzergâhın dışındaki bir güzergâhtan Medine'ye giderek yakalanma riskini aza indirmiş olacaktı⁸¹⁸. On veya on iki gün süren bu zorlu yolculuk h. 12 Rebiü'l-Evvel / 24 Eylül 622'de Hiz. Peygamber'in Yesrib'e girişiyle son bulmuştur⁸¹⁹.

Yesrib'liler Hiz. Peygamber'in hicret için yola çıktığını biliyorlardı. Mekke'den Yesrib'e ulaşmak için gerekli vakit geçtiği halde Hiz. Peygamber ve yol arkadaşının gelmemesi onları telaşa düşürmüştü⁸²⁰. Onlar Hiz. Peygamberin yola çıktığını işitince her gün, sabah namazından sonra yerleşim yerlerinden biraz uzakta olan Kuba harresine çıkar ve güneşin sıcaklığı kavurucu hale gelesiye kadar onun gelmesini beklerlerdi. Sıcaklık iyice bastırınca evlerine geri dönerlerdi. Yesriblilerin yine Hiz. Peygamber ve arkadaşlarının gelişini gözetlemek için çıktıkları tepeden sıcaklığın

⁸¹¹ İbn Hişam, *Sîre*, II, 126, 127; İbn Sa'd, *et-Tabâkat*, I, 227; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 161; Tahsin Koçyiğit, *İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân*, s. 76.

⁸¹² Hiz. Ali Mekke'de üç gün kaldıktan sonra, yanına Hiz. Peygamber'in ailesini ve kendi annesi Fatıma'yı alarak Mekke'den ayrıldığı, Hiz. Peygamberin yanına geldiği ve onunla birlikte Külsum b. el-Hind'in evine misafir olduğu rivayet edilmektedir. Bkz. İbn Hişam, *Sîre*, II, 138; Ethem Ruhi Fığlalı, "Ali", *DİA*, II, 371.

⁸¹³ Hiz. Peygamber evden çıkarken yerden aldığı toprağı orada bulunan müşriklerin yüzlerine attığı ve Yasin (36) Sûresinin ilk 9 ayetini okuyarak onların arasından süzülüp gittiği rivayet edilmektedir. Bkz. İbn Hişam, *Sîre*, II, 127; İbn Sa'd, *et-Tabâkat*, I, 228.

⁸¹⁴ İbn Sa'd, *et-Tabâkat*, I, 228; Taberî, *Tarih*, II, 373.

⁸¹⁵ İbn Hişam, *Sîre*, II, 130; İbn Sa'd, *et-Tabâkat*, I, 227-228; es-Semhûdî, *Vefâ*, I, 237. Hiz. Peygamber'in hicreti ile ilgili geniş bilgi için bkz. İbn Sa'd, *et-Tabâkat*, I, 228-233; es-Semhûdî, *Vefâ*, I, 237-240; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 162-167.

⁸¹⁶ Muhammed el-Hudarî, "Hiz. Muhammed Devri" *İslâm Tarihi*, I, 252.

⁸¹⁷ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 162.

⁸¹⁸ Mustafa S. Küçükaşçı, *Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn*, s. 196.

⁸¹⁹ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 162; Mustafa S. Küçükaşçı, *Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn*, s. 197; Tahsin Koçyiğit, *İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân*, s. 76.

⁸²⁰ Muhammed el-Hudarî, "Hiz. Muhammed Devri" *İslâm Tarihi*, I, 255.

bastırması nedeniyle evlerine geri döndükleri bir gün Yahudilerden bir adam utumlardan birisinin üzerine çıkararak beklenen misafirin geldiğini onlara müjdeledi⁸²¹.

Hz. Peygamber Yesrib'e gitmeden önce Yesrib'in yaklaşık 6,5 km güneyinde olan Kuba'ya geldi⁸²². Kuba'da, Amr b. Avfoğullarından Külsûm b. Hidm'in evinde misafir olmuştu⁸²³. Ancak kendisiyle aynı kaderi paylaşan arkadaşlarıyla sohbet etmek için Sa'd b. Heysem'in evine de gelirdi. Böylece hem kendisini düşmanlarına karşı güvende hissediyor hem de İslâmiyet'e yeni girmiş olan Müslümanları İslâmiyet'e ısındırarak İslâm toplumunu oluşturmayı hedefliyordu⁸²⁴. Çünkü Evs ve Hazrec kabilesi arasında uzun yıllara dayanan bir düşmanlık vardı. Bu iki kabile arasında sonuncusu Bu'âs savaşı olan birçok savaşlar olmuştu. Bu düşmanlığın birden ortadan kalkması çok zordu. Aralarındaki husumet o kadar tazeydi ki İslâmiyet henüz onların arasını tam kaynaştıramamıştı. Hazrecliler Evslilerin mahallelerine, Evsliler de Hazreclilerin mahallelerine girmeye cesaret edemiyorlardı⁸²⁵. Bunu doğrular mahiyetteki bir hadise şu şekilde olmuştu; Rasulullah Hicret yolu üzerinde Kuba'ya ulaştığında Evs kabilesinden bir topluluk olan Benî Amr b. Avfoğullarına misafir olmuştu. Hz. Peygamber, Hazreclilerden Es'ad b. Zürâre'nin nerede olduğunu sordu.

Evs'liler;

“ O bizim kabilemizden birisini Bu'âs savaşı esnasında öldürmüştü. Bu nedenle bizim kabilemizin olduğu yere gelmeye cesareti yok” dediler.

Buna rağmen Es'ad b. Zürâre bir gece yüzüne bir örtü örterek kendini gizlemiş bir halde Hz. Peygamber'in yanına geldi. Hz. Peygamber onu görünce şaşırıldı. Es'ad durumu şöyle izah etti; *“Sen bir yere gelirsin de seni hayatım pahasına da olsa,*

⁸²¹ İbn Hişam, **Sîre**, II, 137; İbn Sa'd, **et-Tabâkat**, I, 233; Taberi, **Tarih**, II, 381; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 166; Mustafa S. Küçükkaşçı, **Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 196.

⁸²² el-Matari, **et-Ta'rif**, s. 111; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 76.

⁸²³ İbn Hişam'a göre: Rasûlullah'ın Medine'ye gelişinden sonra Müslümanlardan ilk vefât eden kimse Külsûm b. Hidm'dir. İbn Hişam, **Sîre**, I, 234. Hz. Peygamber'in ilk olarak Külsûm b. Hidm'in evine misafir olduğu genel kabul görmüştür. Sa'd b. Hayseme'nin evine misafir olduğuna dair rivayetler de vardır. Bkz. İbn Sa'd, **et-Tabâkat**, I, 233, Taberi, **Tarih**, II, 382; Yakubî, **Tarihu'l- Ya'kubî**, II, 41. Bunu şöyle açıklayabiliriz; Hz. Peygamber'in misafir olduğu Külsûm b. Hidm, Hz. Peygamber'in gelişinden kısa bir süre sonra vefât etmesi nedeniyle Sa'd b. Hayseme'nin evine inmiş olabilir. İbn Hişam, **Sîre**, II, 137-138. Külsûm b. Hidm yalnız yaşayan bir kadın olduğu için Hz. Peygamber, muhacirlerden olan müslümanların bekârlarının burada kalmasından dolayı “bekârlar evi” denilen Sa'd b. Hayseme'nin evine gelerek olanlarla oturur ve sohbet ettiği için Sa'd'ın evine yerleşti diye rivayet edilmiş olabilir. Bkz. İbn Hişam, **Sîre**, II, 137-138; Taberi, **Tarih**, II, 382; es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 246; Mustafa S. Küçükkaşçı, **Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 196.

⁸²⁴ İbn Sa'd, **et-Tabâkat**, I, 233; Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân**, s. 76.

⁸²⁵ es-Semhûdî, **Vefâ**, I, 249; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 153.

selamlamak için nasıl gelmem” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Evslilerin ileri gelenlerinden Es’ad b. Zürâre’ye eman⁸²⁶ (himaye) hakkı tanınmasını istedi. Uzun süren ısrarların sonunda Sa’d b. Hayseme, Es’ad b. Zürâre’nin evine giderek ona eman verdiğini söyledi ve onu Hz. Peygamber’in huzuruna getirdi. Bunu gören Müslümanlar beraberce; *“Her birimiz Es’ad için ayrı ayrı eman hakkı veriyoruz ya Resulallah”* dediler. Ancak Evs’lilerin bu şekil yumuşamasında hiç şüphesiz Hz. Peygamberin gösterdiği gayret çok önemlidir⁸²⁷.

Hz. Ebu Bekir ise Sünh bölgesinde ikamet etmekte olan Benî Hâris b. el-Hazrec’e mensup Benî Harice b. Zeyd b. Ebi Züheyr’den olan Hubeyb b. İsâf’ın evinde misafir oldu⁸²⁸. Daha sonra Hz. Peygamber, Habib b. İs’af ile Hz. Ebu Bekir arasında kardeşlik bağı kurdu⁸²⁹.

Hz. Peygamber’in Kuba’da kaldığı günün sayısı ile ilgili olarak 4 ile 14 arasında değişen çeşitli rivayetler vardır⁸³⁰. Hz. Peygamber kaldığı bu süre zarfında Külsum b. Hıdm’in hurma kurutma yeri olarak kullandığı “mirbed” yerini ondan alarak İslâm’da “Kuba Mescidi” olarak bilinen ilk mescidi inşa etti⁸³¹.

Hz. Peygamber Kuba’da Benî Amr b. Avf ‘da bir süre misafir olduktan sonra Yesrib’e gitmek üzere Cuma günü oradan ayrıldı. Hz. Peygamber Yesrib’e giderken Benî Salim b. Avf’a misafir oldu ve onların oturduğu Ranuna Vadîsinde bulunan mescid’de Cuma namazı kıldırdı. Bu, Medine’de kıldığı ilk Cuma namazıydı⁸³². Hz. Peygamber’in h. 8 Rebiü’l-Evvel / 20 Eylül 622 Pazartesi günü Kuba’ya varması ve h. 12 Rebiü’l-Evvel / 24 Eylül 622 Cuma günü Yesrib’e gelerek Ebû Eyyûb el-Ensârî’nin evine misafir olmasıyla hicret süreci tamamlanmış oldu⁸³³.

⁸²⁶ Nebi Bozkurt, “Eman”, DİA, XI, 75-77.

⁸²⁷ es-Semhûdî, *Vefâ*, I, 249-250; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 153-154.

⁸²⁸ Taberi, *Tarih*, II, 382.

⁸²⁹ İbn Hişam, *Sîre*, II, 137; Mustafa Fayda, “Ebu Bekir”, DİA, X, 102. İbn Sa’d’ın eserinde yer alan “Hz. Ebu Bekir Hz. Peygamber’in devamlı yanında” şeklindeki ifadelerinden Hz. Ebu Bekir’in Hz. Peygamber ile birlikte Külsum b. el-Hıdm’in evine yerleştiği ve Hz. Peygamber’in Medine’de Ebû Eyyûbel-Ensârî’nin evine yerleşmesinden sonra Habib b. İs’af’ın evine yerleşmiş olabileceği şeklindeki bir ihtimalde ortaya çıkmaktadır. Tahsin Koçyiğit, *İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân*, s. 73.

⁸³⁰ Bunun ile ilgili olarak geniş malumat için bkz. İbn Sa’d, *et-Tabâkat*, I, 236; Buhârî, *Sahîh*, I, 111; es-Semhûdî, *Vefâ*, I, 247-248.

⁸³¹ es-Semhûdî, *Vefâ*, I, 247-248. Hz. Allah, Kuba’daki on iki münafığın Müslümanlar arasına nifak sokmak amacıyla yapmış olduğu ve “Mescid-i Dırar” adı verilen mescid nedeniyle Tevbe (9) sûresi 108 âyetini göndermiş ve Müslümanların orada namaz kılmasını yasaklamıştı. Aynı ayette Kuba Mescidini de “*takva üzerine inşa edilen mescid*” diyerek övmüştür. “*Onun içinde asla namaz kılma. İlk günden temeli takva (Allah’a karşı gelmekten sakınmak) üzerine kurulan mescit (Kuba mescidi), içinde namaz kılman elbette daha layıktır. Orada temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da tertemiz onları sever*” Tevbe (9), 108.

⁸³² İbn Hişam, *Sîre*, II, 137-138; Hayrettin Karaman, “Cuma”, DİA, VIII, 86.

⁸³³ Mustafa S. Küçükaşçı, *Cahiliye’den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn*, s. 197.

Bilindiği gibi hicret süreci Mekke’de İslâmiyet’i kabul eden Müslümanların İslâmiyet’i yaşama imkânlarının Mekkelî müşrikler tarafından zorlaştırılması hatta imkânsız hale getirilmesi nedeniyle bir zaruret olarak ortaya çıktı ve Hz. Peygamber’in Medine’ye hicret etmesiyle birlikte ona katılıp tabi olmanın bir göstergesi olarak devam etti. Hicret süreci Mekke fethedilip burasının; Müslümanların, Allah’ın emirlerini rahatça yerine getirmeye müsait bir yer haline gelmesiyle birlikte farz olan hicret zorunluluğu ortadan kalktı⁸³⁴. Tarihin önemli bir dönüm noktası olan bu süreç, Hz. Ömer’in hilafeti döneminde “Hicri Takvim”in Takvim başlangıcı olarak kabul edildi⁸³⁵.

Hz. Peygamberin hicret etmesiyle Yesrib adı, “Peygamber Şehri” anlamına gelen Medinetü’n-Nebî ile değişmiş ve daha sonra kısaca Medine olarak kullanılmaya başlanmıştır⁸³⁶.

⁸³⁴ Mustafa S. Küçükbaşçı, **Cahiliye’den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn**, s. 202.

⁸³⁵ Muhammed el-Hudarî, “**Hz. Muhammed Devri**” **İslâm Tarihi**, I, 257.

⁸³⁶ Muhammed el-Hudarî, “**Hz. Muhammed Devri**” **İslâm Tarihi**, I, 257; Şemsettin Günaltay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 251.

SONUÇ

Anne-baba bir kardeş olan Evs ve Hazrec kabileleri Kahtân'ın Kehlân soyundan türemiş olan Ezd kabilesine mensupturlar. Asıl vatanları Yemen olan Evs ve Hazrec kabilelerinin dedeleri Ezdîlerin Yemen'den ayrılmalarıyla ilgili olarak genellikle kaynaklar Kur'an'da zikredilen "Seylü'l-'Arim" olayını sebep olarak göstermektedirler.

İç mücadelelerden dolayı zayıflayan Sebe'lilerin bölge için hayati öneme sahip olan barajların bakımını ihmal ettiler. Kur'ân-ı Kerîm'de de bahsedilen Seylü'l-'Arîm hâdisesinin cereyân etmesi buradaki insanları göç etmek zorunda bırakmış olabilir. Bölgenin kalkınması ve zenginleşmesinde esas unsur olan, arazilerini muntazam bir şekilde sulayabilmeleri için ihtiyaç duydukları barajların yıkılması ve bu hâdiseden sonra baş gösteren kıtlık ve kuraklık nedeniyle verimsizleşen, zenginliğini yitiren bölgenin câzibesini kaybetmesi bölge halkının Arap yarımadasının kuzeyine ve doğusuna göç etmek zorunda kalmaları bize daha doğru gelmektedir.

Milâdî ikinci veya üçüncü yüzyılda her iki kabilenin atası olan Ezdîler anayurtları olan Yemen'den Tihâme'ye geldiler. M.S. 492 yıllarında Sa'lebe b. Amr b. Müzeykîyâ başkanlığında Yesrib'e gelerek şehrin dışlarına yerleştikleri bilinen Evs ve Hazrec kabileleri Hârîse b. Sa'lebe'nin de ölümünden sonra Evs ve Hazrec diye ikiye ayrıldı.

Evs ve Hazrec kabileleri Yesrib'e yerleştikten sonra bir süre Yahudilerin siyasi ve ekonomik baskılarına maruz kaldılar. Evs ve Hazrec kabileri çok zor şartlar altında Yahudilerin gerek arazilerinde gerekse diğer işlerinde çok az bir ücret ve yiyecek karşılığında çalıştılar. Yaşadıkları bu zor günlerden sonra Yahudilerin güvenini kazanan Evs ve Hazrec kabileleri onlarla hıf anlaşması yaparak karşılıklı birbirlerine güven sağladılar. Evs ve Hazrec kabilelerinin Yahudiler ile yapmış oldukları hıf onlara önce servet, daha sonrada sayısal güç kazanmalarını sağladı.

Arap kabilelerinin bu şekilde güçlenmesinden rahatsız olan Yahudiler, onların güçlenerek kendilerine karşı Yesrib'de hâkimiyeti ele geçirmelerinden korktular. Yıllarca sahip oldukları mal, mülk ve arazilerin Araplara geçmesi korkusu onların Evs ve Hazrec kabilelerine kötü davranmaya başlamalarına neden oldu. Bir dönem

barış içerisinde yaşayan bu iki topluluk aralarındaki anlaşmayı bozdular. Anlaşma yerini kin, nefret, düşmanlık ve mücadeleye bıraktı.

Evs ve Hazrec kabilelerine uygulanan ekonomik ve siyasî baskının yanında bazı Yahudi reislerinin uygulamış olduğu sosyal baskı Evs ve Hazrec kabilelerinin bu duruma daha fazla dayanamayarak Yahudilere karşı isyan etmelerine neden olmuştur. Yahudilerin lideri olan Fityûn Evs ve Hazrec'e karşı ahlaksız bir tutum içerisine girdi. Fityûn, Evs ve Hazrec kabilelerinden evlenecek olan damattan, gelinin önce Fityûn'un kendisine getirip onun kızlığını bozmasından sonra onunla beraber olmasını şart koşmuştu. Aynı ahlaksızlığı Hazrec kabilesinden Mâlik b. Aclân'ın kız kardeşine de uygulanmak isteyince Mâlik b. Aclân buna karşı gelerek akrabaları olan Gassânîlerden yardım istedi. Gassanilerden gelen yardım ile Yahudilerin Yesrib'deki hâkimiyetlerine son veren Evs ve Hazrec Yesrib'de gücü ellerine geçirdiler. Gassânîlerin destek ve yardımları sayesinde Yahudilere karşı başarı kazandıktan sonra, başlangıçta şehrin dışında yaşayan Evs ve Hazrec kabileleri daha sonra şehrin iç kısmına yerleştiler.

Yahudi kabileleri Yesrib'de artık kendilerine karşı güç sahibi konumuna gelen Evs ve Hazrec kabilelerinin aralarını bozmak ve onları birbirlerine düşürerek daha fazla güçlenmelerine mani olmak için uğraşmışlardır. Bu uğraşları neticesinde iki kardeş kabilenin aralarını bozmayı başaran Yahudiler, sonuncusu hicretten kısa bir süre önce meydana gelen Bu'âs savaşı gibi 120 yıl kadar süren birçok savaşın meydana gelmesine neden olmuşlardı. Bu savaşlarda tarafsız kalmayan Yahudi kabilelerinden başta Benî Nadîr, Benî Kureyza ve Benî Kaynuka'lılar bazen Evs kabilesinin yanında bazen Hazrec kabilesinin yanında yer alarak hem savaşı kızıştırma hem de iki kardeş arasındaki uçurumu daha da arttırma yoluna giderek hem ekonomik hem de siyasi çıkar elde etme yoluna gitmişlerdir.

Yahudilerin yapmış olduğu türlü entrikalar nedeniyle Evs ve Hazrec arasında meydana gelen savaşlarda genelde Hazrec kabilesi galip gelmekteydi. Ancak hicretten kısa bir süre önce meydana gelen Bu'âs savaşını Evs kabilesi kazanmıştı.

Bu'âs savaşında mağlup olan Hazrec kabilesinden bir grup Kureyş ile askeri bir antlaşma yapmak üzere geldikleri Mekke'de Hz. Peygamber ile karşılaştılar. Akabe'de yapılan bu ilk görüşmede Hazrecli grup Hz. Peygamber'in İslâm davetine icabet ettiler ve Ehl-i Şirk olarak geldikleri Mekke'den Ehl-i İman olarak Medine'ye

geri döndüler. Hazrecli grubun Hz. Peygamber ile yapmış olduğu bu görüşme İslâm Tarihine “Birinci Akabe Biati” olarak geçmiştir. Evs ve Hazrec arasındaki savaşlar, bu iki kabileyi Yesrib dışından bir kabile ile antlaşma zemini aramaya ittiğini tesbit etmiş bulunuyoruz. Belki de Hazrec kabilesinin İslâm’ı Evs kabilesinden daha önce kabulünün bir nedeni olarak da bunu söyleyebiliriz.

Bu küçük grubun Medine’deki davet çalışmaları neticesinde birçok kişi Müslüman oldu ve ilk görüşmeden tam bir yıl sonra Nübüvvetin on ikinci senesi (621) Zilhicce ayında Hazrec kabilesinden on, Evs kabilesinden de iki kişinin katıldığı heyetin Akabe’de Hz. Peygamber’e yapmış oldukları biat İslâm Tarihine “İkinci Akabe Biati” olarak geçmiştir. Hz. Peygamber bu görüşmeden sonra Mus’ab b. Umeyr’i Yesrib’e oradaki insanlara İslâmı öğretmesi için gönderdi. Mus’ab’ın buradaki bir yıllık çalışması neticesinde Arap kabilelerinden üç aile haricinde çoğu İslâmı kabul etmişti.

Nübüvvetin on üçüncü (622) senesi hac mevsiminde büyük kısmını Hazreclilerin teşkil ettiği yetmiş üç erkek ve iki kadından oluşan Medineli heyet Hz. Peygamber ile Akabe’de tekrar bir araya geldiler. Tarihe “Üçüncü Akabe Biati” olarak geçen bu görüşme neticesinde Medine’li Müslümanlar Hz. Peygamber’i Medine’ye davet ederek İslâm Tarihin de çok önemli bir yere sahip olan Hicret hâdisesinin gerçekleşmesine zemin hazırlamışlardı.

Hz. Peygamber’in Medine’ye hicret etmesiyle birlikte yıllarca mücadele içerisinde olan Evs ve Hazrec kabileleri arasındaki husumet sona ermiş ve Hz. Peygamber’in isteği ile bu iki kardeş kabileyeye Ensâr ismi verilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

AĞIRAAKÇA, Ahmet,

-“*Gassânîler*”, DİA., XIII, 397.

ALGÜL, Hüseyin,

-*İslâm Tarihi*, I-IV, İstanbul, 1986.

-“*Ensâr*”, DİA., XI, 251. İstanbul, 1995.

-“*Evs*” DİA., XI, 541-542. İstanbul, 1995.

APAK, Adem,

-*Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkileri*. İstanbul, 2004.

BARDAKOĞLU, Ali,

-“*Diyyet*”, DİA., IX, 473, 474. İstanbul, 1994.

BELÂZURÎ, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir (ö. 279/892-3),

-*Fütûh'l-Büldân*, (thk: Rıdvân Muhammed Rıdvân), Beyrut 1403.

-*Ensâbu'l-Esrâf*, thk: Süheyl Zekkâr-Riyad Zirikli, I-XIII, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1996.

BOZKURT, Nebi,

-“*Eman*”, DİA, XI, 75-77. İstanbul, 1995.

BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil (ö. 256/870),

-*el-Câmiu's-Sahîh*, I-VIII, Çağrı Yayınları, II. Baskı, I-VI, İstanbul, 1992.

-*et-Târîhu'l-kebîr* (nşr. Hâşim en-Nedvî), I-VIII, Beyrut ts.

CÂDÜ'L Mevlâ Bek vd.

-*Eyyamü'l-Arab fî'l-Cahiliyye*, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Y.Y., 1942.

CEVÂD ALÎ,

-*el-Mufasssal fî Târîhi'l-'Arab Kable'l-İslâm*, I-X, Dâru'l-İlmi'l-Melâyîn, Beyrut, Mektebetu'n-Nehza, Bağdat 1971.

ÇAĞATAY, Neşet,

-*İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, T.T.K Yayınları, Ankara, 1989.

ÇAĞRICI, Mustafa,

-“*Asabiyet*”, DİA., III, 453. İstanbul, 1991.

ÇUBUKÇU, Asri,

-“*Bu’âs*”, DİA., VI, 340. İstanbul, 1992.

ÇELİKKOL, Yaşar,

-*İslâm Öncesi Mekke*. Ankara, 2003.

DÜRÎ, Abdulaziz,

-*Mukaddime fî Târîhi Sadrî’l-İslâm, Türkçesi*: Hayrettin Yücesoy, *İlk Dönem İslâm Tarihi-Bir Önsöz-*, Endülüs Yayınları, İstanbul, 1991.

ELMALILI, Muhammed Hamdi Yazır (1942)

-*Hak Dini Kur’an Dili*, I-X, İstanbul, 1979.

ENSÂRÎ, Abdulkuddûs,

-*Âsâru’l-Medîneti’l-Münevvere*, V. Baskı, Cidde, 1420/1999.

EYYÛB SABRÎ PAŞA (ö.1890),

-*Mir’âtu’l-Harameyn (Mirâtu Mekke-Mirât Medîne - Mirâtu Cezireti’l-Arab)*, I-III, İstanbul, 1301-6.

FAYDA, Mustafa,

-“*Ebû Bekir*”, DİA, X, 102. İstanbul, 1994.

FIĞLALI, Ethem Ruhi,

-“*Ali*”, DİA, II, 371. İstanbul, 1989.

GÜNALTAY, Şemseddin,

-*İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 1997.

-*İslâm Öncesi Arap Tarihi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2006.

HAMİDULLAH, Muhammed,

-*İslâm Peygamberi*, (trc. Salih TUĞ), I-II, İstanbul, 1993.

HARMAN, Ömer Faruk,

-“*Arim*”, DİA., III, 373. İstanbul, 1991.

-“*İsrâil*”, DİA., XXIII, 193-195. İstanbul, 2001.

HASAN, Hasan İbrahim,

-*Siyâsî-Dinî-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi*, (ter: İsmail Yiğit) vd., Kayıhan Yayınları, I-IX. İstanbul, 1985-1995.

HALÎFE B. EL-HAYYÂT, Ebû Ömer el-Leysî el-‘Usfûrî (ö. 240/854),

- *Kitâbu’t-Tabakât*, (thk: Ekrem Ziyâ ‘Umerî), Dâru’t-Tîbe, II. Baskı, Riyad, 1982.

HİTTİ, Philip,

-*Siyasi ve Kültürel İslâm Tarihi*, (ter. Salih Tuğ), Boğaziçi Yayınları. İstanbul, 1980.

HUDARÎ, Muhammed,

-*“Hz. Muhammed Devri”*, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, I-XIV, İstanbul, 1986.

İBN ABDİLBERR, Ebû ‘Amr Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed en-Nemirî el-Kurtûbî (ö.463/1070),

-*el-İsti‘âb fi Ma‘rifeti’l-Ashâb*, (thk: Ali Muhammed el-Becevî), I-V., Dâru’l-Cîl, Beyrut, 1412/1994.

İBN ABDİRABBÎH, Ahmed b. Muhammed el-Endelûsî (ö. 327/939),

-*el-‘Ikdu’l-Ferîd*, (thk: A. et-Terhînî), I-VIII, Beyrut 1987.

İBN DÜREYD, Ebû Bekir Muhammed b. Hasan el-Ezdî el-Basrî (ö. 321/933),

-*el-İştikâk*, thk: Abdusselâm Hârûn, Mektebetu Hancî, Kahire 1958.

İBN HACER, Şihabuddin Ahmed b. Ali el-Askalânî (ö. 852/1448),

-*Fethü’l-Bârî b. Şerhi Sahîhî-Buhârî*, Beyrut, 1991.

-*el-İsâbe fi Temyîzi’s-Sahâbe*, I-VIII, (thk: Ali Muhammed Becevî), Dâru’l-Cîl, Beyrut, 1412/1992.

İBN HALDÛN, Abdurrahman b. Muhammed (ö. 808/1406)

-*Mukaddimetü İbn Haldun* (nşr, D. Cüveydî), Beyrut, 1996.

İBN HAZM, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd el-Endelûsî (ö. 456/1064),

-*Cemheretü Ensâbi’l-Arab*, (nşr. E. Levi Provençal), Mısır, 1948.

İBN HİŞAM, Ebû Muhammed Abdülmelik (ö. 218/833),

-*es-Sîretü’n- Nebeviyye* (thk: Muhammed Fehmî es-Sürcânî), I-IV, Mektebetü’t-Tevfîkiyye, y.y., t.y.

İBN İDRİS, Abdullah Abdulaziz,

-*Mücteme‘u’l-Medîne fi ‘Ahdi’r-Rasûl*, I. Baskı, Riyad 1402/1982.

İBN İSHÂK, Ebû Abdullah Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. İshâk (ö. 151/768),

-*Sîretu İbn İshâk*, (thk: Muhammed Hamidullah), Hayra Hizmet Vakfı Nesriyatı, Konya 1981, Türkçesi: Sezai Özel, *Siyer*, Akabe Yayınları, İstanbul, 1988.

- İBN KUTEYBE, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim (ö. 276/889),
-*el-Me'ârif*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1987. (tercüme: Hasan EGE),
İstanbul, trs.
- İBN MANZÛR, Muhammed b. Mukrim (ö. 711/1311),
-*Lisânu'l-'Arab*, I-XV, Dâru's-Sâdır, I. Baskı, Beyrut 1955-1956.
- İBN SA'D, Ebû Abdullah Muhammed (230/844),
et-Tabakâtü'l-kübrâ (nşr. M. Abdilkadir Atâ), I-VIII, Beyrut, 1990.
- İBN ŞEBBE, Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe en-Nemîrî el-Basrî (ö. 183/849),
-*Târîh'l-Medîneti'l-Münevvere (Ahbâru'l-Medîneti'l-Münevvere)*, thk: Fehim
Muhammed Seltût, I-IV, Dâru't-Turâs, I. Baskı, Beyrut, 1410/1990.
- İBNÜ'L-ESÎR, İzzeddin Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed (ö. 630/1232),
-*el-Kâmil fi't-Târih*, (nşr. C.J. Tomberg), I-XII, Beyrut, 1965.
- İBNÜ'L-KELBÎ, Ebû Münzir Hisâm b. Muhammed b. es-Sâib, (ö. 204/820),
-*Cemheretu'n-Neseb*, (thk: Nâci Hasan), Âlemu'l-Kütüb, Beyrut 1993.
-*Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr*, Nâci Hasan, I-II, Âlemu'l-Kütüb, Beyrut,
1988.
-*el-Esnâm*, (thk: Ahmed Zeki), Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire 1924.
- İBNÜ'N-NECCÂR, Ebû Abdullah Muhibuddîn Muhammed b. Mahmûd b. Hasan
el-Bağdâdî, (ö.643/1245),
-*ed-Dürratü's-Semîne, fî Ahbâri'l-Medîne*, Dâru'l-Kalem, Beyrut, 2001.
- KARAMAN, Hayreddin,
-*"Cuma"*, DİA, VIII; 85. İstanbul, 1993.
- KEHHÂLE, Ömer Rıza,
-*Mu'cemü Kabâili'l-Arabî'l-Kadîme ve'l-Hadîse*, I-V, Beyrut, 1982.
- KOÇYİĞİT, Tahsin,
-*İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskân*, (Basılmamış Doktora Tezi), İzmir, 2006.
- KOÇYİĞİT, Talat,
-*"Abdullah b. Übey b. Selûl"*, DİA., I, 139-140. İstanbul, 1988
- KÖKSAL, M. Asım,
-*İslâm Tarihi, Hz. Muhammed (A.S.) ve İslâmiyet*, I-XVIII, İstanbul, 1975.

KÜÇÜKAŞCI, Mustafa Sabri,

-*Câhiliyye'den Emevîler'in Sonuna Kadar Haremeyn*, İslâm Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı, İstanbul, 2003.

-*"Harre"*, DİA., XVI, 244-245. İstanbul, 1997.

-*"Medine"*, DİA., XXVIII, 305. İstanbul, 2003.

MATARÎ, Cemâluddin (ö. 741/1340-1),

-*et-Ta'rîf bi mâ Eniseti'l-Hicre min Me'âlîmi Dâri'l-Hicre*, nşr: S. Abdulfettâh, Mekke, 1997.

MEBÎA,

-*"Yahudiler"*, XIII, 339-342.

MERCÂNÎ, Ebû Muhammed Afîfüddîn b. Abdillâh b. Abdilmelik, (ö.770/1368),

-*Behcetü'n-Nüfûs ve'l-Esrâr fî Târîhi Dâri'l-Hicreti'n-Nebiyi'l-Muhtâr*, (thk: Muhammed Abdülvahhâb Fazl), Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, I-II, Beyrut, 2002.

MES'ÛDÎ, Ebü'l-Hasen Ali b. Hüseyin (345/959),

-*Mürücü'z-Zeheb ve Me'âdinü'l-Cevher*, I-IV, (thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid), Mısır, 1964.

ÖNKAL, Ahmet,

-*"Akabe"*, DİA., II, 211. İstanbul, 1989.

-*"Hazrec"*, DİA., XVII, 143. İstanbul, 1998.

-*"Civar"*, DİA., VIII, 34. İstanbul, 1993.

ÖZAYDIN, Abdülkerim,

-*"Arap"*, DİA., III, 321. İstanbul, 1991.

-*"İslâm'dan Önce Araplar'da Sosyal ve İktisadi Hayat*, DİA., III, 321. İstanbul, 1991.

ÖZKUYUMCU, Nadir,

-*"Hilf"*, DİA., XVIII, 29. İstanbul, 1998

ÖZTÜRK, Levent,

-*"Etiyopya"*, DİA., XI, 492. İstanbul, 1995.

-*"Hz. Muhammed'in Habeşistan ile Münasebetleri"*. İstanbul, 1988.

SAVAŞ, Rıza,

-*Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, Ravza Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul, 1992.

-*Siyer ve Kaynakları*, İzmir, 1995.

-*Emeviler Döneminde Kadın*, Ravza Yayınları, İstanbul, 2001.

SEMHÛDÎ, Ali Nuruddin b. Abdillabeyr, (ö. 911/1506),

-*Vefâu'l-Vefâ bi Ahbâri Dâri'l-Mustafâ*, (thk: Muhammed Muhyiddin Abdulhamîd), I-IV, Beyrut, 1984.

-*Hülâsâtu'l-Vefâ bi Ahbâri Dâri'l-Mustafâ*, Metâbiu'l-Câmi'a, II. Baskı, Cidde, 1983.

ŞERÎF, Ahmed İbrahim,

-*Mekke ve'l-Medîne fi'l-Câhiliyye ve 'Asri'r-Rasûl*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kahire, 1985.

TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/922),

-*Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, (thk: Muhammed Ebû'l-Fadl), I-XI, Beyrut t.y.

- *Câmi'u'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Fikr, I-XXX, Beyrut 1405/1984

Tâhâ Hüseyin,

-*Câhiliye Şiiri Üzerine*, Ankara, 2003.

VÂKİDÎ, Muhammed b. Ömer (ö. 207/822),

-*Kitabü'l-Megâzî*, (nşr: M.Jones), I-III, Beyrut, 1984.

WATT, W. Montgomery,

-*Muhammed at Macca*, Türkçesi: Mehmet Dağ-M.Rami Ayas, *Hz. Muhammed Mekke'de*, AÜİF Yayınları, Ankara 1986.

-*Muhammed at Medina*, Oxford Üniversitesi Yayınları, Karaçi, 1988.

YA'KÛBÎ, Ahmed b. Ebî Ya'kûb b. b. Ca'fer b. el-Ya'kûb, (292/905),

-*Târîhu'l-Ya'kûbî*, (thk: Abdülemîr Minhâ), Müessesetü'l-İlmî li'l-Matbû'ât, I-II, Beyrut, 1993.

YÂKÛT, Ebû Abdullah Şihâbuddîn Yâkût b. Abdillabeyr er-Rûmî el-Bağdâdî el-Hamevî, (ö.626/1229),

-*Mu'cemu'l-Buldân*, Dâru'l-Fikr, I-V, Beyrut t.y.

YILDIZ, Hakkı Dursun,

-“*Arap*”, DİA., III, 273, Ankara, 1991.

ZEYDÂN, Corci,

-el-Arab Kable'l-İslâm, Dâru Mektebeti'l-Hayât, Beyrut t.y.